AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER DDR
ZENTRALINSTITUT
FÜR ALTE GESCHICHTE UND ARCHÄOLOGIE

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

BSB B. G. TEUBNER VERLAGSGESELLSCHAFT
1989

CORNELII TACITI
LIBRI QVI SVPERSVNT

EDIDERVNT

STEPHANUS BORZSÁK
ET KENNETH WELLESLEY

TOMVS II

Pars Prima

HISTORIARVM LIBRI

EDIDIT

KENNETH WELLESLEY

BSB B.G. TEUBNER VERLAGSGESELLSCHAFT
1989

Bibliotheca

scriptorum Graecorum et Romanorum

Teubneriana

ISSN 0233-1160

Redaktor: Günther Christian Hansen

Redaktor dieses Bandes: Günther Christian Hansen

ISBN 3-322-00671-9

1. Auflage

VLN 294 · 375/10/89 · LSV 0886

Lektor: Dr. phil. Elisabeth Schuhmann

Printed in the German Democratic Republic

Gesamtherstellung: INTERDRUCK Graphischer Großbetrieb Leipzig,

Betrieb der ausgezeichneten Qualitätsarbeit, III/18/97

Bestell-Nr. 666 507 5

04800

PRAEFATIO

Perpauca habeo quae ad id quod in secunda primi uoluminis parte praelusi adiciam. eadem enim traditione, eisdem codicibus nituntur Annalium libri 11–16 et 17–21 id est Historiarum I–V; eodem modo apparatum criticum et appendicem instruxi, nisi quod siglum **Ic** addidi ut omnes primae classis lectiones apparerent. at minus est familia illa quam congeries et compendium, ne seorsum citati in apparatu $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}\mathbf{U}\mathbf{Y}_{03}$ locum inutiliter occuparent. discedit saepissime **Ic** in $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ / $\mathbf{U}\mathbf{Y}_{03}$. et nimis dilexit Rhenanus Budensem suum $\mathbf{Y}_{01}$, quamquam quotiens deficit **M** haud spernendus est testis; huius $\mathbf{Y}_{02}$ imitamen est erudite correctum. ex **U** uel $\mathbf{Y}_{03}$ uel utrisque dependent **II** et **III**, nec in his quicquam momenti inuenias quod non illic repertum sit. classis secundae est Leidensis ille, cuius scriptor correctoresque ingenia sua aliquando infarciunt, non semper infeliciter.

Sed notandum est solos primae classis codices $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$ sicut **M** initium Historiarum quas dicimus in nouo folio ponere, ceteros sine conspicuo interuallo inscriptione septimi decimi libri librorum seriem continuare. sunt igitur illi quattuor simul testes eius temporis quo duo opera ita coniuncta erant ut Historiae quas dicimus continua numeratione Annales quos nominamus consequerentur, testes simul operum ut sunt diuersorum. de titulo Historiarum de quo ambigitur aliquid in appendice notaui.

Et de hac ipsa appendice, cum sit noua et inusitata eoque fortasse multis ingrata, aliqua sunt quae defendere uelim. in ueteribus impressis editionibus mos erat adnotationes extendere uel separatim addere, iudicia priorum doctorum, proprias conclusiones siue uaticinationes fusius exponere; in nostris autem concisis manuque habilibus libris summa breuitate ut currat opus necesse est, ita ut lites quamuis graues quasi nutu et dicto editoris transigantur, nos autem lectores stupeamus. et in his iudiciis procul dubio iustitia facta est: an manifesto parum liquet, nec est locus ad calcem paginae argumentandi. hoc quod sciebam neque eram ignarus in omnimodis diurnalium angulis utiles in situ languescere inquisitiones, id agere decreui ut locos disputationum distincte quoad poteram laudarem, et quotiens, ut saepius apud nostrum, maior aliqua crux occurreret, codicum lectiones et doctorum lumina ad finem uoluminis reponerem, ieiunis quod uorarent praebens, incuriosos non impediens. et coniecturarum quidem multitudo uel stultitia aliquando

fastidium aliquando bilem mouebit; sed ex erroribus aliorum meliora discet uerecundia et ex falso nascetur uerum. sic artis criticae arcana, si quidem sunt, ex tenebris et angiportibus in lucem ac forum protrahere uolui: an praeter necessitatem, in medio relinquam.

Quod ad familiam **Ib** pertinet, quae ea est cui nulla insit interpolationis suspicio, nunc sicut prius nonnullas felices lectiones quas uel sola uel cum satellitibus suis exhibet quasque in textum plerumque admittere ausus sum hic laudo:

		Ib	**M**	**Ia**
I	3, 1	necessitates fortiter	necessitates ipsa necessitas fortiter	necessitates ipsa necessitas fortiter
	26, 2	erumpentia	erumpentis **M**^{1} erumpentibus **M**	erumpentis
	51, 1	quam	et	et
	65, 1	et Viennenses	*om.*	*om.*
	70, 3	incerta	in cetera	in cetera
	71, 2	felix	infelix	felix
	71, 2	salus	(*deest*)	laus
	72, 2	uices	(*deest*)	uitae
II	2, 1	moderatior	(*deest*)	modestior
	20, 1	acribus	agribus	aegris
	40	omissuro	am̄issuro	amissuro
	76, 4	sit	sibi	sibi
	86, 3	Flauianus	fabianus	fabianus
	89, 2	aquilas	aquila	aquilam
	96, 1	mollius	mullius	nullius
	100, 3	patuit	patui	pataui
III	7, 2	reponi	recoli	recoli
	8, 1	interiectus	intertectus	interceptus
	17, 2	perculsis	periculi	periculis
	25, 2	ne	*om.*	*om.*
	33, 2	obuia	obuiam	ob iram
	58, 2	dantes	dante	data
	60, 2	perfici	profui	proficisci
	69, 1	cecidisset	cecississet	cessisset
	77, 1	traditurum	tradi futurum	furtim traditurum
	80, 2	pelluntur	palantur	pallantur
IV	32, 3	molliora	molii ora	moliora
	42, 4	saginatus	signatus	signatus
	66, 3	e	ei	ex
	68, 5	Iulio	tulio	tul.
V	2, 1	quoniam	q̄	qi / quia
	22, 2	ornatu militari	armati militari	ornati militariter
	23, 3	leuium	*om.*	*om.*

(uide ea quoque quae Meiser 1882, 140–141 soli **B** codici tribuit, partim summo iure.)

Ad finem textus habent **IbUIII**, non habent **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$**II** excerpta IV 20, 3 *illi ueteres militiae* – 25, 4 *Vocula mira* et IV 42, 3 *toleremus istorum* – 53, 4 *temeraretur opus*, quorum lectiones non semper

cum continuo eorundem librorum textu congruunt. hae seorsum asterisco apposito in apparatu, quotiens prodest, laudantur, quamuis uix quicquam ad textum confirmandum uel infirmandum afferant. uide tamen IV 22, 2 *lucisque* et 24, 1 *lectos e.*

De ceteris codicibus sileo, nisi quod in apparatu sub siglis **Morb. Ib* L_{24}* U* III*** lectiones aliquot e scheda collectionis Morbiensis in bibliotheca Gottingensi asseruatae et ex quibusdam excerptis extrema codicum suorum secutis addidi, nullum quidem in usum sed ne lectores iure requirerent. in textu premendo minuta quaedam hic tango. in assimilatione praepositionum, nominum propriorum formis uacillare accusabor; respondeo non semper Mediceum secum congruere, aliquando manifesto se fallentem, dein pugnare saepissime cum Mediceo recentiores. de multis huiusmodi mysteriis et antiqui disputabant. non semper Quintilianum Latinae linguae professorem aequales audiunt. in tali igitur inconstantia constantiam insequi non multi momenti esse credidi. quotiens Roma caput orbis significatur, Vrbem non urbem premendam curaui. non raro articulos textus ad sensum narrationis accommodaui, interpunctiones suetas non semper secutus sum. sed de his satis superque.

Nunc gratiae ex corde agendae sunt et eis quos tribus ante annis nominaui et insuper collegis C. J. Classen, D. Kuijper, R. M. Pinkerton, W. S. Watt. et ut ad praeteritos respiciam, aequum est commemorare eminentissimos eos quorum ceruicibus innixi nos huius aetatis homunculi et pumiliones gloriamur, inter quos Beato Rhenano Sletstatensi, Louaniensi Iusto Lipsio nemo est qui non palmam tribuat. huic in patriae quadriuio aenea statua, in officina Antuerpiae prelum et pulpitum, tot editiones per triginta annos sagaciter editae monumento sunt; illum opera Basiliensia et castigationes, tum ipsius bibliotheca piis manibus oppidanorum suorum conseruata in memoria hominum retinent et retinebunt. sed incipiente nono decimo saeculo, partim ob res reuolutas et renouatas sicut aliorum studia ita Taciti iterum suscitata sunt, nec alibi magis quam in Germania, cuius apud gymnasia et uniuersitates atque academias praecipuus honos dabatur Tacito ut qui gesta ac mores septentrionalium populorum una cum uitiis uirtutibusque imperatorum regum rerum publicarum nationum insigni eloquentia pinxisset. duos praesertim doctissimos nomino, Bonnensem Franciscum Ritter, cuius tres editiones, innumera et acuta ac subtilia in diurnalibus studia non eam ei inter aequales gloriam addiderunt quam meruit ille inrequietus animi uigor. Berolinensis autem gymnasii professor Georgius Andresen per quinquaginta annos codices manu scriptos inspexit, acuta proposuit, editionem Halmii renouauit, in omnibus de nostro lucubrationibus quae per illud tempus prodierunt acerrimus castigator censorque collegarum erat, facile princeps Taciteorum. hos comitabatur immensa ubique criticorum cohors. in hac editione saepius a Ritter excitatus et inuitatus sum,

ab Andresen numquam sine pauore dissensi. erant ad manum in uocabulis Gerber-Greef-John, in nominibus Fabia, in lingua Sirker, in stilo Draeger et Sörbom, in notis Lindsay et quae alia sunt adiumenta et adminicula. postremo ne de nostratibus sileam, Henricus Savilius ueterum, ex hodiernis Ronaldus Syme, ambo equestri dignitate eruditione illustri uiri in Annalibus Historiisque excutiendis admirationem omnium mouerunt et stuporem. quod si qua titubauerit hoc opusculum, eo facile me consolabor quod id agendo aliqua sum tot magistrorum consuetudine et familiaritate fructus.

Edinburgi mense Iunio a. MCMLXXXVII Kenneth Wellesley

DE CODICIBVS

In uniuersum

Walther, G. H., ed. CCT Opera, Halle 1831, I Praefatio (v – xliv)
Meiser, C., Zur Handschriftenüberlieferung d. Hist. d. T., Jbb. f. cl. Phil. 125 (1882) 133 – 142
Mendell, C. W., Tacitus, the Man and his Work, New Haven 1957, Part II
Tarrant, R. J., ap. Texts and Transmissions, ed. L. D. Reynolds, Oxford 1983, 407 – 409

Mediceus II

Heraeus, C., Studia critica in Mediceos Taciti codices, diss. Marburg 1846
Pfitzner, W., Über das Verhältnis der Vulgata zu dem zweiten Codex Mediceus, insbesondere nachgewiesen am 14. Buch der Annalen, Philologus 31 (1848) 77 – 89
–, Charakteristik der beiden Florentinischen Handschriften d. T., ap. Verhandlungen der 30. Philologen-Versammlung in Rostock, Leipzig 1876, 83 – 89
Rostagno, H., Codex Laurentianus 68 II phototypice editus, Leiden 1902
Andresen, G., Textkritische Studien zu T., Jahresberichte d. philol. Vereins zu Berlin 48 (1922) 50 – 65
Lowe, E. A., The Unique MS of Tacitus' Histories, Casinensia I, Monte Cassino 1929, 257 – 272
Heilig, K. J., Ein Beitrag zur Geschichte des Mediceus II, WS 53 (1935) 95 – 110
Zelzer, M., Zur Vorlage des Tacitus-Codex 68, 2, WS N. F. 7 (1973) 185 – 195
Oliver, R. P., The Second Medicean MS, Illinois Classical Studies 1 (1976) 190 – 225

Prima Classis (I)

Allen, W., The Yale MS of T. (Codex Budensis Rhenani), Yale University Library Gazette II 4 (April 1937) 81 – 86
Borzsák, I., Die Tacitus-Handschriften in der Bibliotheca Corviniana, Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei 1 (1962) 141 – 156
Ulery, R. W., The Contribution of the 'Genoese' Recentiores to the Establishment of a Text of T., Annals 11 – 16, diss. Yale 1971

Leidensis

Erasmus, H. J., A Note on Leidensis B. P. L. 16B, Tacitus XI – XXI, Mn. (iv) 15 (1962) 384 – 389
Mendell, C. W., et E. Hulshoff Pol, Codex Leidensis Bibliothecae Publicae Latinus 16B (Codex Agricolae) phototypice editus, Leiden 1966
Allen, W., The Leyden MS of Tacitus' Major Works, TAPA 101 (1970) 1 – 28
Goodyear, F. R. D., On the Leidensis of T., CQ n. s. 20 (1970) 365 – 370
Seel, A., Zum Überlieferungswert des T.-Codex Leidensis BPL 16B, Studii clasice 14 (1972) 95 – 110
Oliver, R. P., uide supra

Römer, F., Tacitus in den ,Novantiquae Lectiones' des Franciscus Modius, ap. Latinität und Alte Kirche, Festschrift Hanslik (WS Beiheft 7, 1977), 251–262
–, et H. Heubner, Leidensis redivivus, WS 91 (1978) 159–174
–, Reminiszenzen antiker Literatur bei Rudolf Agricola, ap. Festschrift Muth, Innsbruck 1983, 407–413
–, Die T.-Handschrift in Pavia und die Entstehung des Leidensis, ap. Festschrift Betz, Wien 1985

Collatio codicum

Schinzel, I., PCT Historien Buch II, diss. Wien 1968

Imagines codicum

Praeter ea simulacra quae Rostagno et Mendell praebuerunt notandae sunt imagines codicis $\mathbf{Y}_{01}$ apud
Csapodi, G., et K. Csapodi-Gárdonyi, Bibliotheca Coruiniana, Shannon 1969, 41. 61, tab. xliv
et codicis **C** apud
Berkovits, I., Corvinen-Bilderhandschriften, Budapest 1963, 123, tab. xvii
et codicis $\mathbf{B}_{05}$ apud
Pächt, O., et Alexander, J. J. G., Illuminated MSS in the Bodleian Library 2, Oxford 1970, tab. lxxvi

CONSPECTVS EDITIONVM ATQVE DISPVTATIONVM SELECTARVM ET TEXTVM HISTORIARVM CONSTITVENTI VTILIVM

Acid(alius, V. [V. Havenenthal]) 1606: Epistolarum centuria I, 1607, Val. Acidalii et Ant. Mureti notae et ap. Gronouios
Alciatus (A. [Alciati]): ed. 1517 (1519. 1634) et ap. Gruterum
Alföldy (G.): Die Hilfstruppen der röm. Provinz Germania Inferior, Düsseldorf 1968
Allen (W.): YCS 6 (1931) 29–38
Andr(esen, G.) B. (1875–1924): Jahresberichte d. phil. Vereins zu Berlin
– 1874: Gymn.-Programm Berlin 1874
– 1883: BphW 3 (1883) 1509–1518
– 1892: Gymn.-Programm Berlin 1892
– 1899: In Taciti Historias studia critica et palaeographica I, Berlin 1899
– 1900: idem II, Berlin 1900
– 1903: WklPh 20 (1903) 1382–1384
– 1904: ibid. 21 (1904) 142
– 1914^1: ibid. 31 (1914) 1025–1033; 1058–1065
– 1914^2: ed. $Halm^5$-Andresen, Leipzig 1914
– 1915: WklPh 32 (1915) 308–310; 429–432; 525–527; 621–623; 883–886; 955–960; 1097–1101; 1121–1125
– 1916: ibid. 38 (1916) 210–214; 401–406; 688–694; 758–766
– 1922: Jber. phil. Ver. Berlin 1922, 50–65
Anquetil (N. S.) 1817: Quaedam Taciti loca notis tentata, Paris 1817
– 1838: Remarques sur plusieurs passages de Tacite, Paris 1838
– 1841: Supplément aux Remarques de 1838, Paris 1841
Avi-Jonah (M.): IEJ 18 (1968) 98–125
Bach (N.): ed. Leipzig 1835
Baden (T.): Friedemann et Seebode, Miscellanea critica I 3 (1822) 590
Baehrens (W. A.): Philologus SB XII 2 (1912)
Bailey (D. R. Shackleton): in epistulis
Baiter (J.): uide Orelli
Baldwin (B.): Maia 33 (1981) 43–44
Barber (E. A.): CR 44 (1930) 91
Barnes (T. D.): CP 72 (1977) 224–231
Baxter (R. T. S.): CP 66 (1971) 93–107
Bekker (I.): ed. Leipzig 1825 (1831)
Benario (H. W.): CJ 63 (1967) 24–27
Berlage (J.): Mn. 48 (1920) 107
Bernhardy (G.): apud Doed.
Betouw (G. C. in de): Commentatiuncula in Tac. Hist. V 19, 1785
Bezz(enberger, G.): Emendationum delectus, Programm d. 7. Philologenversammlung, Dresden 1844, 42–43
Bip(ontini [Croll, G. C. et Exter, F. C.]): ed. Zweibrücken 1779–1780 (1792)
Bode (G. H.): Archiv f. Philologie u. Pädagogik (1832) 410
Boeckh (A.): Gesammelte kleine Schriften IV, Berlin 1874, 340–345
Boecking (E.): ed. Notitia Dignitatum, Bonn 1839–1853, II 920

Boetticher (W.): De uita, scriptis ac stilo Cornelii Taciti, Berlin 1834
Bogaers (J. E.): BROB 9 (1959) 85–93
Boot (I. C. G.): Mn. 24 (1896) 223–226
Borghesi (B.): Œuvres V, 1865, 287–328
Borleffs (J. W. P.): PhW 47 (1927) 991–992
Bormann (A.): Zeitschr. f. d. Gymnasialwesen 13 (1859) 485
Borzsák (S.): P. Cornelius Tacitus, Stuttgart 1968 = RE SB XI 373–512
Bosworth (A.): Arrian and the Alani, HSCP 81 (1977) 217–255
Boxhorn (M. Z.): ed. Amsterdam 1664
– 1663: In Tacitum animadversiones, Amsterdam 1663
Boyer (B.): CP 44 (1949) 107–115
Brakman (C.): Mn. 53 (1925) 177–220
Brot(ier, G.): ed. Paris 1771 (1776 etc.)
Buecheler (A.): REJ 37 (1898) 181–202
Buecheler (F.): RhM 59 (1904) 638–640
Castalio (J. [Giuseppe Castiglione]): Observationes in criticos decades X, Lyon 1608, II 5
Castiglioni (L.): SIFC 27–28 (1956) 68–69
Černjak (A.) 1976: Quad. dell'Istituto di filologia lat. 4 (1976) 101–111
– 1981: Ph. 125 (1981) 240–258
– 1983: Ph. 127 (1983) 148–152
Chifflet (seu Chiflet) (C.): Collection Chifflet, Bibliothèque municipale de Besançon, vol. 144, ff. 112–151
Chilver (G. E. F.): A Historical Commentary on Tacitus' Histories, I–II, Oxford 1979; III–V (– G. B. Townend), Oxford 1985
Classen (J.) 1859: Gymn.-Programm Frankfurt/Main 1859, 22–23
– 1863: Gymn.-Programm Frankfurt/Main 1863
– 1866: Gymn.-Programm Hamburg 1866, 3–7
Colerus [Chr. Coler]: Spicilegium ad scripta Taciti, Hannover 1603 (et apud Gruterum et Gronouios)
Colin (J.): Lat. 15 (1956) 57–82
Comber (M. R.): RhM 119 (1976) 181–184
Constans (L.) 1899: RPh 23 (1899) 141
– 1903: Mélanges Boissier, Paris 1903, 133–136
– 1927: CRAI (1927) 36–38
–, et Girbal (P.): ed. Paris 1900
Conz (C. P.) 1825: Programma acad. Tübingen 1825
– 1827: Archiv f. Philologie u. Pädagogik (1827) 107–115
Corn(elissen, J. J.): Mn. 12 (1884) 373–377
Crusius (O.): Probabilia critica, Leipzig 1753, 30
Cujacius (J. [Jacques Cujas]): Observationes, Paris 1566, l. VI, c. 33
Damsté (P. H.): Mn. 55 (1927) 117–120
Danesius (P. [Pierre Danès]): apud Ursinum
G. A. Davies: ed. I, Cambridge 1896
R. W. Davies: Aegyptus 53 (1973) 75–92
Dederich (A.): Monatsschr. f. d. Gesch. Westdeutschlands 4 (1878) 213–219
Degrassi (A.): RPAA 34 (1961–1962) 59–77
Dieckmann (W.): Diss. Rostoch., Hannover 1877
Doed(erlein, L.) 1832: Progr. Erlangen 1832, 6–7
– 1838: Progr. Erlangen 1838, 17–18
– 1840: Zeitschr. f. d. Alterthumswissenschaft (1840) 329–333; 337–342
– 1841: Progr. Erlangen 1841
– 1844: Progr. Erlangen 1844
– 1847: ed. CCT opera II, Halle 1847

Dr(aeger, A.): Über Syntax und Stil des Tacitus, Leipzig [3]1882
Dübner (J. F.): ed. 1845 (etc.)
Edler (O.) 1891: Ph. 15 (1891) 184–185
– 1902: WklPh 18 (1902) 813–814
Engelhardt (A.): Diss. Freiburg i. B. 1928
Eriksson (N.): RhM 88 (1939) 20–22
Ern(esti, J. A.): ed. Leipzig 1752 (1772)
Eussner (A.) 1868: Specimen criticum . ., Würzburg 1868, 31–32
– 1884: Jahrbücher f. cl. Philologie 129 (1884) 56
– 1886: Ph. 45 (1886) 62
– 1888: Ph. 46 (1888) 444
Fabia (Ph.): Onomasticon Taciteum, Paris 1900 (Hildesheim 1964)
– 1901: REA (1901) 41–76
– 1903[1]: REA (1903) 329–382
– 1903[2]: Mélanges Boissier, Paris 1903, 192–196
– 1912: REA (1912) 285–291
Ferlet (E.): ed. Paris An IX [1801], Observations littéraires . . . sur les Histoires de Tacite
Ferr(ettus, A.): In Annales annotatiunculae, Lyon 1541; et apud Gruterum et Gronouios
Festa, N.: ap. Giarratano (uide huius praefationem)
Filow (B. D.): Klio, 6. Beiheft (1906) 29–31
Fisher (C. D.): ed. Oxford 1911
– 1909: CR 23 (1909) 223
Fletcher (G. B.) 1943: CQ 37 (1943) 90–92
– 1945[1]: CR 59 (1945) 47–50
– 1945[2]: AJP (1945) 13–33
– 1955: ap. Studia Enk (Ut pictura poesis), Leiden 1955, 75–86
– 1964: Annotations on Tacitus, Bruxelles 1964
– 1969: Lat. 28 (1969) 657
– 1971: Lat. 30 (1971) 383–385
– 1982: Lat. 41 (1982) 647–653
– 1983: LCM 8 (1983) 95–96
– 1985: SIFC 3 (1985) 92–100
– 1986: LCM 11 (1986) 98–100
Fleury (Ph.): REL 59 (1981) 226
Frei(nsheim, J.): ed. Bernegger, Strassburg 1638; et ap. Gronouios
Freudenberg (J.): Jbb. f. cl. Ph. 103 (1871) 400
Fuss (M.): Gymn.-Programm Strassburg 1895, 6
Fyfe (W. H.): Versio cum notis, Oxford 1912
Georges (K. E.): Ph. 33 (1874) 334
Gerber (A.): Ph. 33 (1874) 617–631; 733–736
GG = Gerber (A.), Greef (A.) et John (C.): Lexicon Taciteum, Leipzig 1903
Gercke (A.): Seneca-Studien, Jbb. f. cl. Ph. SB XII (1895 [1971]) 252
Giarratano (C.): ed. Roma 1939
Giesing (F.): ap. Commentationes phil. . . . O. Ribbeck, Leipzig 1888, 491–492
Goelzer (H.): ed. Paris 1921. 1938
Golling (J.): ZÖG 36 (1885) 825–826
Goodyear (F. R. D.) 1965: CQ 15 (1965) 299–322
– 1970: CQ 20 (1970) 365–370
Grosl(otius [Jérôme Groslot]): ap. P. Burmanni syll. ep. I 348–355
Grotefend (C. L.): Zeitschr. f. d. Alterthumswissenschaft 3 (1836) 1038–1039
Grotius (H.): Notae et emendationes in T., ap. ed. Leiden 1640; et ap. Gronouios

Grunauer (E.): Jbb. f. cl. Phil. 125 (1882) 720
Gruterus (J. [Jean Gruyère]): ed. Frankfurt/Main 1607; et apud Gronouios
Gryph(ius, A.): ed. Gryphiana, Lyon 1542
Haase (F.): ed. Leipzig 1855
– 1848: Ph. 3 (1848) 152–159
Hadley (W. S.): CR 13 (1899) 368
Hall (J. B.): PACA 13 (1975) 12–13
Halm (K.): edd. Leipzig [1]1851, [2]1863, [3]1876, [4]1883, [5]–Andresen 1914
– 1874: Jbb. f. cl. Ph. 109 (1874) 408–416
Hardy (E. G.): CR 3 (1889) 77
Hartman (J. J.) 1905: Analecta Tacitea, Leiden 1905
– 1914: Mn. 42 (1914) 354; 368–369; 388; 419
Haverfield (F.): JP 17 (1888) 270
Heinisch (F.) 1840: Gymn.-Programm Glaz 1840
– 1846: id. 1846
– 1850: id. 1850, 3–6
– 1853: id. 1853
Heins(ius, N.): Animadversa ap. Ern.
Heller (H. J.): Ph. 51 (1892) 333–340
Helmreich (G.): BBG 10 (1874) 317–318
Henderson (B. W.): Civil War and Rebellion in the Roman Empire, London 1908
Henzen (J. H. W.): BJ 13 (1854) 73; 80
C. Her(aeus): ed. 1864 (etc.)
– 1846: Studia critica in Mediceos Taciti codices, Marburg 1846
– 1859: Zur Kritik und Erklärung des Tacitus, Gymn.-Programm Hamm 1859
– 1885: Jbb. f. cl. Ph. 131 (1885) 897–899
W. Her(aeus) 1886: H. 21 (1886) 424–438
– 1904: ed. C. Her.[5] et (III–V)[4] (1899)
– 1916: WklPh 36 (1916) 710–717; 783–797
– 1917: WklPh 37 (1917) 208–209
Hertlein (F.): Germania 13 (1929) 197–201
Hertz (M.) 1872: Jbb. f. cl. Ph. 105 (1872) 368
– 1874: ibid. 109 (1874) 257–258
– 1876: ibid. 113 (1876) 880
– 1878: RhM 33 (1878) 635–636
Herwerden (H. van): Mn. 40 (1904) 95–97
Hettema (H.): Bijdragen voor ... Geschiedenis ... 7[e] r. 3 (1933) 131–136
Heubner (H.) 1955: Gymn. 62 (1955) 100–108
– Komm.: Die Historien des Tacitus: Kommentar I–V, Heidelberg 1963–1980
– 1964: WS 77 (1964) 138–142
– 1978: ed. Stuttgart 1978
– 1983: RhM 126 (1983) 96
Hill (H.) 1927: CR 41 (1927) 124
– 1930: CR 44 (1930) 117
Hirschfeld (O.): H. 8 (1874) 474–475
Höfer (G.): Gymn.-Programm Lübeck 1839
Hoffmann (G.) 1876: Jbb. f. cl. Ph. 113 (1876) 278
– 1877: ibid. 115 (1877) 144
– 1878: Diss. Berlin 1878
Holzapfel (L.): Klio 12 (1912) 483–493; 13 (1913) 289–304; 15 (1918) 99–121
Houston (G. W.): TAPA 103 (1972) 167–180
Instinsky (U.): Germania 50 (1972) 133–136
IJsendijk (A. van): Mn. 17 (1889) 174

Jacob (F.) 1837: Gymn.-Programm Lübeck 1837, 8
– 1839: id. 1839
– 1840: id. 1840
– 1842: id. 1842
Jacoby (C.): Jbb. f. cl. Ph. 109 (1874) 205–210
Jordan (H.)–Hülsen (Ch.): Topographie d. Stadt Rom I 3, Berlin 1907
G. Kiessling: Jbb. f. cl. Ph. 99 (1869) 610
Kiess(ling, J. G.): ed. Leipzig 1840
H. A. Koch: Ph. 28 (1869) 363–365
T. Koch: Jbb. f. cl. Ph. SB VI (1872) 267
Koest(ermann, E.): edd. Leipzig 1961–1969
Kornhardt (H.): Ph. 95 (1943) 287–298
Kornitzer (A.): WS 21 (1899) 160
Kraffert (H.): Gymn.-Programm Aurich 1882
KS = Kühner (R.)–Stegmann (C.): Ausführliche Grammatik d. lat. Sprache, Satzlehre, Hannover [3]1955 (Schwartz, G. S.–Wertis, R. L.: Index locorum, Darmstadt 1980)
Kuijper (D.): Archeologie en Historie: Opgedragen aan H. Brunsting, Bussum 1973, 145–151
Lallemand (J. N.): ed. Paris 1760
Lamalle (Dureau de): ed. Paris 1808 (etc.)
La Roche (P.): Ph. 21 (1864) 356–358
Lenchantin de Gubernatis (M.): ed. Torino 1918–1929
– 1930: Mélanges Thomas, Paris 1930, 498–505
Leutsch (E. von) 1864: Ph. 21 (1864) 166–168
– 1868: Ph. 27 (1868) 331; 431
– 1882: Ph. 41 (1882) 139; 158; 226
Lindsay (W. M.): Notae Latinae, Cambridge 1915 (Hildesheim 1963)
Lips(ius, J. [Joest Lips]): edd. 1547–1607
Loe(fstedt, E.): Syntactica I, Lund 1928, 264
–: id. II, 1933, 276
–: id. I[2], 1942
Loew (Lowe) (E. A.): The Beneventan Script, Oxford 1914
McCulloch (H. Y.): H. 110 (1982) 380–384
McDermott (W. C.): JIES 1 (1973) 354–355
Macke (R.): Die römischen Eigennamen bei Tacitus, Hadersleben 1886–1893
Madv(ig, J. N.): Adversaria critica, København 1871; 1873; 1884
Marsden (E. W.): Greek and Roman Artillery: Historical Development, Oxford 1969
Martin (R. H.) 1951: Eranos 49 (1951) 174–176
– 1967: JRS 57 (1967) 113–114
Mayor (J. E. B.): Journal of classical and sacred philology 1 (1854) 20
Meiser (K.): ed. Orelli–Baiter–Meiser, Berlin, I 1884; II 1888; III 1891; IV–V 1895
– 1873: Gymn.-Programm München 1873
– 1882: Jbb. f. cl. Ph. 125 (1882) 133–141
– 1884[1]: Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie 1884, 80–101
– 1884[2]: Jbb. f. cl. Ph. 129 (1884) 775–776
– 1899: BBG 35 (1899) 805
Merc(erius [Josias des Bordes Mercier]): Notae aliquot, Paris 1599; et apud Gruterum Gronouiosque
Merkelbach (R.): Kritische Beiträge zu antiken Autoren, Meisenheim/Glan 1974, 62
Meyer (F.): Programm Göttingen 1884

Micyllus (J.): ed. ?Frankfurt/Main 1557 (et apud Waltherum)
Millies (C. W. A.): Diss. Greifswald 1823
Tycho Mommsen: Gymn.-Programm Frankfurt/Main 1866
Mommsen (Th.) 1866: H. 1 (1866) 433 adn.
– 1881: H. 16 (1881) 643–647
– 1884: H. 19 (1884) 440
Moore (F. G.) 1909: TAPA 40 (1909) lxiv–lxv
– 1910[1]: TAPA 41 (1910) liii–liv
– 1910[2]: ed. I–II, New York 1910
H. Müller: RhM 21 (1866) 408–409
Müller (J.) 1865: Beiträge zur Kritik ... d. Tacitus, Innsbruck 1865
– 1869: id. 1869
– 1906: ed. Wien 1906
– 1909: Innsbrucker Festgruss ... 1909
– 1912: Sitzungsber. d. Ak. Wiss. Wien 170 (1912) 3, 1–2
L. Müller: RhM 17 (1862) 185–187
Münscher (K.): RhM 73 (1920) 189
Mur(etus [Marc A. Muret]): Notae in Tacitum ap. Opera ed. Ruhnken IV, 1789, 163–167, Gruteri Lampada et Acid. Gronouiosque
Naum (T. A.): Annuarul Institutului de Studii Clasice Sibiu, un. Cluj 4 (1941–1943) 280–281
Némethy (G.): EphK 24 (1900) 507–526
Nesbitt (W.) 1879: Hermathena 3 (1879) 394–457
– 1883: ibid. 4 (1883) 18–36
Nettleship (H.): JP 18 (1890) 140–141
Nipperdey (C.) 1847: Allgemeine Literatur-Zeitung, Halle 1847, 161–192
– 1848: ibid. 1848, 825–833
– 1855: Diss. Jena 1855
– 1872: ed. Berlin 1872
– 1877: Opuscula, Berlin 1877
Nolte (J. H.): Quomodo permulti, qui apud T. leguntur, loci sive emendandi sive explicandi sint ..., Amsterdam 1851
– 1853: Jahns Archiv f. Philologie u. Pädagogik 19 (1853) 307–308
Norden (E.): Altgermanien, Leipzig 1934, 28
Novák (R.) 1884: Sborník Prací ..... Jana Kvíčaly, Praha 1884, 51–54
– 1888: Listy filologické 15 (1888) 12–13
– 1891: ZÖG 42 (1891) 1067–1068
– 1892: ed. Praha 1892
– 1897: Analecta Tacitea, Praha 1897 = České Museum filologické 2 (1896) 336–357
Noyen (P.) et Sanders (G.): AC 28 (1959) 223–231
Nutting (H. C.) 1928: CQ 22 (1928) 172–175
– 1930: CR 44 (1930) 117
NW = Neue (F.)–Wagener (C.): Formenlehre d. lat. Sprache, Leipzig 1892–1905
Oberlin (J. J.): ed. Leipzig 1801
Oberlin-Naudet: ed. Paris 1819–1820 (cum postumis Ob. notis)
Oelschlaeger (F.): Gymn.-Programm Schweinfurt 1844
Onions (J. H.): JP 17 (1888) 289–293
Opitz (Th.) 1872: Acta soc. philol. Lipsiensis 1 (1872) 409–410
– 1876: Jbb. f. cl. Ph. 113–114 (1876) 263–269
Orelli (J. K. von)–Baiter (J.): ed. Zürich 1846 (1859)
Ottema (J. G.): De Vrije Fries 4 (1845) 105–182
Otto (F. W.): Gratulationsschrift Giessen 1843
Palmerius ([Palmier, J. M.]): apud Gruteri Lampada IV

Paratore (E.): Tacito, Roma ²1962
Persson (P.): Krit.-exeget. Bemerkungen zu den kl. Schriften des T., Uppsala – Leipzig 1927
Petauius (D. [= Denis Petau]): apud Broterium
Petersen (P.) 1829: Gymn.-Programm Kreuznach 1829
– 1835: Gymn.-Programm Coblenz 1835
Pichena (C.): ed. Frankfurt/Main 1607 (post Notas, Hannover 1604)
Pluygers (W. G.): Mn. 9 (1860) 49 – 53
Polster (L.): Jbb. f. cl. Ph. 155 (1897) 71 – 72
Prammer (I.) 1865: ZÖG 16 (1865) 611 – 616
– 1867¹: ZÖG 18 (1867) 254 – 260
– 1867²: Gymn.-Programm Znaim 1867, 40 – 41
– 1869: Gymn.-Programm Feldkirch 1869, 9 – 13
– 1870: Gymn.-Programm Troppau 1870
– 1871¹: Gymn.-Programm Wien 1871
– 1871²: ZÖG 22 (1871) 607 – 614
– 1878: Gymn.-Programm Wien 1878, 17 – 22; 32 – 33
– 1879: id. 1879
– 1881: ZÖG 32 (1881) 500
– 1882: ZÖG 33 (1882) 411 – 429
– 1883 – 1885: ed. Wien
– 1883: ZÖG 34 (1883) 161 – 171
– 1884: ZÖG 35 (1884) 497 – 498
– 1885: ZÖG 36 (1885) 7 – 12
– 1887: ZÖG 38 (1887) 420 – 421
– 1888: Die Mittelschule 2 (1888) 57 – 63
Postgate (J. P.): CR 40 (1926) 122
Poulsen (F.): ALLG 10 (1897) 506
Probst (H.): Jbb. f. cl. Ph. 143 (1891) 139 – 144
Purser (L. C.): Hermathena 8 (1893) 207 – 215
Radermacher (L.): RhM 58 (1903) 316
Rau (R.): (B)PhW 57 (1937) 768
Reissinger (K.): Programm Speyer 1900
Rhen(anus, B. [Bilde von Rheinau]): ed. Basel 1533 (1544), Venezia 1534
Ricklefs (F. R.): Progr. Oldenburg 1821 et uersio ibid. 1825 – 1827
Ridgeway (Sir W.): JP 12 (1883) 31
Ritt(er, F.) 1834: ed. Bonn 1834
– 1848: ed. Köln – Cambridge 1848
– 1862: BJ 32 (1862) 1 – 17
– 1863: BJ 33/34 (1863) 122 – 132
– 1864¹: ed. Leipzig 1864
– 1864²: Ph. 21 (1864) 548 – 549; 601 – 653
– 1865: Ph. 22 (1865) 48 – 62; 639 – 680
Ruehl (F.): RhM 62 (1907) 310 – 311
Rup(erti, G. A.): ed. Hannover 1839
– 1819: Seebodes Krit. Bibl. 1819, 339 – 350
– 1820: ibid. 1820, 215 – 224
Rupertus (Chr.): ap. Th. Reinesi Epistolas, Leipzig 1660, 441 – 442 et 447 (ep. 48)
Ryck(ius, T. [Theodorus Rycke]): ed. Leiden 1687
Sadée (E.): BJ 132 (1927) 165 – 184
Salinerius (J. [Julio Salinero]): Annotationes in C. Tacitum, Genova 1602
Sandford (P.): Hermathena 3 (1879) 264 – 269

Sauppe (H.): Gymn.-Programm Göttingen 1890, 19–20 (et ap. Ausgew. Schriften, 1896. 807–808)
Savile (Sir H.): Versio cum notis, London 1591 (1598)
Scheffer (J.): Miscell. observv. VIII, 1737, 293
Schmalz: BphW 36 (1916) 511
Schneider (J.): Ph. 42 (1884) 183
Schöne (A. E.) 1890: Ph. 49 (1890) 312
– 1891[1]: RhM 46 (1891) 153–154
– 1891[2]: Ph. 50 (1891) 184
– 1911: WklPh 28 (1911) 881–887; 962–963
Schöntag (F.): Gymn.-Programm Regensburg 1872
Schraut: Gymn.-Programm Saarbrücken 1840
Schütz (H.): Jbb. f. cl. Ph. 123 (1881) 320
Sedlmayer (H. S.): WS 2 (1880) 153
Sillig (J.): Gratulationsschrift Dresden 1841, 5–8
Sir(ker, C.) 1868: Jbb. f. cl. Ph. 97 (1868) 267–268
–: Taciteische Formenlehre, Leipzig 1871
Smallwood (E. M.): The Jews under Roman Rule, Leiden 1976
Sörbom (G.): Variatio sermonis Tacitei, Uppsala 1935
– 1935: (B)PhW 55 (1935) 1335–1341
Sprey (W.): Tacitus over de opstand der Bataven, Groningen 1953
Stangl (Th.) 1905: BphW 25 (1905) 694
– 1913: ibid. 33 (1913) 447; 671
– 1917: ibid. 37 (1917) 641–650
Summers (W. C.): ed. III, Cambridge 1904
Sumner (G. V.): Athenaeum 54 (1976) 430–436
Syme (Sir R.) 1937: AJP 58 (1937) 7–19
– 1962: Historia 11 (1962) 153
– 1964: H. 92 (1964) 408
– 1975: Antichthon 9 (1975) 61–67 = Roman Papers III
– 1977: ibid. 11 (1977) 78–92 = ibid. III
– 1987: Eranos 85 (1987) 111–114
Till (R.): ed. Heidelberg 1963
Townend (G. B.): H. 108 (1980) 233–242
Triller (D. W.): Observationum criticarum ... libri quatuor, Frankfurt/Main 1742
Tyrrell (R.): Hermathena 4 (1883) 1–17
Unger (G. F.): Jbb. f. cl. Ph. 71 (1855)
Urlichs (L.) 1857: RhM 11 (1857) 267; 320
– 1864: Eos 1 (1864) 250–253; 267; 515
– 1876: RhM 31 (1876) 493–529
Urs(inus, F. = Fulvio Orsini): Notae ad Sall. Caesar. et alios, 1595; et apud Gronouios
Ussani (C.): BFC 17 (1910–1911), 186–187
Valmaggi (L.): ed. Torino 1891
– 1896–1897: BFC 3 (1896–1897) 13–14
– 1906: AAT 40 (1906) 372–384
Veress (J.): EphK 25 (1901) 279–287; 630–638
Vertr[anius Maurus (M.)]: In Taciti Annal. et Histor. notae, Lyon 1569
Vict(orius, P. [Piero Vettori]): Variae lectiones, Paris 1538; Nouae lectiones, Lyon 1569; et uide exemplar ed. Beroaldi in bibliotheca reipublicae Bauariensis Monaci sub nota b. 710 seruatum cum Medicei et ipsius Vict. lectionibus in mg. appositis et a Walthero publici iuris factis
Vielhaber (L.): Gymn.-Programm Salzburg 1860, 18

Violet (F.): Gebrauch der Zahlwörter in Zeitbestimmungen bei Tacitus, Leipziger Studien zur classischen Philologie 5 (1882) 145–234
Vliet (J. van der): ed. Groningen 1900
Völker (C. C. C.): Der Freiheitskampf der Bataver . . ., Elberfeld 1861
Vogel (F.): uide Woelfflin 1882 = H. 17 (1882) 174
Vürtheim (I.): uide Hartman, Analecta Tacitea 279
Wagner (G.): Wissenschaftl. Monatsblätter 3 (1875) 79
Wagner (W.): RhM 19 (1864) 478–479
Walch (G. L.): Meletematum crit. spec., Jena 1809
Walter (F.) 1885: BBG 21 (1885) 513
– 1886: Jbb. f. cl. Ph. 133 (1886) 363–364
– 1887: Gymn.-Programm München 1887
– 1888: Jbb. f. cl. Ph. 137 (1888) 440
– 1891: Abh. . . . Wilhelm v. Christ dargebracht, München 1891, 396–398
– 1909: BBG 45 (1909) 535–536
– 1915: BBG 51 (1915) 232
– 1916: BphW 36 (1916) 1015–1016
– 1917: BBG 53 (1917) 40–41
– 1918: BphW 38 (1918) 237
– 1919[1]: BphW 39 (1919) 1053–1054
– 1919[2]: JphV 45 (1919) 34–36
– 1921: (B)PhW 41 (1921) 789–790
– 1922: (B)PhW 42 (1922) 381–382
– 1923: BBG 59 (1923) 136–137
– 1926: (B)PhW 46 (1926) 191
– 1927: (B)PhW (1927) 349–351
– 1930: BBG 66 (1930) 257
– 1939: WS 57 (1939) 131–138
– 1942[1]: RhM 91 (1942) 367
– 1942[2]: (B)PhW 62 (1942) 454–455
– 1943: (B)PhW 63 (1943) 142
Walther (G. H.): ed. Halle 1831
– 1819: Observationum ad Taciti opera I, Stolberg (Braunschweig) 1819
Waltz (R.): Mélanges Ernout, Paris 1940, 377–382
Wartenberg (W.): Gymn.-Programm Eupen 1883, 5; 9; 15
Waszink (J. H.) 1942: Mn. 10 (1942) 234–237
– 1943: Mn. 11 (1943) 71
Watt (W. S.): AJP 109 (1988) 358–361
Weidgen (J.): Gymn.-Programm Coblenz 1882, 47–50
Weidner (A.) 1894: Jbb. f. cl. Ph. 149 (1894) 853–864
– 1896: ibid. 153 (1896) 133
Weissenborn (J. W.): Jbb. f. cl. Ph. 58 (1850) 26–30
Wellesley (K.) 1956: CQ 49 (1956) 207–214
– 1960: RhM 103 (1960) 272–288
– 1962: CR 75 (1962) 119
– 1964: translatio cum notis, London 1964 (1986)
– 1965: CR 79 (1965) 124
– 1967: RhM 110 (1967) 210–234
– 1968: AJP 89 (1968) 302–320
– 1971: JRS 61 (1971) 28–51
– 1972: ed. III, Sydney 1972
– 1973[1]: CR 87 (1973) 6–7
– 1973[2]: JRS 63 (1973) 296–297

Wellesley (K.) 1978: Gymn. 85 (1978) 365–368
– 1983: LCM 8 (1983) 136–139
– 1984[1]: LCM 9 (1984) 16
– 1984[2]: AJAH 6 (1981–1984) 166–190
– 1985: LCM 10 (1985) 24
Wiener (C. L.): Epistola critica de corruptis . . . C. T. locis, Coburg 1710
Wissowa (A.) 1828: Gymn.-Programm Leobschütz 1828
– 1829: id. 1829
Wistrand (E.): Eranos 81 (1983) 54
Woelffel (H.:) Emendationes in Cornelii Taciti libros, Nürnberg 1856
Woe(lfflin, E.) 1867: Ph. 26 (1867) 92–134
– 1868: Ph. 27 (1868) 113–149
– 1877: Bursian 3 (1877) 756–787
– 1879: ibid. 18 (1879) 215–260
– 1901: SBAW 1901, 3–52
Wolff (E.): ed.[1], Berlin 1886–1888
–: ed.[2] (– G. Andresen), Berlin 1914 (1926)
– 1893: Neue phil. Rundschau 13 (1893) 235–239
– 1915: WklPh 32 (1915) 628–639; 778–789
Wuilleumier (P.): REL 47bis (Mélanges Durry) (1970) 355–358
Wurm (E.) 1853: Ph. 8 (1853) 361–370
– 1854: Ph. 9 (1854) 86–105
Zeyss (H. F.): Ph. 31 (1872) 124–125

SIGLA CODICVM

M	codex Mediceus (Laurentianus 68. 2) saec. XI
	M prima manus
	M[1] prima manus se ipsa corrigens
	M[2] secunda uel posterior manus corrigens
	M[corr.] manus corrigens incertum num prima an posterior
Ia	consensus codicum $\mathbf{V_{58}B_{05}}$**GEHMalPrmJ**$\mathbf{B_{72}}$ qui in V 26, 2 *Flauianus in Pannonia* desinunt
$\mathbf{V_{58}}$	Vaticanus Lat. 1958 a. 1449
$\mathbf{B_{05}}$	Bodleianus 27605 a. 1463
G	Guelferbytanus Gudianus 118 a. 1461?
E	Matritensis 8401 a. 1462
H	Harleianus 2764 a. 1452
Mal	Malatestianus Caesenas II 13. 5 a. 1452
Prm	Parmensis 861 a. 1452
J	Jesu Coll. Oxonii 109 a. 1458
$\mathbf{B_{72}}$	Bodleianus 34472 a. 1460 – ?
Ib	consensus codicum **BHol**$\mathbf{L_{24}}$**Z** qui eodem loco desinunt
B	Laurentianus 68. 5 a. 1450 – 1460
Hol	Holkhamicus 359 a. 1470 – 1480
$\mathbf{L_{24}}$	Laurentianus 63. 24 a. 1460 – 1465
Z	Caesaraugustensis 9439 a. 1450 – 1470
Ic	consensus codicum $\mathbf{Y_{01}Y_{02}UY_{03}}$ qui eodem loco desinunt
$\mathbf{Y_{01}}$	Yalensis I a. – 1470?
$\mathbf{Y_{02}}$	Yalensis II a. 1470 – 1480
U	Urbinas Lat. 412 a. 1470 – 1480
$\mathbf{Y_{03}}$	Yalensis III a. ca. 1480
II	consensus codicum $\mathbf{V_{63}N_{23}}$**VenPVinL**$\mathbf{N_{22}}$**CPap** qui in V 23, 2 *potiorem* desinunt
$\mathbf{V_{63}}$	Vaticanus 1863
$\mathbf{N_{23}}$	Neapolitanus iv c. 23
Ven	Venetus 381
P	Parisinus Regius 6118
Vin	Vindobonensis 49
L	Leidensis BPL 16 B
$\mathbf{N_{22}}$	Neapolitanus iv c. 22
C	Budensis 9
Pap	Papiensis (Bibl. Univ. Ticini) 434
III	consensus codicum $\mathbf{V_{64}AV_{65}}$**Ora**$\mathbf{N_{21}O_{48}O_{22}K}$ qui in V 13, 1 *euenerant* desinunt
$\mathbf{V_{64}}$	Vaticanus Lat. 1864

SIGLA CODICVM

A	Laurentianus 68. 4 (post finem II desinens)
V_{65}	Vaticanus Lat. 2965
Ora	Londiniensis (Bibliothecae Britannicae) Add. 8904 de quo uide AJP 89 (1968) 304, 3
N_{21}	Neapolitanus iv c. 21 (codex Corbinelli)
O_{48}	Ottobonianus 1748
O_{22}	Ottobonianus 1422
K	Hauniensis Gl. kgl. S. 496 fol.
Ω	consesus omnium codicum
ω	consensus recentiorum codicum **I II III**
Ib*	lectiones horum codicum in excerptis ad finem textus positis
B*	
Hol*	
L_{24}*	
U*	
* . . . *	locus dubius ubi redditur coniectura in appendice plerumque critica bene mereri putata
† . . . †	locus desperatus ubi redditur lectio codicis Medicei
***	lacuna

Numeri Arabici libros Annalium, Romani Historiarum libros denotant
app. crit. appendix critica (p. 183 – 196)

CORNELII TACITI

HISTORIARVM

LIBER PRIMVS

1 a.p.Chr.69 Initium mihi operis Servivs Galba iterum Titvs Vinivs consules erunt. nam post conditam urbem octingentos et uiginti prioris aeui annos multi auctores rettulerunt dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentia ac libertate: postquam bellatum apud Actium atque
5 omnem potentiam ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere; simul ueritas pluribus modis infracta, primum inscitia rei publicae ut alienae, mox libidine adsentandi aut rursus odio aduersus dominantes: ita neutris cura posteritatis inter infensos uel obnoxios. sed 2 ambitionem scriptoris facile auerseris, obtrectatio et liuor pronis auribus
10 accipiuntur; quippe adulationi foedum crimen seruitutis, malignitati falsa species libertatis inest.

Mihi Galba Otho Vitellius nec beneficio nec iniuria cogniti. dignitatem 3 nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius prouectam non abnuerim: sed incorruptam fidem professis neque amore
15 quisquam et sine odio dicendus est. quod si uita suppeditet, principatum 4 diui Neruae et imperium Traiani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui, rara temporum felicitate, ubi sentire quae uelis et quae sentias dicere licet.

De praenomine Cornelii Taciti uide H. B. Mattingly, Rivista storica dell'antichità 2 (1972) 169–185 et R. P. Oliver, AJP 98 (1977) 64–70; inscriptio Mylasae reperta (OGIS 487), cuius lectio dubia erat, non iam reperiri potest. de titulo Historiarum uide app. crit.

1 Vinius **M** (*cf. PIR*^{1} *V 450*) iunius *et sic deinceps* ω (*quod def. Ritt. 1864*^{2}*, 602–604*) || 2 octingentos *Ω* septingentos *Ber. Alc. Rhen.* || 5 potentiam **MIb U**$\mathbf{Y}_{03}$ (*quod def. Jacob 1839, 1–2*) potestatem **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ (*quod def. Ern.*) || 8 infensos **Iabc** fensos $\mathbf{ML}_{24}\mathbf{Y}_{01}$ interfensos **B** (*suprascr.* in **B**^{1}) || 9 auerseris Pich. (*num recte, nescio: cf. D 20, 2; I 38, 1; III 25, 2; IV 84, 2; 1, 28, 2; 14, 51, 1*) aduerseris **MIacB**^{1}**Hol** obuerseris $\mathbf{Y}_{02}$ admiseris **Ib** || 14 neque **MIbc** nec **IaU** nec cum *Mur.* || 16 uberiorem *Ω* liberiorem *Acid.*

2 *Tempus adgredior dirum* casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace saeuum. quattuor principes ferro interempti; trina bella ciuilia, plura externa ac plerumque permixta; prosperae in Oriente, aduersae in Occidente res: turbatum Illyricum, Galliae nutantes, perdomita Britannia et statim missa, coortae in nos Sarmatarum ac Sueborum 5
gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus, mota prope etiam Parthorum
2 arma falsi Neronis ludibrio. iam vero Italia nouis cladibus uel post longam saeculorum seriem repetitis adflicta; hausta aut obruta fecundissima Campaniae ora; et Vrbs incendiis uastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio ciuium manibus incenso. pollutae 10
caerimoniae, magna adulteria; plenum exiliis mare, infecti caedibus
3 scopuli. atrocius in Vrbe saeuitum: nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine, et ob uirtutes certissimum exitium. nec minus praemia delatorum inuisa quam scelera, cum alii sacerdotia et consulatus ut spolia adepti, procurationes alii et interiorem potentiam, agerent 15
uerterent cuncta odio et terrore. corrupti in dominos serui, in patronos
3 liberti; et quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. non tamen adeo uirtutum sterile saeculum, ut non et bona exempla prodiderit: comitatae profugos liberos matres, secutae maritos in exilia coniuges; propinqui audentes, constantes generi, contumax etiam aduersus tormenta seruo- 20
rum fides; supremae clarorum uirorum necessitates, fortiter toleratae et
2 laudatis antiquorum mortibus pares exitus. praeter multiplices rerum humanarum casus caelo terraque prodigia et fulminum monitus et futurorum praesagia, laeta tristia, ambigua manifesta; nec enim umquam atrocioribus populi Romani cladibus magisue iustis indiciis adpro- 25
batum est non esse curae deis securitatem nostram, esse ultionem.

1 tempus *Rup. 1820, 215 Corn. 373–374* (*cf. Plin. ep. 5, 8, 11; et posse* licettempus *in* licetopus *abiisse testantur codd. Caes. BG 3, 3, 1 et Col.11, 3, 3*) opus ***Ω*** | adgredior **M** aggredior *ω et sic deinceps* | dirum *scripsi dub.* plenum $\mathbf{M}^2$ opibus **M** opimum **Ib**$\mathbf{UY}_{03}$ *prob. Baldwin, improb. Syme 1987* plenum uariis **Ia** plenum grauioribus $\mathbf{V}_{58}{}^1\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ horridum *Ern.* inopinum *Bip.* oppletum *Weiss. 26* odiosum *Nolte 78* rapidum *Heinisch 1853, 11 Madv. 2, 559* graue *Novák 1892, 2* (*cf. Andr. 1900, 4*) uarium *Koest.;* infestum *Syme an* obnoxium (*cf. 14, 55, 4*)*?* || **2** ipsa etiam $\mathbf{MIabY}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ in ipsa etiam $\mathbf{UY}_{03}$ ipsa etiam ⟨in⟩ *Ritt. 1864², 604* || **5** missa ***Ω*** (*quod def. Persson 56*) omissa *Lips.* || **6** prope etiam **M** etiam prope **Iabc** (*ante* prope *alterum* etiam *del.* $\mathbf{M}^1$) || **8–9** hausta aut obruta f. C. ora *Woe. 1868, 122–124* haustae aut obrutae urbes f. C. ora ***Ω*** (*quod def. Némethy*) haustae aut obrutae urbes f. C. ⟨in⟩ ora (et urbs ⟨Roma⟩) *Ritt. ibid. 604–606* (*ante* f. *comma posuit Müller 1865, 6*)*; an* hausta e(st) aut obruta ardēs f. C. ora (*similis est constructio 1V 23, 4* adactae ... ardentes)*?* || **20** audentes $\mathbf{M}^1$ (*ubi* i *post* d *euanida seu deleta*) $\mathbf{H}^{corr.}\mathbf{Y}_{03}$ audientes **MIabc** || **21–22** necessitates fortiter toleratae **Ib** (*quod def. Ern. Woe. 1868, 125 quem non conuincit Stangl 1905², 695–699*) necessitates ipsa necessitas fortiter tolerata et (-ta ne et $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$) **MIac** (*quod def. Petersen 1829, 2*) || **22** pares $\mathbf{M}^2$**Iab** $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ par $\mathbf{UY}_{03}$ pare **M** || **25** magisue iustis *Rhen.* magis uetustis ***Ω*** || **25** indiciis **MIac** initiis **U** iudiciis **Ib**

Ceterum antequam destinata componam, repetendum uidetur, 4
qualis status Vrbis, quae mens exercituum, quis habitus prouinciarum,
quid in toto terrarum orbe ualidum, quid aegrum fuerit, ut non modo
casus euentusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam
5 causaeque noscantur.

Finis Neronis ut laetus primo gaudentium impetu fuerat, ita uarios 2
motus animorum non modo in Vrbe apud patres aut populum aut
urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciuerat, euulgato
imperii arcano, posse principem alibi quam Romae fieri. sed patres 3
10 laeti, usurpata statim libertate licentius ut erga principem nouum et
absentem; primores equitum proximi gaudio patrum; pars populi
integra et magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum et
exulum in spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul
deterrimi seruorum, aut qui adesis bonis per dedecus Neronis alebantur,
15 maesti et rumorum auidi.

Miles urbanus longo Caesarum sacramento imbutus et ad destituen- **5**
dum Neronem arte magis et impulsu quam suo ingenio traductus, post-
quam neque dari donatiuum sub nomine Galbae promissum neque magnis
meritis ac praemiis eundem in pace quem in bello locum praeuentamque
20 gratiam intellegit apud principem a legionibus factum, pronus ad nouas
res scelere insuper Nymphidii Sabini praefecti imperium sibi molientis
agitatur. et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus, set quamuis 2
capite defectionis ablato manebat plerisque militum conscientia, nec
deerant sermones senium atque auaritiam Galbae increpantium. laudata
25 olim et militari fama celebrata seueritas eius angebat aspernantes uete-
rem disciplinam atque ita quattuordecim annis a Nerone adsuefactos, ut
haud minus uitia principum amarent quam olim uirtutes uerebantur.
accessit Galbae uox pro re publica honesta, ipsi anceps, legi a se militem,
non emi; nec enim ad hanc formam cetera erant. inualidum senem **6**
30 Titus Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignauis-
simus, odio flagitiorum oneratum contemptu inertiae destruebant.

Tardum Galbae iter et cruentum, interfectis Cingonio Varrone consule
designato et Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidi socius, hic

7 aut . . . aut . . . **MIabUY**$_{03}$ apud . . . apud . . . **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || **10** laeti **IaB**$^{corr.}$ **HolY**$_{03}$ laetius **MIbc** | usurpata **IaZ**$^{corr.}$ usurpatam **MIbc** usurpant **B**$^{corr.}$ **HolY**$_{03}$ || **21** praefecti ***Ω*** praetorii ⟨praefecti⟩ *Ritt. 1864* (*sed uide Woe. 1868, 126*) || **22** agitatur ***Ω*** agitatus *J. F. Gron.* | sed *Rhen.* et **MIabc** || **23** nec **MIbc** neque **Ia** || **24** senium ***Ω***, *sed ob contigua et 7, 3 suspectum; an* saeuitiam (*cf. Suet. G. 12, 1*) *uel* seueritatem*?* || **29** formam ***Ω*** normam *Boot 224* || **31** oneratum contemptu ***Ω*** onere tum *Anquetil 1838, 70* oneratum ⟨grauatum⟩ contemptu *Watt* || **32** Cingonio *Lips.* (*cf. 37, 3 ap.* **Ib***; 14, 45, 2; Plut. G. 14; PIR*^{2} *C 736; Alföldy 155–157*) ciconio **MIabc** | Varrone **IabUY**$_{03}$ barrone **M** uarone **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$

ut dux Neronis inauditi atque indefensi tamquam innocentes perierant.
2 introitus in Vrbem trucidatis tot milibus inermium militum infaustus
omine atque ipsis etiam, qui occiderant, formidolosus. inducta legione
Hispana, remanente ea, quam e classe Nero conscripserat, plena Vrbs
exercitu insolito; multi ad hoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, 5
quos idem Nero electos praemissosque ad claustra Caspiarum et bellum,
quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis reuocauerat:
ingens nouis rebus materia, ut non in unum aliquem prono fauore, ita
audenti parata.

7 Forte congruerat ut Clodii Macri et Fontei Capitonis caedes nun- 10
tiarentur. Macrum in Africa haud dubie turbantem Trebonius Garutianus
procurator iussu Galbae, Capitonem in Germania, cum similia coeptaret,
Cornelius Aquinus et Fabius Valens legati legionum interfecerant, ante-
2 quam iuberentur. fuere qui crederent Capitonem ut auaritia et libidine
foedum ac maculosum ita cogitatione rerum nouarum abstinuisse, sed a 15
legatis bellum suadentibus, postquam impellere nequiuerint, crimen ac
dolum ultro compositum, et Galbam mobilitate ingenii, an ne altius
scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse.
ceterum utraque caedes sinistre accepta, et inuiso semel principi seu bene
3 seu male facta parem inuidiam adferebant. uenalia cuncta, praepotentes 20
liberti, seruorum manus subitis auidae et tamquam apud senem festinan-
tes, eademque nouae aulae mala, aeque grauia, non aeque excusata. ipsa
aetas Galbae inrisui ac fastidio erat adsuetis iuuentae Neronis et im-
peratores forma ac decore corporis, ut est mos uulgi, comparantibus.

8 Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus 25
animorum fuit. e prouinciis Hispaniae praeerat Cluuius Rufus, uir
facundus et pacis artibus *aptus*, bellis inexpertus. Galliae super me-
moriam Vindicis obligatae recenti dono Romanae ciuitatis et in posterum

1 tamquam ***Ω*** · quamquam *Acid.* | innocentes ***Ω*** (*quod def. Haverfield 269–270*) nocentes *Mur. van Herwerden 95* | *post* perierant *suspicatur Haase aliquid de classiariis excidisse* || **7** Albanos ***Ω*** Alanos *Mommsen RG V*[4] *394n* (*et cf. Plin. n. h. 6, 30; Magie 2, 1418 s.; Bosworth 225 cum notis 35 et 36; Chilver ad loc.*) || **9** parata ***Ω*** parato *Acid.* || **11** haud dubie **MIbUY**$_{03}$ res haud dubie **Ia** haud dubie res **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ | Garutianus **MIbUY**$_{03}$ garucianus **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$: *uide PIR*[2] *post C 456* Carutianus *W. Her. 1916, 788* || **14** et **MIabY**$_{03}$ ac **Ic** || **17** mobilitate ***Ω*** ⟨im⟩-mobilitate *Sauppe 19, bene si modo Latine; an* imbecillitate*?* | an **MIaL**$_{24}$**ZY**$_{01}$**Y**$_{02}$ ac **BHolUY**$_{03}$ || **20** parem inuidiam *Bezz. 1844, 42* (*post* premit inuidia *Heinisch 1840, 6–7*) preminuit iam **MIbc** premuniit **Z** premunt iam **Ia** | adferebant **M** afferebant ***ω*** || **23** inrisui **M** irrisui ***ω*** | ac **MIbc** et **Ia** || **26** fuit **IacHolU**[2] fit **MIbU** || **27** pacis artibus ⟨aptus⟩ *v. Leutsch 1882, 139* p. a. **MIabc** (*subaudito* expertus *si Persson. credas; non ego*) p. a. clarus **L** pacis ⟨par⟩ artibus *Heins.* p. a. ⟨imbutus⟩ *Meiser 1873, 5* p. ⟨ceteris⟩ a. *Walter 1886, 363* ⟨fecundus⟩ p. a. *Onions 289* | bellis **MIabUY**$_{03}$ belli **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$

tributi leuamento. proximae tamen Germanicis exercitibus Galliarum
ciuitates non eodem honore habitae, quaedam etiam finibus ademptis
pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germanici 2
exercitus, quod periculosissimum in tantis uiribus, solliciti et irati,
5 superbia recentis uictoriae et metu tamquam alias partes fouissent. tarde
a Nerone desciuerant, nec statim pro Galba Verginius. an imperare
noluisset dubium: delatum ei a milite imperium conueniebat. Fonteium
Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur.
dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiae; quem non
10 remitti atque etiam reum esse tamquam suum crimen accipiebant.

superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta **9**
ac debilitate pedum inualidum, sine constantia, sine auctoritate; ne
quieto quidem milite regimen: adeo furentes infirmitate retinentis ultro
accendebantur. inferioris Germaniae legiones diutius sine consulari fuere,
15 donec missu Galbae A. Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis
filius; id satis uidebatur. in Britannico exercitu nihil irarum. non sane 2
aliae legiones per omnes ciuilium bellorum motus innocentius egerunt,
seu quia procul et Oceano diuisae, seu crebris expeditionibus doctae
hostem potius odisse. quies et Illyrico, quamquam excitae a Nerone 3
20 legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. sed
longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam
militarem fidem, nec uitiis nec uiribus miscebantur.

Oriens adhuc immotus. Syriam et quattuor legiones obtinebat **10**
Licinius Mucianus, uir secundis aduersisque iuxta famosus. insignes
25 amicitias iuuenis ambitiose coluerat; mox adtritis opibus, lubrico statu,
suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiae sepositus tam prope
ab exule fuit quam postea a principe. luxuria industria, comitate adro- 2
gantia, malis bonisque artibus mixtus: nimiae uoluptates, cum uacaret;
quotiens expedierat, magnae uirtutes. palam laudares, secreta male
30 audiebant: sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas uariis
inlecebris potens, et cui expeditius fuerit tradere imperium quam ob-

1 Germanicis **L** germanis **MIbc** romanis **Ia** || 3 Germanici $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ germani **MIabU**$\mathbf{Y_{03}}$ || 5 metu **IaBHol** metus $\mathbf{ML_{24}}$**Z Ic** || 6 Verginius *cf. PIR*[1] *V 284* uergenius *seu* uerginius *seu* uirginius *codd.* || 7 noluisset $\mathbf{MBL_{24}}$ uoluisset **Iac HolZ** || 8 qui *Ω* si *Acid.* || 15 missu **MIa**$\mathbf{U^2}$ iussu **Ibc** | A. Vitellius **U**$\mathbf{Y_{03}}$ Vitellius **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ et Vitellius **Ib** *uix legendus* **M** || 20 cunctantur *Ω* (*quod tuetur Chilver*) *melius forte* cunctatur (*sc.* Nero) *Classen 1859, 22 Woe. 1868, 127–128* || 23 quattuor *Ω; melius* tres *sed potius Tacitus errauit quam scribae* || 26 sepositus *Acid.* (*quod respuit Or. et uide Pluygers 56; defendit Hardy 1889, 77*) repositus **M Iabc** *probante Onions 289* || 29 expedierat *Ω* (*cf. Tyrrell 15*) ⟨se⟩ expedierat *Ritt. 1865, 61 probante Madv. 2, 560n improb. Valmaggi 1924, 173* || 31 et *Ω* set *Madv. ibid.; cum Mucianus tamquam capax imperii inducatur, suspicor* et cui ⟨uix⟩ expeditius *etc.; uide de hoc Ferlet idem ac Madv. sentientem*

3 tinere. bellum Iudaicum Flauius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. nec Vespasiano aduersus Galbam uotum aut animus: quippe Titum filium ad uenerationem cultumque eius miserat, ut suo loco memorabimus. occulta fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque eius imperium post fortunam credidimus. 5

11 Aegyptum copiasque, quibus coerceretur, iam inde a diuo Augusto equites Romani obtinent loco regum: ita uisum expedire, prouinciam aditu difficilem, annonae fecundam, superstitione ac lasciuia discordem et mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum, domi retinere. rege-
2 bat tum Tiberius Alexander, eiusdem nationis. Africa cum legione sua 10 interfecto Clodio Macro contenta qualicumque principe post experimentum domini minoris. duae Mauretaniae, Raetia, Noricum, Thracia et quae aliae procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui uicinae, ita in
3 fauorem aut odium contactu ualentiorum agebantur. inermes prouinciae atque ipsa in primis Italia, cuicumque seruitio exposita, in pretium belli 15 cessura erant.

Hic fuit rerum Romanarum status, cum Seruius Galba iterum Titus Vinius consules inchoauere annum sibi ultimum, rei publicae prope supremum.

12 Paucis post kalendas Ianuarias diebus Pompei Propinqui procura- 20 toris e Belgica litterae adferuntur, superioris Germaniae legiones rupta sacramenti reuerentia imperatorem alium flagitare et senatui ac populo Romano arbitrium eligendi permittere, quo seditio mollius acciperetur.

2 Maturauit ea res consilium Galbae iam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. non sane crebrior tota ciuitate sermo per illos 25 menses fuerat, primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa
3 iam aetate Galbae. paucis iudicium aut rei publicae amor: multi stulta spe, prout quis amicus uel cliens, hunc uel illum ambitiosis rumoribus destinabant. ea iam in Titi Vini odium uerterat, qui in dies quanto

4 occulta fati $\mathbf{MY_{01}Y_{02}}$ occultis fatis $\mathbf{IbUY_{03}}$ occulta lege fati **Ia** occulto fati *Url. 1864, 250* occulta fati ⟨ui⟩ *Madv. ibid.* || 5 fortunam ***Ω*** fortunam ei $\mathbf{Y_{01}}$ fortunam eius $\mathbf{Y_{02}}$ || 6 coerceretur ***Ω*** coercetur *Ern. Novák 1892, 102–103* || 9 domi ***Ω*** domui *Ricklefs Sir. 1871, 20* domitam *Eussner 1868* || 10 Africa [a]c̄ legione sua *scripsi* africa ac legiones in ea ***Ω*** affricam ac legiones $\mathbf{Y_{03}}$ Africa ac legio in ea *Lips.* Africa ac legio ⟨age⟩ns in ea *Heinisch 1840, 12–14* Africa [ac legiones in ea] *Ritt. 1864², 610* || 11 contenta $\mathbf{MIbY_{01}}$ contentam **BHolIc** contentae **IaB**$^{corr.}$**Hol**$^{corr.}$ || 16 cessura **MIbc** cessurae **Ia** || 17 Romanarum **Iac Hol Z** R. $\mathbf{L_{24}}$ Romanorum **MB** *cf. IV 21, 2; et dicuntur ap. Tac.* res Parthorum Gallorum Iudaeorum || 27–28 multi stulta spe *Walther* militis tulta spe **M** militis stulta spe $\mathbf{IbUY_{03}}$ stulta spe $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ multis stulta spe **ZL** multi occulta spe **Ia** || 28 ambitiosis **L** ambitionis ***Ω*** || 29 ea iam in Titi Vini odium uerterat *scripsi* et iam intiti uinio diu' **M** et iam in t. uinio diuerterant **Ib** et iam in t. iunii odium diuerterat (de- $\mathbf{Y_{01}}$) $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ et iam tito iunio deuerterant $\mathbf{UY_{03}}$ et in t. iunii odium **Ia** etiam T. Vini odio *Acid. Woe. 1868, 128*

potentior, eodem actu inuisior erat. quippe hiantes in magna fortuna
amicorum cupiditates ipsa Galbae facilitas intendebat, cum apud
infirmum et credulum minore metu et maiore praemio peccaretur.
13 potentia principatus diuisa in Titum Vinium consulem, Cornelium
5 Laconem praetorii praefectum; nec minor gratia Icelo Galbae liberto,
quem anulis donatum equestri nomine Marcianum uocitabant. hi
discordes et rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium
eligendi successoris in duas factiones scindebantur. 2 Vinius pro M. Othone,
Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fouebant quam
10 alium. neque erat Galbae ignota Othonis ac Titi Vini amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium, quia Vinio uidua filia, caelebs Otho,
gener ac socer destinabantur. credo et rei publicae curam subisse,
frustra a Nerone translatae, si apud Othonem relinqueretur. 3 namque
Otho pueritiam incuriose, adulescentiam petulanter egerat, gratus
15 Neroni aemulatione luxus. eoque Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octauiam uxorem
amoliretur. mox suspectum in eadem Poppaea in prouinciam Lusitaniam
specie legationis seposuit. 4 Otho comiter administrata prouincia primus in
partes transgressus nec segnis et, donec bellum fuit, inter praesentes
20 splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam acrius in dies rapiebat, fauentibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis ut similem.

14 Sed Galba post nuntios Germanicae seditionis, quamquam nihil
adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum uis erumperet, ne
urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia
25 imperii transigit; adhibitoque super Vinium ac Laconem Mario Celso
consule designato ac Ducenio Gemino praefecto Vrbis, pauca praefatus de
sua senectute, Pisonem Licinianum accersiri iubet, seu propria electione
siue, ut quidam crediderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium
Plautum exercita cum Pisone amicitia; 2 sed callide ut ignotum fouebat, et
30 prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. Piso M. Crasso et
Scribonia genitus, nobilis utrimque, uultu habituque moris antiqui, et
aestimatione recta seuerus, deterius interpretantibus tristior habebatur:
ea pars morum eius, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

1 actu **Ω** auctu *amicus Lipsii Jac. Lectius* factus *Otto 3 Meiser 1873, 6* || 2 intendebat **MIac** incendebat **IbY**$_{02}$ || 5 Icelo] *de forma nominis disputauit Wissowa 1829, 6–10* || 6 anulis **Ω** *cf. Prammer 1882, 416–417; Nutting 1928* | Marcianum **MHY**$_{01}$ **U** (*cf. Plut. G. 7*) martianum **IaY**$_{02}$**Y**$_{03}$ || 10 ignota **Iabc** ignotam **MB** ignota M. *Andr. 1915, 955–956* || 15 (eoque) iam (P.) **Iabc** iam (poppe [*post* e *add.* ām **M**^{2}] **M**) clam *Heins.* tum *Ern.* || 20 in dies **Y**$_{03}$ *edd. coll. 12, 3* in diem **M Iabc** (*quod def. Doed. coll. Plin. n. h. 5, 73*) || 23 erumperet **Ω** erumperet ⟨et⟩ *Ritt. 1864*^{2}*, 632* || 27 accersiri **MIabc** arcessi *J. F. Gron. Halm* accersi *Or. Ritt. 1864*^{2}*, 633* acciri *Meiser 1873, 6 coll. 71, 1; 80, 1; de forma uerbi disputauit Wissowa 1829, 10–16* || 28 crediderunt **MIbcV**$_{58}$^{1} *s. l.* tradiderunt **Ia**

15 Igitur Galba adprehensa Pisonis manu in hunc modum locutus fertur: 'si te priuatus lege curiata apud pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat Cn. Pompei et M. Crassi subolem in penates meos adsciscere, et tibi insigne Sulpiciae ac Lutatiae familiae decora nobilitati tuae adiecisse: nunc me deorum hominumque consensu ad (5) imperium uocatum praeclara indoles tua et amor patriae impulit, ut principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus quiescenti offeram, exemplo diui Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem 2 priuignum in proximo sibi fastigio collocauit. sed Augustus in domo (10) successorem quaesiuit, ego in re publica, non quia propinquos aut socios belli non habeam, sed neque ipse imperium ambitione accepi, et iudicii mei documentum sit non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuae. est tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac 3 fortuna, nisi tu potior esses. ea aetas tua, quae cupiditates adulescentiae (15) iam effugerit, ea uita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas.

Fortunam adhuc tantum aduersam tulisti: secundae res acrioribus stimulis animos explorant, quia miseriae tolerantur, felicitate corrumpi4 mur. fidem libertatem amicitiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis, sed alii per obsequium imminuent: (20) inrumpet adulatio, blanditiae ac pessimum ueri affectus uenenum, sua cuique utilitas. et iam ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur, ceteri libentius cum fortuna nostra quam nobiscum: nam suadere principi quod oporteat multi laboris, adsentatio erga quemcumque principem sine adfectu peragitur. (25)

16 Si immensum imperii corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram a quo res publica inciperet: nunc eo necessitatis iam pridem uentum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano posset quam bonum successorem, nec tua plus iuuenta quam bonum principem. sub Tiberio et Gaio et Claudio ac Nerone unius familiae quasi hereditas (30)

3 Cn. *Frei.* nunc **Ω** || 4–5 Sulpiciae ac Lutatiae ⟨familiae⟩ decora nobilitati *Macke 13 coll. 12, 2, 3* Sulpicia ac Lutatia decora nobilitati *Frei.* ⟨gentis⟩ Sulpiciae ac Lutatiae decora nobilitati *Ern.* Sulpiciae ac Lutatiae decora nobilitatis *Hoffmann 1877, 144* (Lutatiae $\mathbf{MY_{01}Y_{03}}$ luctatiae $\mathbf{IabY_{02}}$ luttacie **U**, nobilitati **Ω**) || 12 ipse *om.* **BHol** || 14 sed et tuae $\mathbf{MIbY_{03}}$ sed tuae **Iac** || 18 animos **MIbc** animum **Ia** || 20 alii $\mathbf{IabUY_{03}}$ alii licet $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ | imminuent $\mathbf{MIabUY_{03}}$ annuant $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ || 21 irrumpet (inr- **M**) **MBHolZIc** irrumpent $\mathbf{IaHol^2L_{24}}$ | blanditiae ac *scripsi* (*cf. Agr. 41, 1*) blanditie *siue* blandicie **MIabc** blanditiae et **L** (*Freudenberg Fisher 1909 coll. Plin. pan. 85, 1*) blanditia et *W. Her.* [blanditiae] *Ritt.* 1864^2*, 610* blanditiae⟨que irrumpet⟩ *Leutsch 1868, 331* || 22 etiam **Ω** etiam. *Pich.* et inuidia. *Meiser 1873, 6–7* . et iam *Put.* . etiam ⟨si⟩ *Halm* || 24 quemcumque principem **MIbc** principem quemcumque **Ia** || 28 posset **MIabc** possit **L** (*Rhen.*) || 30 Claudio **Ω** Claudio ⟨ac Nerone⟩ *Ritt. 1864* (*coll. II 76, 2*) *Kornhardt*

fuimus: loco libertatis erit quod eligi coepimus: et finita Iuliorum
Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inueniet. nam generari 2
et nasci a principibus fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudi-
cium integrum et, si uelis eligere, consensu monstratur. sit ante oculos
5 Nero, quem longa Caesarum serie tumentem non Vindex cum inermi
prouincia aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria
ceruicibus publicis depulerit; neque erat adhuc damnati principis exem-
plum. nos bello et ab aestimantibus adsciti cum inuidia quamuis egregii 3
erimus.

10 Ne tamen territus fueris, si duae legiones in hoc concussi orbis motu
nondum quiescunt: ne ipse quidem ad securas res accessi, et audita
adoptione desinam uideri senex, quod nunc mihi unum obicitur. Nero
a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi prouidendum est, ne
etiam a bonis desideretur. monere diutius neque temporis huius, et im- 4
15 pletum est omne consilium, si te bene elegi. utilissimus idem ac breuissi-
mus bonarum malarumque rerum dilectus est cogitare quid aut nolueris
sub alio principe aut uolueris; neque enim hic, ut gentibus quae regnan-
tur, certa dominorum domus et ceteri serui, sed imperaturus es homini-
bus, qui nec totam seruitutem pati possunt nec totam libertatem.' et
20 Galba quidem haec ac talia, tamquam principem faceret, ceteri tamquam
cum facto loquebantur.

Pisonem ferunt statim intuentibus et mox coniectis in eum omnium 17
oculis nullum turbati aut exsultantis animi motum prodidisse. sermo
erga patrem imperatoremque reuerens, de se moderatus; nihil in uultu
25 habituque mutatum, quasi imperare posset magis quam uellet. consulta- 2
tum inde, pro rostris an in senatu an in castris adoptio nuncuparetur. iri
in castra placuit: honorificum id militibus fore, quorum fauorem ut
largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum.
circumsteterat interim Palatium publica exspectatio, magni secreti
30 impatiens; et male coercitam famam supprimentes augebant.

Quartum idus Ianuarias, foedum imbribus diem, tonitrua et fulgura 18
et caelestes minae ultra solitum turbauerant. obseruatum id antiquitus
comitiis dirimendis non terruit Galbam, quo minus in castra pergeret,
contemptorem talium ut fortuitorum, seu quae fato manent, quamuis
35 significata, non uitantur. apud frequentem militum contionem impera- 2
toria breuitate adoptari a se Pisonem more diui Augusti et exemplo
militari, quo uir uirum legeret, pronuntiat. ac ne dissimulata seditio in

1 eligi **Iac** elegi **MIbU** || 7 depulerit **MIbc** depulere **Ia** depulit **L** || 10 ne **M Ibc** nec **Ia** || 11 nondum **MIbU**$\mathbf{Y_{03}}$ non **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ || 16–17 nolueris ... uolueris **Iab**$\mathbf{Y_{01}}$ uolueris ... nolueris (no **M**[1] *mg*) **M**$\mathbf{L_{24}}$**Ic** || 33 dirimendis *ω* dirumpendis **M** || 34 fato manent *Ω* fata monent *Vogel* (*cf. I 22, 3*) || 36 more ... exemplo *Ω* exemplo ... more *Ferr. coll. 15, 1 sed incassum cum uariatio sermonis cogitari possit*

maius crederetur, ultro adseuerat quartam et duoetuicensimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra uerba ac uoces errasse et breui in 3 officio fore. nec ullum orationi aut lenocinium addit aut pretium. tribuni tamen centurionesque et proximi militum grata auditu respondent: per ceteros maestitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace 5 donatiui necessitatem bello perdidissent. constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia seueritas, cui iam pares non sumus.

19 Inde apud senatum non comptior Galbae, non longior quam apud militem sermo; Pisonis comis oratio. et patrum fauor aderat; multi 10 uoluntate, effusius qui noluerant, medii ac plurimi obuio obsequio, priuatas spes agitantes sine publica cura. nec aliud sequenti quadriduo, quod medium inter adoptionem et caedem fuit, dictum a Pisone in publico factumue.

2 Crebrioribus in dies Germanicae defectionis nuntiis et facili ciuitate ad 15 accipienda credendaque omnia noua, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum secreto, num et Piso proficisceretur, maiore praetexto, illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus. placebat et Laconem praetorii praefectum simul mitti: is consilio intercessit. legati quoque (nam senatus electionem 20 Galbae permiserat) foeda inconstantia nominati excusati substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus uel spes impulerat.

20 Proxima Galbae pecuniae cura; et cuncta scrutantibus iustissimum uisum est inde repeti, ubi inopiae causa erat. bis et uicies millies sestertium donationibus Nero effuderat: appellari singulos iussit, decuma parte 25 liberalitatis apud quemque eorum relicta. at illis uix decumae super portiones erant, isdem erga aliena sumptibus quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri aut faenus, sed sola 2 instrumenta uitiorum manerent. exactioni triginta equites Romani praepositi: nouum officii genus et ambitu ac numero onerosum: ubique 30 hasta et sector, et inquieta Vrbs actionibus. ac tamen grande gaudium, quod tam pauperes forent quibus donasset Nero quam quibus abstulisset.

1 duoetuicesimam *Pich.* (*cf. 55, 3; 56, 1–2 etc.*) *quod et* **M** *olim habuisse uerisimile est, cum in rasura inter* duo *et* uicensimam *facta* de *scripserit* $\mathbf{M}^2$ duodeuicesimam $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ quartam et uicesimam $\mathbf{V_{58}{}^1IbUY_{03}}$; *cf. 55, 3* || 3 addit $\mathbf{MV_{58}Ib}$ addidit $\mathbf{V_{58}{}^1IaY_{01}Y_{02}}$ additum $\mathbf{UY_{03}}$ || 4 grata auditu $\mathbf{V_{58}HJ}$ grata audito **MIb** $\mathbf{UY_{03}}$ gratabundi $\mathbf{V_{58}{}^1IaY_{01}Y_{02}}$ || 11 medii *Frei.* medie **MIabc** || 18 praetexto *Woe. 1868, 130 cf. 76, 2; 77, 2; II 100, 3; III 80, 1* praetextu ***Ω*** [(maiore) praetextu] *Ritt. 1864* || 23 proxima ⟨Galbae⟩ pecuniae *Leutsch 1864 qui caput uicesimum post tertium decimum reponi uult* || 24 millies *Faer.* mille ***Ω*** || 29 triginta ***Ω*** quinquaginta *Lambinus teste Halm. coll. Suet. G. 15, 1; at uide I. Casaubon, Suet. 1595* (*et ap. Wolfii Suet. ed. 1802*) || 31 actionibus **MIabc** auctionibus *Rhen.* [actionibus] *Prammer 1867*^{2}*, 40 et 1882, 411–412*

Exauctorati per eos dies tribuni, e praetorio Antonius Taurus et 3
Antonius Naso, ex urbanis cohortibus Aemilius Pacensis, e uigilibus
Iulius Fronto. nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium, tam-
quam per artem et formidinem singuli pellerentur omnibus suspectis.

5 Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido **21**
consilium, multa simul exstimulabant, luxuria etiam principi onerosa,
inopia uix priuato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem inuidia; fingebat
et metum, quo magis concupisceret: praegrauem se Neroni fuisse, nec
Lusitaniam rursus et alterius exilii honorem exspectandum. suspectum
10 semper inuisumque dominantibus qui proximus destinaretur. nocuisse id
sibi apud senem principem, magis nociturum apud iuuenem ingenio
trucem et longo exilio efferatum: occidi Othonem posse. proinde agendum 2
audendumque, dum Galbae auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset.
opportunos magnis conatibus transitus rerum, nec cunctatione opus, ubi
15 perniciosior sit quies quam temeritas. mortem omnibus ex natura
aequalem obliuione apud posteros uel gloria distingui; ac si nocentem
innocentemque idem exitus maneat, acrioris uiri esse merito perire.

Non erat Othonis mollis et corpori similis animus, et intimi liber- **22**
torum seruorumque, corruptius quam in priuata domo habiti, aulam
20 Neronis et luxus, adulteria matrimonia ceterasque regnorum libidines
auido talium, si auderet, ut sua ostentantes, quiescenti ut aliena expro-
brabant, urgentibus etiam mathematicis, dum nouos motus et clarum
Othoni annum obseruatione siderum adfirmant, genus hominum potenti-
bus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra et uetabitur
25 semper et retinebitur. multos secreta Poppaeae mathematicos, pessimum 2
principalis matrimonii instrumentum, habuerant: e quibus Ptolemaeus
Othoni in Hispania comes, cum superfuturum eum Neroni promisisset,
postquam ex euentu fides, coniectura iam et rumore senium Galbae et
iuuentam Othonis computantium persuaserat fore ut in imperium
30 adscisceretur. sed Otho tamquam peritia et monitu fatorum praedicta 3
accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credendi. nec
deerat Ptolemaeus, iam et sceleris instinctor, ad quod facillime ab eius
modi uoto transitur.

2 euigilibus **M**[1] euigilius **MIabc** || 4 formidinem **MIabc** (*cf. Ném. 509*) formi-
dine *C. Her.* || 7 Galbam **Iac** galba **MV**$_{58}$**IbU** | Pisonem **MIac** pisone **IbU** ||
10 nocuisse **M**[1] **Ia** nocuisset (*?*M)**MIbc** || 12 occidi Othonem posse *Ω; secl. Url.
1864, 252–253 Ritt. 1864*[2]*, 611* (*cf. 1865, 680*) || 17 maneat **MIab** manet **Ic** *per
confusionem litt.* ata *continuo nec ut ap.* **M** *script.* *om.* **U** || 18 Othonis *Ω* Othoni
Pich. 1604 || 20 adulteria **MIabUY**$_{03}$ adultera **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ (*Chifflet Lips.*) | matri-
monia *Ω* *secl. Url. 1864, 252 Ritt. l. c.* || 23 adfirmant **M** affirmant *ω* || 24 in-
fidum *Ω* fidum *Meiser 1873, 7–8* | sperantibus **IaHolY**$_{01}$**Y**$_{02}$ spernantibus **M
UY**$_{03}$ spernantibus **B** spernentibus **L**$_{24}$**Z** || 27 in Hispania *Ω* in Hispaniam
Acid. [in Hispania] *Ritt. 1864*[2]*, 611–612* in prouincia *Url. 1876, 505* || 31 cre-
d⟨end⟩i *Pich.* credi *Ω* || 32 instinctor **MIbc** instructor **Ia**

23 Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum iam pridem spe successionis aut paratu facinoris adfectauerat, in itinere, in agmine, in stationibus uetustissimum quemque militum nomine uocans ac memoria Neroniani comitatus contubernales appellando; alios agnoscere, quosdam requirere et pecunia aut gratia iuuare, inserendo saepius 5 querelas et ambiguos de Galba sermones quaeque alia turbamenta uulgi. 2 labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii atrocius accipiebantur, cum Campaniae lacus et Achaiae urbes classibus adire soliti Pyrenaeum et Alpes et immensa uiarum spatia aegre sub armis eniterentur. 10

24 Flagrantibus iam militum animis uelut faces addiderat Meuius Pudens, e proximis Tigillini. is mobilissimum quemque ingenio aut pecuniae indigum et in nouas cupiditates praecipitem alliciendo eo paulatim progressus est, ut per speciem conuiuii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti uiritim centenos nummos 15 2 diuideret. quam uelut publicam largitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis intendebat, adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo speculatori de parte finium cum uicino ambigenti uniuersum uicini agrum sua pecunia emptum dono dederit, per socordiam praefecti, quem nota pariter et occulta fallebant. 20

25 Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a quo Barbium Proculum tesserarium speculatorum et Veturium optionem eorum eodem perductos, postquam uario sermone callidos audacesque cognouit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertemptandos plurium animos. suscepere duo manipulares imperium populi Romani 25 2 transferendum et transtulerunt. in conscientiam facinoris pauci adsciti: suspensos ceterorum animos diuersis artibus stimulant, primores militum per beneficia Nymphidi ut suspectos, uulgus et ceteros ira et desperatione dilati totiens donatiui. erant quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiae accenderet: in commune omnes metu mutandae militiae 30 terrebantur.

26 Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum motas iam mentes, postquam uulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut

3 militum **Ω** *secl. Hartman 1905, 204*; *mallem* ⟨praetorianorum⟩ || 4 agnoscere **MIac** (*sed ap.* **M** *num* ag *an* cog *incertum*) cognoscere **Ib** cognosceret **U** || 11 Meuius **ω** (*cf. W. Her. 1916, 785 et PIR² M 577*) maeuius **M** || 12 Tigillini **Ω** (*cf. W. Her. 789–790*) || 17 Cocceio *edd. uulgo* cacelo **M** catelo **M²IbU** coeccio *uel* coecio **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ coeclo $\mathbf{Y}_{03}$ || 22 speculatorum **M**$\mathbf{V}_{58}$**Z** (spi- **Hol**) speculatorem **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ (spi- **B**$\mathbf{L}_{24}$) speculatorium **U**$\mathbf{Y}_{03}$ || 22–23 optionem eorum eodem **B²** optionem eorundem **MIb** optionem (*uel* opitio, opicionem, Othonem, octonem) eodem **IacHol** || 28 [et ceteros] *Hertz 1872* || 30 commune **L** (*Rhen.*) communi **Ω** || 32 legionum **Ω** legio⟨narior⟩um *Ritt. 1864², 634*

postridie redeuntem a cena Othonem rapturi fuerint, ni incerta noctis
et tota Vrbe sparsa militum castra nec facilem inter temulentos consen-
sum timuissent, non rei publicae cura, quam foedare principis sui sanguine
sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici uel Germanici
5 exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone
destinaretur. multa erumpentia seditionis indicia per conscios oppressa: 2
quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium
animorum consiliique quamuis egregii, quod non ipse adferret, inimicus
et aduersus peritos peruicax.

10 Octauo decimo kalendas Februarias sacrificanti pro aede Apollinis 27
Galbae haruspex Vmbricius tristia exta et instantes insidias ac domesti-
cum hostem praedicit, audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque
ut laetum e contrario et suis cogitationibus prosperum interpretante. nec
multo post libertus Onomastus nuntiat exspectari eum ab architecto et
15 redemptoribus, quae significatio coeuntium iam militum et paratae
coniurationis conuenerat. Otho, causam digressus requirentibus, cum 2
emi sibi praedia uetustate suspecta eoque prius exploranda finxisset,
innixus liberto per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad miliarium
aureum sub aedem Saturni pergit. ibi tres et uiginti speculatores consalu-
20 tatum imperatorem ac paucitate salutantium trepidum et sellae festinan-
ter impositum strictis mucronibus rapiunt; totidem ferme milites in
itinere adgregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore et
gladiis, pars silentio, animum ex euentu sumpturi. stationem in 28
castris agebat Iulius Martialis tribunus. is magnitudine subiti sceleris,
25 an corrupta latius castra et, si contra tenderet, exitium metuens, praebuit
plerisque suspicionem conscientiae. anteposuere ceteri quoque tribuni
centurionesque praesentia dubiis et honestis, isque habitus animorum
fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures uellent, omnes pateren-
tur.

30 Ignarus interim Galba et sacris intentus fatigabat alieni iam im- 29
perii deos, cum adfertur rumor rapi in castra incertum quem senatorem,
mox Othonem esse qui raperetur, simul ex tota Vrbe, ut quisque obuius
fuerat, alii formidine augentes, quidam minora uero, ne tum quidem
obliti adulationis. igitur consultantibus placuit pertemptari animum
35 cohortis, quae in Palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam, cuius

1 postridie *Th. Mommsen, uide app. crit.* || 6 erumpentia **IbUY$_{03}$** (*cf. IV 16, 1; 1, 4, 3*) erumpentibus (*sed supra* b *scripsit* **M**[1] s) **MY$_{01}$Y$_{02}$** erumpentis **Ia** || 11 tristia **Iabc** tristitia **MY$_{01}$** (*ut I 3, 2; cf. 11, 38, 4*) || 15 redemptoribus **MIabc** reparatoribus **Y$_{03}$** || 18 innixus liberto **Ω** *secl. Noyen et Sanders; sed noster diuersa fontium coniungit* || 20 et *secl. IJsendijk* || 23 gladiis **Ω** (*Mur. Faer.*) gaudio *Pich.; sed uide Plut. G. 25 τοῖς ξίφεσι γυμνοῖς . . . γυμνὰ τὰ ξίφη* || 27 praesentia **Ω** praesentia ⟨et turpia⟩ *Meiser 1873, 8* ⟨praua et⟩ praesentia *Koest. in app.* || 33 formidine **MIbU** formidinem **Iac**

2 integra auctoritas maioribus remediis seruabatur. Piso pro gradibus
domus uocatos in hunc modum adlocutus est: 'sextus dies agitur, com-
militones, ex quo ignarus futuri, et siue optandum hoc nomen siue
timendum erat, Caesar adscitus sum; quod domus nostrae aut rei publicae
fatum in uestra manu positum est, non quia meo nomine tristiorem 5
casum paueam, ut qui aduersas res expertus cum maxime discam ne
secundas quidem minus discriminis habere: patris et senatus et ipsius
imperii uicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est aut, quod
aeque apud bonos miserum est, occidere. solacium proximi motus habe-
bamus incruentam Vrbem et res sine discordia translatas: prouisum 10
adoptione uidebatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

30 Nihil adrogabo mihi nobilitatis aut modestiae; neque enim relatu
uirtutum in comparatione Othonis opus est. uitia, quibus solis gloriatur,
euertere imperium, etiam cum amicum imperatoris ageret. habitune et
incessu an illo muliebri ornatu mereretur imperium? falluntur quibus 15
luxuria specie liberalitatis imponit: perdere iste sciet, donare nesciet.
stupra nunc et comessationes et feminarum coetus uoluit animo: haec
principatus praemia putat, quorum libido ac uoluptas penes ipsum sit,
rubor ac dedecus penes omnes; nemo enim umquam imperium flagitio
quaesitum bonis artibus exercuit. 20

2 Galbam consensus generis humani, me Galba consentientibus uobis
Caesarem dixit. si res publica et senatus et populus uacua nomina sunt,
uestra, commilitones, interest, ne imperatorem pessimi faciant. legionum
seditio aduersus duces suos audita est aliquando: uestra fides famaque
inlaesa ad hunc diem mansit. et Nero quoque uos destituit, non uos 25
3 Neronem. minus triginta transfugae et desertores, quos centurionem aut
tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium adsignabunt? admittitis
exemplum et quiescendo commune crimen facitis? transcendet haec
licentia in prouincias, et ad nos scelerum exitus, bellorum ad uos pertine-
bunt. nec est plus, quod pro caede principis quam quod innocentibus 30
datur, sed proinde a nobis donatiuom ob fidem quam ab aliis pro facinore
accipietis.'

31 Dilapsis speculatoribus cetera cohors non aspernata contionantem,
ut turbidis rebus *erectior, temere magis et nullo adhuc consilio pars

2 adlocutus **M** allocutus *ω* || 4 quo⟨d⟩ (domus) *Walther Bezz. Sandford 264* quo ***Ω*** || 5 fatum **Ibc** fatū **M** (*lineolam suprascr.* **M**^{2} *?*) fato **Ia** | uestra **MIabY**$_{03}$ nostra **Ic** || 6 di⟨s⟩cam *Frei.* (*cf. 29, 2* ignarus) dicam ***Ω*** || 9 est *melius omitti censet Novák 1892, 103* || 15 mereretur ***Ω*** meretur *Acid.* || 16 luxuria ***Ω*** luxuria ⟨eius⟩ *Ritt. 1864*^{2}*, 635 haud male; an* ⟨eius⟩ luxuria*?* | specie *Rhen.* speciem ***Ω*** || 17 comessationes **MIacL**$_{24}$ commessationes **IbU** || 19 dedecus **M**^{2} *ω* decus **MG** || 22 uacua **MIbc** uana **Ia** || 31 proinde **MIabc** prouincie **Z** perinde **H** (*Rhen.*) || 34–p. 15, 1 *erectior – pars* *scripsi; uide app. crit.*

ignara, pars*, quod postea creditum est, insidiis et simulatione. missus 2
et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus Vipsania in porticu tenden-
tes; praeceptum Amullio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus, ut
Germanicos milites e Libertatis atrio accerserent. legioni classicae diffide-
5 bat, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu
trucidauerat Galba. pergunt etiam in castra praetorianorum tribuni
Cetrius Seuerus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc
et necdum adulta seditio melioribus consiliis flecteretur. tribunorum 3
Subrium et Cetrium adorti milites minis, Longinum manibus coercent
10 exarmantque, quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus
principi suo et desciscentibus suspectior erat. legio classica nihil cunctata
praetorianis adiungitur; Illyrici exercitus electi Celsum ingestis pilis
proturbant. Germanica uexilla diu nutauere, inualidis adhuc corporibus
et placatis animis, quod eos a Nerone Alexandriam praemissos atque
15 inde rursus longa nauigatione aegros impensiore cura Galba refouebat.

Vniuersa iam plebs Palatium implebat, mixtis seruitiis et dissono **32**
clamore caedem Othonis et coniuratorum exitium poscentium, ut si in
circo aut theatro ludicrum aliquod postularent: neque illis iudicium aut
ueritas, quippe eodem die diuersa pari certamine postulaturis, sed tradito
20 more quemcumque principem adulandi licentia adclamationum et
studiis inanibus.

Interim Galbam duae sententiae distinebant: Titus Vinius manen- 2
dum intra domum, opponenda seruitia, firmandos aditus, non eundum
ad iratos censebat: daret malorum paenitentiae, daret bonorum consensui
25 spatium: scelera impetu, bona consilia mora ualescere; denique eundi
ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem, regressus, si paeniteat, in
aliena potestate.

Festinandum ceteris uidebatur, antequam cresceret inualida adhuc **33**
coniuratio paucorum: trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digres-
30 sus, ad ignaros inlatus, cunctatione nunc et segnitia terentium tempus
imitari principem discat. non exspectandum ut compositis castris forum
inuadat et prospectante Galba Capitolium adeat, dum egregius imperator
cum fortibus amicis ianua ac limine tenus domum claudit, obsidionem
nimirum toleraturus. et praeclarum in seruis auxilium, si consensus 2
35 tantae multitudinis et, quae plurimum ualet, prima indignatio langue-

4 diffidebat **MIabc** diffidebatur *Acid.* || 12 Celsum ingestis $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ celsum infestis **Ia**$\mathbf{U}^2$ celsum incestis $\mathbf{B}^2$**Hol U**$\mathbf{Y}_{03}$ festum incestis **MB**$\mathbf{L}_{24}$**Z** || 15 rursus ***Ω*** rursus ⟨reuersos⟩ *Savile* reuersos *Doed.* || 17 exitium *Acid.* exilium ***Ω*** || 18 aut^1 **Ib** a **MIc** ac **Ia** || 26 si ratio **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ spiratio **MIb U**$\mathbf{Y}_{03}$ | regressus **MIabc** regressum *Ritt. 1848* || 33 claudit **Iab** $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ cludit **M** excludit **U**$\mathbf{Y}_{03}$ || 34 toleraturus **MIaU** (*Petersen 1835, 16*) toleraturos **Ib**$\mathbf{Y}_{03}$ toleraturum $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 35 indignatio **Iabc** indignatione **M**$\mathbf{L}_{24}$**Z U** indignatio ⟨dilatio⟩ne *Walter 1939, 135* | languescat **MIabc** languescit $\mathbf{Y}_{03}$ elanguescit **B** *sed* e *erasa*

scat. proinde intuta quae indecora; uel si cadere necesse sit, occurrendum
discrimini: id Othoni inuidiosius et ipsis honestum. repugnantem huic
sententiae Vinium Laco minaciter inuasit, stimulante Icelo priuati odii
pertinacia in publicum exitium.

34 Nec diutius Galba cunctatus speciosiora suadentibus accessit. 5
praemissus tamen in castra Piso, ut iuuenis magno nomine, recenti
fauore et infensus Tito Vinio, seu quia erat, seu quia irati ita uolebant;
2 et facilius de odio creditur. uixdum egresso Pisone occisum in castris
Othonem uagus primum et incertus rumor; mox, ut in magnis mendaciis,
interfuisse se quidam et uidisse adfirmabant, credula fama inter gauden- 10
tes et incuriosos. multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem
mixtis iam Othonianis, qui ad euocandum Galbam laeta falso uolgauerint.

35 Tum uero non populus tantum et imperita plebs in plausus et
immodica studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu
incauti, refractis Palatii foribus ruere intus ac se Galbae ostentare, 15
praereptam sibi ultionem querentes, ignauissimus quisque et, ut res
docuit, in periculo non ausurus, nimii uerbis, linguae feroces; nemo scire
et omnes adfirmare, donec inopia ueri et consensu errantium uictus
sumpto thorace Galba, inruenti turbae neque aetate neque corpore
2 resistens, sella leuaretur. obuius in Palatio Iulius Atticus speculator, 20
cruentum gladium ostentans, occisum a se Othonem exclamauit; et
Galba 'commilito', inquit 'quis iussit?' insigni animo ad coercendam
militarem licentiam, minantibus intrepidus, aduersus blandientes in-
corruptus.

36 Haud dubiae iam in castris omnium mentes tantusque ardor, ut 25
non contenti agmine et corporibus in suggestu, in quo paulo ante aurea
Galbae statua fuerat, medium inter signa Othonem uexillis circumdarent.
nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles caueri
2 insuper praepositos iubebat. strepere cuncta clamoribus et tumultu et
exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe uariis segni 30
adulatione uocibus, sed ut quemque adfluentium militum adspexerant,
prensare manibus, complecti armis, conlocare iuxta, praeire sacramen-
tum, modo imperatorem militibus, modo milites imperatori commendare.
3 nec deerat Otho protendens manus adorare uulgum, iacere oscula, et
omnia seruiliter pro dominatione. postquam uniuersa classicorum legio 35

1 proinde **MIabc** perinde $\mathbf{L}_{24}$ (*Nipp. 1855, 6 = Opusc. 204*) || 3 Icelo *edd.* hicelo **MIbU** hycleo **Ia** icello *uel sim.* **Ic**; *uide W. Her. 1917* || 7 quia erat **H** quierat **MIb** qui erat **IacZ** || 15 intus *Ω* intro *Acid.* (*cf. Quint. inst. 1, 5, 50*) || 17 feroces **GH** ferocis **MIabc** || 20 ⟨re⟩sistens *Faer.* sistens **MIabc** (*quod def. Andr. 1914, 1029–1030*) insistens $\mathbf{Y}_{03}$ || 32 prensare **Ibc** pressare **M** prehensare $\mathbf{IaL}_{24}$ | armis *Ω* artius *Mur.* acrius *Acid.* || 33 milites imperatori **MIbc** imperatori milites **Ia** imperatores militi $\mathbf{Y}_{01}$ || 35 classicorum $\mathbf{MIbUY}_{03}$ classiariorum $\mathbf{IaY}_{02}$ classiorum $\mathbf{Y}_{01}$

sacramentum eius accepit, fidens uiribus, et quos adhuc singulos exstimulauerat, accendendos in commune ratus pro uallo castrorum ita coepit:

37 'Quis ad uos processerim, commilitones, dicere non possum, quia (5) nec priuatum me uocare sustineo princeps a uobis nominatus, nec principem alio imperante. uestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, imperatorem populi Romani in castris an hostem habeatis. 2 auditisne, ut poena mea et supplicium uestrum simul postulentur? adeo manifestum est neque perire nos neque saluos esse nisi una posse; et (10) cuius lenitatis est Galba, iam fortasse promisit, ut qui nullo exposcente tot milia innocentissimorum militum trucidauerit. 3 horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum et hanc solam Galbae uictoriam, cum in oculis Vrbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. his auspiciis Vrbem ingressus, quam gloriam ad principatum (15) attulit nisi occisi Obultronii Sabini et Cornelii Marcelli in Hispania, Betui Cilonis in Gallia, Fontei Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in uia, Turpiliani in Vrbe, Nymphidi in castris? 4 quae usquam prouincia, quae castra sunt nisi cruenta et maculata aut, ut ipse praedicat, emendata et correcta? nam quae alii scelera, hic remedia (20) uocat, dum falsis nominibus seueritatem pro saeuitia, parsimoniam pro auaritia, supplicia et contumelias uestras disciplinam appellat.

5 Septem a Neronis fine menses sunt, et iam plus rapuit Icelus quam Polycliti et Vatinii et *Aegialii* petierunt. minore auaritia ac licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subiectos nos habuit (25) tamquam suos et uiles ut alienos. una illa domus sufficit donatiuo, quod uobis numquam datur et cotidie exprobratur. **38** ac ne qua saltem in successore Galbae spes esset, accersit ab exilio, quem tristitia et auaritia sui simillimum iudicabat. uidistis, commilitones, notabili tempestate etiam deos infaustam adoptionem auersantes.

(30) Idem senatus, idem populi Romani animus est: uestra uirtus exspec-

5 uocare **MIab**Y_{03} uocari **Ic** || 11 militum **MIbc** ciuium **Ia** *om.* **U** || 16 Cilonis *Ritt. 1848 post Frei. et J. Gron. cf. PIR² B 124* Chilonis ***Ω*** || 18 castra **Ia** in castris **MIbc** in ⟨prouinciis⟩ castra *Ritt. 1864* in ⟨orbe⟩ castra *Meiser 1873, 9* oppida *Url. 1876, 505–506; malim* in ⟨Italia⟩ castra *uel* castr⟨a Vrb⟩is || 23 Aegiali(i) *Or.* (*quod def. Baldwin 44*) egialii **M** egi alii **Ib** egi et alii **Ic** egis et alii **Ia** Tigellini *J. F. Gron.* Egnatii *Bezz. 42* Helii *Vertr. Ritt. 1848; 1864², 636* | petierunt *Constans 1900* (petiuerunt *Ritt. 1836*) (*cf. 15, 25, 2*) perierunt **MIbc** parauerunt **Ia** raptauerunt (*uel* sibi pepererunt) *Heins.* rapuerunt *Bezz. Nolte 1851, 80* perditum ierunt *Ritt. 1848* pepererunt *Halm Spengel* arripuerunt *Ritt. 1864², 636* praeierunt *Sir. 1868, 267* perceperunt *Walter 1886, 363* appetierunt *Andr. olim* (quam ⟨per quod⟩ ...) perierunt *Heinisch 1853, 12* (quam ⟨quo⟩ ....) perierunt *Haase 1855* (quam ⟨ob quod⟩ ...) perierunt *Madv. 2, 561* || 29 auersantes **L** (*sed uide ad 1, 2*) aduersantes ***Ω***

tatur, apud quos omne honestis consiliis robur et sine quibus quamuis
2 egregia inualida sunt. non ad bellum uos nec ad periculum uoco: omnium
militum arma nobiscum sunt. nec una cohors togata defendit nunc
Galbam, sed detinet: cum uos adspexerit, cum signum meum acceperit,
hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. nullus cunctatio- 5
nis locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum.'
3 aperire deinde armamentarium iussit. rapta statim arma, sine more et
ordine militiae, ut uix praetorianus aut legionarius insignibus suis
distingueretur: miscentur auxiliaribus galeis scutisque, nullo tribunorum
centurionumue adhortante, sibi quisque dux et instigator; et praeci- 10
puum pessimorum incitamentum, quod boni maerebant.

39 Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis et uocibus in
Vrbem usque resonantibus, egressum interim Galbam et foro appropin-
quantem adsecutus erat; iam Marius Celsus haud laeta rettulerat, cum
alii in Palatium redire, alii Capitolium petere, plerique rostra occupanda 15
censerent, plures tantum sententiis aliorum contra dicerent, utque
euenit in consiliis infelicibus, optima uiderentur quorum tempus effu-
2 gerat. agitasse Laco ignaro Galba de occidendo Tito Vinio dicitur, siue
ut poena eius animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat,
ad postremum uel odio. haesitationem attulit tempus ac locus, quia 20
initio caedis orto difficilis modus; et turbauere consilium trepidi nuntii ac
proximorum diffugia, languentibus omnium studiis, qui primo alacres
fidem atque animum ostentauerant.

40 Agebatur huc illuc Galba uario turbae fluctuantis impulsu, com-
pletis undique basilicis ac templis *uelut ludicri ad prospectum*. neque 25
populi aut plebis ulla uox, sed attoniti uultus et conuersae ad omnia
aures; non tumultus, non quies, quale magni metus et magnae irae silen-
tium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur: ire praecipites et
2 occupare pericula iubet. igitur milites Romani, quasi Vologaesum aut
Pacorum auito Arsacidarum solio depulsuri ac non imperatorem suum 30
inermem et senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu,
truces armis, rapidi equis forum inrumpunt. nec illos Capitolii adspectus
et imminentium templorum religio et priores et futuri principes terruere,
quo minus facerent scelus, cuius ultor est quisquis successit.

5 cunctationis **MIbUY**$_{03}$ cunctationi **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 7 aperire **MIabc** (*cf. Némethy 509–510*) aperiri **Hol** (*Mur.*) || 8 uix *scripsi* ⟨non⟩ *Ritt. 1864*[2]*, 636* | suis ⟨uix⟩ *Sir. 1868, 267* || 16 tantum **MIbc** tamen **Ia** || 17 quorum **Ia** morum **MIbc** more **HolY**$_{03}$ || 20 postremum **L** (*Rhen.*) posterum **MIabc** || 23 ostentauerant **IaB HolY**$_{02}$ ostentauerint **ML**$_{24}$**ZIc** || 25 *uelut ludicri ad prospectum* *scripsi; uide app. crit.* || 26 ulla ***Ω*** una *Hartman 1914, 419* || 27.28 silentium est **MIac** silen-tium **Ib** || 29 Vologaesum **MIabY**$_{01}$**U** uologesem **Y**$_{02}$**Y**$_{03}$; *cf. Sirk. 1871, 16* || 32 rapidi **MV**$_{58}$**IbY**$_{01}$**Y**$_{02}$ rapidis **Ia** (**V**$_{58}$^{2}) **B**^{2}**HolUY**$_{03}$

Viso comminus armatorum agmine uexillarius comitatae Galbam **41**
cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbae imaginem
solo adflixit. eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia,
desertum fuga populi forum, destricta aduersus dubitantes tela. iuxta 2
5 Curti lacum trepidatione ferentium Galba proiectus e sella ac prouolutus
est. extremam eius uocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, uarie
prodidere. alii suppliciter interrogasse, quid mali meruisset, paucos dies
exsoluendo donatiuo deprecatum; plures obtulisse ultro percussoribus
iugulum: agerent ac ferirent, si ita e re publica uideretur. non interfuit
10 occidentium quid diceret. de percussore non satis constat: quidam 3
Terentium euocatum, alii Laecanium, crebrior fama tradidit Camurium
quintae decimae legionis militem impresso gladio iugulum eius hausisse.
ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) foede laniauere; pleraque
uulnera feritate et saeuitia trunco iam corpori adiecta.

15 Titum inde Vinium inuasere, de quo et ipso ambigitur, consump- **42**
seritne uocem eius instans metus, an proclamauerit non esse ab Othone
mandatum ut occideretur. quod seu finxit formidine seu conscientia
coniurationis confessus est, huc potius eius uita famaque inclinat, ut
conscius sceleris fuerit, cuius causa erat. ante aedem diui Iulii iacuit
20 primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Cario legionario milite in utrumque
latus transuerberatus.

Insignem illa die uirum Sempronium Densum aetas nostra uidit. **43**
centurio is praetoriae cohortis, a Galba custodiae Pisonis additus,
stricto pugione occurrens armatis et scelus exprobrans ac modo manu
25 modo uoce uertendo in se percussores quamquam uulnerato Pisoni
effugium dedit. Piso in aedem Vestae peruasit, exceptusque misericordia 2
publici serui et contubernio eius abditus non religione nec caerimoniis,
sed latebra imminens exitium differebat, cum aduenere missu Othonis

1 comitatae **M** comitatus **V**$_{58}$**IbUY**$_{03}$ comitantis **V**$_{58}$^{1}**Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ comitantes **Ia** | Galbam **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ galbae **MIabUY**$_{03}$ || 2 Atilium **IaY**$_{01}$ attilium **Y**$_{02}$ adilium **M** acilium **BHolUY**$_{03}$ accilium **L**$_{24}$**Z** | Vergilionem (*uel* Vir-) **Ω** Vercilionem *W. Her. 1916, 788 coll. CIL XI 4493* | dereptam **MV**$_{58}$^{1}**Y**$_{01}$ direptam **Iabc** || 7 prodidere **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ prodere **MIbUY**$_{03}$ || 9 e r. p. **Iac** r. p. **Ib** rei p. **ZU** rē p. **M** || 17 conscientia **Ω** (*cf. Hill 1930*) conscientiam *Acid. Nipp. 1855, 6 =Opusc. 205* || 20 ictu in poplitem **MIabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ (*cf. III 23, 3*) ictu poplitem **UY**$_{03}$ (*Heins.*) ictu⟨s⟩ in poplitem *Meiser 1873, 10* | Cario **Ω** *cf. W. Her. 1916, 793* Caro *Rhen.* | in utrumque **Ω** utrumque *Heins. J. F. Gron.* || 22 *post* uirum *interposita sunt apud* **IbUY**$_{03}$ *uocc.* et senem trucidare pergunt disiecta plebs *repetita e 40, 2;* Densum *om.* **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ *dum falso corrigunt* || 23 a Galba custodiae Pisonis *Lips.* a galbae custodiex (?et) apisonis **M** ac galbae custodiae ac pisonis **Z** ac galbae custodiae a pisone **IbUY**$_{03}$ ad galbae custodiam a pisone **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ a Galba custodiae cā (= causa) Pisoni *Weissenborn 1850, 26 Nolte 1851, 80–81* ac Galbae custodiae [et a Pisonis] *Ritt. 1864*^{2}*, 612–613*

nominatim in caedem eius ardentes Sulpicius Florus e Britannicis cohorti-
bus, nuper a Galba ciuitate donatus, et Staius Murcus speculator, a
44 quibus protractus Piso in foribus templi trucidatur. nullam caedem
Otho maiore laetitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis
perlustrasse dicitur, seu tum primum leuata omni sollicitudine mens 5
uacare gaudio coeperat, seu recordatio maiestatis in Galba, amicitiae in
Tito Vinio quamuis immitem animum imagine tristi confuderat, Pisonis
ut inimici et aemuli caede laetari ius fasque credebat.

2 Praefixa contis capita gestabantur inter signa cohortium iuxta aqui-
lam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui 10
interfuerant, qui uere, qui falso ut pulchrum et memorabile facinus
iactabant. plures quam centum uiginti libellos praemium exposcentium
ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea inuenit, omnesque
conquiri et interfici iussit, non honore Galbae, sed tradito principibus
more munimentum ad praesens, in posterum ultionem. 15

45 Alium crederes senatum, alium populum: ruere cuncti in castra,
anteire proximos, certare cum praecurrentibus; increpare Galbam,
laudare militum iudicium, exosculari Othonis manum; quantoque magis
falsa erant quae fiebant, tanto plura facere. nec aspernabatur singulos
Otho, auidum et minacem militum animum uoce uultuque temperans. 20
2 Marium Celsum, consulem designatum et Galbae usque in extremas res
amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriae eius inno-
centiaeque quasi malis artibus infensi. caedis et praedarum initium et
optimo cuique perniciem quaeri apparebat, sed Othoni nondum auctori-
tas inerat ad prohibendum scelus: iubere iam poterat. ita simulatione 25
irae uinciri iussit et maiores poenas daturum adfirmans praesenti exitio
subtraxit.

46 Omnia deinde arbitrio militum acta: praetorii praefectos sibi ipsi
legere, Plotium Firmum e manipularibus quondam, tum uigilibus praepo-
situm et incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum; adiungitur 30
Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis suspectus consilia eius

1 nominatim **Ω** inominatam *McCulloch* | ardentes **Ω** ardentis *Heins. Jacob 1839, 13 Doed. 1841, 5* || 2 Staius *W. Her. 1916, 791–792* statius **Ω** || 3 trucidatur **IaB**[2]**HolIc** trucidatus **MIb** trucidatus ⟨est⟩ *Halm* || 11 qui uere **UY**$_{03}$ que uere **M** quiue uere **IabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ quique uere *Ritt. 1864², 636–637* || 14 honore **Ω** (*cf. 15, 28, 3; Andr. 1914, 1030*) honori *Nipp.* || 15 munimentum . . . ultionem **Ω** munimentum in posterum, ad praesens ultionem *Mur.* ultionem ad praesens, in posterum munimentum *Acid. Doed. 1838, 17* munimentum ad praesens, in praeteritum ultionem *Novák 1892, 103* || 18 exosculari **MIbU** et osculari **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ exobsculari **Y**$_{03}$ || 21 designatum **Iabc** signatum **M** resignatum **V**$_{58}$ || 22 ad *om.* **MBL**$_{24}$**ZY**$_{02}$ || 26 iussit *Weidner 1894, 857* iussum **Ω** | exitio **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ auxilio **MIbUY**$_{03}$ exilio **M**[1] *et in m.* exi (*cf. Andr. 1899, 12–13 cum tabulae num. 6*) || 31 suspectus **IaBHolU** suspecta **ML**$_{24}$**ZIc**

fouisse. Vrbi Flauium Sabinum praefecere, iudicium Neronis secuti,
sub quo eandem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo
respicientibus.

Flagitatum ut uacationes praestari centurionibus solitae remitteren- 2
5 tur; namque gregarius miles ut tributum annuum pendebat. quarta pars
manipuli sparsa per commeatus aut in ipsis castris uaga, dum mercedem
centurioni exsolueret, neque modum oneris quisquam neque genus
quaestus pensi habebat: per latrocinia et raptus aut seruilibus ministeriis
militare otium redimebant. tum locupletissimus quisque miles labore ac 3
10 saeuitia fatigari, donec uacationem emeret. ubi sumptibus exhaustus
socordia miser elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo in
manipulum redibat, ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac
licentia corrupti, ad seditiones et discordias et ad extremum bella
ciuilia ruebant. sed Otho, ne uulgi largitione centurionum animos 4
15 auerteret, ex fisco suo uacationes annuas exsoluturum promisit, rem
haud dubie utilem et a bonis postea principibus perpetuitate disciplinae
firmatam.

Laco praefectus, tamquam in insulam seponeretur, ab euocato, 5
quem ad caedem eius Otho praemiserat, confossus; in Marcianum Icelum
20 ut in libertum palam animaduersum.

Exacto per scelera die nouissimum malorum fuit laetitia. uocat 47
senatum praetor urbanus, certant adulationibus ceteri magistratus,
adcurrunt patres: decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen
Augusti et omnes principum honores, adnitentibus cunctis abolere conui-
25 cia ac probra, quae promisce iacta haesisse animo eius nemo sensit:
omisisset offensas an distulisset, breuitate imperii in incerto fuit. Otho 2
cruento adhuc foro per stragem iacentium in Capitolium atque inde in
Palatium uectus concedi corpora sepulturae cremarique permisit.
Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, Titum Vinium Crispina
30 filia composuere, quaesitis redemptisque capitibus, quae uenalia inter-
fectores seruauerant.

5 quarta *om.* **IaY**$_{01}$ || 6 manipuli sparsa *Pich.* manipulis pars **Ω** || 7 centurioni **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ centurionis **M**[1] **IbUY**$_{03}$ || 11 miser **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ *om.* **IbUY**$_{03}$**II III** insuper *Pich. compendio* inℌ *apud.* **M** *fretus, uix recte cum alibi* insup *ibi in usum ueniat; an* infectus*?* || 13 seditiones **MIbUY**$_{03}$ seditionem **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 15 ex fisco suo **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ (*cf. 58, 1*) et fiscum suum **MBL**$_{24}$**ZUY**$_{03}$ fiscum suum **B**[2] **Hol** || 18 praefectus **Ω** profectus *Müller 1865, 28–29* (*cf. Woe. 1868, 132*) *Meiser 1873, 10; lacunam iure suspicati supplent* seponeretur, ⟨amotus⟩ *Nipp.*, s., ⟨ablegatus⟩ *C. Her. et fusius* s., ⟨Ostiam amotus ibique⟩ (ab euocato) *Andr. 1900, 17; an* s., ⟨ab Vrbe Ostiam uersus amotus et in itinere⟩ (ab euocato)*?* || 19 in[2] *secl. Novák 1892, 103 coll. 13, 4 et 68, 2* || 25 promisce **M** promiscue **ω** | nemo **Ω** nemo ⟨non⟩ *Novák Hall* || 26 omisisset offensas **IaU** (obm. o. **Y**$_{03}$) omisisse tot fensas **MBL**$_{24}$ omisisse tot offensas **ZY**$_{01}$**Y**$_{02}$ omisisset tot offensas **B**[2] **Hol** || 27 stragem **MIbUY**$_{03}$ strages **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$

48 Piso unum et tricesimum aetatis annum explebat, fama meliore quam fortuna. fratres eius Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant: ipse diu exul, quadriduo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum 2 maiori fratri praelatus est, ut prior occideretur. Titus Vinius quadraginta septem annos uariis moribus egit. pater illi praetoria familia, maternus auus e proscriptis. prima militia infamis: legatum Caluisium Sabinum habuerat, cuius uxor mala cupidine uisendi situm castrorum per noctem militari habitu ingressa, cum uigilias et cetera militiae munia eadem lasciuia temerasset, in ipsis principiis stuprum ausa: et criminis huius 3 reus Titus Vinius arguebatur. igitur iussu C. Caesaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso legioni post praeturam praepositus probatusque seruili deinceps probro respersus est, tamquam scyphum aureum in conuiuio Claudii furatus, et 4 Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari iussit. sed Vinius proconsulatu Galliam Narbonensem seuere integreque rexit; mox Galbae amicitia in abruptum tractus, audax callidus promptus et, prout animum intendisset, prauus aut industrius, eadem ui. testamentum Titi Vini magnitudine opum inritum, Pisonis supremam uoluntatem paupertas firmauit.

49 Galbae corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis uexatum dispensator Argius e prioribus seruis humili sepultura in priuatis eius hortis contexit. caput per lixas calonesque suffixum laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum et cremato iam corpori admixtum est.

2 Hunc exitum habuit Seruius Galba, tribus et septuaginta annis quinque principes prospera fortuna emensus et alieno imperio felicior quam suo. uetus in familia nobilitas, magnae opes; ipsi medium ingenium, 3 non magis extra uitia quam cum uirtutibus. famae nec incuriosus nec uen-

1 explebat ***Ω*** explerat *Ern. sed uide Petersen 1829, 4 qui III 86, 1 confert* || 2 fratres **Iabc** frater $\mathbf{B^2V_{58}}$ frs **M** fratrem **M**corr. | Claudius **MIa**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ claudium **IbU**$\mathbf{Y_{03}}$ || 3 exul **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ exui **M** nexu $\mathbf{BL_{24}ZUY_{03}}$ nexus $\mathbf{B^2}$**Hol** | Caesar **MIab**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ a caesare **U**$\mathbf{Y_{03}}$ || 4.5 xluii **Ia** (*quod confirmant Kuijper et Sumner*) quinquaginta septem **MIbc** || 5 praetoria **MIbc** e praetoria **Ia** | maternus ***Ω*** paternus *maluerunt Lips. Syme 1962, 153* || 9 temerasset *Rhen. Heins. ad Vell. 2, 60 Ritt. 1848* temperasset **MIabc** tentasset $\mathbf{V_{58}}$ pertemptasset *Sedlmayer* | ausa et ***Ω*** ausa est *Ritt. 1848* ausa ⟨est⟩. et *Nipp.* || 14 postera **MIabc** postero $\mathbf{Y_{03}}$**IIIII** || 17 prauus ***Ω*** ignauus *Corn. 274* || 20 diu *et* licentia tenebrarum ***Ω*** *sed sensu forma loco incerta; cf. Jacob 1838, 19–20 Doed. 1847 Classen 1863, 1–3 Halm 1863* (*sed aliter 1886*, *Woe. 1868, 132 parens*) *Prammer 1865, 613* || 21 prioribus ***Ω*** pri⟨m⟩oribus *Faer. Savile* e pri⟨m⟩oribus *Rup.* || 22 suffixum ***Ω*** ⟨conto⟩ suffixum *maluit Ritt. 1864, 637 coll. 44, 2 et Dio. 64, 6* || 29 ⟨non⟩ magis (*i. e*, neque uitiis neque uirtutibus) *scripsi* magis *ω* magnis **M**

ditator; pecuniae alienae non adpetens, suae parcus, publice auarus; amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens, si mali forent, usque ad culpam ignarus. sed claritas natalium et metus temporum obtentui, ut, quod segnitia erat, sapientia uocaretur. dum 4
5 uigebat aetas, militari laude apud Germanias floruit; pro consule Africam moderate, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit, maior priuato uisus, dum priuatus fuit, et omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

Trepidam Vrbem ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul **50**
10 ueteres Othonis mores pauentem nouus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante caedem Galbae suppressus, ut tantum superioris Germaniae exercitum desciuisse crederetur. tum duos omnium mortalium impudicitia ignauia luxuria deterrimos uelut ad perdendum imperium fataliter electos non senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura rei
15 publicae, sed uolgus quoque palam maerere. nec iam recentia saeuae pacis 2 exempla, sed repetita bellorum ciuilium memoria captam totiens suis exercitibus Vrbem, uastitatem Italiae, direptiones prouinciarum, Pharsaliam Philippos *et Perusiam ac Mutinam*, nota publicarum cladium nomina, loquebantur. prope euersum orbem etiam cum de principatu 3
20 inter bonos certaretur, sed mansisse C. Iulio, mansisse Caesare Augusto uictore imperium; mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque rem publicam: nunc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? utrasque impias preces, utraque detestanda uota inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui uicisset. erant qui Vespasianum et arma Orientis 4
25 augurarentur, et ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant. et ambigua de Vespasiano fama, solusque omnium ante se principum in melius mutatus est.

Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. caeso cum **51** omnibus copiis Iulio Vindice ferox praeda gloriaque exercitus, ut cui
30 sine labore ac periculo ditissimi belli uictoria euenisset, expeditionem quam otium, praemia quam stipendia malebat. diu infructuosam et 2 asperam militiam tolerauerant ingenio loci caelique et seueritate disciplinae, quam in pace inexorabilem discordiae ciuium resoluunt, paratis utrimque corruptoribus et perfidia impunita. uiri arma equi ad usum et
35 ad decus supererant. sed ante bellum centurias tantum suas turmasque 3

1 publicae *uel* publicę *uel* publice **Ω** *suspicor* publice (*cf. Wellesley 1967, 211–215*) || 2–3 *maluit* reprehensione, si . . . culpam patiens [ignarus] *Prammer 1865, 613–614* || 3 ignarus **Ω** ignauus *Acid. Heins.* || 17 Pharsaliam **ω** pars aliam **M** || 18 et Perusiam ac Mutinam *ob sequentia atque turbatum temporis ordinem secl. Grunauer, bene si § 3 respexeris* || 22 templa ituros **Ia** templo lauros **MIb** templo ituros **Ic** || 27 mutatus **ω** mutus **M** || 31 quam[1] **IbU** et **MIac** | otium *Lips.* aciem **Ω** pacem *Otto 3* || 35 ad decus **Ia** ad dedecus **MIc** dedecus **Ib**

nouerant; exercitus finibus prouinciarum discernebantur: tum aduersus
Vindicem contractae legiones, seque et Gallias expertae, quaerere rursus
arma nouasque discordias; nec socios, ut olim, sed hostes et uictos
uocabant. nec deerat pars Galliarum, quae Rhenum accolit, easdem par-
tes secuta ac tum acerrima instigatrix aduersum Galbianos; hoc enim 5
4 nomen fastidito Vindice indiderant. igitur Sequanis Aeduisque ac deinde,
prout opulentia ciuitatibus erat, infensi expugnationes urbium, popula-
tiones agrorum, raptus penatium hauserunt animo, secundum auaritiam
et adrogantiam, praecipua ualidiorum uitia, contumacia Gallorum inri-
tati, qui remissam sibi a Galba quartam tributorum partem et publice 10
5 donatos in ignominiam exercitus iactabant. accessit callide uulgatum,
temere creditum, decumari legiones et promptissimum quemque cen-
turionum dimitti. undique atroces nuntii, sinistra ex Vrbe fama; infensa
Lugdunensis colonia et pertinaci pro Nerone fide fecunda rumoribus; sed
plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio 15
metu et, ubi uires suas respexerant, securitate.

52 Sub ipsas superioris anni kalendas Decembres Aulus Vitellius
inferiorem Germaniam ingressus hiberna legionum cum cura adierat:
redditi plerisque ordines, remissa ignominia, adleuatae notae; plura
ambitione, quaedam iudicio, in quibus sordem et auaritiam Fontei 20
Capitonis adimendis adsignandisue militiae ordinibus integre mutauerat.
2 nec consularis legati mensura, sed in maius omnia accipiebantur. et ut
Vitellius apud seueros humilis, ita comitatem bonitatemque fauentes
uocabant, quod sine modo, sine iudicio donaret sua, largiretur aliena;
simul auiditate impetrandi ipsa uitia pro uirtutibus interpretabantur. 25

3 Multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali et strenui.
sed profusa cupidine et insigni temeritate legati legionum Alienus Caecina
et Fabius Valens; e quibus Valens infensus Galbae, tamquam detectam
a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingrate tulisset,
instigare Vitellium, ardorem militum ostentans: ipsum celebri ubique 30
fama, nullam in Flacco Hordeonio moram; adfore Britanniam, secutura
Germanorum auxilia; male fidas prouincias, precarium seni imperium et
breui transiturum: panderet modo sinum et uenienti Fortunae occur-
4 reret. merito dubitasse Verginium equestri familia, ignoto patre, im-

2 contractae **L** (*Rhen.*) confractae **Ω** || 8 secundum **IaB²HolIc** sed **IbU** *compendium habet* **M** *quod pro* secundum *uel pro* sed *accipi possit, pro* super *non possit* super *Pich. edd. uulgo* || 11 donatos **Ω** donatos ⟨se⟩ *Festa* || 14 fecunda **V_{58}GHHolU²** facunda **MIabc** || 20 sordem **ω** (*cf. NW 1, 586*) sorde **M** sordes *Acid.* || 22–23 et ⟨ut⟩ Vitellius *Rhen.* et uitellius **MIabc** || 25 impetrandi **L** (*J. F. Gron. Polster 71 Wellesley 1967, 215–217*) imperandi **Ω** imperi dandi *Nipp. 1855, 6–7 = Opusc. 206* ei parendi *Meiser 1873, 10–11* intemperanti *Weidner 1894, 857–858* imper⟨ii adsign⟩andi *Andr. B. 1911, 235* [auiditate imperandi] *Heubner in comm. et 1983* || 28 Fabius **Ia$Y_{01}$$Y_{02}$** bius **MIbU$Y_{03}$**

parem, si recepisset imperium, tutum, si recusasset: Vitellio tres patris
consulatus, censuram, collegium Caesaris et imponere iam pridem im-
peratoris dignationem et auferre priuati securitatem. quatiebatur his
segne ingenium, ut concupisceret magis quam ut speraret. at in **53**
5 superiore Germania Caecina, decora iuuenta, corpore ingens, animi
immodicus, cito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat. hunc
iuuenem Galba, quaestorem in Baetica impigre in partes suas trans-
gressum, legioni praeposuit; mox compertum publicam pecuniam auer-
tisse ut peculatorem flagitari iussit. Caecina aegre passus miscere cuncta 2
10 et priuata uulnera rei publicae malis operire statuit.

Nec deerant in exercitu semina discordiae, quod et bello aduersus
Vindicem uniuersus adfuerat, nec nisi occiso Nerone translatus in
Galbam atque in eo ipso sacramento uexillis inferioris Germaniae
praeuentus erat. et Treueri ac Lingones, quasque alias ciuitates atrocibus 3
15 edictis aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius
miscentur: unde seditiosa colloquia et inter paganos corruptior miles,
et in Verginium fauor cuicumque alii profuturus. miserat ciuitas **54**
Lingonum uetere instituto dona legionibus dextras, hospitii insigne.
legati eorum in squalorem maestitiamque compositi per principia per
20 contubernia modo suas iniurias, modo uicinarum ciuitatium praemia,
et ubi pronis militum auribus accipiebantur, ipsius exercitus pericula et
contumelias conquerentes accendebant animos. nec procul seditione 2
aberant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque occultior digressus
esset, nocte castris excedere iubet. inde atrox rumor, adfirmantibus
25 plerisque interfectos, ac ni sibi ipsi consulerent, fore ut acerrimi militum
et praesentia conquesti per tenebras et inscitiam ceterorum occiderentur.
obstringuntur inter se tacito foedere legiones, adsciscitur auxiliorum 3
miles, primo suspectus, tamquam circumdatis cohortibus alisque im-
petus in legiones pararetur, mox eadem acrius uoluens faciliore inter
30 malos consensu ad bellum quam in pace ad concordiam.

Inferioris tamen Germaniae legiones sollemni kalendarum Ianuaria- **55**
rum sacramento pro Galba adactae, multa cunctatione et raris primorum
ordinum uocibus, ceteri silentio proximi cuiusque audaciam exspectantes,

5 decora **Iab**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ decori **MZU**$\mathbf{Y}_{03}$ decorus *Bait. Ritt. 1848* || 6 cito ***Ω*** (*quod def. Ferlet Jacob 1838, 13 Otto 4*) scito *Lips. Grosl. 354* || 7 iuuenem *delere auebat Nipp. 1855, 3 = Opusc. 200* || 8 legioni ***Ω*** *an* (transgressū) ⟨īu⟩ legioni *uel* legioni ⟨iu⟩ (*cf. Agr. 7, 3; II 86, 2; III 44; sine numero legionis I 48, 3; III 52, 3*)*?* || 9 iussit ***Ω*** iussit. ⟨id⟩ *Heins.* (*contra Némethy 510 Andr. 1914, 1030–1031*) || 12 adfuerat **M** affuerat *ω* || 14 Treueri **MIbc** treuiri **Ia** || 20 suas **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ in suas **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ (*sequitur* iniurias*; at* in suas . . . praemia ⟨inuecti⟩ et ubi *Ritt. 1864*[2]*, 637; sufficit* ⟨inuecti⟩ ubi | ciuitatium **M** ciuitatum *ω* || 24 adfirmantibus **M** aff- *ω* || 25 ni si⟨bi⟩ ipsi *Halm* nisi ipsi **MIabc** ni sibi *Rhen.*

2 insita mortalibus natura propere sequi quae piget inchoare. sed ipsis legionibus inerat diuersitas animorum: primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbae imagines iecerint: quinta decuma ac sexta decuma legiones nihil ultra fremitum et minas ausae initium erumpendi circumspectabant. 5

3 At in superiore exercitu quarta ac duoetuicensima legiones isdem hibernis tendentes ipso kalendarum Ianuariarum die dirumpunt imagines Galbae, quarta legio promptius, duoetuicensima cunctanter, mox 4 consensu. ac ne reuerentiam imperii exuere uiderentur, senatus populique Romani obliterata iam nomina sacramento aduocabant, nullo legatorum 10 tribunorumue pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. non tamen quisquam in modum contionis aut a suggestu **56** locutus; neque enim erat adhuc cui imputaretur. spectator flagitii Hordeonius Flaccus consularis legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus, sed segnis, pauidus et 15 socordia nocens. quattuor centuriones duoetuicensimae legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, impetu militum abrepti uinctique. nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramenti, sed quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. 20

2 Nocte, quae kalendas Ianuarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat quartam et duoetuicen simam legiones proiectis Galbae imaginibus in senatus ac populi Romani uerba iurasse. id sacramentum inane uisum: occupari nutantem 3 fortunam et offerri principem placuit. missi a Vitellio ad legiones legatosque, qui desciuisse a Galba superiorem exercitum nuntiarent: proinde aut 25 bellandum aduersus desciscentes aut, si concordia et pax placeat, faciendum imperatorem; et minore discrimine sumi principem quam quaeri.

57 Proxima legionis primae hiberna erant et promptissimus e legatis Fabius Valens. is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus 30 legionis auxiliariorumque ingressus imperatorem Vitellium consalutauit. secutae ingenti certamine eiusdem prouinciae legiones; et superior

6 superiore **MIbU** superiori **Iac** (*uide NW 2, 264–269; Sir. 1871, 35*) | duoetuice(n)sima (*et ter infra*) *uide app. crit.* || **9** senatus **MIbUY$_{03}$** in senatus **Ia Y$_{01}$Y$_{02}$** || **10** sacramento **Y$_{03}$** sacramenta **M[1]Iabc** sacramentt **M** || **12** aut ⟨a⟩ *scripsi* aut *Ω* (*quod def. Doed. 1841, 5–6*) [aut] ⟨e⟩ *Grosl. 354 Heins.* pro *Kiess.* aut ⟨e⟩ *Ritt. 1848* aut ⟨de⟩ *Halm* aut ⟨in⟩ *Prammer 1882, 412 coll. 1, 44, 2* [aut] *Novák 1892* || **16** nocens *J. F. Gron.* innocens *Ω sed incredibile* inter nocentes *Boxhorn; an* impotens *uel* non minus nocens *?* || **17** Romilius **MIbY$_{03}$** romulus **Iac** || **24** inane uisum *Ω* inane ⟨conuiuis⟩ uisum *Ritt. 1864[2], 638* || **30** postero **M[1]IaY$_{01}$Y$_{02}$** proximo **MIbUY$_{03}$** || **31** ingressus **IaY$_{01}$Y$_{02}$** gressus **MBL$_{24}$Y$_{03}$** egressus **HolZU** | consalutauit] *huc pertinere uidentur uocc. ad 62, 2* nomine ... prohibuit *quae illic toti narrationis tenori repugnant: cf. Plut. G. 22; Suet. Vit. 8, 2*

exercitus speciosis senatus populique Romani nominibus relictis tertium
nonas Ianuarias Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes
rem publicam fuisse. ardorem exercituum Agrippinenses Treueri 2
Lingones aequabant, auxilia equos arma pecunias offerentes, ut quisque
5 corpore opibus ingenio ualidus. nec principes modo coloniarum aut
castrorum, quibus praesentia ex adfluenti et parta uictoria magnae spes,
sed manipuli quoque et gregarius miles uiatica sua et balteos phalerasque,
insignia armorum argento decora, loco pecuniae tradebant, instinctu et
impetu et auaritia.

10 Igitur laudata militum alacritate Vitellius ministeria principatus **58**
per libertos agi solita in equites Romanos disponit, uacationes centurioni-
bus ex fisco numerat, saeuitiam militum plerosque ad poenam exposcen-
tium saepius adprobat, raro simulatione uinculorum frustratur. Pom-
peius Propinquus procurator Belgicae statim interfectus; Iulium Bur-
15 dunem Germanicae classis praefectum astu subtraxit. exarserat in eum 2
iracundia exercitus, tamquam crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni
struxisset. grata erat memoria Capitonis, et apud saeuientes occidere
palam, ignoscere non nisi fallendo licebat: ita in custodia habitus et post
uictoriam demum, sedatis iam militum odiis, dimissus est. interim ut
20 piaculum obicitur centurio Crispinus: sanguine se Capitonis cruentauerat
eoque et postulantibus manifestior et punienti uilior fuit. Iulius **59**
deinde Ciuilis periculo exemptus, praepotens inter Batauos, ne supplicio
eius ferox gens alienaretur. et erant in ciuitate Lingonum octo Bata-
uorum cohortes, quartae decumae legionis auxilia, tum discordia tem-
25 porum a legione digressae, prout inclinassent, grande momentum sociae
aut aduersae. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium centuriones,
de quibus supra rettulimus, occidi iussit, damnatos fidei crimine, grauis-
simo inter desciscentes.

Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicae prouinciae legatus, 2
30 quem mox Vitellius generum adsciuit, et Iunius Blaesus, Lugdunensis
Galliae rector, cum Italica legione et ala Tauriana Lugduni tendentibus.
nec in Raeticis copiis mora, quo minus statim adiungerentur. ne in
Britannia quidem dubitatum.

Praeerat Trebellius Maximus, per auaritiam ac sordem contemptus **60**

2 scires **Ω** nescires (*uel* uix scires) *Wurm 1854, 101* || 3 Treueri **Ib**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ tre-
uiri **MIaU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 4 pecunias **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ pecuniam $\mathbf{M}^1$**Ia** *om.* $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 8 instinc-
tu **Ω** (*cf. 14, 16, 1*) instincti *Classen 1863, 3* || 9 et **Ω** aut *Halm* uel *Woe.
1868, 133* || 13 adprobat **M** approbat **ω** | raro *Jacob 1839, 17* (perraro *Doed.
1841, 61*) paro **M** pari **Ia**$\mathbf{L}_{24}\mathbf{Z}\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ parum **U**$\mathbf{Y}_{03}$ parti **B** partim $\mathbf{B}^2$**Hol**
(*Lips.*) || 14 Burdunem **Ω** burdonem $\mathbf{G}^2$ || 19 sedatis *Doed.* statis **M**$\mathbf{L}_{24}\mathbf{Z}$ stra-
tis **IaBHolIc** satiatis *Frei.* fractis *Meiser 1873, 11* sublatis *Polster* || 20 san-
guine **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ qui se sanguine **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}\mathbf{U}^2$ se sanguine *Haase* || 34 Trebellius
Ia trebellinus **MIbc** | sordem *Baiter coll. 52, 1* sordes **ω** sorde **M**

exercitui inuisusque. accendebat odium eius Roscius Coelius legatus uicensimae legionis, olim discors, sed occasione ciuilium armorum atrocius proruperant: Trebellius seditionem et confusum ordinem disciplinae Coelio, spoliatas et inopes legiones Coelius Trebellio obiectabat, cum interim foedis legatorum certaminibus modestia exercitus corrupta eoque discordiae uentum, ut auxiliarium quoque militum conuiciis proturbatus et adgregantibus se Coelio cohortibus alisque desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies prouinciae quamquam remoto consulari mansit: rexere legati legionum, pares iure, Coelius audendo potentior.

61 Adiuncto Britannico exercitu ingens uiribus opibusque Vitellius duos duces, duo itinera bello destinauit: Fabius Valens allicere uel, si abnuerent, uastare Gallias et Cottianis Alpibus Italiam inrumpere, 2 Caecina propiore transitu Poeninis iugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad quadraginta milia armatorum data; triginta milia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio unaetuicensima fuit. addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias suppleuit, tota mole belli secuturus.

62 Mira inter exercitum imperatoremque diuersitas: instare miles, arma poscere, dum Galliae trepident, dum Hispaniae cunctentur: non obstare hiemem neque ignauae pacis moras: inuadendam Italiam, occupandam Vrbem; nihil in discordiis ciuilibus festinatione tutius, ubi 2 facto magis quam consulto opus esset. torpebat Vitellius et fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis praesumebat, medio diei temulentus et sagina grauis, cum tamen ardor et uis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator et strenuis uel ignauis spem metumue adderet. instructi intentique signum profectionis exposcunt. nomine Germanici Vitellio statim addito Caesarem se appellari etiam 3 uictor prohibuit. laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die aquila leui meatu, prout agmen incederet, uelut dux uiae praeuolauit, longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae et prosperae rei omen acciperetur.

1 (*et* 4) Coelius *W. Her. 1916, 792–793 sicut est in AFA* celius *uel sim.* ***Ω*** || 3 proruperant **M**[corr.] **Iabc** proruperat **MHG** || 5 foedis **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ foedus **MIb UY**$_{03}$ || 13 Italiam **Iac** italia **MIb** || 14 Poeninis *Rhen.* paennis **M** peninis **Ib Y**$_{02}$**U** penuis **Y**$_{01}$ a poeninis **Ia** apennini **Y**$_{03}$ || 17 unaetuicesima *ed. pr.* una prima et uicesima ***Ω*** || 20 mira inter **IabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ mirante **M** miratur **ZUY**$_{03}$ || 23 ciuilibus ***ω*** uilibus **MUY**$_{03}$ || 25 inerti **Iac** in inerti **MIbY**$_{03}$ || 29–30 nomine ... prohibuit *hic absurdum; uide 57, 1* | nomine ... addito **MIbc** nomen ... additum **Ia** || 31 leui ***Ω*** leni *Pich. Acid.* || 33 interrita|ealitis **M** interrita alitis **Ia** interrita ea ales **IbUY**$_{03}$ intenta alitis **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$

Et Treuiros quidem ut socios securi adiere: Diuoduri (Medio- **63**
matricorum id oppidum est) quamquam omni comitate exceptos subitus
pauor terruit, raptis repente armis ad caedem innoxiae ciuitatis, non ob
praedam aut spoliandi cupidine, sed furore et rabie et causis incertis
5 eoque difficilioribus remediis, donec precibus ducis mitigati ab excidio
ciuitatis temperauere; caesa tamen ad quattuor milia hominum. isque **2**
terror Gallias inuasit, ut uenienti mox agmini uniuersae ciuitates cum
magistratibus et precibus occurrerent, stratis per uias feminis puerisque:
quaeque alia placamenta hostilis irae non quidem in bello, sed pro pace
10 tendebantur. nuntium de caede Galbae et imperio Othonis Fabius **64**
Valens in ciuitate Leucorum accepit. nec militum animus in gaudium aut
formidine permotus: bellum uoluebat. Gallis cunctatio exempta: et in
Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. proxima Lingo- **2**
num ciuitas erat, fida partibus. benigne excepti modestia certauere, sed
15 breuis laetitia fuit cohortium intemperie, quas a legione quarta decima,
ut supra memorauimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adiun-
xerat. iurgia primum, mox rixa inter Batauos et legionarios, dum his
aut illis studia militum adgregantur, prope in proelium exarsere, ni
Valens animaduersione paucorum oblitos iam Batauos imperii admonuis-
20 set. frustra aduersus Aeduos quaesita belli causa: iussi pecuniam atque **3**
arma deferre gratuitos insuper commeatus praebuere. quod Aedui
formidine, Lugdunenses gaudio fecere. sed legio Italica et ala Tauriana
abductae: cohortem XVIII Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit.
Manlius Valens legatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus **4**
25 meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: secretis eum criminationibus
infamauerat Fabius ignarum, et, quo incautior deciperetur, palam
laudatum.

Veterem inter Lugdunenses et Viennenses discordiam proximum **65**
bellum accenderat. multae in uicem clades, crebrius infestiusque quam
30 ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. et Galba reditus
Lugdunensium occasione irae in fiscum uerterat; multus contra in
Viennenses honor: unde aemulatio et inuidia et uno amne discretis

3 raptis repente **M**[1] ω raptiste **M** (*uide Andr. 1899, 13–14*) || 4 cupidine **MIb UY**$_{03}$ cupidinem **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 6 ad (*uel* et) **Ia** a **M** *om.* **IbUY**$_{03}$ *nec legendi* **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ *ob correctiones* || 8 feminis puerisque **MIbc** pueris feminisque **Ia** | *sic distinxit G. A. Davies* || 10 tendebantur **MIac** tendebant **IbU** || 11 Leucorum *Put.* leuchrorum *uel sim.* Ω || 12 formidine **MIc** formidinem **M**[2]**IabU** | uoluebat **MIabc** uoluebant *Heins.* || 21 deferre **Iabc** deferret **M** deferrent **Y**$_{03}$ || 22 ala Tauriana *Halm ex 59, 2* ala taurina **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ ala una **IbY**$_{03}$ alia una **U** || 23 cohortem **MHY**$_{03}$ cohortes **Iabc** | xviii **MIacBHol** (*sed* xiii **V**$_{58}$[1]**H**[1]; *et* tertiam decimam *Mommsen olim GS 6, 14 n3 = Ann. dell'inst. 1853, 74*) xxiii **L**$_{24}$ uiginti tres **Z** ẋxiii **U**; *cf. Mommsen 1881; Freis 11* || 28 et uiennenses **B**[2]**Hol** (*Put.*) uiennensesque **L**[1] *om.* **MIabcIIIII** || 30 propter **MIabc** pro *Poulsen* post *Woe.*, *dub. Reissinger* || 31 irae Ω rixae *Probst 139*

2 conexum odium. igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum et in
euersionem Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniam suam,
adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in praesidium
Galbae referendo, et ubi causas odiorum praetenderant, magnitudinem
praedae ostendebant: nec iam secreta exhortatio, sed publicae preces: 5
irent ultores, exscinderent sedem Gallici belli. cuncta illic externa et
hostilia: se, coloniam Romanam et partem exercitus et prosperarum
aduersarumque rerum socios, si fortuna contra daret, iratis ne relin-
querent.

66 His et pluribus in eundem modum perpulerant, ut ne legati quidem 10
ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur,
cum haud ignari discriminis sui Viennenses, uelamenta et infulas prae-
ferentes, ubi agmen incesserat, arma genua uestigia prensando flexere
militum animos; addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios.
tum uetustas dignitasque coloniae ualuit et uerba Fabii salutem in- 15
columitatemque Viennensium commendantis aequis auribus accepta;
publice tamen armis multati, priuatis et promiscuis copiis iuuere mili-
tem.

2 Sed fama constans fuit ipsum Valentem magna pecunia emptum. is
diu sordidus, repente diues mutationem fortunae male tegebat, accensis 20
egestate longa cupidinibus immoderatus et inopi iuuenta senex prodigus.
3 lento deinde agmine per fines Allobrogum ac Vocontiorum ductus
exercitus, ipsa itinerum spatia et statiuorum mutationes uenditante
duce, foedis pactionibus aduersus possessores agrorum et magistratus
ciuitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) 25
faces admouerit, donec pecunia mitigaretur. quotiens pecuniae materia
deesset, stupris et adulteriis exorabatur. sic ad Alpes peruentum.

67 Plus praedae ac sanguinis Caecina hausit. inritauerant turbidum
ingenium Heluetii, Gallica gens olim armis uirisque, mox memoria
nominis clara, de caede Galbae ignari et Vitellii imperium abnuentes. 30

8 contra daret **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ (*cf. 15, 13, 2*) contraderet **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ contra diceret $\mathbf{\Pi O}_{48}{}^{2}$ contra cederet **L** contra caderet *Jacob 1839, 18* | relinquerent $\mathbf{M}^1$ relinquerentur **M** *ω* || 10 ne *J. F. Gron.* nec ***Ω****; uide Dr. § 119; KS 2, 45–46 et IV 38, 2; 4, 35, 2; 14, 35, 1* || 15 uetustas dignitasque **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ uetusta dignitasque **M** uetusta dignitas **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 16 auribus **Iabc** saxuribus **M** saxuribusque $\mathbf{Y}_{03}$**III** mox auribus *Meiser 1873, 13* sane auribus *Walter 1888* || 17 promiscuis *ω* promiscis **M**; *uide GG* || 22 ac **MIbc** et **IaU** | Vocontiorum $\mathbf{M}^1\mathbf{Y}_{02}$ uocantiorum **MIb**$\mathbf{Y}_{01}$ uoc$\overset{o}{a}$ntiorum **U**$\mathbf{Y}_{02}$ uocuntiorum **Ia** || 25 Vocontiorum $\mathbf{M}^1$ **Ibc** uocantiorum **M** uocuntiorum **Ia**$\mathbf{Y}_{02}$ || 27 deesset **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ deesset et **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ | peruentum **MIac** uentum **Ib** || 28 Caecina hausit (hausti **Hol**) *ω* $\bar{p}$ C. hausit (*iterata nec deleta syllaba* prae) **M** per Caecinam haustum *Meiser 1873, 13* || 29 olim $\mathbf{ZL}^1$ (*Rhen.*) solim **M** soli in **Iabc** || 30 clara ***Ω*** elata **Z** (*Classen 1863, 7*)

initium bello fuit auaritia ac festinatio unaetuicensimae legionis: rapuerant pecuniam missam in stipendium castelli, quod soli Heluetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. aegre id passi Heluetii, interceptis **2** epistulis, quae nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones 5 ferebantur, centurionem et quosdam militum in custodia retinebant. Caecina belli auidus proximam quamque culpam, antequam paeniteret, ultum ibat: mota propere castra, uastati agri, direptus longa pace in modum municipii exstructus locus, amoeno salubrium aquarum usu frequens; missi ad Raetica auxilia nuntii, ut uersos in legionem Heluetios 10 a tergo adgrederentur.

Illi ante discrimen feroces, in periculo pauidi, quamquam primo **68** tumultu Claudium Seuerum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. exitiosum aduersus ueteranos proelium, intuta obsidio dilapsis uetustate moenibus; hinc Caecina cum 15 ualido exercitu, inde Raeticae alae cohortesque et ipsorum Raetorum iuuentus, sueta armis et more Romanae militiae exercita. undique populatio et caedes: ipsi medio uagi, abiectis armis, magna pars saucii aut palantes, in montem Vocetium perfugere. ac statim immissa cohorte **2** Thracum depulsi et consectantibus Germanis Raetisque per siluas atque 20 in ipsis latebris trucidati; multa hominum milia caesa, multa sub corona uenundata. cumque dirutis omnibus Auenticum gentis caput iusto agmine peteretur, missi qui dederent ciuitatem, et deditio accepta. in Iulium Alpinum e principibus ut concitorem belli Caecina animaduertit: ceteros ueniae uel saeuitiae Vitellii reliquit.

25 Haud facile dictu est, legati Heluetiorum minus placa|bilem im- **69** peratorem an militem inuenerint. ciuitatis excidium poscunt, tela ac **deest M** manus in ora legatorum intentant. ne Vitellius quidem uerbis et minis temperabat, cum Claudius Cossus, unus e legatis, notae facundiae, sed dicendi artem apta trepidatione occultans atque eo ualidior, militis 30 animum mitigauit. et fuit, ut est mos, uulgus mutabile subitis et tam

1 una et uicensimae **M** una et uigesimae **Y**$_{03}$ unae et uicesimae (*uel* uige-) **Ib** una et uigesima (legiones) **U** unde et uicesimae **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ undeuicesimae **IaY**$_{03}$^{1} | *post* legionis *addendum erat* Vindonissae tendentis || 2 soli *Heins.* (*cf. p. 30, 29 correctione falso loco apposita*) olim ***Ω*** *om.* **PN**$_{22}$ || 9 legionem **MIac** regionem **GHIb** || 16 more ⟨Ro.⟩ *Ritt. 1864*[2]*, 638* more ***Ω*** ⟨Romanae⟩ more *Heins.* more ⟨nostrae⟩ *Sir. 1868, 267–268* || 18 Vocetium **MIabUY**$_{03}$ uocensium **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 21 iusto **Iabc** In|sto **M** in⟨fe⟩sto *Andr. 1899, 17* (*sed exercitus Romanus iamdudum infestus, iunctis tamen Caecinae copiis iam* iustus *bene dici potest*) || 22 dederent **IaZ** dederunt **MIbc** || 26 ciuitatis **Ia** nouitatis **Ibc** *an* no⟨uilis (= nobilis) ci⟩uitatis*?* || 27 et **IbU** ac **Iac** || 28 Cossus **Iac** cossutianus **IbU** cossusianus **Z** || 30 ⟨et fuit⟩ *scripsi* ⟨tum⟩ *Moore 1910, liii, prob. Andr. 1914, 1032* | uulgus **Ibc** (quod tuetur *H. A. Koch*) uulgo **IaY**$_{02}$ (*hic alia et audaciora suaserunt inter alios Ritt. 1864, 635–639, Woe. 1868, 135–138, Meiser 1873, 13–15, quos non audio*) | mutabile ***ω*** (uulgo,) mutabilem *Frei.*

deest **M** pronum in misericordiam quam immodicum saeuitia fuerat: effusis lacrimis et meliora constantius postulando impunitatem salutemque ciuitati impetrauere.

70 Caecina paucos in Heluetiis moratus dies, dum sententiae Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, laetum ex Italia nuntium 5 accepit alam Silianam circa Padum agentem sacramento Vitellii accessisse. proconsulem Vitellium Siliani in Africa habuerant; mox a Nerone, ut in Aegyptum praemitterentur, exciti et ob bellum Vindicis reuocati ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti robur aduentantium legionum et famam Germanici 10 exercitus attollebant, transiere in partes et ut donum aliquod nouo principi firmissima Transpadanae Regionis municipia, Mediolanum ac 2 Nouariam et Eporediam et Vercellas, adiunxere. id Caecinae per ipsos compertum. et quia praesidio alae unius latissima Italiae pars defendi nequibat, praemissis Gallorum Lusitanorumque et Britannorum cohorti- 15 bus et Germanorum uexillis cum ala Petriana, ipse paulum cunctatus est, num Raeticis iugis in Noricum flecteret aduersus Petronium Vrbicum procuratorem, qui concitis auxiliis et interruptis fluminum pontibus fidus 3 Othoni putabatur. sed metu, ne amitteret praemissas iam cohortes alasque, simul reputans plus gloriae retenta Italia, et ubicumque certa- 20 tum foret, Noricos in certa uictoriae praemia cessuros, Poenino itinere subsignanum militem et graue legionum agmen hibernis adhuc Alpibus transduxit.

71 Otho interim contra spem omnium non deliciis neque desidia torpescere: dilatae uoluptates, dissimulata luxuria et cuncta ad decorem 25 imperii composita, eoque plus formidinis adferebant falsae uirtutes et uitia reditura.

1 saeuitia *ω* saeuitiae *Heins.* || 2 meliora *ω* mitiora *Meiser 1873, 15* || 6 accepit **Ibc** accipit **Ia**$\mathbf{Y}_{03}^{1}$ | Silianam *Bip.* (*cf. II 17, 1 et CIL III 845; 847; 7651*) syllanam *uel sim.* **Iabc** || 7 proconsulem **Iab**$\mathbf{Y}_{01}$**U** procos $\mathbf{Y}_{02}$ proconsule $\mathbf{Y}_{03}$ || 8 exciti **Iac** exactiti **B** exacciti **Hol** exacti $\mathbf{L}_{24}$**Z** $\overset{\text{ex}}{\text{acciti}}$ $\mathbf{Y}_{03}$ (*cf. Chilver ad loc.*) | reuocati $\mathbf{H}^{2}$**L** remorati **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ (*cf. 9, 3*) prouocati **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 11 transiere **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ transire **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 13 Eporediam **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ epopediam **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ | et^{2} **IabU**$\mathbf{Y}_{03}$ ac $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 14 latissima Italiae pars **IabU**$\mathbf{Y}_{03}$ latissima pars italiae $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 15 et Britannorum **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ britannorumque **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 16 cum ala Petriana *Boecking Henzen* cum ala Petrina *Savile* (*cf. IV 49, 1*) eum alpe triaria **IbU** cum alpe triaria $\mathbf{Y}_{03}$ in alpe graia **Ia** in alpe trianna $\mathbf{Y}_{01}$ in alpentriana $\mathbf{Y}_{02}$ || 17 est num $\mathbf{G}^{2}$ num **Ia** (nun $\mathbf{Y}_{01}$) est ut **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ dum $\mathbf{Y}_{02}$ | Vrbicum *Frei.* (*cf. 11, 35, 3*) urbi **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ urbis **IaZ**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ [urbis] *edd.* ibi *Lips.* Turpilianum *Heins.* (*cf. 14, 29, 1*) Viruni *Bip.* Norici *Dübner* || 20 simul reputans **BHol** simulare putans $\mathbf{L}_{24}$**ZIc** simul ac reputans **Ia** || 21 in certa *Meiser 1873, 15* incerta **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ in cetera **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ | Poenino *Rhen.* penino **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ pennino **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ appenino $\mathbf{Z}^{1}$ || 22 Alpibus **Ibc** niuibus **Ia**

Marium Celsum consulem designatum, per speciem uinculorum deest M
saeuitiae militum subtractum, acciri in Capitolium iubet; clementiae
titulus e uiro claro et partibus inuiso petebatur. Celsus constanter 2
seruatae erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputauit.
5 nec Otho quasi ignosceret, sed ne hostem se metueret reconciliationes
adhibens statim inter intimos amicos habuit et mox bello inter duces
delegit, mansitque Celso uelut fataliter etiam pro Othone fides integra et
felix. laeta primoribus ciuitatis, celebrata in uulgus Celsi salus ne militi- 3
bus quidem ingrata fuit, eandem uirtutem admirantibus, cui irasce-
10 bantur.

Par inde exsultatio disparibus causis consecuta impetrato Tigillini **72**
exitio. Ofonius Tigillinus obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica
senecta, praefecturam uigilum et praetorii et alia praemia uirtutum, quia
uelocius erat, uitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde auaritiam et
15 uirilia scelera, exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone, quaedam
ignaro ausus, ac postremo eiusdem desertor ac proditor: unde non alium
pertinacius ad poenam flagitauere, diuerso affectu, quibus odium Neronis
inerat et quibus desiderium. apud Galbam Titi Vini potentia defensus, 2
praetexentis seruatam ab eo filiam. et haud dubie seruauerat, non
20 clementia, quippe tot interfectis, sed effugium in futurum, quia pessimus
quisque diffidentia praesentium mutationem pauens aduersus publicum
odium priuatam gratiam praeparat: unde nulla innocentiae cura, sed
uices impunitatis. eo infensior populus, addita ad uetus Tigillini odium 3
recenti Titi Vinii inuidia, concurrere ex tota Vrbe in Palatium ac fora
25 et, ubi plurima uulgi licentia, in circum ac theatra effusi seditiosis
uocibus strepere, donec Tigillinus accepto apud Sinuessanas aquas
supremae necessitatis nuntio inter stupra concubinarum et oscula et
deformes moras sectis nouacula faucibus infamem uitam foedauit etiam
exitu sero et inhonesto.

30 Per idem tempus expostulata ad supplicium Caluia Crispinilla **73**
uariis frustrationibus et aduersa dissimulantis principis fama periculo
exempta est. magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad
instigandum in arma Clodium Macrum et famem populo Romano haud

5–6 ne ... adhibens *uide app. crit.* || 8 felix **Ib** (*Acid.*) infelix **Iac** | primoribus *Rhen.* pro moribus *ω* | salus **Ib U** $\mathbf{Y}_{03}$ laus **Ia** $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 12 Ofonius (*uel* Offonius) Tigillinus *ω*; *cf. PIR*[2] *O 91* || 14.15 et uirilia **Ia** $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ **U** uirilia **Ib** $\mathbf{Y}_{03}$ uilia **U**[2] (*Otto 5*) [et uirilia (scelera)] *Ritt. 1864*[2]*, 614* uernilia *uel* seruilia *Sandford 266* || 16 ac[1] **Ia** $\mathbf{L}_{24}\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ at **Ib** $\mathbf{Y}_{03}$ et **U** || 17 flagitaue re **Ia** $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ flagitauerunt **Ib U** $\mathbf{Y}_{03}$ || 18 defensus *ω* defensus ⟨est⟩ *Nipp.* || 22 unde nulla i. cura sed *ω* nulla i. cura, sed unde *Doed. 1838, 17* || 23 uices **Ib** $\mathbf{Y}_{03}$ uires **U** uitae **Ia** $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 25 seditiosis **Iab** $\mathbf{Y}_{02}$ **U** seditionis $\mathbf{Y}_{01}$ seditionibus $\mathbf{Y}_{03}$ || 30 Caluia *Lips.* (*cf. Dio. 63, 12, 3*) galuia **Iac** gallura **Ib** || 33 ⟨et⟩ famem *Ritt. ibid. 640* famem *ω*

deest M obscure molita, totius postea ciuitatis gratiam obtinuit, consulari
matrimonio subnixa et apud Galbam Othonem Vitellium illaesa, mox
potens pecunia et orbitate, quae bonis malisque temporibus iuxta
ualent.

74 Crebrae interim et muliebribus blandimentis infectae ab Othone ad 5
Vitellium epistulae offerebant pecuniam et gratiam et quemcumque
quietis locum prodigae uitae legisset. paria Vitellius ostentabat, primo
mollius, stulta utrimque et indecora simulatione, mox quasi rixantes
2 stupra ac flagitia in uicem obiectauere, neuter falso. Otho, reuocatis quos
Galba miserat legatis, rursus alios ad utrumque Germanicum exercitum 10
et ad legionem Italicam easque, quae Lugduni agebant, copias specie
senatus misit. legati apud Vitellium remansere, promptius quam ut
retenti uiderentur; praetoriani, quos per simulationem officii legatis
3 Otho adiunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. addidit
epistulas Fabius Valens nomine Germanici exercitus ad praetorias et 15
urbanas cohortes de uiribus partium magnificas et concordiam offeren-
tes; increpabat ultro, quod tanto ante traditum Vitellio imperium ad
75 Othonem uertissent. ita promissis simul ac minis temptabantur, ut
bello impares, in pace nihil amissuri; neque ideo praetorianorum fides
mutata. sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in Vrbem 20
missi. utrisque frustra fuit, Vitellianis impune, per tantam hominum
multitudinem mutua ignorantia fallentibus: Othoniani nouitate uultus,
2 omnibus in uicem gnaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum
fratrem Othonis composuit, exitium ipsi filioque eius minitans, ni in-
columes sibi mater ac liberi seruarentur. et stetit domus utraque, sub 25
M iterum incipit Othone incertum | an metu: Vitellius uictor clementiae gloriam tulit.

76 Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, iurasse in eum
Dalmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones. idem ex Hispania adlatum
laudatusque per edictum Cluuius Rufus; et statim cognitum est conuer-
sam ad Vitellium Hispaniam. ne Aquitania quidem, quamquam ab Iulio 30
Cordo in uerba Othonis obstricta, diu mansit. nusquam fides aut amor:
metu ac necessitate huc illuc mutabantur. eadem formido prouinciam
Narbonensem ad Vitellium uertit, facili transitu ad proximos et ualidio-
2 res. longinquae prouinciae et quidquid armorum mari dirimitur penes
Othonem manebat, non partium studio, sed erat grande momentum in 35

2 subnixa **IbUY**$_{03}$ innixa **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 6 offerebant (*del.* ur) **H** (*Rhen.*) offe-
rebantur *ω* || 7 locum **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ locis **IbUY**$_{03}$ (⟨e⟩ quietis locis *Madv. 2, 561*) |
ostendebat Vocontiorum primo **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ *ex p. 30, 22* || 10 alios **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ *om.* **Ib**
UY$_{03}$ || 15 et **Iac** *om.* **Ib** || 17 increpabat **Y**$_{03}$ increpat **IbU** increpabant **Ia**
Y$_{01}$**Y**$_{02}$ || 23 gnaris **L** (*Rhen.*) ignaris *ω* || 24 incolumes **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ incolumis **Ib**
UY$_{03}$ || 30 ne **MIbUY**$_{03}$ nec **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 32 mutabantur *Ω* nutabant *Rup.*
Pluygers 50 Boot 225 || 35 manebat **MIbc** (*quod def. Némethy 511*) manebant **Ia**

nomine Vrbis ac praetexto senatus, et occupauerat animos prior auditus.
Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriae legiones Mucianus sacramento
Othonis adegere; simul Aegyptus omnesque uersae in Orientem pro-
uinciae nomine eius tenebantur. idem Africae obsequium, initio Cartha- 3
5 gine orto neque exspectata Vipstani Aproniani proconsulis auctoritate:
Crescens Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se rei
publicae faciunt) epulum plebi ob laetitiam recentis imperii obtulerat, et
populus pleraque sine modo festinauit. Carthaginem ceterae ciuitates
secutae.

10 Sic distractis exercitibus ac prouinciis Vitellio quidem ad capessen- 77
dam principatus fortunam bello opus erat, Otho ut in multa pace munia
imperii obibat, quaedam ex dignitate rei publicae, pleraque contra decus
ex praesenti usu properando. consul cum Titiano fratre in kalendas 2
Martias ipse; proximos menses Verginio destinat ut aliquod exercitui
15 Germanico delenimentum; iungitur Verginio Pompeius Vopiscus
praetexto ueteris amicitiae; plerique Viennensium honori datum inter-
pretabantur. ceteri consulatus ex destinatione Neronis aut Galbae
mansere, Caelio ac Flauio Sabinis in Iulias, Arrio Antonino et Mario
Celso in Septembres, quorum honori ne Vitellius quidem uictor inter-
20 cessit. sed Otho pontificatus auguratusque honoratis iam senibus cumu- 3
lum dignitatis addidit, aut recens ab exilio reuersos nobiles adulescentu-
los auitis ac paternis sacerdotiis in solacium recoluit. redditus Cadio
Rufo, Pedio Blaeso, Saeuino Propinquo senatorius locus, qui repetunda-
rum criminibus sub Claudio ac Nerone ciciderant: placuit ignoscentibus
25 uerso nomine, quod auaritia fuerat, uideri maiestatem, cuius tum odio
etiam bonae leges peribant.

Eadem largitione ciuitatum quoque ac prouinciarum animos ad- 78
gressus Hispalensibus et Emeritensibus familiarum adiectiones, *Lingo-

1 praetexto **MIb** praetextu **Iac** praetext$\overset{u}{o}$ **V**$_{58}$ || 3 uersae in **Iab** uersam in **MZ** uersus in **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ aduersus **U** uersus **Y**$_{03}$ || 5 Vipstani *Urs.* (*cf. 14, 1, 1, AFA sub annis 57–86, PIR*[1] *V 465*) uipsani **Ω** || 6 et hi **M** et in **IbUY**$_{03}$ in **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ et imi *Fuss* || 10 distractis **IabU** distractis cī **M** distractis eius **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ descriptis **Y**$_{03}$ || 16 praetexto **MIb** praetextu **IaZY**$_{01}$**Y**$_{02}$**U** praetext$\overset{u}{o}$ **V**$_{58}$**Y**$_{03}$ || 18 Antonino *Lips.* (*cf. Plin. minorem passim*) antonio **Ω** || 19 honori **Iabc** honoris **MZ** honoribus *Haase* || 23 Saeuino **MIabc** scaeuino **H**; *cf. PIR*[1] *S 44* | Propinquo *Andr. 1899, 20* pr$\overset{m}{o}$q$\overset{u}{e}$*?* **M** pontio **Ia** promptio **BHol** pompeio **L**$_{24}$ promptius **M**^{2}**V**$_{58}$^{1}**ZY**$_{01}$**Y**$_{02}$ proprius **UY**$_{03}$ Proculeio *Ritt. 1848* Proculo *PIR*[1] *ibid.; sed uide imag. Rost.* **M** *f. 58*^{r} *b 11* || 28 Hispalensibus *Faer.* (Hispaliensibus *Rhen.*) hispaniensibus **MIabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ hispanensibus **UY**$_{03}$ | Lingonibus **MIabc** longonibus **Y**$_{01}$: '*clare aliena et falsa ea uox* (Lingonibus)*; et censeam Hispanam aliquam gentem reponendam: Lusonas an Illurconas? an tale aliquod nomen? quod parum uicinum adhuc repperi corruptae uoci. nec scire fas est omnia, ut ait Lyricus. tu cogitabis*' (*Lips.*)

nibus* uniuersis ciuitatem Romanam, prouinciae Baeticae Maurorum ciuitates dono dedit; noua iura Cappadociae, noua Africae, ostentata 2 magis quam mansura. inter quae necessitate praesentium rerum et instantibus curis excusata ne tum quidem immemor amorum statuas Poppaeae per senatus consultum reposuit; creditus est etiam de cele- 5 branda Neronis memoria agitauisse spe uulgum alliciendi. et fuere qui imagines Neronis proponerent; atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, Neroni Othoni adclamauit. ipse in suspenso tenuit, uetandi metu uel agnoscendi pudore. 10

79 Conuersis ad ciuile bellum animis externa sine cura habebantur. eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe Moesiam inruperant, ad nouem milia equitum, ex ferocia et successu praedae magis quam pugnae intenta. igitur uagos et 2 incuriosos tertia legio adiunctis auxiliis repente inuasit. apud Romanos 15 omnia proelio apta: Sarmatae dispersi cupidine praedae aut graues onere sarcinarum et lubrico itinerum adempta equorum pernicitate uelut uincti caedebantur. namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum uirtus uelut extra ipsos. nihil ad pedestrem pugnam tam ignauom: ubi 3 per turmas aduenere, uix ulla acies obstiterit. sed tum umido die et soluto 20 gelu neque conti neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et catafractarum pondere (id principibus et nobilissimo cuique tegimen, ferreis laminis aut praeduro corio consertum, ut aduersus ictus impenetrabile, ita impetu hostium prouolutis inhabile 4 ad resurgendum.) simul altitudine et mollitia niuis hauriebantur. Roma- 25 nus miles facilis lorica et missili pilo aut lanceis adsultans, ubi res posceret leui gladio inermem Sarmatam (neque enim scuto defendi mos est) comminus fodiebat, donec pauci, qui proelio superfuerant, paludibus ab- 5 derentur. ibi saeuitia hiemis aut uulnerum absumpti. postquam id Romae compertum, M. Aponius Moesiam obtinens triumphali statua, 30 Fuluus Aurelius et Iulianus Tettius ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus ornamentis donantur, laeto Othone et gloriam in se tra-

2 ostenta⟨ta⟩ *Ern.* ostenta **MV**$_{58}$ ostensa **Ib** ostentui **IacV**$_{58}^{1}$ || 4 curis **M Iac** causis **Ib** || 9 metu **MY**$_{01}$**Y**$_{02}$ metum **IabUY**$_{03}$ | agnoscendi **MUY**$_{03}$ (*falso* adgn- *Halm GG*) cognoscendi **IabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 10 pudore *Rhen.* pudorem **Iabc** || 13 Moesiam *Acid.* ad Moesiam ***Ω*** | ad nouem *Acid.* nouem ***Ω*** || 16 cupidine praedae aut *Acid.* aut cupidine praedae ***Ω*** || 20 umido **M** humido **M**^{1}***ω*** || 22 et[1] ***Ω***; *an* ēt = etiam ? || 22–25 *sic distinxit Schöntag 17* || 23 tegimen **MIabY**$_{03}$ tegmen **Ic** | laminis **Iabc** laminiis **Hol** lamineis **U** lāminis **M** (*cf. 3, 46, 3*) || 26 *sic distinxi* || 29 hiemis aut *C. Schneider apud Orelli* hic mīa **MY**$_{01}$ hic misericordia **Iabc** hic miseria *Rhen.* hiemis et ⟨ui⟩ *Mur.* hiemis ac *Doed.* || 31 Fuluus *Borghesi 323, PIR² A 1510* fuluius ***Ω*** | Tettius *Ritt. 1848 coll. II 85, 2* et titius ***Ω***

hente, tamquam et ipse felix bello et suis ducibus suisque exercitibus rem publicam auxisset.

80 Paruo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio prope Vrbi excidio fuit. septumam decumam cohortem e colonia Ostiensi in Vrbem (5) acciri Otho iusserat; armandae eius cura Vario Crispino tribuno e praetorianis data. is quo magis uacuus quietis castris iussa exsequeretur, uehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario iubet. tempus in suspicionem, causa in crimen, affectatio quietis in tumultum eualuit, et uisa inter temulentos arma cupidinem sui mouere. (2) fremit miles (10) et tribunos centurionesque proditionis arguit, tamquam familiae senatorum ad perniciem Othonis armarentur, pars ignari et uino graues, pessimus quisque in occasionem praedarum, uulgus, ut mos est, cuiuscumque motus noui cupidum; et obsequia meliorum nox abstulerat. resistentem seditioni tribunum et seuerissimos centurionum obtruncant; rapta arma, (15) nudati gladii; insidentes equis Vrbem ac Palatium petunt.

81 Erat Othoni celebre conuiuium primoribus feminis uirisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor an dolus imperatoris, manere ac deprehendi an fugere et dispergi periculosius foret, modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis uultum intueri; utque (20) euenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. (2) sed haud secus discrimine senatus quam suo territus et praefectos praetorii ad mitigandas militum iras statim miserat et abire propere omnes e conuiuio iussit. tum uero passim magistratus proiectis insignibus, uitata comitum et seruorum frequentia, senes feminaeque per tenebras (25) diuersa Vrbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta et ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petiuere.

82 Militum impetus ne foribus quidem Palati coercitus, quo minus conuiuium inrumperent, ostendi sibi Othonem expostulantes, uulnerato Iulio Martiale tribuno et Vitellio Saturnino praefecto legionis, dum (30) ruentibus obsistunt. undique arma et minae, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum uniuersum, lymphatis caeco pauore animis, et quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnis poscentibus, donec Otho contra decus imperii toro insistens precibus et lacrimis aegre cohibuit, redieruntque in castra inuiti neque innocentes. (35) (2) postera die uelut capta Vrbe clausae domus, rarus per uias populus, maesta plebs; deiecti in terram militum uultus ac plus tristitiae quam

4 septumam decumam **M** septimam decimam *ω* septimam dec(i)umam $\mathbf{V}_{58}$ || 6 uacuus **MIab**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ uacans **U**$\mathbf{Y}_{03}$ || 7 aperto **MIabcII** carpenta $\mathbf{Y}_{03}$**III** || 12 in occasionem praedarum *Ω* occasione p. **L**; *at excidit fortasse* auidus *uel* pronus || 14 seditioni *ω* seditionē **M** || 19 intueri *om.* **Ib** *sed habet* **Morb.** || 29 legionis *Ω* [legionis] *Ritt. 1848* ⟨a⟩lae *id. 1864, 642; legendi Her. Heubner Chilver*

paenitentiae. manipulatim adlocuti sunt Licinius Proculus et Plotius
3 Firmus praefecti, ex suo quisque ingenio mitius aut horridius. finis
sermonis in eo, ut quina milia nummum singulis militibus numerarentur:
tum Otho ingredi castra ausus. atque illum tribuni centurionesque
circumsistunt, abiectis militiae insignibus otium et salutem flagitantes. 5
sensit inuidiam miles et compositus in obsequium auctores seditionis ad
supplicium ultro postulabat.

83 Otho, quamquam turbidis rebus et diuersis militum animis, cum
optimus quisque remedium praesentis licentiae posceret, uulgus et plures
seditionibus et ambitioso imperio laeti per turbas et raptus facilius ad 10
ciuile bellum impellerentur, simul reputans non posse principatum scelere
quaesitum subita modestia et prisca grauitate retineri, sed discrimine
2 Vrbis et periculo senatus anxius, postremo ita disseruit: 'neque ut affectus
uestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad
uirtutem cohortarer (utraque enim egregie supersunt), sed ueni postula- 15
turus a uobis temperamentum uestrae fortitudinis et erga me modum
caritatis. tumultus proximi initium non cupiditate uel odio, quae
multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem aut
formidine periculorum: nimia pietas uestra acrius quam considerate
excitauit; nam saepe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, 20
perniciosi exitus consequuntur.

3 Imus ad bellum. num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia
cunctis praesentibus tractari ratio rerum aut occasionum uelocitas
patitur? tam nescire quaedam milites quam scire oportet: ita se ducum
auctoritas, sic rigor disciplinae habet, ut multa etiam centuriones tribu- 25
nosque tantum iuberi expediat. si, cur iubeantur, quaerere singulis
4 liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. an et illic nocte
intempesta rapientur arma? unus alterue perditus ac temulentus (neque
enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac
tribuni sanguine manus imbuet, imperatoris sui tentorium inrumpet? 30

84 Vos quidem istud pro me; sed in discursu ac tenebris et rerum
omnium confusione patefieri occasio etiam aduersus me potest. si
Vitellio et satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum,
quas mentes imprecentur, quid aliud quam seditionem et discordiam

1 Licinius $\mathbf{Y}_{02}$ licinius et **MIabcMorb.** || 3 nummum **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ nummorum **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$**Morb.** || 5 abiectis **MIaBHol**$\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$**Morb.** obiectis $\mathbf{L}_{24}\mathbf{Y}_{01}$**U** $\overset{a}{o}$biectis **Z** || 17 cupiditate **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ cupidite **M** cupidine **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$**Morb.** ⟨a⟩ cupidine *Ern.* ⟨e⟩ cupiditate *Ritt. 1848* || 18 egere **Iac** egre **M** egit **Ib** || 19 periculorum **Ω** periculum ⟨ortum⟩ *Ern. Freudenberg 398–399* | considerate *dub. Walther* considerat **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ consideratius **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 20 ni **MIa**$\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$ si in **IbU** m $\mathbf{Y}_{01}$ || 24 patitur **Ω** patietur *Url. 1876, 507* || 26 si cur **L** (*cf. Meiser 1873, 17–18*) sic ubi $\mathbf{ML}_{24}$**ZU**$\mathbf{Y}_{03}$ si ubi **IaBHol**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$

optabunt? – ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur, at
confusi pedites equitesque in exitium ruamus. parendo potius, commili- 2
tones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur, et
fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissi-
5 mus. uobis arma et animus sit: mihi consilium et uirtutis uestrae regimen
relinquite.

Paucorum culpa fuit, duorum poena erit: ceteri abolete memoriam
foedissimae noctis. nec illas aduersus senatum uoces ullus usquam exerci- 3
tus audiat. caput imperii et decora omnium prouinciarum ad poenam
10 uocare non hercule illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani
audeant: ulline Italiae alumni et Romana uere iuuentus ad sanguinem
et caedem depoposcerit ordinem, cuius splendore et gloria sordes et
obscuritatem Vitellianarum partium praestringimus? nationes aliquas
occupauit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet, senatus no-
15 biscum est. sic fit, ut hinc res publica, inde hostes rei publicae consti-
terint. quid? uos pulcherrimam hanc Vrbem domibus et tectis et con- 4
gestu lapidum stare creditis? muta ista et inanima intercidere ac reparari
promisca sunt: aeternitas rerum et pax gentium et mea cum uestra salus
incolumitate senatus firmatur. hunc auspicato a parente et conditore
20 Vrbis nostrae institutum et a regibus usque ad principes continuum et
immortalem, sicut a maioribus accepimus, sic posteris tradamus; nam
ut ex uobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.'

Ea oratio *peropportuna* ad perstringendos mulcendosque mili- 85
tum animos et seueritatis modus (neque enim in plures quam in duos
25 animaduerti iusserat) grate accepta compositique ad praesens qui
coerceri non poterant.

Non tamen quies Vrbi, sed erat strepitus telorum et facies belli, militi-
bus ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos occulto
habitu et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua
30 insignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoque milites uenisse 2

1 ne[1] **MIab**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ nec **U**$\mathbf{Y}_{03}$ | ne[2] **Ia** nec **MIbc** | at *dub. scripsi* ut **M**[1] (*cf. Andr. 1899, 21 cum tab. no. 12*) Iut **M** (*?*) tot **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ hinc **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 12 depoposcerit **M** deposcerent **Ia** $\overset{d}{\text{r}}$eposcerent $\mathbf{V}_{58}$ depoposceret **Ib**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$**U** reposcerēt $\mathbf{Y}_{03}$ || 13 praestringimus *J. F. Gron.* perstringimus ***Ω*** (*cf. u. 23*) || 15 inde **IaU**$\mathbf{Y}_{03}$ in **MIb**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 17 muta **IaBHol** multa **M**$\mathbf{L}_{24}$**ZIc** | inanima *Lips.* inania ***Ω*** || 21 sic a maioribus *J. Gron. Nolte 83* sic amatoribus **M** sicut a maioribus **Iac** sicut a patribus **Ib**$\mathbf{Y}_{03}$ | tradamus **MIac** trademus **Ib** || 23 ea **U**$\mathbf{Y}_{03}$ (*Mur.*) et **MIab**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ | *post* oratio *suppleuit* adcommodata *Ritt. 1864*[2]*, 643*, apta *Meiser* (*an potius* peropportuna *uel* peridonea*?*) | ad perstringendos mulcendosque **Ia**$\mathbf{L}_{24}$**Z**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ podpstringendos mulcendosque **M** perstringendo mulcendoque **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 27 Vrbi, sed erat *Rhen.* urbis redierat ***Ω*** | belli *Doed.* belli et **MIbc** belli erat **Ia** belli in **U** belli et ⟨metus⟩ *Meiser 1873. 18* || 29 aliqua ***ω*** aliquas **M**

in Vrbem ad studia partium noscenda plerique credebant: unde plena omnia suspicionum et uix secreta domuum sine formidine. sed plurimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium fama attulisset, animum uultumque conuersis, ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis
3 uiderentur. coacto uero in curiam senatu arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas; et priuato Othoni nuper atque eadem dicenti nota adulatio. igitur uersare sententias et huc atque illuc torquere, hostem et parricidam Vitellium uocantes, prouidentissimus quisque uulgaribus conuiciis, quidam uera probra iacere, in clamore tamen et ubi plurimae uoces, aut tumultu uerborum sibi ipsi obstrepentes.

86 Prodigia insuper terrebant diuersis auctoribus uulgata: in uestibulo Capitolii omissas habenas bigae, cui Victoria institerat, erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem, statuam diui Iulii in insula Tiberini amnis sereno et immoto die ab occidente in orientem conuersam, prolocutum in Etruria bouem, insolitos animalium partus, et plura alia rudibus saeculis etiam in pace obseruata, quae nunc tantum in metu
2 audiuntur. sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri pauor subita inundatione Tiberis, qui immenso auctu proruto Ponte Sublicio ac strage obstantis molis refusus, non modo iacentia et plana Vrbis loca, sed secura eius modi casuum impleuit. rapti e publico plerique, plures in
deest **M** tabernis et cubilibus intercepti, fames in uulgus | inopia quaestus et penuria alimentorum. corrupta stagnantibus aquis insularum funda-
3 menta, dein remeante flumine dilapsa. utque primum uacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni Campus Martius et Via Flaminia iter belli esset obstructum, a fortuitis uel naturalibus causis in prodigium et omen imminentium cladium uertebatur.

87 Otho lustrata Vrbe et expensis bello consiliis, quando Poeninae Cottiaeque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi statuit classe ualida et partibus fida, quod reliquos caesorum ad pontem Muluium et saeuitia Galbae in

2 *post* sed *suppl.* primoribus *Ritt. 1864*[2], *643–644* || 3 ut **Iab**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ uel **U**$\mathbf{Y_{03}}$ uim **M** ut uim **Z** || 3–4 animum uultumque conuersis **MIa** animo uultuque conuersis **IbU**$\mathbf{Y_{03}}$ animum uultumque conuersi $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ || 5 arduus **ω** arduū (rerū) **M** || 7 dicenti **GL** (*Lips.*) dicendi **Mω** || 9 conuiciis **MU** conuitiis **IacZ** comitiis **Ib** || 13 bigae **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ uige *siue* iuge **MIbU** uite $\mathbf{Y_{03}}$ || 19 proruto *J. F. Gron.* prorupto **Ω** || 22 et $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ ex **MIabU**$\mathbf{Y_{03}}$ || 24 utque **IaBHol** $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ ut qui $\mathbf{L_{24}}$**ZU**$\mathbf{Y_{03}}$ || 25 ipsum quod **Ia**$\mathbf{Y_{02}}$ ipsum quidem quod **BHol** ipsum quidem $\mathbf{L_{24}}$**ZU**$\mathbf{Y_{03}}$ ipsum $\mathbf{Y_{01}}$ || 25–26 [campus Martius et uia Flaminia] *Ritt. 1864*[2], *614–615* || 29 et **Iac** *om.* **Ib** || 32 Muluium *uide 13, 47, 2; II 89, 1; III 82, 1* miluium **Iac**$\mathbf{L_{24}}$**Z** milinum **BHol** miluinum $\mathbf{Y_{01}}$

custodia habitos in numeros legionis composuerat, facta et ceteris deest M
spes honoratae in posterum militiae. addidit classi urbanas cohortes et
plerosque e praetorianis, uiris et robur exercitus atque ipsis ducibus
consilium et custodes. summa expeditionis Antonio Nouello, Suedio 2
5 Clementi primipilaribus, Aemilio Pacensi, cui ademptum a Galba tri-
bunatum reddiderat, permissa. curam nauium Moschus libertus retinebat
ad obseruandam honestorium fidem inuitatus. peditum equitumque
copiis Suetonius Paulinus, Marius Celsus, Annius Gallus rectores desti-
nati; sed plurima fides Licinio Proculo praetorii praefecto. is urbanae
10 militiae impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paulini, uigorem Celsi,
maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu
est, prauus et callidus bonos et modestos anteibat.

Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, 88
neque arta custodia neque obscura, nullum ob crimen, sed uetusto
15 nomine et propinquitate Galbae monstratus.

Multos e magistratibus, magnam consularium partem Otho non parti-
cipes aut ministros bello, sed comitum specie secum expedire iubet, in
quis et Lucium Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut imperatoris
fratrem nec ut hostis. igitur motae Vrbis curae; nullus ordo metu aut 2
20 periculo uacuus: primores senatus aetate inualidi et longa pace desides,
segnis et oblita bellorum nobilitas, ignarus militiae eques, quanto magis
occultare et abdere pauorem nitebantur, manifestius pauidi. nec deerant 3
e contrario qui ambitione stolida conspicua arma, insignes equos, quidam
luxuriosos apparatus conuiuiorum et inritamenta libidinum ut instru-
25 mentum belli mercarentur. sapientibus quietis et rei publicae cura;
leuissimus quisque et futuri improuidus spe uana tumens; multi afflicta
fide in pace ac turbatis rebus alacres et per incerta tutissimi.

Sed uulgus et magnitudine nimia communium curarum expers 89
populus sentire paulatim belli mala, conuersa in militum usum omni
30 pecunia, intentis alimentorum pretiis, quae motu Vindicis haud pro-
inde plebem adtriuerant, secura tum Vrbe et prouinciali bello, quod

1 custodia **BHol** custodiam **IacL$_{24}$Z** | habitos *ω; an* (in custodiam) c̄ditos = conditos*?* || **2** spes *ω* spe *J. F. Gron.* || **3** et *Lips.* ut *ω* || **6** Moschus (*? Μόσχος*) *Or.* (*cf. PIR² M 688*) oschus *siue* oscus *ω* (*cf. W. Her. 1916, 784–785*) || **7** inuitatus **IaY$_{01}$Y$_{02}$** immutatus **IbY$_{03}$** imitatus **U**; *uide app. crit.* || **17** expedire *ω* expediri *Faer.* (*cf. II 99, 1*) || **19** motae Vrbis curae **IbUY$_{03}$** mota urbis cura **V$_{58}$GY$_{01}$** motae urbis cura **HY$_{02}$** || **20** inualidi **Iac** inualida **IbY$_{03}$** || **26–27** multi afflicta fide **Ia** multis afflicta fides **Ibc** || **27** ac **IaY$_{01}$Y$_{02}$** ac si **IbUY$_{03}$** anxii *Nolte 83* ac si⟨tu⟩ (⟨iidem⟩ t.) *Hertz 1876* (multi ut a. f. in pace) sic *Wurm teste Halm* usi *Meiser 1884¹, 88* maesti *Schöne 1911, 962* || **28** magnitudine nimia *ω* magnitudine ⟨imperii⟩ nimia *C. Her.* [magnitudine nimia] *Novák 1892* | communium curarum **Iab** curarum communium **Y$_{01}$Y$_{02}$** comunium et curarum **U** comunium curarum **Y$_{03}$** | expers *ω* expers ⟨rei publicae⟩ *Andr. B. 1875, 30; an* exspes *?* || **30** .proinde **Ibc** perinde **Ia**

deest M 2 inter legiones Galliasque uelut externum fuit. nam ex quo diuus Augustus res Caesarum composuit, procul et in unius sollicitudinem aut decus populus Romanus bellauerat; sub Tiberio et Gaio tantum pacis aduersa ad rem publicam pertinuere; Scriboniani contra Claudium incepta simul audita et coercita; Nero nuntiis magis et rumoribus quam armis depul- 5 sus: tum legiones classesque et, quod raro alias, praetorianus urbanusque miles in aciem deducti, Oriens Occidensque et quidquid utrimque uirium 3 est, a tergo, si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium adferrent: aspernatus est omnem cunctationem ut Neroni quoque 10 exitiosam; et Caecina iam Alpes transgressus exstimulabat.

90 Pridie idus Martias commendata patribus re publica reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conuersas reuocatis ab exilio concessit, iustissimum donum et in speciem magnificum, sed 2 festinata iam pridem exactione usu sterile. mox uocata contione maiesta- 15 tem Vrbis et consensum populi ac senatus pro se adtollens, aduersum Vitellianas partes modeste disseruit, inscitiam potius legionum quam audaciam increpans, nulla Vitellii mentione, siue ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens contumeliis in Vitellium abstinuit, quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paulino et Mario Celso, ita in 20 rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur; et erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre et ad 3 implendas populi aures latum et sonans. clamor uocesque uulgi ex more adulandi nimiae et falsae: quasi dictatorem Caesarem aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis uotisque certabant, nec metu aut 25 amore, sed ex libidine seruitii, ut in familiis, priuata cuique simulatio et uile iam decus publicum. profectus Otho *Flauio Sabino* quietem Vrbis curasque imperii Saluio Titiano fratri permisit.

LIBER SECVNDVS

1 Struebat iam fortuna in diuersa parte terrarum initia causasque imperio, quod uaria sorte laetum rei publicae aut atrox, ipsis principibus 30 prosperum uel exitio fuit. Titus Vespasianus, e Iudaea incolumi adhuc

4 ⟨ad⟩ rem publicam pertinuere *Nolte 83 Meiser 1873, 21 Halm 1880 ante obelo usus; uide app. crit.* || 9 ancilium **IaHol** ancilium scutum uel (*uel* et) arma caelestia **Ibc** (*apud* **B** *punctis deletum*) || 11 transgressus ω transgress⟨ur⟩us *Unger tempora accuratius obseruans* || 15 iam pridem $\mathbf{L}_{24}$ iam pridie **Ib** $\mathbf{UY}_{03}$ *om.* **Ia** $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ | sterile $\mathbf{L}^2$ (*Lips.*) sterili **Iabc** || 20 quando ω quando ⟨Otho⟩ *Ritt. 1864, 615* || 21 [Othonem] *Acid. Ritt. prob. Andr. B. 1887, 38* || 22 et $\mathbf{IaY}_{01}$ *om.* **Ibc** || 26 [ut in familiis] *Meiser 1873, 22* | simulatio **Iabc** stimulatio $\mathbf{H}^1\mathbf{P}$ || 27 **Flauio Sabino** *suppleui* (*cf. I 46,1; II 55,1; 63,2; Plut. O. 5*) || 30 uaria sorte *Lips.* uarie ortum **Iabc** uarie ⟨t⟩ortum *Walter 1942², 454; an* uario ortu*?* || 31 uel $\mathbf{IbUY}_{03}$ aut $\mathbf{IaZ}^2\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$

Galba missus a patre, causam profectionis officium erga principem et deest M
maturam petendis honoribus iuuentam ferebat, sed uulgus fingendi
auidum disperserat accitum in adoptionem. materia sermonibus senium
et orbitas principis et intemperantia ciuitatis, donec unus eligatur, mul-
5 tos destinandi. augebat famam ipsius Titi ingenium quantaecumque 2
fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani
res, praesaga responsa, et inclinatis ad credendum animis loco ominum
etiam fortuita. ubi Corinthi, Achaiae urbe, certos nuntios accepit de 3
interitu Galbae et aderant qui arma Vitellii bellumque adfirmarent,
10 anxius animo paucis amicorum adhibitis cuncta utrimque perlustrat:
si pergeret in Vrbem, nullam officii gratiam in alterius honorem suscepti,
ac se Vitellio siue Othoni obsidem fore: sin rediret, offensam haud dubiam
uictoris, sed incertam adhuc uictoriam et concedente in partes patre
filium excusatum. sin Vespasianus rem publicam susciperet, obliuiscen-
15 dum offensarum de bello agitantibus.

His ac talibus inter spem metumque iactatum spes uicit. fuere qui 2
accensum desiderio Berenices reginae uertisse iter crederent; neque
abhorrebat a Berenice iuuenilis animus, sed gerendis rebus nullum ex eo
impedimentum: laetam uoluptatibus adulescentiam egit, suo quam
20 patris imperio moderatior. igitur oram Achaiae et Asiae ac laeua maris 2
praeuectus, Rhodum et Cyprum | insulas, inde Syriam audentioribus redit M
spatiis petebat. atque illum cupido incessit adeundi uisendique templum
Paphiae Veneris, inclitum per indigenas aduenasque. haud fuerit
longum initia religionis, templi ritum, formam deae (neque enim alibi
25 sic habetur) paucis disserere.

Conditorem templi regem Aëriam uetus memoria, quidam ipsius 3
deae nomen id perhibent. fama recentior tradit a Cinyra sacratum tem-
plum deamque ipsam conceptam mari huc adpulsam; sed scientiam
artemque haruspicum accitam et Cilicem Tamiram intulisse, atque ita
30 pactum, ut familiae utriusque posteri caerimoniis praesiderent. mox, ne
honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam

6 decor oris **Z**^{2} (*Rhen.*) decoris **Ibc** decori **Ia** decus oris *Ritt. 1864*^{2}*, 644–645* || 7 praesaga **ω** praesagia *J. F. Gron.* || 8 fortuita *Grot.* fortuna **ω** | Achaiae urbe **ω** (*quod def. Prammer 1867*^{2}*, 40*) [Achaiae urbe] *Jacob 1842, 1* || 10 animo **ω** animi *Heins.* || 13 incertam a. uictoriam **Ib** (*quod def. Jacob 2; Andr. 1914, 1058–1059*) incerta a. uictoria **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ incertam a. uictoris $\mathbf{L}_{24}\mathbf{Y}_{03}$ *om.* **U** || 16 fuere **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ fuerunt **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 17 Berenices $\mathbf{N}_{22}$ beronices **ω** || 20 moderatior **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ modestior **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 21 praeuectus **IabU**$\mathbf{Y}_{03}$ praeteruectus $\mathbf{V}_{58}\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ peruectus $\mathbf{L}_{24}$ || 21–22 Syriam audentioribus spatiis **MIbc** spatiis audentioribus syriam **Ia** || 24 ritum *Lamalle* situm **Ω** || 26 Aeriam *Rhen.* Aerian *J. Gron.* uerian; **M** uerianum **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ uenerianum **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 27 a Cinyra **M** a cinira $\mathbf{L}_{24}$**Z** ac in ira **B** ac intra **Hol** a cinara **Iac** || 29 Cilicem *Rhen.* cilicen **MIab** cilicen(tam-) $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ cilicer(tam-) **U** cinarę cer(tam-) $\mathbf{Y}_{03}$

intulerant, scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos con-
2 sulitur. hostiae, ut quisque uouit, sed mares deliguntur: certissima fides
haedorum fibris. sanguinem arae obfundere uetitum: precibus et igne
puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto mades-
cunt. simulacrum deae non effigie humana, continuus orbis latiore initio 5
tenuem in ambitum metae modo exsurgens, et ratio in obscuro.

4 Titus spectata opulentia donisque regum quaeque alia laetum
antiquitatibus Graecorum genus incertae uetustati adfingit, de nauiga-
tione primum consuluit. postquam pandi uiam et mare prosperum
2 accepit, de se per ambages interrogat caesis compluribus hostiis. Sostra- 10
tus (sacerdotis id nomen erat), ubi laeta et congruentia exta magnisque
consultis adnuere deam uidet, pauca in praesens et solita respondens,
petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem peruectus
suspensis prouinciarum et exercituum mentibus ingens rerum fiducia
accessit. 15

3 Profligauerat bellum Iudaicum Vespasianus, obpugnatione Hiero-
solymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium montis et
peruicaciam superstitionis quam quo satis uirium obsessis ad tolerandas
4 necessitates superesset. tres, ut supra memorauimus, ipsi Vespasiano
legiones erant, exercitae bello; quattuor Mucianus obtinebat in pace, sed 20
aemulatio et proximi exercitus gloria depulerat segnitiam, quantumque
illis roboris discrimina et labor, tantum his uigoris addiderat integra
quies et inexperti belli ardor. auxilia utrique cohortium alarumque et
classes regesque ac nomen dispari fama celebre.

5 Vespasianus acer militiae anteire agmen, locum castris ipse capere, 25
noctu diuque consilio ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo
fortuito, ueste habituque uix a gregario milite discrepans; prorsus, si
auaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnifi-
centia et opes et cuncta priuatum modum supergressa extollebant;
aptior sermone, dispositu prouisuque ciuilium rerum peritus: egregium 30
principatus temperamentum, si demptis utriusque uitiis solae uirtutes
2 miscerentur. ceterum hic Syriae, ille Iudaeae praepositus, uicinis
prouinciarum administrationibus inuidia discordes, exitu demum Neronis
positis odiis in medium consuluere, primum per amicos, dein, praecipua
concordiae fides, Titus praua certamina communi utilitate aboleuerat, 35

1 Cinyrades **MIbc** cinarades **IaU**^{1}**Y**$_{03}$ cirinades **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$**U** || 6 metae **IaBHol** meta **ML**$_{24}$**ZY**$_{01}$**Y**$_{02}$ metu **UY**$_{03}$ methe **U**^{1} | et *Ω* set *Wurm teste Halm* || 10 per ambages *ω* perambales **M** || 13 peruectus **MIabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ prouectus **UY**$_{03}$ || 16 Iudaicum **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ iudei cum **M** cum iudeis **IbUY**$_{03}$ || 23 inexperti belli ar- dor *Rhen.; uide app. crit.* || 25 ⟨ipse⟩ capere *Pluygers 50 coll. Agr. 20, 2* ca- pere *Ω* || 26 diuque **MV**$_{58}$**Ibc** dieque **HG** || 33 exitu *Ω* ⟨sub⟩ exitu⟨m⟩ *Ritt. 1864*^{2}*, 646*

natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. tribuni centurionesque et uulgus militum industria licentia, per uirtutes per uoluptates, ut cuique ingenium, adsciscebantur.

6 Antequam Titus aduentaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, praecipitibus, ut adsolet, nuntiis et tarda mole ciuilis (5) belli, quod longa concordia quietus Oriens tunc primum parabat. namque olim ualidissima inter se ciuium arma in Italia Gallia ue uiribus Occidentis coepta; et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est ciuile bellum, haud prosperi exitus fuerant; auditique saepius in Syria Iudaeaque Caesares quam inspecti. (10) nulla seditio legionum, tantum aduersus Parthos minae, uario euentu; et proximo ciuili bello turbatis aliis inconcussa ibi pax, dein fides erga Galbam. **2** mox, ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire uulgatum est, ne penes ceteros imperii praemia, penes ipsos tantum seruitii necessitas esset, (15) fremere miles et uires suas circumspicere: septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis Syria Iudaeaque; inde continua Aegyptus duaeque legiones, hinc Cappadocia Pontusque et quidquid castrorum Armeniis praetenditur; Asia et ceterae prouinciae nec uirorum inopes et pecunia opulentae; quantum insularum mari cingitur, et parando interim (20) bello secundum tutumque ipsum mare.

7 Non fallebat duces impetus militum, sed bellantibus aliis placuit exspectare. in bello ciuili uictores uictosque numquam solida fide coalescere, nec referre Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. rebus secundis etiam egregios duces insolescere: discordiis, ignauia, (25) luxurie et suismet uitiis alterum bello, alterum uictoria periturum. **2** igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis, optimus quisque amore rei publicae, multos dulcedo praedarum stimulabat, alios ambiguae domi res: ita boni malique causis diuersis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

(30) **8** Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritae, uelut Nero aduentaret, uario super exitu eius rumore eoque pluribus uiuere eum confingentibus credentibusque. ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus: tunc seruus e Ponto siue, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharae et cantus peritus, unde illi super similitudinem oris

1 *a* tribuni *usque ad u. 25* alterum bello *textus Medicei plerumque euanidus nec supra manu posteriore iteratus* || **5** praecipitibus $\mathbf{B^2HolY_{03}}$ praecipicibus **U** precibus $\mathbf{MIaBZY_{01}Y_{02}}$ puecibus $\mathbf{L_{24}}$ pernicibus *Jacob 1842, 2 coll. III 40, 1* || **19** pecunia *Ritt. 1848* pecuniae *ω*, *euanido* **M** | mari **Ω** *malim* ⟨Aegaeo⟩ mari *ne deliret noster* | et parando **Ω** adparando *Schöne 1890* || **22** exspectare $\mathbf{L_{24}}$ exspectari **Ω** | in bello ciuili *scripsi; uide app. crit.* || **24–25** discordiis, ignauia, luxurie *scripsi* discordiam his ignauiam luxuriem $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ discordiam his ignauiam luxurie $\mathbf{MIbUY_{03}}$ discordia militis, ignauia, luxurie *Madv. 3, 239* || **33** tradidere $\mathbf{MIabY_{01}Y_{02}}$ tradiderunt $\mathbf{UY_{03}}$ | libertinus **MIac** libertus **Ib**

propior ad fallendum fides, adiunctis desertoribus, quos inopia uagos ingentibus promissis conruperat, mare ingreditur; ac ui tempestatum Cythnum insulam detrusus et militum quosdam ex Oriente commeantium adsciuit uel abnuentes interfici iussit, et spoliatis negotiatoribus
2 mancipiorum ualentissimum quemque armauit. centurionemque Sisen- 5
nam dextras, concordiae insignia, Syriaci exercitus nomine ad praetorianos ferentem uariis artibus adgressus est, donec Sisenna clam relicta insula trepidus et uim metuens aufugeret. inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis rerum nouarum cupidine et odio praesen-
9 tium. gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphy- 10
liam prouincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. datae e classe Misenensi duae triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum
2 insulam tenuit; nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. is in maestitiam compositus et fidem suorum quondam militum inuocans, ut eum in Syria aut Aegypto sisterent, orabat. trierarchi, siue nutantes 15
seu dolo, adloquendos sibi milites et paratis omnium animis reuersuros firmauerunt. sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata; cuius cohortatione expugnata nauis et interfectus quisquis ille erat. corpus, insigne oculis comaque et toruitate uultus, in Asiam atque inde Romam peruectum est. 20

10 In ciuitate discordi et ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta paruae quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia potentia ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitauerat, ad cognitionem senatus uocabat; nam 25
recens Galbae principatu censuerant patres, ut accusatorum causae noscerentur. id senatus consultum uarie iactatum et, prout potens uel inops reus inciderat, infirmum aut ualidum, retinebatur adhuc terrorem.
2 sed et propria ui Crispus incubuerat delatorem fratris sui peruertere, traxeratque magnam senatus partem, ut indefensum et inauditum dedi 30

1 propior (*uel* proprior) **MIabc** (*quod def. Neue 512*) pronior *Heins.* promptior *Frei.* || 6 insignia ***Ω*** insigne *Ritt. 1864*^{2}*, 646 coll. I 54, 1* || 8 multis **Iabc** multi **M** || 9 erectis (*uel* ereptis) ***Ω*** erecti *Weissenborn 27 edd.* || 12 Misenensi **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ misensi **MIbUY**$_{03}$ || 15 trierarchi, s⟨iue⟩ (SIVE > SNE) *Ritt. ibid.* trierarchi s⟨eu⟩ *Ern.* trierarchis **ML**$_{24}$**Z** trierarchi **IaBHol** triarchae **UY**$_{03}$ trierarchas **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 18 corpus ***Ω*** caput *Wurm 1853, 366* || 26 recens **MIacBL**$_{24}$**Z** sub recentem **B**^{2} recenti *Nipp. 1855, 8 = Opusc. 208* | principatu **Ia** principatum **MIbU** principatus **Ic** [Galbae principatu] *Ritt. 1864*^{2}*, 616* || 28 adhuc **V**$_{58}$**Ib** ad hunc **MIc** ad haec **Ia** | terrorem *J. F. Gron.* terrore **IbUY**$_{03}$ terroris **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ (retinebatur) terrori *Acid. Ritt.* (retinebat adhuc) ⟨aliquid⟩ terroris *Jacob 1842, 3* (retinebat adhuc) terrores *Madv. 2, 561* (et hoc) terrore (et propria ui) *Anquetil 1817, 31 = 1838, 76* || 29 sed et *Ritt. 1864*^{2}*, 647* et ***Ω*** set *Halm* || 30 magnam senatus **MIbUY**$_{03}$ magistratus **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$

ad exitium postularent. contra apud alios nihil aeque reo proderat quam
nimia potentia accusatoris: dari tempus, edi crimina, quamuis inuisum
ac nocentem more tamen audiendum censebant. et ualuere primo dilata- 3
que in paucos dies cognitio: mox damnatus est Faustus, nequaquam eo
5 adsensu ciuitatis, quem pessimis moribus meruerat: quippe ipsum
Crispum easdem accusationes cum praemio exercuisse meminerant, nec
poena criminis, sed ultor displicebat.

Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium eius e **11**
Dalmatia Pannoniaque exercitibus. fuere quattuor legiones, e quibus
10 bina milia praemissa; ipsae modicis interuallis sequebantur, septima a
Galba conscripta, ueteranae undecima ac tertia decima et praecipui fama
quartadecumani rebellione Britanniae compressa. addiderat gloriam
Nero eligendo ut potissimos, unde longa illis erga Neronem fides et
erecta in Othonem studia. sed quo plus uirium ac roboris, e fiducia tardi-
15 tas inerat. agmen legionum alae cohortesque praeueniebant. et ex ipsa 2
Vrbe haud spernenda manus, quinque praetoriae cohortes et equitum
uexilla cum legione prima, ac deforme insuper auxilium, duo milia gla-
diatorum, sed per ciuilia arma etiam seueris ducibus usurpatum. his
copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupan-
20 das Padi ripas praemissus, quoniam prima consiliorum frustra ceciderant,
transgresso iam Alpes Caecina, quem sisti intra Gallias posse sperauerat.
ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora cum ceteris 3
praetoriis cohortibus, ueterani e praetorio, classicorum ingens numerus,
nec illi segne aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea usus ante signa
25 pedes ire, horridus, incomptus famaeque dissimilis.

Blandiebatur coeptis fortuna, possessa super mare et naues etiam **12**
maiore Italiae parte penitus usque ad initium Maritimarum Alpium,
quibus temptandis adgrediendaeque prouinciae Narbonensi Suedium
Clementem, Antonium Nouellum, Aemilium Pacensem duces dederat.
30 sed Pacensis per licentiam militum uinctus, Antonio Nouello nulla
auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut aduersus
modestiam disciplinae corruptus, ita proeliorum auidus. non Italia adiri 2
nec loca sedesque patriae uidebantur: tamquam externa litora et urbes

12 quartadecumani **M** quartadecimani *ω* || **13** ut **MIabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ *om.* **HolUY**$_{03}$ || **16** equitum **M**^{2}**IabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ et qui tum **MY**$_{03}$ et qui cum **U** || **24** usus *Prammer 1884* (*et cf. Agr. 5, 1*) usus est et **MIbc** usus est **IaY**$_{02}$ usui et *Constans 1903* || **25** pedes ire *Madv. 2, 561–562* pedestre **ML**$_{24}$**ZUY**$_{03}$ pedester **IaB**^{2}**HolY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || **26** ⟨su⟩per *Schöne 1890* per ***Ω*** || **26.27** et⟨iam⟩ maiore *scripsi* et maiore **MIabc** maiore **GJU** etiam ora (Italiae [parte]) *Moore 1910, liv* || **27** Italiae ***Ω*** ⟨orae⟩ Italiae *Madv. 2, 562* || **30–31** [Nouello] *et* [Clemens] *Ritt. 1864*^{2}*, 616–617* || **32** coruptus **Iabc** (*quod def. Petersen 1829, 7*) corruptius **MU** (*quod def. Jacob 1842, 3*) corruptos *Bip. Ferlet* | auidus ***Ω*** auidos *Bip. Ferlet*

hostium urere uastare rapere, eo atrocius, quod nihil usquam prouisum aduersum metus. pleni agri, apertae domus; occursantes domini iuxta coniuges ac liberos securitate pacis et belli malo circumueniebantur.
3 Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. is concita gente (nec deest iuuentus) arcere prouinciae finibus Othonianos intendit, 5
sed primo impetu caesi disiectique montani, ut quibus temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus neque in uictoria decus esset neque in fuga flagitium.

13 Inritatus eo proelio Othonis miles uertit iras in municipium Albintimilium. quippe in acie nihil praedae, inopes agrestes et uilia arma; 10
nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum; sed calamitatibus
2 insontium expleta auaritia. auxit inuidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent eoque per cruciatus interrogarent ubi filium occuleret, uterum ostendens *latere* respondit, nec ullis deinde terroribus aut morte 15
constantiam uocis egregiae mutauit.

14 Imminere prouinciae Narbonensi in uerba Vitellii adactae classem Othonis trepidi nuntii Fabio Valenti attulere; aderant legati coloniarum auxilium orantes, duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas, uniuersam Treuirorum alam cum Iulio Classico praefecto misit, e quibus 20
pars in colonia Foroiuliensi retenta, ne omnibus copiis in terrestre iter uersis uacuo mari classis adceleraret. duodecim equitum turmae et lecti e cohortibus aduersus hostem iere, quibus adiuncta Ligurum cohors,
2 uetus loci auxilium, et quingenti Pannonii, nondum sub signis. nec mora proelio: Suedio acies ita instructa, ut pars classicorum mixtis paganis in 25
colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles ac litus aequi loci praetorianus miles expleret, in ipso mari ut adnexa classis et pugnae parata conuersa et minaci fronte praetenderetur: Vitelliani, quibus minor peditum uis, in equite robur, Alpinos proximis iugis, cohortes densis
3 ordinibus post equitem locant. Treuirorum turmae obtulere se hosti 30
incaute, cum exciperet contra ueteranus miles, simul a latere saxis urgeret apta ad iaciendum etiam paganorum manus, qui sparsi inter milites, strenui ignauique, in uictoria idem audebant. additus perculsis

3 pacis et **Ω** pacis *Acid. Probst 1891, 138* pacis ⟨acie⟩ et *Müller 1865, 41–44* || 15 latere **Ω** (*cf. Hor. C. 4, 6, 19–20 explicite*) ⟨hic⟩ l. *amicus Ryckii* ⟨ibi⟩ l. *Ern.* ⟨in se⟩ l. *Herwerden 1904, 96; an* (ostendens) $\overset{a}{\text{i}}$ (= intra) l.*?* (latĕre *intellexit Naum, uix recte*) || 17 adactae **IacBHol** audactam e **$\mathbf{ML_{24}Z}$** || 20 uniuersam Treuirorum **Ia** u. treuerorum **$\mathbf{B^2HolY_{02}}$** uniuersa intreuirorum **$\mathbf{Y_{01}}$** uniuersam mirenirorum **$\mathbf{UY_{03}}$** uniuersa mire uirorum **MIb** || 25 S⟨u⟩ed⟨io⟩ acies *scripsi* sed acie **Ω** sed acies *Rup.* sed ⟨ab Othonianis⟩ a. *Nipp.* (proelio) ⟨Othonianis⟩ a. *Url. 1876, 507* sed ⟨Othonianorum⟩ a. *Valmaggi* || 31.32 etiam *post* a latere *transp.* **Ia**

terror inuecta in terga pugnantium classe: ita undique clausi, deletaeque
omnes copiae forent, ni uictorem exercitum attinuisset obscurum noctis,
obtentui fugientibus.

15 Nec Vitelliani quamquam uicti quieuere: accitis auxiliis securum
5 hostem ac successu rerum socordius agentem inuadunt. caesi uigiles,
perrupta castra, trepidatum apud naues, donec sidente paulatim metu,
occupato iuxta colle defensi, mox inrupere. atrox ibi caedes, et Tungra- 2
rum cohortium praefecti sustentata diu acie telis obruuntur. ne Othonia-
nis quidem incruenta uictoria fuit, quorum improuide secutos conuersi
10 equites circumuenerunt. ac uelut pactis indutiis, ne hinc classis, inde
eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim Narbo-
nensis Galliae municipium, Othoniani Albingaunum interioris Liguriae
reuertere.

16 Corsicam ac Sardiniam ceterasque proximi maris insulas fama
15 uictricis classis in partibus Othonis tenuit. sed Corsicam prope adflixit
Decumi Picarii procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in summa
profutura, ipsi exitiosa. namque Othonis odio iuuare Vitellium Corsorum
uiribus statuit, inani auxilio, etiam si prouenisset. uocatis principibus 2
insulae consilium aperit et contra dicere ausos, Claudium Pyrrichum
20 trierarchum Liburnicarum ibi nauium, Quintium Certum equitem Roma-
num, interfici iubet: quorum morte exterriti qui aderant, simul ignara
et alieni metus socia imperitorum turba in uerba Vitelli iurauere. sed
ubi dilectum agere Picarius et inconditos homines fatigare militiae
muneribus occepit, laborem insolitum perosi infirmitatem suam reputa-
25 bant: insulam esse quam incolerent, et longe Germaniam uiresque
legionum; direptos uastatosque classe etiam quos cohortes alaeque
protegerent. et auersi repente animi, nec tamen aperta ui: aptum tempus 3
insidiis legere. digressis qui Picarium frequentabant, nudus et auxilii
inops balineis interficitur; trucidati et comites. capita ut hostium ipsi

3 obtentui **Y**$_{01}$**Z**^{2} obtentu **Y**$_{02}$ obtenui **M** obiectum obtenui **Ia** ab tenui **UY**$_{03}$ optimum **Ib** || 6 naues **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ nauis **MIabUY**$_{03}$ | sidente **V**$_{58}$**BHol** sidentem **M** sidentes **L**$_{24}$**ZUY**$_{03}$ cedentes **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ cedente **Ia** || 7 Tungrarum **MIb** turingarum **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ turingorum **U** turringorum **Y**$_{03}$ Tungricarum *Ritt. 1864², 648 cf. W. Her. 1916, 796* || 10 circumuenerunt **MIabc** circumuenere **Y**$_{03}$ | ne **Iac** nec **M** ut **Ib** || 11 eques **MIaY**$_{01}$**U** equites **IbY**$_{02}$**Y**$_{03}$ || 12 Albingaunum **IaY**$_{01}$**UY**$_{03}$ albigaunum **MIb** (*cf. Str. 4, 202; Ptol. 3, 1, 3*) albuningaunum **Y**$_{02}$, *unde* Album Ingaunum (*sicut apud Varronem legitur*) *colligi potest* || 16 Picarii **N**$_{23}$$^{corr.}$ (*cf. bis infra*) pacarii ***Ω*** *sed uide W. Her. ibid. 790–791* | in summa ***Ω*** in summam *Rhen.; sed uide Jacob, 1842, 4 et Stevens* || 21 ignara ***Ω*** ignaua *Sir. 1868, 268* || 22 imperitorum **IacB**^{1}**Hol** imperatorum **MBL**$_{24}$**ZY**$_{01}$ || 23 Picarius **MIbUY**$_{03}$ pacarius **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 27 ui. aptum ***Ω*** ui aptum ([tempus insidiis legere]) *Ritt. 1864², 616–617* ui⟨a⟩. aptum *Url. 1876, 507* ui actum. *Novák 1887, 209* || 28 Picarium **MIb** pacarium **Iac** || 29 balineis **M** balneis **IaB**^{2}**Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ balnicus **Ib** balienus **U** balineus **Y**$_{03}$ ⟨in⟩ balineis *Heins. Ritt. 1848*

interfectores ad Othonem tulere; neque eos aut Otho praemio adfecit aut
puniit Vitellius, in multa colluuie rerum maioribus flagitiis permixtos.

17 Aperuerat iam Italiam bellumque transmiserat, ut supra memoraui-
mus, ala Siliana, nullo apud quemquam Othonis fauore, nec quia Vitel-
lium mallent, sed longa pax ad omne seruitium fregerat faciles occupanti- 5
bus et meliorum incuriosos. florentissimum Italiae latus, quantum inter
Padum Alpesque camporum et urbium, armis Uitellii (namque et
2 praemissae a Caecina cohortes aduenerant) tenebatur. capta Pannonio-
rum cohors apud Cremonam; intercepti centum equites ac mille classici
inter Placentiam Ticinumque. quo successu Vitellianus miles non iam 10
flumine aut ripis arcebatur; inritabat quin etiam Batauos Transrhena-
nosque Padus ipse, quem repente contra Placentiam transgressi raptis
quibusdam exploratoribus ita ceteros terruere, ut adesse omnem Caecinae
exercitum trepidi ac falsi nuntiarent.

18 Certum erat Spurinnae (is enim Placentiam obtinebat) necdum 15
uenisse Caecinam et, si propinquaret, coercere intra munimenta militem
nec tris praetorias cohortes et mille uexillarios cum paucis equitibus
2 ueterano exercitui obicere. sed indomitus miles et belli ignarus correptis
signis uexillisque ruere et retinenti duci tela intentare, spretis centurioni-
bus tribunisque: quin proditione accitum Caecinam clamitabant. fit 20
temeritatis alienae comes Spurinna, primo coactus, mox uelle simulans,
quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret. post-
19 quam in conspectu Padus et nox adpetebat, uallari castra placuit.
is labor urbano militi insolitus contundit animos. tum uetustissimus
quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si 25
cum exercitu Caecina patentibus campis tam paucas cohortes circum-
fudisset. iamque totis castris modesti sermones, et inserentibus se
centurionibus tribunisque laudari prouidentia ducis, quod coloniam

2 puniit **MB**^{2}**HolUY**$_{03}$ punit **IbY**$_{01}$**Y**$_{02}$ puniuit **Ia** | colluuie *ω* cōluuie **M** | permixtos *Ω* permixti *Schneider* (*maluissem* permixtus; *sed mutandi nulla necessitas*) || 3 Italiam *Rhen.* italia **MIbUY**$_{03}$ iam in italia **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 6 meliorum *Grosl. 354* melioribus *Ω; an* melioris (*praecedit* -ibus) *?* || 11 ripis *Ω* riuis *Probst 139 sed uide 11, 2* || 20 tribunisque [prouidentiam (*seu* prouidentia) ducis (*siue* ducibus) laudari (*uel* laudare *aut* laudantibus) *Ω*] *Mur. edd. tamquam e u. 28 praecepta* | quin (quin *iam Danesius Mur.*) proditione *Merc., scilicet errore* protione *dein* pro Othone *scriptum putans* qui pro othonem et **M** qui pro othone et **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ qui othonem et **IbUY**$_{03}$ qui prodi Othonem et *Bekker* qui proditum Othonem et *Ritt. 1864*^{2}*, 648* || 23 postquam in *Ω* postquam e *C. Her.* postquam <non iam> *Meiser* priusquam in *Schöne 1911, 962–963* | conspectu *Ω* [in] conspectu<m extra> *Weidner 1894, 860* | Padus *Ω* hostis *Classen 1863, 7–8* Adua *Purser; sed de his ambagibus uide me 1960, 274–276* || 24 contundit **MIbY**$_{01}$**U** contuṇdit **Y**$_{03}$ contudit **IaY**$_{02}$ | uetustissimus **MIbc** mestissimus **V**$_{58}$ moestissimus **Ia** || 28 prouidentia *J. F. Gron.* prouidentiam *Ω*

uirium et opum ualidam robur ac sedem bello legisset. ipse postremo 2
Spurinna, non tam culpam exprobrans quam ratione ostendens, relictis
exploratoribus ceteros Placentiam reduxit minus turbidos et imperia
accipientes. solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, prouisa
5 parataque non arma modo, sed obsequium et parendi amor, quod solum
illis partibus defuit, cum uirtutis haud paeniteret.

At Caecina, uelut relicta post Alpes saeuitia ac licentia, modesto **20**
agmine per Italiam incessit. ornatum ipsius municipia et coloniae in
superbiam trahebant, quod uersicolori sagulo, bracas, barbarum tegmen,
10 indutus togatos adloqueretur. uxorem quoque eius Saloninam, quia,
quamquam in nullius iniuriam insignis equo ostroque ueheretur, tamquam
laesi grauabantur, insita mortalibus natura recentem aliorum felicitatem
acribus oculis introspicere modumque fortunae a nullis magis exigere,
quam quos in aequo uiderunt. Caecina Padum transgressus, temptata 2
15 Othonianorum fide per conloquium et promissa, isdem petitus, post-
quam pax et concordia speciosis et inritis nominibus iactata sunt, con-
silia curasque in obpugnationem Placentiae magno terrore uertit, gnarus,
ut initia belli prouenissent, famam in cetera fore.

Sed primus dies impetu magis quam ueterani exercitus artibus **21**
20 transactus: aperti incautique muros subiere, cibo uinoque praegraues.
in eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros,
conflagrauit, siue ab obpugnatoribus incensum, dum faces et glandes et
missilem ignem in obsessos iaculantur, siue ab obsessis, dum *rem pro
portis gerunt*. municipale uulgus, pronum ad suspiciones, fraude inlata 2
25 ignis alimenta credidit a quibusdam e uicinis coloniis inuidia et aemula-
tione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocumque casu acci-
dit, dum atrociora metuebantur, in leui habitum, reddita securitate,
tamquam nihil grauius pati potuissent, maerebant. ceterum multo 3
suorum cruore pulsus Caecina, et nox parandis operibus absumpta.

2 ratione **MIabc** rationem $\mathbf{L_{24}Y_{03}}$ (*cf. Nipp. 1855, 8 = Opusc. 208–209*) || 3 et *om.* **Hol** || 5 non arma modo $\mathbf{MIacL_{24}Z}$ arma non modo **BHol** | obsequium $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ obsequiam **M** obsequia $\mathbf{IbUY_{03}}$ || 8 incessit *Ω* incessit. set *Classen 1866, 6* || 9 uersicolori $\mathbf{M^1BHolY_{01}Y_{02}}$ uersicoloris $\mathbf{ML_{24}ZU}$ uersicaloris (o *supra* a) $\mathbf{Y_{03}}$ | bracas $\mathbf{MUY_{03}}$ brachas $\mathbf{IabY_{01}Y_{02}U^2}$ [bracas] *J. P. Postgate* | [barbarum tegmen] *Ritt. 1864², 617–648* || 10 quoque $\mathbf{M^1}$ *ω* autem **M** -que *Haase* || 10.11 ⟨quia⟩ quamquam *scripsi* quamquam *Ω* ⟨quod⟩ quamquam *Heinisch 1853, 15–16* || 13 acribus $\mathbf{IbUY_{03}}$ agribus **M** aegris $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ || 14 in aequo $\mathbf{IaY_{02}}$ inequos **M** in equis $\mathbf{IbUY_{03}}$ in equo $\mathbf{Y_{01}}$ in aequo s⟨ibi⟩ *Jacob 1842, 4* (*cf. 3, 8, 1*) | uiderunt **Iab** uidere $\mathbf{MY_{01}Y_{02}}$ uideretur **U** uiderint $\mathbf{Y_{03}}$ uiderant *Halm* || 22 glandes *ω* flandes **M** || 23–24 rem pro portis gerunt *scripsi; uide app. crit.* || 25 e **Ia** et $\mathbf{MIbY_{03}}$ *om.* $\mathbf{Y_{01}Y_{02}U}$ ex *Halm* | inuidia et *Mur.* inuidiae et **M** inuidiae **Iabc** || 29 absumpta *Mur.* assumpta *Ω* adsumpta *Doed.*

Vitelliani pluteos cratesque et uineas subfodiendis muris protegendisque
obpugnatoribus, Othoniani sudes et immensas lapidum ac plumbi
aerisque moles perfringendis uineis obruendisque hostibus expediunt.
4 utrimque pudor, utrimque gloria, et diuersae exhortationes hinc legionum
et Germanici exercitus robur, inde urbanae militiae et praetoriarum 5
cohortium decus attollentium; illi ut segnem et desidem et circo ac
theatris corruptum militem, hi peregrinum et externum increpabant.
simul Othonem ac Vitellium celebrantes culpantesue uberioribus inter
se probris quam laudibus stimulabantur.

22 Vixdum orto die plena propugnatoribus moenia, fulgentes armis 10
uirisque campi: densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus
altiora murorum sagittis aut saxis incessere, neglecta aut aeuo fluxa
comminus adgredi. ingerunt desuper Othoniani pila librato magis et
certo ictu aduersus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci
2 et more patrio nudis corporibus super umeros scuta quatientium. legiona- 15
rius pluteis et cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur
portas: contra praetoriani dispositos ad id ipsum molares ingenti pondere
ac fragore prouoluunt. pars subeuntium obruti, pars confixi et exsangues
aut laceri: cum augeret stragem trepidatio eoque acrius e moenibus
3 uulnerarentur, rediere infracta partium fama. et Caecina pudore coeptae 20
temere obpugnationis, ne inrisus ac uanus isdem castris adsideret,
traiecto rursus Pado Cremonam petere intendit. tradidere sese abeunti
Turullius Cerialis cum compluribus classicis et Iulius Briganticus cum
paucis equitum, hic praefectus alae in Batauis genitus, ille primipilaris
et Caecinae haud alienus, quod ordines in Germania duxerat. 25

23 Spurinna comperto itinere hostium defensam Placentiam, quaeque
acta et quid Caecina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus
legionem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffisus paucitate
cohortium, ne longius obsidium et uim Germanici exercitus parum
2 tolerarent. ubi pulsum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre 30
coercitam legionem et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam
Bedriaci sistit. inter Veronam Cremonamque situs est uicus, duabus
iam Romanis cladibus notus infaustusque.

3 perfringendis ⟨uineis⟩ *Classen 1866, 7* perfringendis **MIbc** perfringendis operibus **Ia**; *an* perfringendis ⟨eis⟩ (*sc.* pluteis cratibusque et uineis) *?* || 6 et[1] **MIbc** ut **U** ac **Ia** || 8 culpantesue **MIabUY$_{03}$** culpantesque **Y$_{01}$Y$_{02}$** || 11 legionum **Ω** legion⟨arior⟩um *Ritt. 1864², 649* || 14 ictu **Ω** iactu *Kiess.* || 15 umeros **M** humeros **ω** | legionarius **Iabc** legionarium **M** || 16 cratibus **Iabc** gratibus **M** || 17 praetoriani **IabY$_{01}$Y$_{02}$** praetorianis **M** praetorianus **UY$_{03}$** || 19 aut **MIbUY$_{03}$** ac **Ia** ut **Y$_{01}$Y$_{02}$** || 20 rediere **IabY$_{01}$Y$_{02}$** redire **MUY$_{03}$** (*quod prob. Jacob 1842, 4*) | pudore **M$^{corr.}$Ia** fama pudore **M** fama et pudore **IbUY$_{03}$** iam ira et pudore *Frei.* || 23 Briganticus **Y$_{01}$Y$_{02}$** breganticus **MIabUY$_{03}$** || 28 paucitate **MIab Y$_{01}$Y$_{02}$** paucitati **M^{1}UY$_{03}$** || 32 Bedriaci **MIbc** bebriaci **Ia**

Isdem diebus a Martio Macro haud procul Cremona prosper epugna- 3
tum; namque promptus animi Martius transuectos nauibus gladiatores
in aduersam Padi ripam repente effudit. turbata ibi Vitellianorum auxi-
lia, et ceteris Cremonam fugientibus caesi qui restiterant. sed repressus
5 uincentium impetus, ne nouis subsidiis firmati hostes fortunam proelii
mutarent.

Suspectum id Othonianis fuit, omnia ducum facta praue aestimanti- 4
bus. certatim, ut quisque animo ignauus, procax ore, Annium Gallum
et Suetonium Paulinum et Marium Celsum – nam eos quoque Otho
10 praefecerat – uariis criminibus incessierant. acerrima seditionum ac 5
discordiae incitamenta, interfectores Galbae, scelere et metu uecordes,
miscere cuncta, modo palam turbidis uocibus, modo occultis ad Othonem
litteris; qui humillimo cuique credulus, bonos metuens trepidabat, rebus
prosperis incertus et inter aduersa melior. igitur Titianum fratrem
15 accitum bello praeposuit.

Interea Paulini et Celsi ductu res egregie gestae. angebant Caecinam 24
nequiquam omnia coepta et senescens exercitus sui fama. pulsus Placen-
tia, caesis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra
magis quam digna memoratu proelia, inferior, propinquante Fabio
20 Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam auidius
quam consultius properabat. ad duodecimum a Cremona (locus Castorum 2
uocatur) ferocissimos auxiliarium imminentibus uiae lucis occultos
componit: equites procedere longius iussi et inritato proelio sponte refugi
festinationem sequentium elicere, donec insidiae coorerentur. proditum 3
25 id Othonianis ducibus, et curam peditum Paulinus, equitum Celsus
sumpsere. tertiae decimae legionis uexillum, quattuor auxiliorum cohortes
et quingenti equites in sinistro locantur; aggerem uiae tres praetoriae
cohortes altis ordinibus obtinuere; dextra fronte prima legio incessit
cum duabus auxiliaribus cohortibus et quingentis equitibus: super hos e

1 Martio $\mathbf{IaY_{01}Y_{03}}$ (*cf. PIR² M 344*) marcio $\mathbf{MIbY_{02}U}$ || **2** promptus *ω* promptius **M** | Martius **Iac** marcius **MIb** || **4** restiterant $\mathbf{IabY_{01}Y_{02}}$ resiste-rant **M** resisterent $\mathbf{HUY_{03}}$ | repressus $\mathbf{IaBY_{01}Y_{02}}$ reprehensis **M** reprehensi $\mathbf{L_{24}UY_{03}}$ repressi $\mathbf{B^2HolU^2}$ || **7** ducum $\mathbf{G^2}$ (*Frei.*) que ducum **L** quocum **M** quaecumque **Iabc** suorum *Doed.; an* ⟨a⟩ quo⟨cumque du⟩cum *uel* quo⟨cumque loco du⟩cum *?* || **9** nam eos quoque *Ω* nam eis copiis *Kiess.* aliosque quos *Meiser 1884¹, 89* nam eos duces *Onions 291* [nam . . . praefecerat] *Ritt. 1864², 652–653* || **10** incessierant *Doed.* incesserant **MIabc** incessebant **L** || **16** Celsi $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ consilii(s) $\mathbf{MIbUY_{03}}$ || **20** reciperare **M** recuperare *ω* || **21** Castorum *Alciatus* (*cf. Verg. Cat. 10; Suet. Otho 9, 2; Oros. 7, 8, 6*) castrorum *Ω* || **23** iussi *Rhen.* iussit **MIabc** iubet $\mathbf{Y_{02}}$ | refugi $\mathbf{MIaBL_{24}ZY_{01}}$ refugere **Ic** refugiere $\mathbf{B^2Hol}$ || **24** festinationem **IaBHolU** festinatione $\mathbf{ML_{24}ZIc}$ | coorerentur *Rhen.* coercerentur **M** cohercerentur *uel sim. ω* coorirentur **L** (*sed uide GG et NW 3, 254*) || **29** auxiliaribus *Mer.* uexillaribus **MIab** uexillariis **HolIc** uexiliari-bus $\mathbf{Y_{01}}$ | e **IaBHol** et $\mathbf{ML_{24}ZY_{01}Y_{03}}$ ex $\mathbf{Y_{02}}$ (*Bach*) etiam **U**

praetorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis aut subsidium laborantibus, ducebantur.

25 Antequam miscerentur acies, terga uertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens repressit suos: Vitelliani temere exsurgentes cedente sensim Celso longius secuti ultro in insidias praecipitantur; nam a lateribus 5 cohortes, legionum aduersa frons, et subito discursu terga cinxerant 2 equites. signum pugnae non statim a Suetonio Paulino pediti datum; cunctator natura et cui cauta potius consilia cum ratione quam prospera ex casu placerent, compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, satis cito incipi uictoriam ratus, ubi prouisum foret, ne uincerentur. ea 10 cunctatione spatium Vitellianis datum in uineas nexu traducum impeditas refugiendi; et modica silua adhaerebat, unde rursus ausi promptissimos praetorianorum equitum interfecere. uulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens.

26 Tum Othonianus pedes erupit: protrita hostium acie uersi in 15 fugam etiam qui subueniebant; nam Caecina non simul, cohortes sed singulas acciuerat, quae res in proelio trepidationem auxit, cum dispersos nec usquam ualidos pauor fugientium abriperet. orta et in castris seditio, quod non uniuersi ducerentur: uinctus praefectus castrorum Iulius Gratus, tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret, 20 cum fratrem eius, Iulium Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem 2 crimine uinxissent. ceterum ea ubique formido fuit apud fugientes occursantes, in acie pro uallo, ut deleri cum uniuerso exercitu Caecinam potuisse, ni Suetonius Paulinus receptui cecinisset, utrisque in partibus percrebruerit. timuisse se Paulinus ferebat tantum insuper laboris atque 25 itineris, ne Vitellianus miles recens e castris fessos adgrederetur et perculsis nullum retro subsidium foret. apud paucos ea ducis ratio probata, in uulgus aduerso rumore fuit.

27 Haud proinde id damnum Vitellianos in metum compulit quam ad modestiam composuit, nec solum apud Caecinam, qui culpam in 30 militem conferebat, seditioni magis quam proelio paratum: Fabii quoque Valentis copiae (iam enim Ticinum uenerat) posito hostium contemptu et recuperandi decoris cupidine reuerentius et aequalius duci parebant. 2 grauis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. cohortes 35

4 cedente **Ia** cedunt e **M** cedunt et **IbUY**$_{03}$ cedunt **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 6 legionum aduersa frons **MIabY**$_{03}$ legionum aduersa fronte **Ic**; *sed* legionum *minus sensum quam casum timeo; an* legionarii ⟨ab⟩ aduersa fronte *?* || 8 prospera **Ω** propera *Hartman 1914, 354* || 12 ausi **Ω** ausi ⟨prorumpere⟩ *Ritt. 1865, 48* || 23 occursantes **MIbc** occursantesque **Ia** || 25 percrebruerit **L**^{1} percrebruit **MIaY**$_{02}$ percrebuit **IbUY**$_{03}$ percrebuist **Y**$_{01}$ || 26 e **MIbUY**$_{03}$ *om.* **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ | perculsis **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ (*Mur.*) periculosis **MIbUY**$_{03}$ || 29 proinde **MIbc** perinde **Ia** || 31 Fabii **MIbc** sed fabii **Ia**

Batauorum, quas bello Neronis a quarta decima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu in ciuitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas rettulimus, superbe agebant, ut cuiusque legionis tentoria accessissent, coercitos a se quartadecimanos, ablatam Neroni
5 Italiam atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam iactantes. contumeliosum id militibus, acerbum duci; conrupta iurgiis aut rixis disciplina; ad postremum Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat.

Igitur nuntio adlato pulsam Treuirorum alam Tungrosque a classe **28**
10 Othonis et Narbonensem Galliam circumiri, simul cura socios tuendi et militari astu cohortes turbidas ac, si una forent, praeualidas dispergendi, partem Batauorum ire in subsidium iubet. quod ubi auditum uulgatumque, maerere socii, fremere legiones, orbari se fortissimorum uirorum 2 auxilio; ueteres illos et tot bellorum uictores, postquam in conspectu sit
15 hostis, uelut ex acie abduci. si prouincia Vrbe et salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur; sin uictoria incolumi in Italia uerteretur, non abrumpendos ut corpori ualidissimos artus.

Haec ferociter iactando, postquam immissis lictoribus Valens **29** coercere seditionem coeptabat, ipsum inuadunt, saxa iaciunt, fugientem
20 sequuntur. spolia Galliarum et Viennensium aurum et pretia laborum suorum occultare clamitantes, direptis sarcinis tabernaculum ducis ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur; nam Valens seruili ueste apud decurionem equitum tegebatur. tum Alfenus Varus praefectus 2 castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit consilium, uetitis obire
25 uigilias centurionibus, omisso tubae sono, quo miles ad belli munia cietur. igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti et id ipsum, quod nemo regeret, pauentes: silentio patientia, postremo precibus ac lacrimis ueniam quaerebant. ut uero deformis et flens et praeter spem 3 incolumis Valens processit, gaudium miseratio fauor: uersi in laetitiam,

3 cuiusque **Ia** cuius **MIbc** || **6** aut ***Ω*** ac *Nipp.* || **9** Treuirorum **Ia**$\mathbf{L_{24}ZY_{01}Y_{02}}$ ire uirorum **MU** treuerorum **BHol**$\mathbf{Y_{02}}$ | Tungrosque **MIbU**$\mathbf{Y_{03}}$ turingosque **Ia** $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ | a ***Ω*** *cf. Cic. Verr. 2, 5, 63; at uide Agr. 25, 1; 11, 14, 2* || **16** uictoria incolumi *Hadley* (*cf. CR 1973, 6–7*) uictoriae (-a **Ia**) sanitas sustentaculum columen ***Ω*** uictoriae [sanitas sustentaculum] columen *Nipp. 1855, 4 = Opusc. 201* (*at uide iam Ritt. 1836 et 1848*) uictoriae [sanitas] sustentaculum [columen] *Prammer 1883, 169* uictoriae [sanitas sustentaculum columen] *et Meiser postquam hanc glossam apud Placidum* (*Gloss. V 11, 10*) *inuenit et eodem fere tempore W. Her.* (*cf. Meiser 1884*^{2}*, 775–776; 1885, 807–808; C. Her. 1886, 429 n. 2*) || **17** ut ***Ω*** suo *Heins. Madv. 2, 562* (*contra, 428 n.*) || **20** aurum et pretia ***Ω*** aurum pretia *Pluygers 50–51 Classen 1863, 4 haud necessario, cum* et *id coniungit quod I 66, 3 memoratur, ipsa scilicet itinerum spatia et statiuorum mutationes* || **21** occultare ***Ω*** *cf. Némethy 513 subaudito* eum *sicut I 38, 3* occultari *Halm dubitanter* | tabernaculum *Nipp.* tabernacula ***Ω*** || **23** Alfenus *cf. PIR*^{2} *A 522* Alphenus *Rhen.* alfenius ***Ω*** || **24** obire ***Ω*** circuire $\mathbf{M^1}$ *mg*

ut est uulgus utroque immodicum, laudantes gratantesque circumdatum
aquilis signisque in tribunal ferunt. ille utili moderatione non supplicium
cuiusquam poposcit, ac, ne dissimulans suspectior foret, paucos incusauit,
gnarus ciuilibus bellis plus militibus quam ducibus licere.

30 Munientibus castra apud Ticinum de aduersa Caecinae pugna 5
adlatum, et prope renouata seditio, tamquam fraude et cunctationibus
Valentis proelio defuissent: nolle requiem, non exspectare ducem, anteire
2 signa, urgere signiferos; rapido agmine Caecinae iunguntur. improspera
Valentis fama apud exercitum Caecinae erat: expositos se tanto pauciores
integris hostium uiribus querebantur, simul in suam excusationem et 10
aduentantium robur per adulationem attollentes, ne ut uicti et ignaui
despectarentur. et quamquam plus uirium, prope duplicatus legionum
auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Caecinam
inclinabant, super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam
3 uigore aetatis, proceritate corporis et quodam inani fauore. hinc aemulatio 15
ducibus: Caecina ut foedum ac maculosum, ille ut tumidum ac uanum
inridebant. sed condito odio eandem utilitatem fouere, crebris epistulis
sine respectu ueniae probra Othoni obiectantes, cum duces partium
Othonis quamuis uberrima conuiciorum in Vitellium materia abstinerent.

31 Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius 20
flagitiosissimam meruere, minus Vitellii ignauae uoluptates quam Otho-
nis flagrantissimae libidines timebantur: addiderat huic terrorem atque
odium caedes Galbae, contra illi initium belli nemo imputabat. Vitellius
uentre et gula sibi inhonestus, Otho luxu saeuitia audacia rei publicae
exitiosior ducebatur. 25

2 Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis nulla ultra penes Vitellianos
mora quin totis uiribus certarent: Otho consultauit, trahi bellum an
fortunam experiri placeret.

32 Tunc Suetonius Paulinus dignum fama sua ratus, qua nemo illa
tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, 30
festinationem hostibus, moram ipsis utilem disseruit: exercitum Vitellii
uniuersum aduenisse, nec multum uirium a tergo, quoniam Galliae
tumeant et deserere Rheni ripam inrupturis tam infestis nationibus non
conducat: Britannicum militem hoste et mari distineri; Hispanias
armis non ita redundare; prouinciam Narbonensem incursu classis et 35
aduerso proelio contremuisse; clausam Alpibus et nullo maris subsidio
Transpadanam Italiam atque ipso transitu exercitus uastatam; non

12 prope **MIbc** ac prope **Ia** || 24 inhonestus *Vict.* inhostus **M**$\mathbf{Y}_{02}$ in hostiis $\mathbf{Y}_{01}$ ab hostibus (ab *in ras.* **B**[2] sibi hostis **Hol**[2] *mg*) **BHol**$\mathbf{Y}_{03}$ in hostibus $\mathbf{L}_{24}$**Z** at hostibus **U** || 29 qua *Ω* quia **Ia** (*Andr. 1914, 1061*) || 34 distineri **IaZ**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ destineri **MBHolU**$\mathbf{Y}_{03}$ detineri $\mathbf{L}_{24}$ || 36 Alpibus *Ω* maritimis alpibus **L** || 37 uastatam **IaZ**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ uastam **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$

frumentum usquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse;
iam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit,
tracto in aestatem bello fluxis corporibus mutationem soli caelique haud
toleraturos. multa bella impetu ualida per taedia et moras euanuisse.
5 contra ipsis omnia opulenta et fida, Pannoniam Moesiam Dalmatiam **32**
Orientem cum integris exercitibus, Italiam et caput rerum Vrbem sena-
tumque et populum, numquam obscura nomina, etsi aliquando obum-
brentur; publicas priuatasque opes et immensam pecuniam, inter ciuiles
discordias ferro ualidiorem; corpora militum aut Italiae sueta aut aesti-
10 bus; obiacere flumen Padum, tutas uiris murisque urbes, e quibus nullam
hosti cessuram Placentiae defensione exploratum: proinde duceret bel-
lum. paucis diebus quartam decimam legionem, magna ipsam fama,
Moesicis cum copiis adfore: tum rursus deliberaturum et, si proelium
placuisset, auctis uiribus certaturos.

15 Accedebat sententiae Paulini Marius Celsus; idem placere Annio **33**
Gallo, paucos ante dies lapsu equi adflicto, missi, qui consilium eius
sciscitarentur, rettulerant. Otho pronus ad decertandum; frater eius
Titianus et praefectus praetorii Proculus, imperitia properantes, fortu-
nam et deos et numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus testa-
20 bantur. ne quis obuiam ire sententiae auderet, in adulationem conces-
serant. postquam pugnari placitum, interesse pugnae imperatorem an **2**
seponi melius foret dubitauere. Paulino et Celso iam non aduersantibus,
ne principem obiectare periculis uiderentur, idem illi deterioris consilii
auctores perpulere, ut Brixellum concederet ac dubiis proeliorum exemp-
25 tus summam rerum et imperii sibi ipse reseruaret. is primus dies Otho- **3**
nianas partes adflixit; namque et cum ipso praetoriarum cohortium et
speculatorum equitumque ualida manus discessit, et remanentium
fractus animus, quando suspecti duces et Otho, cui uni apud militem
fides, dum et ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto
30 reliquerat.

Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in ciuili bello, trans- **34**
fugiis; et exploratores cura diuersa sciscitandi sua non occultabant.
quieti intentique Caecina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret,

5 Dalmatiam *ω* delmatiam **M** (*cf. 86, 3 et Forbiger 3, 556*) || **7** obscura nomina **MIbU**Y_{03} obscurari (< obscura $\overset{a}{n}$ *?*) $Y_{01}Y_{02}$ obscura **Ia** | etsi $Y_{01}Y_{02}$ etiam **MIbU**Y_{03} etiam si **Ia** ut iam *Weissenborn 28* || **13** Moesicis ⟨cum⟩ *Ritt. 1865, 50* moesaicis **MIbc** moesiacis **Ia** ⟨cum⟩ Moesiacis *Lips.* || **17** decertandum ***Ω*** certandum **G**$Y_{01}Y_{02}U^{corr.}$ || **20** : ne (*uel.* ne) *Müller 1865, 44–45* neu ***Ω*** || **25** summam **MIbc** summae **Ia**U^2 *mg* | sibi ipse *scripsi* $\overset{i}{s}$e ipsum **M** se ipsum *ω* [se ipsum] *Ritt. 1864²*, *618* || **26** adflixit **M** afflixit *ω* || **28** et [ut] *Put.* et ut ***Ω*** et ultro *Jacob 1842, 6* || **29** in *om.* **M** || **31** transfugiis **MIac** transfugis **Ib** || **33** quieti **IabU**Y_{03} qui et **M**$Y_{01}Y_{02}$

quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes aduersus obpositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret.

2 Naues pari inter se spatio, ualidis utrimque trabibus conexae, aduersum in flumen dirigebantur, iactis super ancoris, quae firmitatem pontis 5 continerent, sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine inoffensus ordo nauium attolleretur. claudebat pontem imposita turris et in extremam nauem educta, unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant saxaque et **35** faces iaculabantur. et erat insula amne medio, in quam gladiatores 10 nauibus molientes, Germani nando praelabebantur. ac forte plures transgressos completis Liburnicis per promptissimos gladiatorum Macer adgreditur; sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia quae militibus, nec proinde nutantes a nauibus quam stabili gradu e ripa uulnera 2 dirigebant. et cum uariis trepidantium inclinationibus mixti remiges 15 propugnatoresque turbarentur, desilire in uada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros aut comminus mergere; quae cuncta in oculis utriusque exercitus quanto laetiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur.

36 Et proelium quidem, abruptis quae supererant nauibus, fuga 20 diremptum: Macer ad exitium poscebatur, iamque uulneratum eminus lancea strictis gladiis inuaserant, cum intercursu tribunorum centurio- 2 numque protegitur. nec multo post Vestricius Spurinna iussu Othonis, relicto Placentiae modico praesidio, cum cohortibus subuenit. dein Flauium Sabinum consulem designatum Otho rectorem copiis misit, 25 quibus Macer praefuerat, laeto milite ad mutationem ducum et ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus.

37 Inuenio apud quosdam auctores, pauore belli seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, num posito certamine uel ipsi in medium consulta- 30 rent, uel senatui permitterent legere imperatorem, atque eo duces

1 opperiebantur **MIa** operiebantur **Ibc** || 2 simulantes *Ω; malim* simul ⟨copul⟩antes (*cf. Plut. Oth. 10 ζευγνύντος et quae ego 1960, 279–282 et 1971, 39 exposui*) || 5 super **MIbc** insuper **IaU** (*cf. Gerber 617–631*) superne *Rhen.* (*de re Heller 336–337 et Heub. comm.*) | firmitatem **Iac** firmitate **MIb** | pontis **MIac** pontem **Ib** || 8 educta **MIac** deducta **Ib**$\mathbf{Y_{03}}$ || 11 praelabebantur **MIabc** perlabebantur **U**$^{corr.}$ *mg*$\mathbf{Y_{03}}$ || 13 adgreditur **M** aggreditur *ω* || 15 dirigebant **Iabc** derigebant **M** (*huc Petersen 1829, 8 contulit Verg. Aen. 10, 140; sed ibi quoque uariant codd.*) || 20 abruptis **Iabc** arruptis **M** abreptis *J. F. Gron.* arreptis *J. Gron.* ereptis *Doed.* | supererant **MIbc** superfuerant **Ia** || 21 ad **Iac** *om.* **MIb** || 22 intercursu **MIbc** incursu **Ia** || 26 milite **PVin**$\mathbf{N_{22}}$ milite et **MIabc** et milite *Doed.* milite et ⟨prono⟩ *Ritt. 1865, 51* milite et ⟨mitigato⟩ *Sir. 1868, 268; an* milite et ⟨erecto⟩ *siue* ⟨adrecto⟩*?; sed cf. Heubner comm. et Fletcher 1985, 94*

Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipue Paulinum, quod
uetustissimus consularium et militia clarus gloriam nomenque Britannicis
expeditionibus meruisset. ego, ut concesserim apud paucos tacito uoto 2
quietem pro discordia, bonum et innocentem principem pro pessimis ac
5 flagitiosissimis expetitum, ita neque Paulinum, qua prudentia fuit,
sperasse corruptissimo saeculo tantam uulgi moderationem reor, ut, qui
pacem belli amore turbauerant, bellum pacis caritate deponerent, neque
aut exercitus linguis moribusque dissonos in hunc consensum potuisse
coalescere, aut legatos ac duces magna ex parte luxus egestatis scelerum
10 sibi conscios nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum im- **38**
perii magnitudine adoleuit erupitque; nam rebus modicis aequalitas
facile habebatur. sed ubi subacto orbe et aemulis urbibus regibusue
excisis securas opes concupiscere uacuum fuit, prima inter patres ple-
15 bemque certamina exarsere. modo turbulenti tribuni, modo consules
praeualidi, et in Vrbe ac foro temptamenta ciuilium bellorum; mox e
plebe infima C. Marius et nobilium saeuissimus Lucius Sulla uictam armis
libertatem in dominationem uerterunt. postque Cn. Pompeius occultior,
non melior, et numquam postea nisi de principatu quaesitum. non 2
20 discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis ciuium legiones, nedum
Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint: eadem illos
deum ira, eadem hominum rabies, eaedem scelerum causae in discordiam
egere. quod singulis uelut ictibus transacta sunt bella, ignauia principum
factum est. sed me ueterum nouorumque morum reputatio longius tulit:
25 nunc ad rerum ordinem ueniam.

Profecto Brixellum Othone honor imperii penes Titianum fratrem, **39**
uis ac potestas penes Proculum praefectum; Celsus et Paulinus, cum
prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum alienae culpae
praetendebantur; tribuni centurionesque ambigui, quod spretis meliori-
30 bus deterrimi ualebant; miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari
quam exsequi mallet. promoueri ad quartum a Bedriaco castra placuit, 2
adeo imperite, ut quamquam uerno tempore anni et tot circum amnibus

1 praecipue Paulinum **Iabc** praecipuas paulini (*post* mor*as* *sua*sisse) **M** || 2 consularium **B**[2]**Hol** consiliarium **MIacBL**$_{24}$**Z** || 3 concesserim **M**[1]**IabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ concesserit (*post* meruisset *et* ut) **M** || 10 meritis **MIbc** moribus **Ia** || 17 Sulla **K** silla *uel* sylla ***Ω*** | uictam ***Ω*** uinctam **Y**$_{01}$**U** || 18 postque **UY**$_{03}$ post quo **M** post quos **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ post **Ib** (*cf. 2, 57, 3; 3, 13, 2; et Woe. 1867, 107–108*) || 21 ac ***Ω*** aut **Y**$_{03}$ || 25 ueniam ?**M**[corr.]**IbUY**$_{03}$?ueniunt **M** uenio **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ (*sed subsequitur* profecto) redeo *W. Her. Wolff 1914* reuenio *Herwerden 96* ueniundum *Walter 1915 et 1923; uide et Andr. B. 1900, qui ipse mihi non imponit dum asseuerat* '*nulla est dubitatio quin T. scripserit* uenio' (*cautius idem 1914, 1061*) || 31 quartum ***Ω*** quartum ⟨decimum⟩ *Henderson; at cf. quae a. 1971 de tota hac narratione egi* | Bedriaco **MIbc** bebriaco **Ia** || 32 amnibus **Iabc** manibus **M** auibus **Y**$_{01}$

penuria aquae fatigarentur. ibi de proelio dubitatum, Othone per litteras
flagitante ut maturarent, militibus ut imperator pugnae adesset poscen-
tibus; plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. nec pro-
inde diiudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum
fuisse quod factum est. 5

40 Non ut ad pugnam sed ad bellandum profecti confluentes Padi
et *accolae fluminis*, sedecim inde milium spatio distantes, petebant.
Celso et Paulino abnuentibus militem itinere fessum, sarcinis grauem
obicere hosti non omissuro, quo minus expeditus et uix quattuor milia
passuum progressus aut incompositos in agmine aut dispersos et uallum 10
molientes adgrederetur, Titianus et Proculus, ubi consiliis uincerentur,
ad ius imperii transibant. aderat sane citus equo Numida cum atrocibus
mandatis, quibus Otho increpita ducum segnitia rem in discrimen mitti
iubebat, aeger mora et spei impatiens.

41 Eodem die ad Caecinam operi pontis intentum duo praetoriarum 15
cohortium tribuni, conloquium eius postulantes, uenerunt: audire
condiciones ac reddere parabat, cum praecipites exploratores adesse
hostem nuntiauere. interruptus tribunorum sermo, eoque incertum fuit,
insidias uel proditionem an aliquod honestum consilium coeptauerint.
2 Caecina dimissis tribunis reuectus in castra datum iussu Fabii Valentis 20
pugnae signum et militem in armis inuenit. dum legiones de ordine ag-
minis sortiuntur, equites prorupere; et mirum dictu, a paucioribus Otho-
nianis quo minus in uallum impingerentur, Italicae legionis uirtute
deterriti sunt: ea strictis mucronibus redire pulsos et pugnam resumere
coegit. disposita Vitellianarum legionum acies sine trepidatione: etenim 25
quamquam uicino hoste aspectus armorum densis arbustis prohibebatur.

3 Apud Othonianos pauidi duces, miles ducibus infensus, mixta uehi-
cula et lixae, et praeruptis utrimque fossis uia quieto quoque agmini an-
gusta. circumsistere alii signa sua, quaerere alii; incertus undique clamor
adcurrentium uocantium: ut cuique audacia uel formido, in primam 30

3 proinde **MIbc** perinde **Ia** || 4 quid *Rhen.* quod ***Ω*** | factu **IabY**$_{02}$**U**^{2}*mg* factum **MY**$_{01}$**UY**$_{03}$ || 7 accolae *scripsi; cf. 1, 79, 3 et me 1971, 38* aduae **MIab** abduae **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ agde **U** agile **U**^{2}*mg***Y**$_{03}$ Adduae *Put.* Ardae *Valmaggi* (H)Adrae *Hardy bene, si modo Tacitus grauiter errauit* | fluminis *scripsi* fluminum ***Ω*** || 9 omissuro **BHol** (*Micyllus Anquetil 1817, 31, coll. 3, 27, 2 Rup.*) ammissuro **M** amissuro **IaL**$_{24}$**Z** admissuro **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$**U**^{2}*mg* annixuri **Y**$_{03}$ || 13 segnitia **MIabY**$_{01}$ **Y**$_{02}$ segnitie **UY**$_{03}$ || 16 uenerunt ***Ω*** uenerant *Haase* (*sed uide Némethy 1900, 514*) || 19 uel prod. an *Jacob 1842, 7 Schütz* an (ad **U**) prod. uel ***Ω*** || 22 dictu ***ω*** dictum **M** || 24 ea strictis *Rhen.* et astrictis **ML**$_{24}$**ZY**$_{01}$**Y**$_{02}$**U**^{2} hec astrictis **BHol** et adstrictis **Y**$_{03}$ et adstructis **U** quae astrictis **Ia** ea destrictis *Weissenborn 28* || 25 acies *Lips.* acie **IaB**^{2}**HolY**$_{01}$**Y**$_{02}$ arte **MIbUY**$_{03}$ || 29 adcurrentium **MIc** accurrentium **Iab** || 30 uocantium *J. F. Gron.; uide app. crit.*

postremamue aciem prorumpebant aut relabebantur. attonitas subito 42
terrore mentes falsum gaudium in languorem uertit, repertis qui desciuis-
se a Vitellio exercitum ementirentur. is rumor ab exploratoribus Vitellii
dispersus, an in ipsa Othonis parte seu dolo seu forte surrexerit, parum
5 compertum. omisso pugnae ardore Othoniani ultro salutauere; et hostili
murmure excepti, plerisque suorum ignaris quae causa salutandi, metum
proditionis fecere. tum incubuit hostium acies integris ordinibus, robore 2
et numero praestantior: Othoniani, quamquam dispersi pauciores fessi,
proelium tamen acriter sumpsere. et per locos arboribus ac uineis impe-
10 ditos non una pugnae facies: comminus eminus, cateruis et cuneis
concurrebant. in aggere uiae conlato gradu corporibus et umbonibus niti,
omisso pilorum iactu gladiis et securibus galeas loricasque perrumpere:
noscentes inter se, ceteris conspicui in euentum totius belli certabant.

Forte inter Padum uiamque patenti campo duae legiones con- 43
15 gressae sunt, pro Vitellio unaetuicensima, cui cognomen Rapaci, uetere
gloria insignis, e parte Othonis prima Adiutrix, non ante in aciem de-
ducta, sed ferox et noui decoris auida. primani stratis unaetuicensi-
manorum principiis aquilam abstulere; quo dolore accensa legio et
impulit rursus primanos, interfecto Orfidio Benigno legato, et plurima
20 signa uexillaque ex hostibus rapuit. a parte alia propulsa quintanorum 2
impetu tertia decima legio, circumuenti plurium adcursu quartadecimani.
et ducibus Othonis iam pridem profugis Caecina ac Valens subsidiis
suos firmabant. accessit recens auxilium, Varus Alfenus cum Batauis,
fusa gladiatorum manu, quam nauibus transuectam oppositae cohortes
25 in ipso flumine trucidauerant: ita uictores latus hostium inuecti.

Et media acie perrupta fugere passim Othoniani, Bedriacum peten- 44
tes. immensum id spatium, obstructae strage corporum uiae, quo plus
caedis fuit; neque enim ciuilibus bellis capti in praedam uertuntur.
Suetonius Paulinus et Licinius Proculus diuersis itineribus castra uita-
30 uere. Vedium Aquilam tertiae decimae legionis legatum irae militum
inconsultus pauor obtulit. multo adhuc die uallum ingressus clamore
seditiosorum et fugacium circumstrepitur; non probris, non manibus
abstinent; desertorem proditoremque increpant, nullo proprio crimine
eius, sed more uulgi suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum 2
35 et Celsum nox iuuit, dispositis iam excubiis compressisque militibus, quos

1 aut **MIbUY**$_{03}$ uel **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ | relabebantur *Vict.* relebebanur **M** releua-bantur **Ib** reuehebantur **Iac** || 5 omisso **IabY**$_{02}$ omissae **MY**$_{01}$**U** obmis-sae **Y**$_{03}$ || 7 tum **MIabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ tunc **UY**$_{03}$ || 10 eminus **MIab** eminusque **Ic** || 11 niti **MIbUY**$_{03}$ *om.* **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ (niti – securibus *om.* **Hol**) || 12 gladiis **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ cladibus **ML**$_{24}$**ZUY**$_{03}$ gladibus **M**^{2} gladi̤bus **B** glandibus **U**^{2} *mg* *om.* **Hol** || 15 unaetuicensima **M** unaetuicesima (*uel* -igë-) *ω et sic infra* || 21 adcursu **MY**$_{01}$ accursu **Iabc** || 23 Varus *Rhen.* uarenus *Ω* || 26 bedriacum **MIbc** bebriacum **Ia Y**$_{03}$$^{corr.}$

Annius Gallus consilio precibus auctoritate flexerat, ne super cladem aduersae pugnae suismet ipsi caedibus saeuirent: siue finis bello uenisset seu resumere arma mallent, unicum uictis in consensu leuamentum.

3 Ceteris fractus animus: praetorianus miles non uirtute se, sed proditione uictum fremebat: ne Vitellianis quidem incruentam fuisse uic- 5 toriam, pulso equite, rapta legionis aquila; superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit, uenire Moesicas legiones, magnam exercitus partem Bedriaci remansisse; hos certe nondum uictos et, si ita ferret, honestius in acie perituros. his cogitationibus truces aut pauidi extrema desperatione ad iram saepius quam in formidinem stimula- 10 bantur.

45 At Vitellianus exercitus ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eadem die obpugnationem castrorum; simul uoluntaria deditio sperabatur: sed expeditis et tantum ad proelium egressis muni- 2 mentum fuere arma et uictoria. postera die haud ambigua Othoniani 15 exercitus uoluntate et, qui ferociores fuerant, ad paenitentiam inclinantibus missa legatio; nec apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. legati paulisper retenti: ea res haesitationem attulit 3 ignaris adhuc an impetrassent. mox remissa legatione patuit uallum. tum uicti uictoresque in lacrimas effusi, sortem ciuilium armorum misera 20 laetitia detestantes; isdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum uulnera fouebant: spes et praemia in ambiguo, certa funera et luctus, nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem maereret. requisitum Orfidii legati corpus honore solito crematur; paucos necessarii ipsorum sepeliuere, ceterum uulgus super humum relictum. 25

46 Opperiebatur Otho nuntium pugnae nequaquam trepidus et consilii certus. maesta primum fama, dein profugi e proelio perditas res patefaciunt. non exspectauit militum ardor uocem imperatoris; bonum habere animum iubebant: superesse adhuc nouas uires, et ipsos extrema passuros ausurosque. neque erat adulatio: ire in aciem, excitare 30 2 partium fortunam furore quodam et instinctu flagrabant. qui procul astiterant, tendere manus, et proximi prensare genua, promptissimo Plotio Firmo. is praetorii praefectus identidem orabat, ne fidissimum

4–5 ceteris – fremebat *post* 9 perituros *collocauit Dieckmann, sed ordo* (4 ceteris, praetorianus, 9 truces, pauidi) *chiasmum redolet* || 8 Bedriaci $\mathbf{ML_{24}ZIc}$ bebriaci $\mathbf{IaBHolY_{03}}$ || 9 ferret ***Ω*** ⟨fors ferret⟩ *Ritt. 1865, 52 sed cf. 15, 1 et Sen. nat. 6, 3* (*quod uidit Fletcher 1945*[2]*, 16*) | aut ***Ω****; an* alii (*sc.* ceteri, *u. 25*) *uel* aut (auidi) (*cf. 43, 1* auida) *?* || 12 Bedriaco **MIbc** bebriaco $\mathbf{IaY_{03}}$ || 16 exercitus ***ω*** exercitu **M** || 17 legatio ne[c] ([c]**H**[1]) apud **H** (*Pich.*) legatione capud **M** legatione apud **Iabc** || 19 tum $\mathbf{MIabY_{01}Y_{02}}$ tunc $\mathbf{UY_{03}}$ || 20 armorum $\mathbf{MIabY_{01}Y_{02}}$ bellorum $\mathbf{UY_{03}}$ || 29 habere ***ω*** haberet **M** || 31 quodam et $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ quod amet **M** quod ament **Ib** que ament $\mathbf{UY_{03}}$ (quodāmet $\mathbf{Y_{01}}$) || 32 astiterant **MIac** adstiterant **Ib** || 32–33 promptissimo Plotio Firmo $\mathbf{MIaL_{24}ZY_{01}Y_{02}}$ promptissimus plotius firmus $\mathbf{BHolUY_{03}}$

exercitum, ne optime meritos milites desereret: maiore animo tolerari
aduersa quam relinqui; fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere
spei, timidos et ignauos ad desperationem formidine properare. quas **3**
inter uoces ut flexerat uultum aut indurauerat Otho, clamor et gemitus.
5 nec praetoriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia
eandem obstinationem aduentantis exercitus, legiones Aquileiam ingres-
sas nuntiabant, ut nemo dubitet potuisse renouari bellum atrox lu-
gubre incertum uictis et uictoribus.

Ipse auersus a consiliis belli 'hunc' inquit 'animum, hanc uirtutem **47**
10 uestram ultra periculis obicere nimis grande uitae meae pretium puto.
quanto plus spei ostenditis, si uiuere placeret, tanto pulchrior mors erit.
experti in uicem sumus ego ac fortuna. nec tempus computaueritis:
difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. ciuile **2**
bellum a Vitellio coepit, et ut de principatu certaremus armis, initium
15 illic fuit: ne plus quam semel certemus, penes me exemplum erit; hinc
Othonem posteritas aestimet. fruetur Vitellius fratre coniuge liberis:
mihi non ultione neque solaciis opus est. alii diutius imperium tenuerint:
nemo tam fortiter reliquerit. an ego tantum Romanae pubis, tot egregios **3**
exercitus sterni rursus et rei publicae eripi patiar? eat hic mecum animus,
20 tamquam perituri pro me fueritis, sed este superstites. nec diu moremur,
ego incolumitatem uestram, uos constantiam meam. plura de extremis
loqui pars ignauiae est. praecipuum destinationis meae documentum
habete, quod de nemine queror; nam incusare deos uel homines eius est,
qui uiuere uelit.'

25 Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter appellatos, **48**
irent propere neu remanendo iram uictoris asperarent, iuuenes auctori-
tate, senes precibus mouebat, placidus ore, intrepidus uerbis, intempesti-
uas suorum lacrimas coercens. dari naues ac uehicula abeuntibus iubet;
libellos epistulasque studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes
30 abolet; pecunias distribuit parce nec ut periturus. mox Saluium Coc- **2**
ceianum, fratris filium prima iuuenta, trepidum et maerentem ultro
solatus est laudando pietatem eius, castigando formidinem: an Vitellium
tam immitis animi fore, ut pro incolumi tota domo ne hanc quidem sibi
gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam uictoris: non
35 enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu remisisse rei
publicae nouissimum casum. satis sibi nominis, satis posteris suis nobilita-
tis quaesitum. post Iulios Claudios Seruios se primum in familiam nouam

4 et **Ω** uel *W. Her. 1904* || 13 ciuile *ω* ciuili **M** || 15 illic **Ω** (*quod def. Némethy 1900, 514*) illinc $\mathbf{B}_{72}$ (*Rhen. Doed. Halm*) || 17 tenuerint $\mathbf{ML}_{24}\mathbf{ZY}_{03}$ tenuerunt **IacBHol** || 19 sterni *ω* streni **M** || 20 sed este $\mathbf{IaY}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ se teste **M** sed estote $\mathbf{IbUY}_{03}$ || 29 in *om.* $\mathbf{IaY}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 30 nec ut $\mathbf{IabY}_{03}$ ne cui $\mathbf{MY}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ nec ui **U** || 37 Seruios **Ω** sergios $\mathbf{Y}_{03}{}^{1}$ Seru⟨il⟩ios *McDermott; an* Sulpicios (*cf. I 15, 1*) *uel* *S*eruios ⟨Sulpicios⟩ (*cf. Sörbom 5–6*)*?*

imperium intulisse: proinde erecto animo capesseret uitam, neu patruum sibi Othonem fuisse aut obliuisceretur umquam aut nimium meminisset.

49 Post quae dimotis omnibus paulum requieuit. atque illum supremas iam curas animo uolutantem repens tumultus auertit, nuntiata consternatione ac licentia militum; namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium ui, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditionis auctoribus regressus uacauit abeuntium adloquiis, 2 donec omnes inuiolati digrederentur. uesperascente die sitim haustu gelidae aquae sedauit. tum adlatis pugionibus duobus, cum utrumque pertemptasset, alterum capiti subdidit. et explorato iam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non insomnem egit: luce 3 prima in ferrrum pectore incubuit. ad gemitum morientis ingressi liberti seruique et Plotius Firmus praetorii praefectus unum uulnus inuenere.

Funus maturatum; ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. tulere corpus praetoriae cohortes cum laudibus 4 et lacrimis uulnus manusque eius exosculantes. quidam militum iuxta rogum interfecere se, non nexu neque ob metum, sed aemulatione decoris et caritate principis. ac postea promisce Bedriaci Placentiae aliisque in castris celebratum id genus mortis. Othoni sepulchrum exstructum modicum et mansurum. hunc uitae finem habuit septimo et **50** tricensimo aetatis anno. origo illi e municipio Ferentio, pater consularis, auus praetorius; maternum genus impar nec tamen indecorum. pueritia ac iuuenta, qualem monstrauimus. duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonae famae quantum malae.

2 Vt conquirere fabulosa et fictis oblectare legentium animos procul grauitate coepti operis crediderim, ita uulgatis traditisque demere fidem non ausim. die, quo Bedriaci certabatur, auem inuisitata specie apud Regium Lepidum celebri loco consedisse incolae memorant, nec deinde

3 paulum **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ paululum **IbUY**$_{03}$ || 4 uolutantem **IabUY**$_{03}$ uoluntatem **MHol** agentes **Y**$_{01}$ agentem **Y**$_{02}$ || 9 pugionibus duobus **Ia** (*cf. Plut. O. 17*) pugionibus **MIbc** | utrumque **M**$^{corr.}$ **IabY**$_{03}$ utrimque (*uel* utrinque) **MIc** (*quod def. Jacob 1842, 7*) || 10 subdidit ***Ω*** subsi|dium **M** subdi|dit **M**^{1} subdit **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 13 praetorii praefectus ***Ω***; *secl. Ritt. 1864*^{2}*, 618 coll. 46, 2* || 15 tulere **MIabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ tulerunt **UY**$_{03}$ || 17 nexu *Bip. coll. Plut. O. 17* noxa ***Ω***; *an* (non) ⟨ob-⟩ noxii (neque [ob] metu) *?* || 18 promisce **MIbY**$_{03}$ promisse **U** promiscue **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$**U**^{2}**Y**$_{03}$^{2} | Bedriaci **MIbc** bebriaci **IaY**$_{03}$ || 21 trice(n)simo **MIabc** uicesimo **L** | Ferentio **M** ferentino ***ω*** (*nisi* Ferentis *mauis coll. Hülsen PW VI 2, 2209 s. u.; et uide Degrassi*) || 28 Bedriaci **ML**$_{24}$**ZIc** bebriaci **IaBHolY**$_{03}$ | inuisitata **MIb** inusitata **Iac** (*de aue uide Plin. nat. 10, 135; Dion. 63, 10, 3*) || 29 loco **N**$_{23}$^{2} (*Colerus*) luco **MIbc** (*quod def. Woe. 1868, 142*) uico **Ia** (*quod def. Ern.*); *sed quid agunt in luco id est in solitudine tot Regienses a Lepido?* | nec deinde ***Ω*** neque inde *Petersen 1829, 8* (*sed de tempore agitur*)

coetu hominum aut circumuolitantium alitum territam pulsamue, donec Otho se ipse interficeret; tum ablatam ex oculis: et tempora reputantibus initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse.

51 In funere eius nouata luctu ac dolore militum seditio, nec erat qui 5 coerceret. ad Verginium uersi, modo ut reciperet imperium, nunc ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant: Verginius per auersam domus partem furtim digressus inrumpentes frustratus est. earum quae Brixelli egerant cohortium preces Rubrius Gallus tulit, et uenia statim impetrata, concedentibus ad uictorem per 10 Flauium Sabinum iis copiis, quibus praefuerat.

52 Posito ubique bello magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab Vrbe, dein Mutinae relicta. illuc aduerso de proelio adlatum: sed milites ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, uultum 15 habitumque trahere in deterius; conuiciis postremo ac probris causam et initium caedis quaerebant, cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne praeualidis iam Vitellii partibus cunctanter excepisse uictoriam crederentur. ita trepidi et utrimque anxii coeunt, nemo priuatim 2 expedito consilio, inter multos societate culpae tutior. onerabat pauen- 20 tium curas ordo Mutinensis arma et pecuniam offerendo, appellabatque patres conscriptos intempestiuo honore.

53 Notabile inde iurgium fuit, quo Licinius Caecina Marcellum Eprium ut ambigua disserentem inuasit. nec ceteri sententias aperiebant: sed inuisum memoria delationum expositumque ad inuidiam Marcelli 25 nomen inritauerat Caecinam, ut nouus adhuc et in senatum nuper adscitus magnis inimicitiis claresceret. moderatione meliorum dirempti. 2 et rediere omnes Bononiam, rursus consultaturi; simul medio temporis plures nuntii sperabantur.

Bononiae, diuisis per itinera qui recentissimum quemque percuncta- 30 rentur, interrogatus Othonis libertus causam digressus habere se suprema eius mandata respondit; ipsum uiuentem quidem relictum, sed sola posteritatis cura et abruptis uitae blandimentis. hinc admiratio et plura

1 alitum **MIbUY**$_{03}$ alituum **Ia** auium **L** (circumuolitantem) alitem **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ ‖ 2 tum **MIabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ tunc **UY**$_{03}$ | ablatam **Ia** ablata **MIbc** (*quod def. Jacob 1842, 7*) ‖ 3 miraculi cum *Ω* miraculi ⟨cum initio pugnae et⟩ cum *Meiser 1884*[1]*, 90* ‖ 7 auersam **V**$_{58}$**B**$_{05}$**Z** aduersam **MIabc** | digressus **Iabc** degressus **MN**$_{22}$ (*quod def. Andr. 1914, 1062*) ‖ 9 uenia **Iabc** ueniam **MC** ‖ 15 postremo **MIbc** postremum **IaY**$_{01}$ ‖ 21 intempestiuo **IaZY**$_{02}$ intempesti **MIbY**$_{01}$**Y**$_{03}$ intempristi **U** pristino **U**^{2} ‖ 22 inde iurgium **Ia** iurgenium **M** uirgium inde **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ in ueriginium **U** in uergineum **Y**$_{03}$ ingenium **BHol** uerginium **L**$_{24}$**Z** ‖ 23 inuasit **IaZY**$_{01}$**Y**$_{02}$ ianua sit **MBL**$_{24}$ ianua emisit **B**^{2}**Hol** ianua euasit **UY**$_{03}$ ‖ 27 consultaturi **Ia** consiliaturi **MIbc** ‖ 30 libertus *ω* lmbertus (*id est exemplaris compendium* IBT *male intellectum*) **M**

interrogandi pudor, atque omnium animi in Vitellium inclinauere.
54 intererat consiliis frater eius L. Vitellius seque iam adulantibusoffe-
rebat, cum repente Coenus libertus Neronis atroci mendacio uniuersos
perculit, adfirmans superuentu quartae decimae legionis, iunctis a
Brixello uiribus, caesos uictores, uersam partium fortunam. causa 5
fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quae neglegebantur, laetiore nuntio
2 reualescerent. et Coenus quidem rapide in Vrbem uectus paucos post dies
iussu Vitellii poenas luit: senatorum periculum auctum credentibus
Othonianis militibus uera esse quae adferebantur. intendebat formidinem,
quod publici consilii facie discessum Mutina desertaeque partes forent. 10
nec ultra in commune congressi sibi quisque consuluere, donec missae
a Fabio Valente epistulae demerent metum. et mors Othonis quo lauda-
bilior, eo uelocius audita.

55 At Romae nihil trepidationis; Ceriales ludi ex more spectabantur.
ut uita cessisse Othonem et a Flauio Sabino praefecto Vrbis quod erat 15
in Vrbe militum sacramento Vitellii adactum certi auctores in theatrum
adtulerunt, Vitellio plausere; populus cum lauru ac floribus Galbae
imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis iuxta
2 lacum Curti, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. in senatu
cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur; 20
additae erga Germanicos exercitus laudes gratesque et missa legatio,
quae gaudio fungeretur. recitatae Fabii Valentis epistulae ad consules
scriptae haud immoderate: gratior Caecinae modestia fuit, quod non
scripsisset.

56 Ceterum Italia grauius atque atrocius quam bello adflictabatur. 25
dispersi per municipia et colonias Vitelliani spoliare rapere, ui et stupris
polluere; in omne fas nefasque auidi aut uenales non sacro, non profano
abstinebant. et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent,
ipsique milites regionum gnari refertos agros, dites dominos in praedam
aut, si repugnatum foret, ad excidium destinabant, obnoxiis ducibus et 30

1 atque ***Ω*** moxque *Constans 1899* || 3 Coenus **MIa** $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ comenus **IbU** $\mathbf{Y}_{03}$ (*et sic infra*) || 6 neglegebantur **M** negligebantur *ω* || 7 rapide in **Ia** rapidum **MIbc** rapide ad **U**[2] *mg haud male* raptim in *J. Gron.* || 8 iussu Vitellii ***Ω***; *secl. Mur.; an* iussu ⟨L.⟩ Vitellii *?* || 14 Ceriales **MIb** cereales **Iac** (*cf. 15, 74, 1*) || 15 ut ⟨uita⟩ cessisse Othonem *Weissenborn secundum Halm* ut cessisse Othonem **MIb** ut cessisse uita Othonem **Ia** ut censisset Otho $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ uti censisset Otho **U** $\mathbf{Y}_{03}$ ut cecidisse Othonem *Petersen 1835, 18 prob. Woe. 1866, 116* ut ⟨ex⟩cessisse *Woe.* ut ⟨con⟩cessisse Othonem *Ritt. 1865, 53 C. Her.* (*uidetur series* ur ut ui ta *in errorem induxisse*) || 16 sacramento *Rhen.* in sacramento ***Ω*** iam sacramento *Ritt.* || 17 adtulerunt **M** attulerunt **Iac** attulere **Ib** $\mathbf{Y}_{03}$ | floribus **MIbc** foliis **Ia** || 19 Curti **MIb** curri $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ curtii **IaU** $\mathbf{Y}_{03}$ || 21 Germanicos **Iabc** germanicum **M** || 25 atrocius ***Ω*** atrocius ⟨uictoria⟩ *Haase* atrocius ⟨otio⟩ *Walter 1939, 136* || 29 dominos ***Ω*** domos **G** (*Pluygers 51*) (*cf. 12, 2*) || 30 et ***Ω*** uel *Wurm 1854, 102* aut *Ritt.*

prohibere non ausis. minus auaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens 2
ob lucra et quaestus infamis eoque alienae etiam culpae dissimulator.
iam pridem adtritis Italiae rebus tanta peditum equitumque uis damna-
que et iniuriae aegre tolerabantur.

5 Interim Vitellius uictoriae suae nescius ut ad integrum bellum 57
reliquas Germanici exercitus uires trahebat. pauci ueterum militum in
hibernis relicti, festinatis per Gallias dilectibus, ut remanentium legio-
num nomina supplerentur. cura ripae Hordeonio Flacco permissa; ipse
e Britannico exercitu delecta octo milia sibi adiunxit. et paucorum 2
10 dierum iter progressus prosperas apud Bedriacum res ac morte Othonis
concidisse bellum accepit: uocata contione uirtutem militum laudibus
cumulat. postulante exercitu, ut libertum suum Asiaticum equestri
dignitate donaret, inhonestam adulationem compescit; dein mobilitate
ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta conuiuii largitur, onerauitque
15 Asiaticum anulis, foedum mancipium et malis artibus ambitiosum.

Isdem diebus accessisse partibus utramque Mauretaniam, inter- 58
fecto procuratore Albino, nuntii uenere. Lucceius Albinus a Nerone
Mauretaniae Caesariensi praepositus, addita per Galbam Tingitanae
prouinciae administratione, haud spernendis uiribus agebat. decem
20 nouem cohortes, quinque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per
latrocinia et raptus apta bello manus. caeso Galba in Othonem pronus
nec Africa contentus Hispaniae angusto freto diremptae imminebat. inde 2
Cluuio Rufo metus, et decimam legionem propinquare litori ut trans-
missurus iussit; praemissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio
25 conciliarent. neque arduum fuit, magna per prouincias Germanici
exercitus fama; spargebatur insuper, spreto procuratoris uocabulo
Albinum insigne regis et Iubae nomen usurpare.

Ita mutatis animis Asinius Pollio alae praefectus, e fidissimis 59
Albino, et Festus ac Scipio cohortium praefecti opprimuntur: ipse

3 tanta *Acid.* tantum **MIabUY$_{03}$** tantumque **Y$_{01}$Y$_{02}$** || 6 reliquas (. . . uires) **MIbU** reliquas (. . . res) **Y$_{03}$** reliquias **IaY$_{01}$Y$_{02}$** || 7 dilectibus **MIaL$_{24}$UY$_{03}$** delectibus **V$_{58}$** (militibus *s. l.* **V$_{58}$**[1]) **IbY$_{01}$Y$_{02}$U^2** || 8 cura ripae *Vict.* curari pae **M** cura belli **Iac** cura belli prae **Ib** || 9 e Britannico ⟨exercitu⟩ delecta *C. Her. 1859, 15–16* (*cf. Andr. 1900, 17*) e britannico delecta **MIabY$_{01}$Y$_{03}$** e britannico delectu **Y$_{02}$U** e britannico delecta (u *supra* a) **H** e Britannia delecta *Nipp. 1855, 8 = Opusc. 209* || 10 Bedriacum **MIbc** bebriacum **IaY$_{03}$** || 13 compescit **MIabUY$_{03}$** compescuit **Y$_{01}$Y$_{02}$** || 14 onerauitque **MV$_{58}$Y$_{02}$U** (*cf. Jacob 1842, 7 Vielhaber 18*) onorauitque **Y$_{01}$** honorauitque **Y$_{03}$** ornauitque **Ia** || 16 accessisse **MIbY$_{03}$**$^{corr.}$ abscessisse **Iac** || 18 Tingitanae **Ia** tangitanae **MIb** tigintanae **Y$_{01}$Y$_{02}$** tigitanae **U** tingintanae **Y$_{03}$** || 23 metus et decimam (metus. | & decimam **M**) **MIaY$_{01}$Y$_{02}$** metus quartam et decimam **Ib** xiiii **U** quartam et decimam **Y$_{03}$**; *suspicor* IV *ortum ex* VI = Vi⟨ctricis⟩ (uexillũ) || 28 et fidissimus **Ibc** et fidissimis **M** e fidissimis **Ia**

Albinus, dum e Tingitana prouincia Caesariensem Mauretaniam petit, in
adpulsu litoris trucidatus; uxor eius cum se percussoribus obtulisset,
simul interfecta est, nihil eorum quae fierent Vitellio anquirente: breui
auditu quamuis magna transibat, impar curis grauioribus.

2 Exercitum itinere terrestri pergere iubet: ipse Arare flumine deuehi- 5
tur, nullo principali paratu, sed uetere egestate conspicuus, donec Iunius
Blaesus Lugudunensis Galliae rector, genere inlustri, largus animo et
par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo
ipso ingratus, quamuis odium Vitellius uernilibus blanditiis uelaret.
3 praesto fuere Luguduni uictricium uictarumque partium duces. Valen- 10
tem et Caecinam pro contione laudatos curuli suae circumposuit. mox
uniuersum exercitum occurrere infanti filio iubet, perlatumque et
paludamento opertum sinu retinens Germanicum appellauit cinxitque
cunctis fortunae principalis insignibus. nimius honos inter secunda rebus
aduersis in *supplicium* cessit. 15

60 Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum, unde
praecipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus; simul ceterae
legiones contactu et aduersus Germanicos milites inuidia bellum medita-
bantur. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum tristi mora squalidos
tenuit, donec auditi necessariis magis defensionibus quam honestis 20
uterentur; proditionem ultro imputabant, spatium longi ante proelium
itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum uehiculis agmen ac
pleraque fortuita fraudi suae adsignantes. et Vitellius credidit de perfidia
2 et fidem absoluit. Saluius Titianus Othonis frater nullum discrimen adiit,
pietate et ignauia excusatus. Mario Celso consulatus seruatur: sed credi- 25
tum fama obiectumque mox in senatu Caecilio Simplici, quod eum
honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi, uoluisset: restitit Vitellius

1 petit **Iabc** (petiti **Y**$_{03}$) petiti **M** | in *Halm; om.* ***Ω*** || 2 adpulsu **M** appulsum **IbY**$_{03}$ appulsus **Iac** | litoris **MIbY**$_{03}$ litori **IacB**^{2} *s. l.* **Hol** | trucidatus **MIbc** rucidatur **tIaY**$_{02}$ || 3 anquirente **MIb** inquirente **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ acquirente **UY**$_{03}$ | breuí **IaHol** breue **MIbc** || 4 quamuis **IaHol** ui quamuis **MIbU** in quamuis **Ic** [ui] quamuis *Rup.; correctio uoc.* breue *huc irrepsit* | transibat **HolU** transibant **M Iabc**; *interpunxi sicut Jacob 1842, 7* || 6 paratu **MIbc** apparatu **IaU**^{2}*mg* || 7 Lugudunensis **M** lugdunensis ***ω*** || 8 principi **MIbc** principis **Ia** || 9 Vitellius **MIbY**$_{03}$ uitellii **IaY**$_{02}$**U** *om.* **Y**$_{01}$ | uernilibus **MIb** iuuenilibus **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ humilibus **UY**$_{03}$ uernalibus **B**^{2}**Hol** || 10 Luguduui **M** lugduni ***ω*** || 11 suae **M IaUY**$_{03}$ sellae **Ib** *om.* **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 12 perlatumque **MIbUY**$_{03}$ perlatum **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ prolatum *Hartman 272* || 15 supplicium *scripsi* solacium ***Ω*** *quod dum a nonnullis defenditur damnatur; uide app. crit.* || 16 interfecti s⟨unt⟩ centuriones promptissimi *Ritt. 1865, 55* | interfecti **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ iterfectis **M** interfectis **IbUY**$_{03}$ | centuriones **M IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ centurionibus **IbUY**$_{03}$ | promptissimi **MIacBL**$_{24}$**Z** promptissimis **B**^{2}**Hol** || 24 fidem ***Ω****; sed melius fortasse* fide || 25.26 creditum fama ***Ω*** *suspectum, sed def. Petersen 1829, 9 Andr. 1914, 1062* creditum famae *Frei.* credita fama *Rup. Wolff 1914 coll. 6, 35, 2 et IV 34, 5*

deditque postea consulatum Simplici innoxium et inemptum. Trachalum
aduersus criminantes Galeria uxor Vitellii protexit.

61 Inter magnorum uirorum discrimina, pudendum dictu, Mariccus
quidam, e plebe Boiorum, inserere sese fortunae et prouocare arma
5 Romana simulatione numinum ausus est. iamque adsertor Galliarum et
deus (nam id sibi nomen indiderat) concitis octo milibus hominum proxi-
mos Aeduorum pagos trahebat, cum grauissima ciuitas electa iuuentute,
adiectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disiecit. captus
in eo proelio Mariccus; ac mox feris obiectus quia non laniabatur, stoli-
10 dum uulgus inuiolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus
est.

62 Nec ultra in defectores aut bona cuiusquam saeuitum: rata fuere
eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta aut lex intestatis:
prorsus, si luxuriae temperaret, auaritiam non timeres. epularum foeda
15 et inexplebilis libido: ex Vrbe atque Italia inritamenta gulae gestabantur
strepentibus ab utroque mari itineribus; exhausti conuiuiorum adparati-
bus principes ciuitatum; uastabantur ipsae ciuitates; degenerabat a
labore ac uirtute miles adsuetudine uoluptatum et contemptu ducis.
2 praemisit in Vrbem edictum, quo uocabulum Augusti differret, Caesaris
20 non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. pulsi Italia mathema-
tici; cautum seuere, ne equites Romani ludo et harena polluerentur.
priores id principes pecunia et saepius ui perpulerant, ac pleraque
municipia et coloniae aemulabantur corruptissimum quemque adules-
centium pretio inlicere.

63 25 Sed Vitellius aduentu fratris et inrepentibus dominationis magistris
superbior et atrocior occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquina-
tem sepositum ab Othone rettulimus. Dolabella audita morte Othonis
Vrbem introierat: id ei Plancius Varus praetura functus, ex intimis
Dolabellae amicis, apud Flauium Sabinum praefectum Vrbis obiecit,
30 tamquam rupta custodia ducem se uictis partibus ostentasset; addidit
temptatam cohortem, quae Ostiae ageret; nec ullis tantorum criminum
probationibus in paenitentiam uersus seram ueniam post scelus quaere-
bat. 2 cunctantem super tanta re Flauium Sabinum Triaria L. Vitellii
uxor, ultra feminam ferox, terruit, ne periculo principis famam clemen-

1 inemptum **B²Hol** ineptum **MIabc** || 6 ⟨nomen⟩ *Andr. 1914*[2] || 7 ciuitas **Ω** ⟨Augustoduni⟩ ciuitas *Ritt. 1865, 55 coll. 3, 43, 1 et 45, 1* || 8 cohortibus **Ω** cohortibus ⟨duabus⟩ *uel* ⟨tribus⟩ *Andr. 1922, 60* || 12 defectores **Ω** defecto⟨rum⟩res *Schöne 1891*[2] *praeter necessitatem* || 13 acie **MIa**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ in acie **IbU**$\mathbf{Y_{03}}$ || 28 Plancius **M**$\mathbf{L_{24}}$**Z** (*cf. PIR*[1] *P 334 et Houston*) plautius **Iac** planitius **BHol** || 32 seram **MIbU**$\mathbf{Y_{03}}$ secundam **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ || 33 super tanta re **Ia** supertentare **MIbc** || 34 ne **B²Hol** (*Schraut 4*) e **MIa**$\mathbf{L_{24}}$**Z**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ ne tamquam **L**$\mathbf{V_{63}}$ *om.* **U**$\mathbf{Y_{03}}$ ne e *Halm*

tiae adfectaret. Sabinus suopte ingeni omitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu et in alieno discrimine sibi pauens, ne adleuasse uideretur, impulit ruentem.

64 Igitur Vitellius metu et odio, quod Petroniam uxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepisset, uocatum per epistulas uitata 5 Flaminiae uiae celebritate deuertere Interamnam atque ibi interfici iussit. longum interfectori uisum: in itinere ac taberna proiectum humi iugulauit, magna cum inuidia noui principatus, cuius hoc primum 2 specimen noscebatur. et Triariae licentiam modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris uxor non immixta tristibus; et pari 10 probitate mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris: dixisse quin etiam ad primas filii sui epistulas ferebatur, non Germanicum a se, sed Vitellium genitum. nec ullis postea fortunae inlecebris aut ambitu ciuitatis in gaudium euicta domus suae tantum aduersa sensit.

65 Digressum a Luguduno Vitellium Cluuius Rufus adsequitur omissa 15 Hispania, laetitiam et gratulationem uultu ferens, animo anxius et petitum se criminationibus gnarus. Hilarus Caesaris libertus detulerat, tamquam audito Vitellii et Othonis principatu propriam ipse potentiam et possessionem Hispaniarum temptasset eoque diplomatibus nullum principem praescripsisset; interpretabaturque quaedam ex orationibus 20 2 eius contumeliosa in Vitellium et pro se ipso popularia. auctoritas Cluuii praeualuit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius iuberet. Cluuius comitatui principis adiectus, non adempta Hispania, quam rexit absens exemplo L. Arruntii: sed Arruntium Ti. Caesar ob metum, Vitellius Cluuium nulla formidine retinebat. non idem Trebellio Maximo 25 honos: profugerat Britannia ob iracundiam militum; missus est in locum eius Vettius Bolanus e praesentibus.

66 Angebat Vitellium uictarum legionum haudquaquam fractus animus. sparsae per Italiam et uictoribus permixtae hostilia loquebantur, praecipua quartadecimanorum ferocia, qui se uictos abnuebant: quippe 30

1 adfectaret **M** affectaret **Ibc** affectare **Ia** (e periculo . . .) ⟨ne⟩ affectaret *Ritt. 1865, 56* || **6** deuertere **MIc** diuertere **Iab**Y_{02} | Interamnam **K** (*Put.*) interamnium **MIa** iter auium **Ib** liter ariminum $Y_{01}Y_{02}$ iter annuim **U** inter animum Y_{03}*; an* Interamnā ⟨Na⟩rtium (*cf. Plin. nat. 3, 113 Interamnates cognomine Nartes*) *si quidem ab Interamna Lirinati distinguendum erat?* || **10** immixta *J. F. Gron.* inmix **M** minax **Ia** minus **Ib**$Y_{01}Y_{03}$ minis Y_{02}**U** nimia *Pich.* iuncta *J. Gron.* || **14** euicta **MIa**$Y_{01}Y_{02}$ euecta **Ib**Y_{03} inuecta **U** || **15** Luguduno *edd. uulgo post Halm* ligunduno **M** lugduno **ω** | Cluuius $N_{23}V_{63}$ (*Ritt. 1848*) m. cluuius **Ω** || **17** Hilarus **M**[1] (*Andr. 1900, 9*) hilarius **Mω** || **20** interpretabatur⟨que⟩ *Ern.* interpretabatur **Ω** || **24** L. ⟨Arruntii sed⟩ Arruntium Ti. *Haase* (*cf. I 15, 2*) l. arruntium ti **M** l. arruntiunti **IbU**Y_{03} l. arruntii quem (*uel sim.*) **Ia** l. arutium p. $Y_{01}Y_{02}$ || **27** Vettius **Ia** bettius *uel sim.* **MIbc** || **27–28** e praesentibus. angebat **M** (. e praesentibus angebat *aliquot codd.*)

Bedriacensi acie uexillariis tantum pulsis uires legionis non adfuisse.
remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit atque
interim Batauorum cohortes una tendere ob ueterem aduersus quarta-
decimanos discordiam. nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit: 2
5 Augustae Taurinorum, dum opificem quendam Batauus ut fraudatorem
insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones
adgregati a conuiciis ad caedem transiere. et proelium atrox arsisset, ni
duae praetoriae cohortes causam quartadecimanorum secutae his fidu-
ciam et metum Batauis fecissent. quos Vitellius agmini suo iungi ut fidos, 3
10 legionem Grais Alpibus traductam eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam
uitarent; namque et Viennenses timebantur. nocte, qua proficiscebatur
legio, relictis passim ignibus pars Taurinae coloniae ambusta, quod dam-
num, ut pleraque belli mala, maioribus aliarum urbium cladibus oblitera-
tum. quartadecimani postquam Alpibus digressi sunt, seditiosissimus
15 quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi et legio
in Britanniam transuecta.

Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat. separati 67
primum, deinde addito honestae missionis lenimento, arma ad tribunos
suos deferebant, donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum
20 resumpta militia robur Flauianarum partium fuere. prima classicorum 2
legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret, undecima ac septima
suis hibernis redditae, tertiam decimam struere amphitheatra iussit; nam
Caecina Cremonae, Valens Bononiae spectaculum gladiatorum edere
parabant, numquam ita ad curas intento Vitellio, ut uoluptatum obliuis-
25 ceretur.

Et uictas quidem partes modeste distraxerat: apud uictores orta 68
seditio, ludicro initio, ni numerus caesorum inuidiam bello auxisset. dis-
cubuerat Vitellius Ticini adhibito ad epulas Verginio. legati tribunique ex
moribus imperatorum seueritatem aemulantur uel tempestiuis conuiuiis
30 gaudent; proinde miles intentus aut licenter agit. apud Vitellium omnia
indisposita temulenta, peruigiliis ac bacchanalibus quam disciplinae et
castris propiora. igitur duobus militibus, altero legionis quintae, altero 2

1 Bedriacensi **ML_{24}ZIc** beb- **IaBHolY_{03}** || 5 Augustae **Ia** augusta **MIbc** || 10 Grais **IaY_{02}** graiis **Y_{01}** grat s(alpibus) **M** girat **IbUY_{03}** giro **B[1]Hol** || 14 digressi **Ω** degressi *Pich.* || 19 tum **MIabc** tunc **Y_{03}** || 22 tertiam decimam **IaZ** tertia decumam **M** (-cim- **UY_{03}**) tertiadecumani **Ib** (*Rhen.*) tertia decima **$Y_{01}$$Y_{02}$** | iussit **MIac$L_{24}$Z** iussiț **B** iussi **Hol** (*silet Sörbom*) || 26 ⟨uictas⟩ quidem *Haase* ⟨has⟩ quidem *Meiser* || 27 numerus **MIab** nūs (= numerus) niis **Y_{01}** nūs **Y_{02}** ni motas **U** ni moțus **Y_{03}** ⟨nisi⟩ numerus *Rhen.* | bello **Ω** Vitellio *Doed. susp. sine necessitate* | auxisset **ML_{24}ZIc** auxit **IaBHol** || 29 tempestiuis **Ω** intempestiuis *Anquetil 1838, 80–83* || 30 proinde **MIbc** perinde **Ia** || 32 propiora **IaZ** propriorix | (= propriora) **M** propriora **Ib** promptiora **Ic** promptiori **U**

e Gallis auxiliaribus, per lasciuiam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo et iis qui ad spectandum conuenerant in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum
3 ac duae cohortes interfectae. remedium tumultus fuit alius tumultus. puluis procul et arma aspiciebantur: conclamatum repente quartam deci- 5 mam legionem uerso itinere ad proelium uenire; sed erant agminis coacto-
4 res: agniti dempsere sollicitudinem. interim Verginii seruus forte obuius ut percussor Vitellii insimulatur, et ruebat ad conuiuium miles, mortem Verginii exposcens. ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pauidus, de innocentia eius dubitauit; aegre tamen cohibiti qui exitium 10 consularis et quondam ducis sui flagitabant. nec quemquam saepius quam Verginium omnis seditio infestauit: manebat admiratio uiri et fama, sed oderant ut fastiditi.

69 Postero die Vitellius senatus legatione, quam ibi opperiri iusserat, audita transgressus in castra ultro pietatem militum conlaudauit, 15 frementibus auxiliis tantum impunitatis atque adrogantiae legionariis accessisse. Batauorum cohortes, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissae, principium interno simul externoque bello parantibus fatis. reddita ciuitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus et prima
2 statim defectione inter inania belli adsumptus. ceterum ut largitionibus 20 adfectae iam imperii opes sufficerent, amputari legionum auxiliorumque numeros iubet uetitis supplementis; et promiscae missiones offerebantur. exitiabile id rei publicae, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos periculaque ac labor crebrius redibant; et uires luxu corrumpebantur contra ueterem disciplinam et instituta maiorum, apud quos uirtute 25 quam pecunia res Romana melius stetit.

70 Inde Vitellius Cremonam flexit et spectato munere Caecinae insistere Bedriacensibus campis ac uestigia recentis uictoriae lustrare oculis concupiuit. foedum atque atrox spectaculum: intra quadragensimum pugnae diem lacera corpora, trunci artus, putres uirorum equo- 30 rumquae formae, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus
2 dira uastitas. nec minus inhumana pars uiae, quam Cremonenses lauru rosaque constrauerant, exstructis altaribus caesisque uictimis regium in

3 diductis **L** (*cf. IV 6, 1*) deductis **MIabc** | auxiliorum **MIabUY**$_{03}$ auxiliariorum **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 7 Verginii **MV**$_{58}$**Ibc** uirginii **Ia** uirginium **U** || 9 omnes **Iabc** omne **M** omnis **M**^{1} *mg* || 11 consularis **MIbc** uiri consularis **Ia** || 14 postero **MIbc** postera **Ia** postremo **Y**$_{03}$ || 17 auderent **IabU**^{2} *mg* **Y**$_{03}$^{1} audirent **MZIc** || 20 inania **MIabc** (*? cf. Arist E. N. III 8, 6*) munia **U** initia **Y**$_{03}$^{2} *mg* (*Acid.*) semina *Classen 1863, 10* || 21 iam **B**^{2} *s. l.* **Hol** tam **MIbc** tanti **U**^{2} *mg* tamen **Ia** || 22 promisca e- **M** promiscue **Iabc** || 29 intra ***Ω*** ultra *Ern.* || 32 inhumana **MIa Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ humana **IbUY**$_{03}$ inamoena *Rhen.* | pars ***Ω*** facies *Wolff* species *Leopold ap. Hartman 274* | quam **MIac** qua **Ib** | lauru **MIa** lauro **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ laurus **IbUY**$_{03}$ || 33 rosaque **M**^{1} (*Doed. Or.*) rosasque **MIbUY**$_{03}$ rosisque **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$

morem; quae laeta in praesens mox perniciem ipsis fecere. aderant 3
Valens et Caecina monstrabantque pugnae locos: hinc inrupisse legionum
agmen, hinc equites coortos, inde circumfusas auxiliorum manus; iam
tribuni praefectique, sua quisque facta extollentes, falso uera aut maiora
5 uero miscebant. uulgus quoque militum clamore et gaudio deflectere uia,
spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum
intueri mirari; et erant quos uaria fors rerum lacrimaeque et misericordia
subiret. at non Vitellius flexit oculos nec tot milia insepultorum ciuium 4
exhorruit: laetus ultro et tam propinquae sortis ignarus instaurabat
10 sacrum dis loci.

Exin Bononiae a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, **71**
aduecto ex Vrbe cultu. quantoque magis propinquabat, tanto corruptius
iter immixtis histrionibus et spadonum gregibus et cetero Neronianae
aulae ingenio; namque et Neronem ipsum Vitellius admiratione cele-
15 brabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus
quisque, sed luxu et saginae mancipatus emptusque.

Vt Valenti et Caecinae uacuos honoris menses aperiret, coartati 2
aliorum consulatus, dissimulatus Marti Macri tamquam Othonianarum
partium ducis; et Valerium Marinum destinatum a Galba consulem
20 distulit, nulla offensa, sed mitem et iniuriam segniter laturum. Pedanius
Costa omittitur, ingratus principi ut aduersus Neronem ausus et Verginii
exstimulator, sed alias protulit causas; actaeque insuper Vitellio gratiae
consuetudine seruitii.

Non ultra paucos dies quamquam acribus initiis coeptum menda- **72**
25 cium ualuit. extiterat quidam Scribonianum se Camerinum ferens,
Neronianorum temporum metu in Histria occultatum, quod illic cliente-
lae et agri ueterum Crassorum ac nominis fauor manebat. igitur deterrimo 2
quoque in argumentum fabulae adsumpto uulgus credulum et quidam
militum, errore ueri seu turbarum studio, certatim adgregabantur, cum
30 pertractus ad Vitellium interrogatusque, quisnam mortalium esset. post-
quam nulla dictis fides et a domino noscebatur condicione fugitiuus
nomine Geta, sumptum de eo supplicium in seruilem modum.

Vix credibile memoratu est, quantum superbiae socordiaeque **73**
Vitellio adoleuerit, postquam speculatores e Syria Iudaeaque adactum
35 in verba eius Orientem nuntiauere. nam etsi uagis adhuc et incertis
auctoribus, erat tamen in ore famaque Vespasianus ac plerumque ad

1 aderant **Ic** aderat **MIab** || 2 monstrabantque **MIac** monstrabant **Ib** || 4 falso **IabUY$_{03}$** falsa **MY$_{01}$Y$_{02}$** || 6 aggerem ***Ω*** aggeres *Nipp.* stragem *Classen 1863, 11–12* || 7 fors **MIabc** sors **Y$_{03}$** || 9 sortis ***Ω*** mortis *Andr. 1915, 526 coll. 6, 45, 2; bene* || 10 sacrum **MIabY$_{01}$Y$_{02}$** sacra **UY$_{03}$** || 16 saginae **MIac** sanguine **IbU** sagina e(mancipatus) *Petersen 1829, 10* || 26 illic clientelae **MIab Y$_{01}$Y$_{02}$** clientelae illic **UY$_{03}$**

nomen eius Vitellius excitabatur: tum ipse exercitusque, ut nullo aemulo, saeuitia libidine raptu in externos mores proruperant.

74 At Vespasianus bellum armaque et procul uel iuxta sitas uires circumspectabat. miles ipsi adeo paratus, ut praeeuntem sacramentum et fausta Vitellio omnia precantem per silentium audierint; Muciani ani- 5 mus nec Vespasiano alienus et in Titum pronior; praefectus Aegypti Ti. Alexander consilia sociauerat; tertiam legionem, quod de Syria in Moesiam transisset, suam numerabat; ceterae Illyrici legiones secuturae sperabantur; namque omnis exercitus flammauerat adrogantia uenientium a Vitellio militum, quod truces corpore, horridi sermone ceteros ut impares 10 2 inridebant. sed in tanta mole belli plerumque cunctatio; et Vespasianus modo in spem erectus, aliquando aduersa reputabat: quis ille dies foret, quo sexaginta aetatis annos et duos filios iuuenes bello permitteret? esse priuatis cogitationibus progressum, et prout uelint, plus minusue sumi ex fortuna: imperium cupientibus nihil medium inter summa ac prae- 15 75 cipitia. uersabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum uiro militari: suas legiones ciuili bello inexpertas, Vitellii uictrices, et apud uictos plus querimoniarum quam uirium. fluxam per discordias militum fidem et periculum ex singulis: quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque praesenti facinori paratum ex diuerso praemium petat? 20 sic Scribonianum sub Claudio interfectum, sic percussorem eius Volaginium e gregario ad summa militiae prouectum: facilius uniuersos impelli quam singulos uitari.

76 His pauoribus nutantem et alii legati amicique firmabant et Mucianus post multos secretosque sermones iam et corona coram ita locutus: 25 'omnes, qui magnarum rerum consilia suscipiunt, aestimare debent, an quod inchoatur rei publicae utile, ipsis gloriosum, an promptum effectu aut certe non arduum sit; simul ipse qui suadet considerandus est, adiciatne consilio periculum suum, et, si fortuna coeptis adfuerit, cui sum- 2 mum decus adquiratur. ego te, Vespasiane, ad imperium uoco: tam 30 salutare rei publicae, quam tibi magnificum, iuxta deos in tua manu positum est. nec speciem adulantis expaueris: a contumelia quam a laude propius fuerit post Vitellium eligi.

6.7 ⟨Ti.⟩ Alexander *Urs. Mur.* alexander ***Ω*** || 7 de ***Ω*** e *Lips. Mur.* || 11 in tanta mole **GBHol** iniant a mole **ML**$_{24}$**ZY**$_{03}$ iniciatur a mole **U** inerat a mole **Ia** inerat amor **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 14 progressum ***Ω*** *cf. Andr. 1914, 1062* progressum, ⟨esse regressum⟩ *C. Her.* || 15 ac **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ aut **MIabUY**$_{03}$ || 20 alterque ***Ω*** alterue *Wurm teste Halm* | facinori **IabUY**$_{03}$ facinora **M** facinore **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 21 Volaginium **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ uolaginum **IbUY**$_{03}$ || 25 iam et **MIabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ iam **UY**$_{03}$ | ⟨corona⟩ coram *scripsi* coronam **MIb** coram **Iac** ⟨amicis⟩ coram *Frei.* coram ⟨amicis⟩ *Ritt. 1864* || 27 an *Classen 1863, 3* aut ***Ω*** || 28 ipse . . . considerandus **MIbc** ipsi . . . considerandum **Ia** || 29 consilio periculum suum **MV**$_{58}^{1}$ **Ibc** periculo consilium suum **Ia** || 30 : tam *sic interpunxi, ut* **Y**$_{03}$ tam **IacBHol** tamquam **ML**$_{24}$**Z** || 32 nec **MIabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ ne **UY**$_{03}$

Non aduersus diui Augusti acerrimam mentem nec aduersus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Gai quidem aut Claudii uel Neronis fundatam longo imperio domum exsurgimus; cessisti etiam Galbae imaginibus: torpere ultra et polluendam perdendamque rem publicam relin-
5 quere sopor et ignauia uideretur, etiam si tibi quam inhonesta, tam tuta seruitus esset. abiit iam et transuectum est tempus, quo posses uideri 3 non cupisse: confugiendum est ad imperium. an excidit trucidatus Corbulo? splendidior is origine quam nos sumus, fateor, sed et Nero nobilitate natalium Vitellium anteibat. satis clarus est apud timentem quisquis
10 timetur.

Et posse ab exercitu principem fieri sit ipse Vitellius documento, 4 nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbae odio prouectus. ne Othonem quidem ducis arte aut exercitus ui, sed praepropera ipsius desperatione uictum, iam desiderabilem et magnum principem fecit, cum interim
15 spargit legiones, exarmat cohortes, noua cotidie bello semina ministrat. si 5 quid ardoris ac ferociae miles habuit, popinis et comessationibus et principis imitatione deteritur: tibi e Iudaea et Syria et Aegypto nouem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia corruptae, sed firmatus usu miles et belli domitor externi; classium alarum cohortium
20 robora et fidissimi reges et tua ante omnes experientia.

Nobis nihil ultra adrogabo, quam ne post Valentem et Caecinam 77 numeremur: ne tamen Mucianum socium spreueris, quia aemulum non experiris. me Vitellio antepono, te mihi. tuae domui triumphale nomen, duo iuuenes, capax iam imperii alter et primis militiae annis apud
25 Germanicos quoque exercitus clarus. absurdum fuerit non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. ceterum inter 2 nos non idem prosperarum aduersarumque rerum ordo erit; nam si uincimus, honorem, quem dederis, habebo: discrimen ac pericula ex aequo patiemur. immo, ut melius est, tu omnes exercitus rege, mihi
30 bellum et proeliorum incerta trade.

Acriore hodie disciplina uicti quam uictores agunt. hos ira odium 3 ultionis cupiditas ad uirtutem accendit: illi per fastidium et contumacia

4 torpere **Ia**$\mathbf{Y}_{03}$ torpore **MIbc** torpore (*sc. Vitellii* ultra te) *Doed. 1841, 8* || 7 non cupisse *Ferlet Rup. Madv. 2, 238–240* concupisse ***Ω*** ⟨non⟩ concupisse *post Classen Prammer 1865, 615* (*sed aliter sensit 1870, 5*) || 8 splendidior is *Nolte 86* splendidiore is *Weissenborn 28* splendidior **Iabc** splendiori' **M** splendior **M**[1] || 11 sit **BHol** sibi **MIac**$\mathbf{L}_{24}$**Z** || 13 exercitus ***ω*** exercitu **M** | ui *Rhen.* sui ***Ω*** || 16 comessationibus $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ commessationibus ***ω*** commissationibus **M** || 20 omnes **Iabc** omnis **M**$\mathbf{Y}_{01}$ || 24 annis **MIbc** armis **Ia** || 26 ei **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ eius **Ib U**$\mathbf{Y}_{03}$ || 28 pericula **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ periculum **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 29 patiemur **MIab**$\mathbf{Y}_{01}$ $\mathbf{Y}_{0}\mathrm{o}_{2}$ patiamur **U**$\mathbf{Y}_{03}$ partiemur *Put.* | tu ōs (= omnes) *Černjak 1976, 111* tus ***Ω*** tu hos $\mathbf{V}_{58}$ (*Put.*) ⟨tu⟩ tuos *Kiess.* || 32 contumacia **M** contumaciam ***ω*** *haud peius*

hebescunt. aperiet et recludet contecta et tumescentia uictricium partium uulnera bellum ipsum; nec mihi maior in tua uigilantia parsimonia sapientia fiducia est quam in Vitellii torpore inscitia saeuitia. sed meliorem in bello causam quam in pace habemus: nam qui deliberant, desciuerunt.' 5

78 Post Muciani orationem ceteri audentius circumsistere hortari, responsa uatum et siderum motus referre. nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus Seleucum quendam mathematicum 2 rectorem et praescium palam habuerit. recursabant animo uetera omina: cupressus arbor in agris eius conspicua altitudine repente prociderat ac 10 postera die eodem uestigio resurgens procera et latior uirebat. grande id prosperumque consensu haruspicum et summa claritudo iuueni admodum Vespasiano promissa, sed primo triumphalia et consulatus et Iudaicae uictoriae decus implesse fidem ominis uidebatur: ut haec 3 adeptus est, portendi sibi imperium credebat. est Iudaeam inter Syriam- 15 que Carmelus: ita uocant montem deumque. nec simulacrum deo aut templum — sic tradidere maiores —: ara tantum et reuerentia. illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas uersaret animo, Basilides sacerdos inspectis identidem extis 'quidquid est' inquit, 'Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere seu prolatare agros siue ampliare ser- 20 4 uitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.' has ambages et statim exceperat fama et tunc aperiebat: nec quidquam magis in ore uulgi. crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur.

Haud dubia destinatione discessere Mucianus Antiochiam, Vespasia- 25 79 nus Caesaream: illa Syriae, hoc Iudaeae caput est. initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui kalendis Iuliis sacramento eius legiones adegit. isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamuis Iudaicus exercitus V nonas Iulias apud ipsum iurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius ex- 30 spectaretur, Syria remeans et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta non parata cognitione, non coniunc- 80 tis legionibus. dum quaeritur tempus locus, quodque in re tali difficillimum est, prima uox, dum animo spes timor, ratio casus obuersantur, egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adsistentes ordine 35 ut legatum salutaturi, imperatorem salutauere: tum ceteri adcurrere,

3 sed **MIbc** sed et **Ia** || 9 uetera omina **M**U²*mg***L** omnia uetera **Ib** uetera omnia **Iac** || 10 arbor **Ω** [arbor] *Leopold ap. Hartman 207* || 11 latior **Ω** laetior $\mathbf{V}_{58}$ (*Triller 17 Andr. 1914, 1063 coll. 14, 8, 3*) || 17 *sic distinxit Rup.* | ara ... reuerentia **L** (*Rhen.*) aram ... reuerentiam **Ω** || 26 hoc $\mathbf{MY}_{03}$ haec **Iabc** || 30 Iulias **L** iulii **MIbc** iul. **Ia** iullii $\mathbf{Y}_{01}$ || 32 cognitione **Ω** contione **L** (*Pich.; cf. 11, 35, 2*) || 35 adsistentes *Pich.* adsistent **M** assistent **BHol** assistunt **Iac** $\mathbf{L}_{24}\mathbf{Z}$

Caesarem et Augustum et omnia principatus uocabula cumulare. mens a metu ad fiduciam transierat: in ipso nihil tumidum, adrogans aut in rebus nouis nouum fuit. ut primum tantae altitudinis obfusam oculis 2 caliginem disiecit, militariter locutus laeta omnia et adfluentia excepit;
5 namque id ipsum opperiens Mucianus alacrem militem in uerba Vespasiani adegit. tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos adloquitur, satis decorus etiam Graeca facundia, omniumque quae diceret atque ageret arte quadam ostentator. nihil aeque prouinciam exercitumque accendit quam 3
10 quod adseuerabat Mucianus statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam ad militiam opulentam quietamque transferret, contra Syriacis legionibus Germania hiberno caelo ac laboribus dura mutaretur; quippe et prouinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti, et militibus uetustate stipendiorum
15 nota et familiaria castra in modum penatium diligebantur.

Ante idus Iulias Syria omnis in eodem sacramento fuit. accessere 81 cum regno Sohaemus haud spernendis uiribus, Antiochus uetustis opibus ingens et seruientium regum ditissimus, mox per occultos suorum nuntios excitus ab Vrbe Agrippa: ignaro adhuc Vitellio celeri nauigatione pro-
20 perauerat. nec minore animo regina Berenice partes iuuabat, florens 2 aetate formaque et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. quidquid prouinciarum adluitur mari Asia atque Achaia tenus quantumque introrsus in Pontum et Armenios patescit, iurauere; sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociae legionibus. con- 3
25 silium de summa rerum Beryti habitum. illuc Mucianus cum legatis tribunisque et splendidissimo quoque centurionum ac militum uenit, et e Iudaico exercitu lecta decora: tantum simul peditum equitumque et aemulantium inter se regum paratus speciem fortunae principalis effecerant.

30 Prima belli cura agere dilectus, reuocare ueteranos; destinantur 82 ualidae ciuitates exercendis armorum officinis, apud Antiochenses aurum argentumque signatur, eaque cuncta per idoneos ministros suis

2 fiduciam *Prammer 1882, 414–415 Novák 1892* fortunam **Ω** fortem animum *Giesing 491–492* || **3** tantae altitudinis *Triller 247 Jacob 1842, 10 coll. Sen. ep. 57, 4, Liu. 26, 45, 3* tantae multitudinis (-unis **M**)*; an* tantae ui altitudinis *?* || **8** Graeca facundia **MIac** facundia graeca **Ib** || **12** Germania **BHolU**[2] *mg* germanica **MIacL**$_{24}$ | hiberno **Ω** hiberna *Rhen.* | mutaretur **Ia** mutarentur **MIbc** || **16** idus **MIbUY**$_{03}$ kal. **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ | iulias **G** iuli. **M** iulii **Iabc***; an* Iul. *?* || **17** uiribus **MIbc** cum uiribus **Ia** || **18** ingens **Ω** uigens *Corn. 375* | seruientium **N**$_{23}$**L** (*Novák 105 Andr. 1900, 9–10; 1915, 525*) inseruientium **Ω** || **19** excitus **IaHol Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ exercitus **MIbUY**$_{03}$ || **20** Berenice **MIbUY**$_{03}$ beronice **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || **23–24** [sed – legionibus] *Ritt. 1864*[2]*, 618–619* || **27** decora **Ω** corpora *Sandford 268* | tantum **Ω***; nonne* tantus*?* || **30** dilectus **MY**$_{01}$ delectus **Iabc**

quaeque locis festinabantur. ipse Vespasianus adire hortari, bonos laude,
segnes exemplo incitare saepius quam coercere, uitia magis amicorum
2 quam uirtutes dissimulans. multos praefecturis et procurationibus,
plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios uiros et mox summa
adeptos; quibusdam fortuna pro uirtutibus fuit. donatiuum militi neque 5
Mucianus prima contione nisi modice ostenderat, nec Vespasianus qui-
dem plus ciuili bello obtulit quam alii in pace, egregie firmus aduersus
3 militarem largitionem eoque exercitu meliore. missi ad Parthum Ar-
meniumque legati prouisumque, ne uersis ad ciuile bellum legionibus
terga nudarentur. Titum instare Iudaeae, Vespasianum obtinere claustra 10
Aegypti placuit: sufficere uidebantur aduersus Vitellium pars copiarum
et dux Mucianus et Vespasiani nomen ac nihil arduum fatis. ad omnes
exercitus legatosque scriptae epistulae praeceptumque, ut praetorianos
Vitellio infensos reciperandae militiae praemio inuitarent.

83 Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii quam mini- 15
strum agens, non lento itinere, ne cunctari uideretur, neque tamen pro-
perans, gliscere famam ipso spatio sinebat, gnarus modicas uires sibi et
maiora credi de absentibus; sed legio sexta et tredecim uexillariorum
2 milia ingenti agmine sequebantur. classem e Ponto Byzantium adigi
iusserat, ambiguus consilii, num omissa Moesia Dyrrachium pedite atque 20
equite, simul longis nauibus uersum in Italiam mare clauderet, tuta pone
tergum Achaia Asiaque, quas inermes exponi Vitellio, ni praesidiis
firmarentur; atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiae
protegeret, si sibi Brundisium Tarentumque et Calabriae Lucaniaeque
litora infestis classibus peterentur. 25

84 Igitur nauium militum armorum paratu strepere prouinciae, sed
nihil aeque fatigabat quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli ciuilis
neruos dictitans Mucianus non ius aut uerum in cognitionibus, sed solam
magnitudinem opum spectabat. passim delationes, et locupletissimus
2 quisque in praedam correpti. quae grauia atque intoleranda, sed necessi- 30
tate armorum excusata etiam in pace mansere, ipso Vespasiano inter
initia imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante, donec
indulgentia fortunae et prauis magistris didicit ausus que est. propriis

1 quaeque **M**^{2} *mg* **Ia**$\dot{\mathbf{Y}}_{03}$ quoque **MIbc** || 2 coercere ***Ω*** coercere ⟨uerbis⟩ *Ritt. 1865, 57* (*at si poscitur instrumentum, maluissem* coercere ⟨ui⟩) coercendo *Meiser* || 5 donatiuum *edd. uulgo Pich. Mur. secuti* donatiuom **M** donatiuo **Ibc** donatiua **Ia** || 6 nec **Ia** ne **MIbc** ⟨ac⟩ ne *Ritt.* || 12 nomen ***Ω*** numen *Sandford 268 coll. 33, 1* || 17 sibi **MIbc** esse sibi **Ia** || 21 equite **MIbc** equite peteret **Ia** equite tenderet *Ritt. 1865, 58; an* peteret (pedite atque equite)*?* || 22 quas *edd. uulgo* quasi ***Ω*** || 24 si [sibi] *Weissenborn ap. Halm Andr. 1914, 1063; et* si/si/bi/br (***Ω***) *suspectum* || 25 litora **Iac** in litora **MIb**; *cf. Doed. 1840, 330* || 26 *hoc caput* (*84*) *post 82 collocari debuisse contendit Ferlet, et sic melius* || 32 obstinante **MIbc** obstinato **Ia** || 33 didicit **Ia**$\mathbf{Y}_{02}$ dicit **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ dīc (= dicit) $\mathbf{Y}_{01}$

quoque opibus Mucianus bellum iuuit, largus priuatim, quo auidius de re publica sumeret. ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti, rarissimus quisque eandem in reciperando licentiam habuerunt.

85 Adcelerata interim Vespasiani coepta Illyrici exercitus studio 5 transgressi in partes. tertia legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebuit: octaua erat ac septima Claudiana, imbutae fauore Othonis, quamuis proelio non interfuissent. Aquileiam progressae, proturbatis qui de Othone nuntiabant laceratisque uexillis Vitellii nomen praeferentibus, rapta postremo pecunia et inter se diuisa, hostiliter egerant. unde 10 metus et ex metu consilium, posse imputari Vespasiano quae apud Vitellium excusanda erant. ita tres Moesicae legiones per epistulas adliciebant Pannonicum exercitum aut abnuenti uim parabant. **2** in eo motu Aponius Saturninus Moesiae rector pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tettium Iulianum septimae legionis lega- 15 tum ob simultates, quibus causam partium praetendebat. Iulianus comperto discrimine et gnaris locorum adscitis per auia Moesiae ultra montem Haemum profugit; nec deinde ciuili bello interfuit, per uarias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens et ex nuntiis cunctabundus aut properans.

20 **86** At in Pannonia tertia decima legio ac septima Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, ui praecipua Primi Antonii. is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus inter alia belli mala senatorium ordinem reciperauerat. **2** praepositus a Galba septimae legioni scriptitasse Othoni 25 credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus in nullo Othoniani belli usu fuit. labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, serendae in alios inuidiae artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor largitor, pace pessimus, bello non spernendus.

30 Iuncti inde Moesici ac Pannonici exercitus Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Tampius Flauianus Pannoniam, Pompeius Siluanus Dalmatiam tenebant, diuites

1 quo **Y**$_{03}$$^{corr.}$ (*Mur.*) quo *uel* que *uel om.* **Ω** || 3 reciperando **MBL**$_{24}$ recuperando **ω** || 5 transgressi **MIaY**$_{02}$ transgressa **IbUY**$_{03}$ *om.* **Y**$_{01}$ (studio.) transgressa *Wurm 1854, 87 Frei. secutus* || 7 Aquileiam **MIbUY**$_{03}$ aquileiam iam **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 15 causam **M**^{1} **ω** causas **M** || 17 profugit **MIac** perfugit **Ib** || 18 ad Vespasianum **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ auespasianum **M** a uespasiano **IbUY**$_{03}$ || 21 Bedriacensis **MIbc** beb- **Ia** || 23 belli **ω** bellu' **M** bellorum *Doed.* | reciperauerat **M** recu- **ω** || 26 grande **Ω** grande ⟨ei⟩ *Ritt. 1865, 58* || 30 Dalmaticum **IacHolZ** delmaticum **MBL**$_{24}$ || 31 Tampius *Faer. coll. III 4, 1 Nipp. 1855, 8–9 = Opusc. 210 Url. 1857; cf. PIR*^{1} *T 5* titus amplius **ML**$_{24}$**Z** titus **IacBHol** || 32 Flauianus **IbUY**$_{03}$ fabianus **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ | Siluanus **MIbUY**$_{03}$ syllanus **Ia** silianus **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$; *cf. PIR*^{1} *P 495*

senes; sed procurator aderat Cornelius Fuscus, uigens aetate, claris natalibus. prima iuuenta quietis cupidine senatorium ordinem exuerat; idem pro Galba dux coloniae suae, eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus acerrimam bello facem praetulit: non tam praemiis periculorum quam ipsis periculis laetus pro certis et olim 5 partis noua ambigua ancipitia malebat.

4 Igitur mouere et quatere, quidquid usquam aegrum foret, adgrediuntur. scriptae in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistulae, quod utraque legio pro Othone, aduersa Vitellio fuerat; sparguntur per Gallias litterae; momentoque temporis flagrabat ingens 10 bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

87 Dum haec per prouincias a Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnes municipiorum uillarumque amoenitates resistens, graui Vrbem agmine petebat. 15 sexaginta milia armatorum sequebantur, licentia corrupta; calonum numerus amplior, procacissimis etiam inter seruos lixarum ingeniis; tot legatorum amicorumque comitatus, inhabilis ad parendum, etiam si 2 summa modestia regeretur. onerabant multitudinem obuii ex Vrbe senatores equitesque, quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac 20 paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus ipsi remanerent. adgregabantur e plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti scurrae histriones aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. nec coloniae modo aut municipia congestu copiarum, sed ipsi cultores aruaque maturis iam frugibus ut hostile solum uastabantur. 25

88 Multae et atroces inter se militum caedes, post seditionem Ticini coeptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi aduersus paganos certandum foret, consensu. sed plurima strages ad septimum ab Vrbe lapidem. singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos ut gladiatoriam 2 saginam diuidebat; et effusa plebes totis se castris miscuerat. inter 30 incuriosos milites uernacula utebantur urbanitate: quidam spoliauere, abscisis furtim balteis an accincti forent rogitantes. non tulit ludibrium insolens contumeliae animus: inermem populum gladiis inuasere, caesus

2 quietis **Ω** quaestus *Grot.* inquies *Meiser 1884*[1]*, 91; sed audi Ern.; Doed.; Andr. 1914, 1063–1064; Hill 1927; Syme 1937, 7–8 et alios* || 3 idem **MIbc** idemque **Ia** inde **Y_{03}** | coloniae suae **Ω** *sed perobscurum, ita ut Brot. de* Clunia *uel* Salona *cogitauerit, Syme autem aliter* || 6 ancipitia **MIb$Y_{01}Y_{02}$** et ancipitia **Ia UY_{03}** || 19 regeretur **Iabc** regetur **MY_{03}** (*quod tuetur Andr. 1064*) || 28 consensu **MIab$Y_{01}Y_{02}$** consensum **GUY_{03}** consensu⟨s⟩ *Schöntag 16* || 30. 31 ī (= inter) incuriosos *scripsi* incuriosos **Ω** incuriosos ⟨in⟩ *Haase* (*audacius* incuriosos m. u., ut ⟨r⟩ebantur, u. *Lips.* [u. u. u.] *Ritt. edd. 1834 et 1864, def. ed. 1848 et in parenthesi posuit;* incuriosos m. u. ludebant u. *Bezz. 1844, 43*) || 32 abscisis **MIbc** abscissis **IaY_{03}** || 33 contumeliae **M**[1] **ω** contumeliarum *fortasse* **M**

inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus, et
uulgata caede temperatum ab innoxiis. in Vrbe tamen trepidatum prae- **3**
currentibus passim militibus; forum maxime petebant cupidine uisendi
locum, in quo Galba iacuisset. nec minus saeuum spectaculum erant ipsi,
5 tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per
inscitiam parum uitarent aut, ubi lubrico uiae uel occursu alicuius
procidissent, ad iurgium, mox ad manus et ferrum transirent. quin et
tribuni praefectique cum terrore et armatorum cateruis uolitabant.

Ipse Vitellius a ponte Mului insigni equo, paludatus accinctusque, **89**
10 senatum et populum ante se agens, quo minus ut captam Vrbem ingre-
deretur, amicorum consilio deterritus: sumpta praetexta et composito
agmine incessit. quattuor legionum aquilae per frontem totidemque circa
e legionibus aliis uexilla, mox duodecim alarum signa et post peditum
ordines eques, dein quattuor et triginta cohortes, ut nomina gentium aut
15 species armorum forent, discretae. ante aquilas praefecti castrorum 2
tribunique et primi centurionum candida ueste, ceteri iuxta suam quisque
centuriam, armis donisque fulgentes, et militum phalerae torquesque
splendebant: decora facies et non Vitellio principe dignus exercitus. sic
Capitolium ingressus atque ibi matrem complexus Augustae nomine
20 honorauit.

Postera die tamquam apud alterius ciuitatis senatum populumque **90**
magnificam orationem de semet ipso prompsit, industriam temperantiam-
que suam laudibus adtollens, consciis flagitiorum ipsis qui aderant omni-
que Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. uulgus tamen 2
25 uacuum curis et sine falsi uerique discrimine solitas adulationes edoctum
clamore et uocibus adstrepebat; abnuentique nomen Augusti expressere
ut adsumeret, tam frustra quam recusauerat.

Apud ciuitatem cuncta interpretantem funesti ominis loco accep- **91**
tum est, quod maximum pontificatum adeptus Vitellius de caerimoniis
30 publicis XV kalendas Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi
Alliensique cladibus: adeo omnis humani diuinique iuris expers, pari
libertorum, amicorum socordia, uelut inter temulentos agebat. sed 2
comitia consulum cum candidatis ciuiliter celebrans omnem infimae

2 praecurrentibus ***Ω*** procurrentibus **Y**$_{02}$ percurrentibus *Bailey* || **9** mul-
ui **M** (*cf. Jordan-Hülsen 1, 407; 415*) miluii **BHol** milui **L**$_{24}$**Y**$_{01}$**U** miluio
IaZY$_{02}$**Y**$_{03}$ || **12** totidemque ***Ω*** septemque *Valmaggi 1896–1897, 13–14 bene,
nisi noster fallitur* (*cf. 100, 1*) || **15** aquilas **Ib** aquila **M** aquilam **Iac** || **25** discri-
mine **MIac** distinctione **IbU** | solitas **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ solita **IbUY**$_{03}$ | adula-
tiones **Ia** adulatione **MIbUY**$_{03}$ in adulationes **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ | edoctum **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$
sedoctum **MIbUY**$_{03}$ seductum **B**^{2}**Hol U**^{2}**Y**$_{03}{}^2$ || **30** Aug. **MV**$_{58}$**HIb** augusti
IacL$_{24}$ (*per parablepsin; sed de forma compendii uide Andr. 1900, 10 et Lindsay
420*) || **32** libertorum amicorum **MIb** libertorum amicorumque **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ ami-
corum libertorumque **UY**$_{03}$

plebis rumorem in theatro ut spectator, in circo ut fautor adfectauit: quae grata sane et popularia, si a uirtutibus proficiscerentur, memoria uitae prioris indecora et uilia accipiebantur. uentitabat in senatum, etiam
3 cum paruis de rebus patres consulerentur. ac forte Priscus Heluidius praetor designatus contra studium eius censuerat. commotus primo 5 Vitellius, non tamen ultra quam tribunos plebis in auxilium spretae potestatis aduocauit; mox mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius uerebantur, nihil noui accidisse respondit, quod duo senatores in re publica dissentirent; solitum se etiam Thraseae contra dicere. inrisere plerique impudentiam aemulationis; aliis id ipsum placebat, quod 10 neminem ex praepotentibus, sed Thraseam ad exemplar uerae gloriae legisset.

92 Praeposuerat praetorianis Publilium Sabinum a praefectura cohortis, Iulium Priscum tum centurionem: Priscus Valentis, Sabinus Caecinae gratia pollebant; inter discordes Vitellio nihil auctoritatis. 15 munia imperii Caecina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quae bello et castris male dissimulata prauitas amicorum et fecunda gignendis inimicitiis ciuitas auxerat, dum ambitu comitatu et immensis salutantium agminibus contendunt comparanturque, uariis in hunc aut illum Vitellii
2 inclinationibus. nec umquam satis fida potentia, ubi nimia est. simul 20 ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestiuis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. nec eo segnius inuaserant domos hortos opesque imperii, cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galba reddiderat, nulla principis misericordia iuuarentur.
3 gratum primoribus ciuitatis etiam plebs adprobauit, quod reuersis ab 25 exilio iura libertorum concessisset, quamquam id omni modo seruilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus, et quidam in domum Caesaris transgressi atque ipsis dominis potentiores.

93 Sed miles, plenis castris et redundante multitudine in porticibus 30 aut delubris et Vrbe tota uagus, non principia noscere, non seruare uigilias neque labore firmari: per inlecebras Vrbis et inhonesta dictu corpus otio, animum libidinibus imminuebant. postremo ne salutis quidem cura: infamibus Vaticani locis magna pars tetendit, unde crebrae in uulgus mortes, et adiacente Tiberi Germanorum Gallorumque ob- 35 noxia morbis corpora fluminis auiditas et aestus impatientia labefecit.

4 consulerentur **Iac** consularentur **M** consultarentur **Ib** || 11 neminem **MIb** **U**$\mathbf{Y}_{03}$ non **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 13 Publilium *Halm coll. III 36, 2* publium **Ω** | a praefectura *Merc.* ad praefectura **M** ad praefecturam **ω** || 14 tum centurionem *Lips.* dum centurio est **M**$\mathbf{L}_{24}$**ZU**$\mathbf{Y}_{03}$ dum centurio esset **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ olim centuriones **BHol** olim centurionem *v. d. Vliet* || 36 auiditas **Iac** (*Put.*) auiditate **MIb**

insuper confusus prauitate uel ambitu ordo militiae: sedecim praetoriae, 2
quattuor urbanae cohortes scribebantur, quis singula milia inessent. plus
in eo dilectu Valens audebat, tamquam ipsum Caecinam periculo exe-
misset. sane aduentu eius partes conualuerant, et sinistrum lenti iti-
5 neris rumorem prospero proelio uerterat omnisque inferioris Germaniae
miles Valentem adsectabatur, unde primum creditur Caecinae fides
fluitasse.

Ceterum non ita ducibus indulsit Vitellius, ut non plus militi 94
liceret. sibi quisque militiam sumpsere: quamuis indignus, si ita malu-
10 erat, urbanae militiae adscribebatur; rursus bonis remanere inter legio-
narios aut alares uolentibus permissum. nec deerant qui uellent, fessi
morbis et intemperiem caeli incusantes. robora tamen legionibus alisque
subtracta, conuulsum castrorum decus, uiginti milibus e toto exercitu
permixtis magis quam electis.

15 Contionante Vitellio postulantur ad supplicium Asiaticus et Flauus 2
et Rufinus duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent. nec coercebat
eius modi uoces Vitellius: super insitam animo ignauiam conscius sibi
instare donatiuum et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur.
liberti principum conferre pro numero mancipiorum ut tributum iussi: 3
20 ipse sola perdendi cura stabula aurigis exstruere, circum gladiatorum
ferarumque spectaculis opplere, tamquam in summa abundantia pe-
cuniae inludere.

Quin et natalem Vitellii diem Caecina ac Valens editis tota Vrbe 95
uicatim gladiatoribus celebrauere ingenti paratu et ante illum diem
25 insolito. laetum foedissimo cuique apud bonos inuidiae fuit, quod ex-
structis in campo Martio aris inferias Neroni fecisset. caesae publice
uictimae cremataeque; facem Augustales subdidere, quod sacerdotium,
ut Romulus Tatio regi, ita Caesar Tiberius Iuliae genti sacrauit. nondum 2
quartus a uictoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus Polyclitos
30 Patrobios et uetera odiorum nomina aequabat. nemo in illa aula pro-
bitate aut industria certauit; unum ad potentiam iter, prodigis epulis et

1 insuper confusus **Ω** confusus insuper *Gerber prob. Andr. B. 1922, 62, contrad. Heubner in comm.* || 3 dilectu **MIc** delectu **Iab**$\mathbf{Y_{03}}$ || 12 incusantes **MIa**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ accusantes **IbU**$\mathbf{Y_{03}}$ || 17 eiusmodi **MIa**$\mathbf{L_{24}}$**Z** huiusmodi **BHolIc** | insitam **Iac Hol** i. mortem **MIb** (mortem *ut glossema antecedentis uoc. q. e.* supplicium *punctis del.* **B** *uel* $\mathbf{B^{corr.}}$) i. inerti *Pich.* i. marcenti *Or.* i. socordi *Helmreich 317* || 18 donatiuum **Ia** donatiuom **M** donatiuo $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ donatiuos **IbU**$\mathbf{Y_{03}}$ || 26 fecisset **L** (*Lips.*) iecisset **MIbc** iecissent **Ia** || 27 facem **MIbU**$\mathbf{Y_{03}}$ faces **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ | subdidere $\mathbf{L^2}$ (*Rhen.*) subdere **MIbc** subditae **Ia** || 27–28 quod – sacrauit *secl. Nipp. Ritt. 1864*^{2}*, 619 coll. 1, 54, 1; et inauditum quidem illud* Caesar Tiberius (*cf. Macke 6*) || 29 quartus **Ω** *sed debuit esse* sextus *si* uictoria *pugnam Cremonensem mensis Aprilis significatura esset; num Taciti an scribarum is error incertum*

3 sumptu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. ipse abunde ratus, si praesentibus frueretur, nec in longius consultans, nouiens milliens sestertium paucissimis mensibus interuertisse creditur. magna et misera ciuitas, eodem anno Othonem, Vitellium passa, inter Vinios Fabios, Icelos Asiaticos uaria et pudenda sorte agebat, donec successere Mucianus et Marcellus et magis alii homines quam alii mores.

96 Prima Vitellio tertiae legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistulis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur; sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulantes mollius interpretabantur: unius legionis eam seditionem, 2 ceteris exercitibus constare fidem. in hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, praetorianos nuper exauctoratos insectatus, a quibus falsos rumores dispergi; nec ullum ciuilis belli metum adseuerabat, suppresso Vespasiani nomine et uagis per Vrbem militibus, qui sermones populi coercerent. id praecipuum alimentum famae erat.

97 Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispaniis exciuit, segniter et necessitatem dissimulans. perinde legati prouinciaeque cunctabantur, Hordeonius Flaccus suspectis iam Batauis anxius proprio bello, Vettius Bolanus numquam satis quieta Britannia, et uterque ambigui. neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum legati, pares iure et prosperis Vitellii rebus certaturi ad obse-2 quium, aduersam eius fortunam ex aequo detrectabant. in Africa legio cohortesque delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae, rursus iussu Vitellii militiam cepere; simul cetera iuuentus dabat impigre nomina. quippe integrum illic ac fauorabilem proconsulatum Vitellius, famosum inuisumque Vespasianus egerat: proinde socii de imperio utriusque coniectabant, sed experimentum contra fuit.

98 Ac primo Valerius Festus legatus studia prouincialium cum fide iuuit; mox nutabat, palam epistulis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fouens et haec illaue defensurus, prout inualuissent. deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani per Raetiam et Gallias militum et centurionum quidam ad Vitellium missi necantur: plures 2 fefellere, fide amicorum aut suomet astu occultati. ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primum socordia Vitellii, dein Pannonicae Alpes praesidiis insessae nuntios retinebant.

1 ganeaque *Palmerius* galanae aquae **MU**$\mathbf{Y}_{03}$ gaianae aquae **Ib**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ caianae aquae **Ia** luxuriaque **L** || 2 nouiens milliens **M** nouies millies *ω* || 4 Vitellium **M** uitelliumque *ω* || 10 mollius **Ib** (*Rhen.*) mullius **M** nullius **Iac** melius **L** || 19 ambigui *Ω* ambiguus *Ritt. 1865, 59 nescio an recte* || 32 quidam ad *Ω* quidam ⟨atque⟩ ad *Ritt.* || 33 suomet astu **L** suo mestati **M** suo mestatu $\mathbf{M}^1$ suomet statu **Iabc**

mare quoque etesiarum flatu in Orientem nauigantibus secundum, inde aduersum erat.

99 Tandem irruptione hostium atrocibus undique nuntiis exterritus Caecinam ac Valentem expedire ad bellum iubet. praemissus Caecina,
5 Valentem e graui corporis morbo tum primum adsurgentem infirmitas tardabat. longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non uigor corporibus, non ardor animis; lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi; impatiens solis pulueris tempestatum, quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior.
10 2 accedebat huc Caecinae ambitio uetus, torpor recens, nimia fortunae indulgentia soluti in luxum, seu perfidiam meditanti infringere exercitus uirtutem inter artes erat. credidere plerique Flauii Sabini consiliis concussam Caecinae mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo: rata apud Vespasianum fore pacta transitionis. simul odiorum inuidiaeque erga
15 Fabium Valentem admonebatur, ut impar apud Vitellium gratiam uiresque apud nouum principem pararet.

100 Caecina e complexu Vitellii multo cum honore digressus partem equitum ad occupandam Cremonam praemisit. mox uexilla primae, quartae, quintae decumae, sextae decumae legionum, dein quinta et
20 duoetuicensima secutae; postremo agmine unaetuicensima Rapax et prima Italica incessere cum uexillariis trium Britannicarum legionum et electis auxiliis. 2 profecto Caecina scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductauerat, ut in itinere opperiretur: sic sibi cum Caecina conuenisse. qui praesens eoque ualidior mutatum id consilium finxit, ut ingruenti
25 bello tota mole occurreretur. 3 ita adcelerare legiones, Cremonam, pars Hostiliam petere iussae: ipse Rauennam deuertit praetexto classem adloquendi: mox patuit secretum componendae proditionis quaesitum. namque Lucilius Bassus post praefecturam alae Rauennati simul ac

1 etesiarum *Rhen.* et esi flabra aquilonis arum *uel sim.* **MIbc** (*cf. Lucr. V 742; VI 730*) etesiae flabant harum (horum) **Ia** || 3 irruptione **Iabc** inruptionem **M** ⟨de⟩ irruptione *Freudenberg 399–400* | exterritus *Ω* exterritus ⟨Vitellius⟩ *Ritt. 1865, 61* || 4 expediri *Ω* expedire *Acid. Andr. 1914, 1064–1065* || 10 uetus $\mathbf{M}^1$ *mg* **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ metus **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 11 meditanti *Rhen.* meditatio *Ω* meditantis **L** || 17 Caecina e *Or.* caecinae **M** caecina *ω; an* Caecina a *?* || 18–19 uexilla primae quartae quintae decimae sextae decimae *Ferlet* (*sed add.* et *ante* sextae decimae *quod sustulit Nipp. 1855, 9 = Opusc. 210–211*) u. in quattuor decũ xuj **M** u. in quatuordecim et tredecim (legiones) **Ib** u. in xiiii & xviii $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ u. xiiii et xiii (legiones) **U** u. quatuordecima et tredecima (legiones) $\mathbf{Y}_{03}$ uexillarii xiiii et xviii **Ia** || 19 dein **MIbc** deinde **Ia** || 20 duoetuice(n)sima **MIb**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ duodecima et uigesima **U**$\mathbf{Y}_{03}$ duodeuicesima **Ia**$\mathbf{L}_{24}$ || 24 mutatum **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ ramutatum **M** immutatum **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 25 Cremonam **Ia**$\mathbf{U}^2$ *mg* cremona **MIbc** || 26 deuertit **M** $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{03}$ diuertit **Iab**$\mathbf{Y}_{02}$**U** || 27 patuit **Ib** (*Martin 1951*) patui **M** pataui(i) **Iac** | proditionis *Ω* proditioni *Rhen.* || 28 Lucilius Bassus *Rhen.* (*cf.* PIR^2 *L 379*) lucilius **MIab** lucius (*uel* L.) **Ic**, blessus *uel* blesus *uel* blexus **MIabc** bassus $\mathbf{B}_{05}^2 \mathbf{N}_{23}^2 \mathbf{V}_{63}^2 \mathbf{Ven}^2$

Misenensi classibus a Vitellio praepositus, quod non statim praefecturam praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscebatur. nec sciri potest traxeritne Caecinam, an, quod euenit inter malos ut
101 et similes sint, eadem illos prauitas impulerit. scriptores temporum, qui potiente rerum Flauia domo monimenta belli huiusce composuerunt, 5 curam pacis et amorem rei publicae, corruptas in adulationem causas, tradidere: nobis super insitam leuitatem et prodito Galba uilem mox fidem aemulatione etiam inuidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteiren-
2 tur, peruertisse ipsum Vitellium uidentur. Caecina legiones adsecutus centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio uariis artibus 10 subruebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe ob memoriam recentis pro Othone militiae.

LIBER TERTIVS

1 Meliore fato fideque partium Flauianarum duces consilia belli tractabant. Poetouionem in hiberna tertiae decimae legionis conuenerant. illic agitauere, placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo uires 15 uniuersae consurgerent, an ire comminus et certare pro Italia constantius
2 foret. quibus opperiri auxilia et trahere bellum uidebatur, Germanicarum legionum uim famamque extollebant, et aduenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum et, quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud 20 uictos animum. sed insessis interim Alpibus uenturum cum copiis Orientis Mucianum; superesse Vespasiano mare classes studia prouinciarum, per quas uelut alterius belli molem cieret. ita salubri mora nouas uires adfore, et praesentibus nihil periturum.

2 Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitor) festinationem 25 ipsis utilem, Vitellio exitiosam disseruit. plus socordiae quam fiduciae accessisse uictoribus; neque enim in procinctu et castris habitos: per omnia Italiae municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto

3–4 ut et similes sint **Ω** : *locus uarie et incassum uexatus est a Wurm 1853, 366; C. Her.; Url. 1876, 508; Schöne 1891*[1]*; Wolff (1914)* || 4 *nullam hic causam capitum distinctionis esse bene uidit Classen 1863, 14 sicut Bekker et Ritter 1848* | temporum **Ω** temporum ⟨illorum⟩ *Gercke 252* || 5 monimenta **MBHolIc** monumenta **IaL**$_{24}$**ZY**$_{02}$ || 8 Vitellium **Ω** Vespasianum *Classen 15* || 9 ipsum **Ω** ipsi *Classen* [ipsum] *Novák 1892* | Vitellium **MIabc** *om.* **II** (*Lips. C. Her. 1885*) || 15 Pannoniae **Ω** (*cf. W. Her. 1916, 794*) Pannonicas *Rup.* || 18 mox **Ω** modo *Woe. 1868, 138 n. 6* || 23 quas **Ω** quae *Nipp.* || 24 et **MIabc** e *Nipp.* ex *Url. 1864, 251* et ex *Pluygers 52* || 25 concitor *Or. Haase* conciator **MBHol** concitator **IaL**$_{24}$ contionator **Ic**

ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas uoluptates hausisse. circo quoque ac theatris et amoenitate Vrbis emollitos aut ualetudinibus 2 fessos; sed addito spatio rediturum et his robur meditatione belli; nec procul Germaniam, unde uires; Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias
5 Hispaniasque, utrimque uiros equos tributa, ipsamque Italiam et opes Vrbis; ac si inferre arma ultro uelint, duas classes uacuumque Illyricum mare. quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim pecuniam et commeatus? quin potius eo ipso 3 uterentur, quod Pannonicae legiones deceptae magis quam uictae
10 resurgere in ultionem properent, Moesici exercitus integras uires attulerint. si numerus militum potius quam legionum putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum; et profuisse disciplinae ipsum pudorem; equites uero ne tum quidem uictos, sed quamquam rebus aduersis disiectam Vitellii aciem. 'duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc 4
15 sedecim alarum coniuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa operient ac superfundent oblitos proeliorum equites equosque. nisi quis retinet, idem suasor actorque consilii ero. uos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae cohortes sufficient. iam uiam reseratam militi, iam impulsas Vitellii res audietis. iuuabit sequi et uestigiis
20 uincentis insistere.'

Haec ac talia flagrans oculis, truci uoce, quo latius audiretur (etenim 3 se centuriones et quidam militum consilio miscuerant), ita effudit, ut cautos quoque ac prouidos permoueret, uulgus et ceteri unum uirum ducemque, spreta aliorum segnitia, laudibus ferrent. hanc sui famam ea
25 statim contione commouerat, qua recitatis Vespasiani epistulis non ut plerique incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset: aperte descendisse in causam uidebatur, eoque grauior militibus erat culpae uel gloriae socius.

Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas. is quoque inclementer 4
30 in Vitellium inuehi solitus nihil spei sibi inter aduersa reliquerat. Tampius Flauianus, natura ac senecta cunctator, suspiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset; idemque, quod

1 ante se **MIabc** antea *Nipp.* ante **U** *Lallemand Ritt. 1864*[2]*, 620; an* ante se‹uierint›*?* || **2** ac **MIac** *om.* **Ib** || **17** suasor actorque *Jacob 1842, 11–12 Doed. 1844, 3 Müller 1869, 5 n.* suasor auctorque (suāosor **M** *sed notam del. corr.*) ***Ω*** auctor actorque *Leopold ap. Hartman 278* (*cf. Cic. Ph. 2, 26; Nep. Att. 3, 2*) || **18–19** ‹uiam› reseratam militi, iam ‹impulsas› *scripsi* reserata militiam **M**$\mathbf{V_{58}}$ reserata militia **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ reseratam militiam **Ib** (*Len. 1930, 498–499*) feratam miliciam **U** feratam militiam $\mathbf{Y_{03}}$ reseratam Italiam *Pich.* reseratam militi Italiam *Koe.* || **21** ac **MIbU**$\mathbf{Y_{03}}$ et **Ia** atque $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ || **26** interpretationem ***Ω*** interpretatione *Acid.* || **27** grauior **MIbU**$\mathbf{Y_{03}}$ gratior **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ || **30** Tampius **M** tum pius **Iabc** t. ampius $\mathbf{V_{58}}$*; cf. 10, 2* || **31** cunctator *Lips.* cunctatior **MIabc** cunctantior *Halm Waszink 1942* || **32** idemque **Ia** idque **M**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ isque **IbU**$\mathbf{Y_{03}}$

coeptante legionum motu profugus, dein sponte remeauerat, perfidiae
2 locum quaesisse credebatur. nam Flauianum, omissa Pannonia ingressum Italiam et discrimini exemptum, rerum nouarum cupido legati nomen resumere et misceri ciuilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flauiani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie praetenderetur.

5 Ceterum ut transmittere in Italiam impune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Moesico celeraret. ac ne inermes prouinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazugum, penes quos ciuitatis regimen, in commilitium adsciti. plebem quoque et uim equitum, qua sola ualent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur aut maiore ex diuerso mercede ius fasque exuerent. trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueborum, quis uetus obsequium erga Romanos et gens fidei commissi patientior.
2 posita in latus auxilia, infesta Raetia, cui Porcius Septiminus procurator erat, incorruptae erga Vitellium fidei. igitur Sextilius Felix cum ala Auriana et octo cohortibus ac Noricorum iuuentute ad occupandam ripam Aeni fluminis, quod Raetos Noricosque interfluit, missus. nec his aut illis proelium temptantibus, fortuna partium alibi transacta.

6 Antonio uexillarios e cohortibus et partem equitum ad inuadendam Italiam rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam et dux Corbulo et prosperae in Armenia res addiderant. idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis uirtutes criminatus; unde infami gratia primum pilum adepto laeta ad praesens male parta
2 mox in perniciem uertere. sed Primus ac Varus occupata Aquileia per proxima quaeque ac Opitergii et Altini laetis animis accipiuntur. relictum Altini praesidium aduersus classem Rauennatem nondum defectione

6 cum **MIaUY**$_{03}$ tum **Ibc** || 7 transmittere **M** transmitteret **IabY**$_{02}$**Y**$_{03}$ transmitteretur **V**$_{58}$**L**$_{24}$**U** *om.* **Y**$_{01}$; *post* tr. *suppl.* bellum *Acid.* (*cf. II 17, 1*), militem *Ritt. 1865, 640*, rem *Walter 1918* | impune et *Pich.* impune et eo **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ impunem et **M** impunem eo **M**^{1}**IbUY**$_{03}$ || 8 Satur|nino cum *hic inuersionis confinium; uide app. crit.* || 14 commissi **Ib** commissior **MUY**$_{03}$ commissae **IaY**$_{01}$ commissa **Y**$_{02}$ commissique *J. F. Gron. Jacob 1842, 12* quam iussorum *Scheffer Wurm 1853, 367* quo remissior *Madv. 3, 240* commilitio *Meiser 1884*^{1}*, 92* ⟨quam⟩ commissi *Walter 1918, 1930* ⟨quam⟩ commilitii *Lenchantin 1930, 499–501* promissae *Watt 359–360* || 15 Porcius **MV**$_{58}$ portius **Iac** portus **Ib** || 18 Aeni *Rhen.* rheni ***Ω*** Eni *Ritt. 1865, 640* | missus ***ω*** missum **M** || 21 quam gloriam **MIaY**$_{02}$ magis quam gloria **Ibc** || 24 adepto **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ adeptus **IbUY**$_{03}$ | parta **Iac** parata **MIb** [(male) parta] *Prammer 1871*^{1}*, 5–7* || 25.26 ⟨per⟩ proxima *Baiter* proxima ***Ω*** || 26 Altini ***ω*** alpini **M** || 27 classem Rauennatem **IaBHolY**$_{01}$**Y**$_{02}$ classis rauennatis **ML**$_{24}$**Z** classes rauennates **UY**$_{03}$ (*post* Rauennatis *suppl.* coepta *Weissenborn 28*, motum *Halm*, conatus *Heinisch 1853, 16*, minas *Lenchantin 1930, 501*, mecum *v. d. Vliet*, uim *Sörbom 165; ante* classis *scripsit* ad incursus *Castiglioni*)

eius audita. inde Patauium et Ateste partibus adiunxere. illic cognitum
tris Vitellianas cohortes alamque, cui Sebosianae nomen, ad Forum
Alieni ponte iuncto consedisse. placuit occasio inuadendi incuriosos; 3
nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermes plerosque oppressere.
5 praedictum, ut paucis interfectis ceteros pauore ad mutandam fidem
cogerent. et fuere qui se statim dederent: plures abrupto ponte instanti
hosti uiam abstulerunt.

Vulgata ea uictoria principia belli secundum Flauianos data, et 7
legiones septima Galbiana, tertia decima Gemina cum Vedio Aquila
10 legato Patauium alacres ueniunt. ibi pauci dies ad requiem sumpti, et
Minicius Iustus praefectus castrorum legionis septimae, quia adductius
quam ciuili bello imperitabat, subtractus militum irae ad Vespasianum
missus est. desiderata diu res interpretatione gloriaque in maius accipitur, 2
postquam Galbae imagines discordia temporum subuersas in omnibus
15 municipiis reponi iussit Antonius, decorum pro causa ratus, si placere
Galbae principatus et partes reuirescere crederentur.

Quaesitum inde, quae sedes bello legeretur. Verona potior uisa, 8
patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua praeualebant:
simul coloniam copiis ualidam auferre Vitellio in rem famamque uideba-
20 tur. possessa ipso transitu Vicetia; quod per se paruum (etenim modicae
municipio uires) magni momenti locum obtinuit reputantibus illic
Caecinam genitum et patriam hostium duci ereptam. in Veronensibus
pretium fuit: exemplo opibusque partes iuuere; et interiectus exercitus
praeter Raetiam ac Noricas Iuliasque Alpes, ne peruium illa Germanicis
25 exercitibus foret, obsaepserat. quae ignara Vespasiano aut uetita: 2
quippe Aquileiae sisti bellum exspectarique Mucianum iubebat, adicie-
batque imperio consilium, quando Aegyptus, claustra annonae, uectigalia
opulentissimarum prouinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum
egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi. eadem Mucianus 3
30 crebris epistulis monebat, incruentam et sine luctu uictoriam et alia
huiusce modi praetexendo, sed gloriae auidus atque omne belli decus

2 Sebosianae *Nipp.* (*cf. CIL XVI 48 et 49*) sebonianae *uel* stribonianae **MIabc** || 4 inermes **ω** inermos **M** (*sed ob* incuriosos plerosque ceteros *suspectum*) | oppressere $\mathbf{M^1}$**Iac** oppresse **MIb** || 8–9 *uide app. crit.* || 9 Gemina *secl. Ritter 1864², 548–549* || 11 Minicius *cf. PIR² M 615* municius **MIb** munitius $\mathbf{BY_{01}}$ minutius $\mathbf{IaY_{02}}$ mutius $\mathbf{UY_{03}}$ || 13 gloriaque $\mathbf{IbUY_{03}}$ gloriaeque $\mathbf{MY_{01}Y_{02}}$ gloriae in **Ia** | maius $\mathbf{MIaBL_{24}Y_{01}Y_{02}}$ maior $\mathbf{B^2HolZUY_{03}}$ || 15 reponi **Ib** (*cf. 14, 1*) rceoli **MIac** | placeret **HIbc** placere **MIa** || 16 partes | reuirescere *hic inuersionis confinium; uide app. crit.* || 20 paruum *Haase* parum **Ω** || 23 interiectus $\mathbf{IbU^2Y_{03}}$ intertectus **MU** interceptus $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ || 24 p⟨raeter⟩ Raetiam ⟨ac Noricas⟩ [ac] *scripsi* ptiam **M** p. rhetiam **Ia** pretiam **B** retiam **HolU** pretiam $\mathbf{L_{24}Z}$ prethiam $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ | [ac] ne *Lips.* ac **Ω** ac ⟨Noricum⟩ *Weissenborn* (*cf. I 70, 2; potest et* ac ⟨Carnicas⟩ *legi*)

sibi retinens. ceterum ex distantibus terrarum spatiis consilia post res adferebantur.

9 Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium inrupit, temptatisque leui proelio animis ex aequo discessum. mox Caecina inter Hostiliam, uicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis castra permuniit, 5
2 tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quod si adfuisset fides, aut opprimi uniuersis Vitellianorum uiribus duae legiones, nondum coniuncto Moesico exercitu, potuere, aut retro actae deserta Italia turpem fugam consciuissent. sed Caecina per uarias moras prima hostibus prodidit tempora belli, dum, quos armis pellere 10 promptum erat, epistulis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae
3 firmaret. interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana aduenit. legioni tribunus Vipstanus Messalla praeerat, claris maioribus,
4 egregius ipse et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) 15 misit epistulas Caecina, temeritatem uicta arma tractantium incusans. simul uirtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellii modica et uulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus, quod
5 aut corrumperet hostem aut terreret. Flauianarum partium duces omissa prioris fortunae defensione pro Vespasiano magnifice, pro causa 20 fidenter, de exercitu securi, in Vitellium ut inimici rescripsere, facta tribunis centurionibusque retinendi quae Vitellius indulsisset spe, atque ipsum Caecinam non obscure ad transitionem hortabantur. recitatae pro contione epistulae addidere fiduciam, quod submisse Caecina, uelut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim tamquam 25 insultantes Vitellio scripsissent.

10 Aduentu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octauam Numisius Lupus ducebant, ostentare uires et militari uallo Veronam circumdare placuit. forte Galbianae legioni in aduersa fronte ualli opus cesserat, et uisi procul sociorum equites uanam 30
2 formidinem ut hostes fecere. rapiuntur arma metu proditionis. ira mili-

1 post res **IabUY**$_{03}$ posttres **M** post tres menses **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 4 Hostiliam **UY**$_{03}$ hostiam **MIabY**$_{01}$ ostiam **Y**$_{02}$ || 5 uicum Veronensium **Ω** *del. Helmreich 318 non sine causa* || 6 flumine **Ω**; *sed ualde dubium cum* Pado amne *scribendum esset* (*cf. Wellesley 1956 207–209*) || 9 consciuissent **Ω** conciuissent *Ritt. 1865, 642* || 13 Vipstanus *Rupertus* (*cf. PIR*[1] *V 468*) uipsanius **MIbUY**$_{03}$ uipsanus **Ia Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ | Messalla **MIa** messala **B**$_{72}$**Ibc** || 16 temeritatem **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ temeritate *ω* || 21 rescripsere *Frei.* praesumpsere **Ω** (uti minis) praesumpsere *Madv. 3, 240–241* ⟨loqui⟩ praesumpsere *Lenchantin 1930, 501–502* || 28 Aponianus *Rhen. coll. 11, 3* apontanus **Ω** | Numisius **MIac** munisius **Ib** || 30 uisi **M**^{1} *ω* uisi In **M** uisi inde *Nolte 87* uisi non *Ritt. 1865, 642–643* || 31 arma metu *Faer.* armā et ut **M** arma et ut **M**^{1}**Iabc**

tum in Tampium Flauianum incubuit, nullo criminis argumento, sed
iam pridem inuisus turbine quodam ad exitium poscebatur: propinquum
Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donatiui clamitabant. nec
defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque
5 stratus, lacera ueste, pectus atque ora singultu quatiens. id ipsum apud
infensos incitamentum erat, tamquam nimius pauor conscientiam argu-
eret. obturbatur militum uocibus Aponius, cum loqui coeptaret, fremitu 3
et clamore ceteros aspernantur. uni Antonio apertae militum aures;
namque et facundia aderat mulcendique uulgum artes et auctoritas. ubi
10 crudescere seditio et a conuiciis ac probris ad tela et manus transibant,
inici catenas Flauiano iubet. sensit ludibrium miles, disiectisque qui
tribunal tuebantur extrema uis parabatur. opposuit sinum Antonius 4
stricto ferro, aut militum se manibus aut suis moriturum obtestans; ut
quemque notum et aliquo militari decore insignem aspexerat, ad feren-
15 dam opem nomine ciens. mox conuersus ad signa et bellorum deos,
hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam inicerent
orabat, donec fatiscere seditio et extremo iam die sua quisque in tentoria
dilaberentur. profectus eadem nocte Flauianus obuiis Vespasiani litteris
discrimini exemptus est.

20 Legiones uelut tabe infectae Aponium Saturninum Moesici exerci- 11
tus legatum eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore et
opere fessae, sed medio diei exarserant, uulgatis epistulis, quas Saturninus
ad Vitellium scripsisse credebatur. ut olim uirtutis modestiaeque, tunc 2
procacitatis et petulantiae certamen erat, ne minus uiolenter Aponium
25 quam Flauianum ad supplicium deposcerent. quippe Moesicae legiones
adiutam a se Pannonicorum ultionem referentes, et Pannonici, uelut
absoluerentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant, in hortos, in
quibus deuertebatur Saturninus, pergunt. nec tam Primus et Aponianus 3
et Messalla, quamquam omni modo nisi, eripuere Saturninum, quam
30 obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, uacantium forte balnearum
fornacibus abditus. mox omissis lictoribus Patauium concessit. digressu 4
consularium uni Antonio uis ac potestas in utrumque exercitum fuit,
cedentibus collegis et obuersis militum studiis. nec deerant qui crederent
utramque seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello frueretur.

1 Tampium *Faer. Nipp. 1855, 8–9 = Opusc. 210* T. ampium **MIbUY**$_{03}$ t. amopium **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ t. ap(p)ium **Ia** || 7 obturbatur **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ (*Or.*) obturbabatur **MIabUY**$_{03}$ || 8 aspernantur **MIacL**$_{24}$**Z** aspernābatur **B** aspernabatur **Hol** aspernabantur *Ern.* || 9 uulgum **Ω** uulgus **L**$_{24}$ (*cf. Ritt. RhM 16* [*1865*] *464; Sirker 11; NW I 972*) || 10 crudescere **MIac** crudesceret **Ib** || 14 aspexerat **Iabc** adspexerat **M** || 17 fatiscere **MIabc** fatisceret *Rhen.* || 24 et **MIac** *om.* **Ib** || 27 hortos *uel* ortos **ω** hortus **M** || 28 deuertebatur **MY**$_{01}$ diuertebatur **Iabc** | Aponianus **MIac** aponius **Ib** || 29 Messalla **Ia** messala **MIbc** | nisi **ML**$_{24}$**ZIc** nixi **IaBHol** || 33 militum **IabY**$_{01}$**Y**$_{02}$**U**^{2} militibus **MUY**$_{03}$ militaribus *Pich.* militis *J. Gron.*

12 Ne in Vitellii quidem partibus quietae mentes: exitiosiore discordia non suspicionibus uulgi, sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus classis Rauennatis praefectus ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatae Pannoniique erant, quae prouinciae Vespasiano tenebantur, partibus eius adgregauerat. nox proditioni electa, ut ceteris ignaris 5
2 soli in principia defectores coirent. Bassus pudore seu metu, quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. trierarchi magno tumultu Vitellii imagines inuadunt, et paucis resistentium obtruncatis ceterum uulgus rerum nouarum studio in Vespasianum inclinabat. tum progressus
3 Lucilius auctorem se palam praebet. classis Cornelium Fuscum praefec- 10 tum sibi destinat, qui propere adcucurrit. Bassus honorata custodia Liburnicis nauibus Atriam peruectus a praefecto alae Memmio Rufino praesidium illic agitante uincitur, sed exsoluta statim uincula interuentu Hormi Caesaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

13 At Caecina, defectione classis uulgata, primores centurionum et 15 paucos militum, ceteris per militiae munera dispersis, secreta castrorum adfectans in principia uocat. ibi Vespasiani uirtutem uiresque partium extollit: transfugisse classem, in arto commeatum, aduersas Gallias Hispaniasque, nihil in Vrbe fidum; atque omnia de Vitellio in deterius. mox incipientibus qui conscii aderant, ceteros re noua attonitos in uerba 20 Vespasiani adigit; simul Vitellii imagines dereptae et missi, qui Antonio
2 nuntiarent. sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles praescriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellii effigies adspexit, uastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt. huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine proelio, sine uulnere 25 uinctas manus et capta traderent arma? quas enim ex diuerso legiones? nempe uictas; et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecumanosque, quos tamen isdem illis campis fuderint strauerint-

2 Lucilius **MIbY$_{03}$** lucillius **IaY$_{01}$Y$_{02}$** lucius **U** || 8 obtruncatis **IaZ** obumbratis **MIbc** obturbatis *L. Schiller ap. Halm* || 10 classis *Ω* ⟨at⟩ classis *Bip.* (*post* classis *lacunam suspicati sunt Savile et Walther, incredulo J. F. Gron.*) | Fuscum **N$_{22}$LV$_{64}$** tuscum **MIabc** || 11 adcucurrit **MIbY$_{03}$** accurrit **IaL$_{24}$U** adcurrit **Y$_{01}$Y$_{02}$** || 12 Atriam **MU** (*cf. CIL V pp. 220–221*) atria **Y$_{03}$** adriam **IbY$_{01}$ Y$_{02}$U^2***mg* hadriam **Ia** (*cf. Str. 5, 1, 8*) | peruectus **MIaUY$_{03}$** prouectus **Ib Y$_{01}$Y$_{02}$** | Memmio **GJH^2** (*cf. PIR^2 M 468, 469*) uiuenniorum **MZUY$_{03}$** mennio *uel* mennino **Ia** uiuennorum **Ib** iuennio **Y$_{01}$** uiennio **Y$_{02}$** Vibennio *PIR*[1] *V 368* || 16 secreta **Ia** secretorum **MIbc** secretum **L** secretiora *Pich.* || 17 adfectans **M** affectans *ω* || 18 transfugisse **M^1** *ω* transfugisset **M** | in arto **B$_{72}$** in arcto **Ia** in arte **M** in arce **IbY$_{03}$** in arcem **U** inopia **Y$_{01}$Y$_{02}$** | commeatum **MIacL$_{24}$Z** commeatuum **BHol** commeatus **Y$_{03}$** || 21 dereptae **M** direptae *ω* || 22 in fama **MIac** (*cf. II 73*) infamis **IbY$_{02}$** infamia (prodita) *Anquetil 1841, 39* || 26–28 quas enim – strauerintque *post p. 93, 2* darentur *bene transposuit Haase, uncis incluserunt Bip. et Oberlin*

que. ut tot armatorum milia, uelut grex uenalium, exuli Antonio donum 3
darentur? octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. id Basso,
id Caecinae uisum, postquam domos hortos opes principi abstulerint,
etiam militibus principem auferre, principi militem. integros incruentos-
5 que, Flauianis quoque partibus uiles, quid dicturos reposcentibus aut
prospera aut aduersa?

Haec singuli, haec uniuersi, ut quemque dolor impulerat, uociferan- **14**
tes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus uincla
Caecinae iniciunt; Fabium Fabullum quintae legionis legatum et Cassium
10 Longum praefectum castrorum duces deligunt; forte oblatos trium
Liburnicarum milites ignaros et insontes trucidant; relictis castris,
abrupto ponte Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus
primae Italicae et unietuicensimae Rapaci iungerentur, quas Caecina ad
obtinendam Cremonam cum parte equitum praemiserat.

15 Vbi haec comperta Antonio, discordes animis, discretos uiribus **15**
hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi
obsequium et iunctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valen-
tem profectum ab Vrbe adceleraturumque cognita Caecinae proditione
coniectabat; et fidus Vitellio Fabius nec militiae ignarus. simul ingens
20 Germanorum uis per Raetiam timebatur; et Britannia Galliaque et
Hispania auxilia Vitellius acciuerat, immensam belli luem, ni Antonius
id ipsum metuens festinato proelio uictoriam praecepisset.

Vniuerso cum exercitu secundis a Verona castris Bedriacum uenit. 2
postero die legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in
25 Cremonensem agrum missae, ut specie parandarum copiarum ciuili
praeda miles imbueretur: ipse cum quattuor milibus equitum ad octauum
a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur. exploratores, ut mos
est, longius curabant.

Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques aduentare hostes, **16**
30 praegredi paucos, motum fremitumque late audiri nuntiauit. dum
Antonius quidnam agendum consultat, auiditate nauandae operae
Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit impulitque Vitellianos
modica caede; nam plurium adcursu uersa fortuna, et acerrimus quisque
sequentium fugae ultimus erat. nec sponte Antonii properatum, et fore 2
35 quae acciderant rebatur. hortatus suos ut magno animo capesserent

1 ut tot **Ia** ut **MIbc** aut *Bernhardy teste Doed. 1847, cf. eund. 1838* || 4 principi militem **L** *prob. Brot.* litem **MIbc** licet **Ia**; *cf. Wellesley 1967, 217–220* || 5 reposcentibus **Ia** rem poscentibus **MIbc** || 18 profectum **MIbc** profecturum **Ia** || 20 et[1] **MIbc** et ex **Ia U** || 23 secundis **M**[1] *ω* secundi **M** | Bedriacum **MIbc** bebriacum **Ia** $\mathbf{Y}_{03}{}^{2}$ *et sic infra* || 26 imbueretur **Iac** imbuerentur **M** iuberetur **Ib** || 28 curabant ***Ω*** cursabant *Haase incassum* || 30 praegredi **MHBZU**$\mathbf{Y}_{03}$ progredi $\mathbf{V}_{58}$**Hol**$\mathbf{L}_{24}\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 35 acciderant ***Ω*** acciderunt *Madv. 2, 562*

pugnam, diductis in latera turmis uacuum medio relinquit iter, quo
Varum equitesque eius reciperet; iussae armari legiones; datum per
agros signum, ut, qua cuique proximum, omissa praeda proelio occurreret.
pauidus interim Varus turbae suorum miscetur intulitque formidinem.
pulsi cum sauciis integri suomet ipsi metu et angustiis uiarum con- 5
flictabantur.

17 Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis aut fortis-
simi militis officium omisit. occursare pauentibus, retinere cedentes, ubi
plurimus labor, unde aliqua spes, consilio manu uoce insignis hosti,
conspicuus suis. eo postremo ardoris prouectus est, ut uexillarium 10
fugientem hasta transuerberaret; mox raptum uexillum in hostem uertit.
quo pudore haud plures quam centum equites restitere: iuuit locus,
artiore illic uia et fracto interfluentis riui ponte, qui incerto alueo et
2 praecipitibus ripis fugam impediebat. ea necessitas seu fortuna lapsas
iam partes restituit. firmati inter se densis ordinibus excipiunt Vitellianos 15
temere effusos, atque illi consternantur. Antonius instare perculsis,
sternere obuios; simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare capere, arma
equosque abripere. et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga
palabantur, uictoriae se miscebant.

18 Ad quartum a Cremona lapidem fulsere legionum signa Rapacis 20
atque Italicae, laeto inter initia equitum suorum proelio illuc usque
prouecta. sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere
turbatos, non obuiam ire ultroque adgredi hostem tantum per spatium
cursu et pugnando fessum: forte uicti haud perinde rebus prosperis
2 ducem desiderauerant atque in aduersis deesse intellegebant. nutantem 25
aciem uictor equitatus incursat et Vipstanus Messalla tribunus cum
Moesicis auxiliaribus adsequitur, quos multi e legionariis quamquam

1 diductis **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ deductis **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ | relinquit **MIa** reliquit **Ibc** || 5 suomet **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ suum et **M** suo et **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 7 fortissimi **Ω** (*quod def. Prammer 1878, 19–20 Sörbom 99*) fortis *Acid. Wurm 1853, 367* || 8 occursare $\mathbf{M}^2$**Ia** occursa **M** occursat **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ accurrere $\mathbf{Y}_{01}$ occurrere $\mathbf{Y}_{02}$ | retinere **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ retinet **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 12 restitere **Iac**$\mathbf{Z}^1$ resistere **MIb**$\mathbf{Y}_{03}$ || 16 illi **Z** (*Rhen.*) illic **Ω** | consternantur **M**$\mathbf{V}_{58}{}^1$**Iabc** consternuntur $\mathbf{V}_{58}\mathbf{B}_{05}\mathbf{Y}_{03}$ | perculsis **Ib** periculi **M** periculsis $\mathbf{M}^1$ periculis **Iac** || 17.18 arma equosque $\mathbf{V}_{58}\mathbf{Y}_{03}{}^2$ armae quosque (*superscr.* a $\mathbf{M}^2$)**M** arma quosque **Ib** arma quos $\mathbf{Y}_{01}$ equos armaque **GH** || 22 prouecta. sed **Ia** prouectas et **M**$\mathbf{L}_{24}$**Z** prouecta et **BHolU**$\mathbf{Y}_{03}$ prouectas eo $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 24 uicti **Ω** (*quod def. Lanchentin 1930, 505*) uicturi **L** (*Ferlet Weidgen 49*); *hic locus uarie et frustra ab edd. uexatus est, e quibus Eussner 1888 uocc.* forte uicti *tamquam glossema seclusit, Heubner ut essent* forte iuncti *scripsit; post* fessum *autem duplex punctum addidit Černjak 1983, 152* || 26 Vipstanus Messalla] *cf. 9, 3* | tribunus **Ω** [tribunus] *Ritt. 1865, 643 coll. 11, 2; 25, 2; 28, 1* || 27 multi e legionariis *Dübner* militiae legionariis **M**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ milites legionarii **Ib** militie legionarii **U**$\mathbf{Y}_{03}$ militiae gloria legionariis **Ia**

raptim ductos aequabant: ita mixtus pedes equesque rupere legionum
agmen. et propinqua Cremonensium moenia quanto plus spei ad effu-
gium, minorem ad resistendum animum dabant. nec Antonius ultra
institit, memor laboris ac uulnerum, quibus tam anceps proelii fortuna,
5 quamuis prospero fine, equites equosque adflictauerat.

Inumbrante uespera uniuersum Flauiani exercitus robur aduenit. **19**
utque cumulos super et recentia caede uestigia incessere, quasi debella-
tum foret, pergere Cremonam et uictos in deditionem accipere aut expu-
gnare deposcunt. haec in medio, pulchra dictu: illa sibi quisque, posse
10 coloniam plano sitam impetu capi. idem audaciae per tenebras inrumpen- 2
tibus et maiorem rapiendi licentiam. quod si lucem opperiantur, iam
pacem, iam preces, et pro labore ac uulneribus clementiam et gloriam,
inania, laturos, sed opes Cremonensium in sinu praefectorum legatorum-
que fore. expugnatae urbis praedam ad militem, deditae ad duces per-
15 tinere. spernuntur centuriones tribunique, ac ne uox cuiusquam audiatur,
quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

Tum Antonius inserens se manipulis, ubi aspectu et auctoritate **20**
silentium fecerat, non se decus neque pretium eripere tam bene meritis
adfirmabat, sed diuisa inter exercitum ducesque munia: militibus cupi-
20 dinem pugnandi conuenire, duces prouidendo consultando, cunctatione
saepius quam temeritate prodesse. ut pro uirili portione armis ac manu 2
uictoriam iuuerit, ratione et consilio, propriis ducis artibus, profuturum;
neque enim ambigua esse, quae occurrant, noctem et ignotae situm urbis,
intus hostes et cuncta insidiis opportuna. non si pateant portae, nisi
25 explorato, nisi die intrandum. an obpugnationem inchoaturos adempto
omni prospectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium, tormentis-
ne et telis an operibus et uineis adgredienda urbs foret? mox conuersus 3
ad singulos, num secures dolabrasque et cetera expugnandis urbibus
secum attulissent, rogitabat. et cum abnuerent, 'gladiisne' inquit 'et pilis
30 perfringere ac subruere muros ullae manus possunt? si aggerem struere,
si pluteis cratibusue protegi necesse fuerit, ut uulgus improuidum inriti
stabimus, altitudinem turrium et aliena munimenta mirantes? quin
potius mora noctis unius, aduectis tormentis machinisque, uim uictoriam-

1 rupere **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ erupere **IbUY**$_{03}$ || 3 minorem **MIaL**$_{24}$**ZY**$_{01}$**Y**$_{02}$ tanto minorem **H***mg***B**$_{72}$**B**^{2}**HolUY**$_{03}$ || 4 proelii **MIbc** belli **Ia** || 7 cumulos *Ω* ⟨corporum⟩ cumulos *Ritt. 1865, 644* || 10 plano *Ω* ⟨in⟩ plano *Mur.* (*cf. 38, 1 sed et V 23, 3* in plano *ubi non antecedit* -m) || 16 quatiunt **Ia** quatiuntur **MIbc** || 18 eripere tam bene **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ eriperet an bene **MIb** eripere p. bene **UY**$_{03}$ || 19.20 cupidinem pugnandi **MIbc** pugnandi cupidinem **Ia** || 22 iuuerit *Ω* iuuerit ⟨ita⟩ *Acid.* || 24–25 nisi explorato nisi die *Ω* non die nisi explorato **L** || 27 uineis **Iab** uineis machinamenti genus ad expugnandos muros in modum turrium factum is (factum ubi **Y**$_{01}$, factos ubi **Y**$_{02}$, factum his **UY**$_{03}$)**MIcHIII** || 28 num **MIac** nun **Y**$_{01}$ unde **Ib** || 33 aduectis **MIac** adductis **Ib** adlectisque (*?*) **Y**$_{02}$

que nobiscum ferimus?' simul lixas calonesque cum recentissimis equitum
Bedriacum mittit, copias ceteraque usui adlaturos.

21 Id uero aegre tolerante milite prope seditionem uentum, cum
progressi equites sub ipsa moenia uagos e Cremonensibus corripiunt,
quorum indicio noscitur sex Vitellianas legiones omnemque exercitum, 5
qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta milia passuum emensum, com-
perta suorum clade in proelium accingi ac iam adfore. is terror obstructas
2 mentes consiliis ducis aperuit. sistere tertiam decimam legionem in
ipso uiae Postumiae aggere iubet, cui iuncta a laeuo septima Galbiana
patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus 10
erat) praemunita; dextro octaua per apertum limitem, mox tertia densis
arbustis intersaepta. hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per
tenebras, ut fors tulerat; praetorianum uexillum proximum tertianis,
cohortes auxiliorum in cornibus, latera ac terga equite circumdata;
Sido atque Italicus Suebi cum delectis popularium primori in acie 15
uersabantur.

22 At Vitellianus exercitus, cui adquiescere Cremonae et recuperatis
cibo somnoque uiribus confectum algore atque inedia hostem postera die
profligare ac proruere ratio fuit, indigus rectoris, inops consilii, tertia
2 ferme noctis hora paratis iam dispositisque Flauianis impingitur. ordinem 20
agminis disiecti per iram ac tenebras adseuerare non ausim, quamquam
alii tradiderint quartam Macedonicam dextro suorum cornu, quintam et
quintam decumam cum uexillis nonae secundaeque et uicensimae Bri-
tannicarum legionum mediam aciem, sextadecumanos duoetuicensi-
manosque et primanos laeuum cornu complesse. Rapaces atque Italici 25
omnibus se manipulis miscuerant; eques auxiliaque sibi ipsi locum legere.
3 proelium tota nocte uarium anceps atrox, his, rursus illis exitiabile. nihil
animus aut manus, ne oculi quidem prouisu iuuabant. eadem utraque
acie arma, crebris interrogationibus notum pugnae signum, permixta
uexilla, ut quisque globus capta ex hostibus huc uel illuc raptabat. 30
4 urgebatur maxime septima legio, nuper a Galba conscripta. occisi sex

2 Bedriacum **MIb**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}Y_{03}}$ bebriacum **IaU**$\mathbf{Y_{03}}^2$ | ceteraque usui **MIbc** ceteraque quae usui forent **Ia** | adlaturos **M** allaturos ***ω*** || 4 e **MIbU**$\mathbf{Y_{03}}$ ex **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ || 5 legiones ***Ω*** cohortes legiones **BHol** || 6 Hostiliae **MIaBHol**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}U^2}$ (-e *in ras.* **B**) hostiliter $\mathbf{L_{24}}$**ZU**$\mathbf{Y_{03}}$ || 7 clade **MIac** caede **Ib** | ac iam **MIa**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ aciem **IbU**$\mathbf{Y_{03}}$ || 11 dextro ***Ω*** ⟨a⟩ dextro *C. Her.* | limitem **MIab**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ militem**U**$\mathbf{Y_{03}}$ | tertia *Pich.* tertia decima (*e* moxiii *perperam intellecto ortum*) ***Ω*** || 13 praetorianum ***Ω*** praetorianorum *Ritt. 1864* || 15 Sueui **IabU**$\mathbf{Y_{03}}$ suebi (*sed* bi- *inferius ut in rasura et cf. Fabia s. h. n. et Rostagno x*) **M** suis se $\mathbf{Y_{01}}$ suissae $\mathbf{Y_{02}}$ | primori ***Ω*** primore *Ritt. 1865, 644–645* | in **MIac** cum **Ib** || 19 proruere **MIac** prorupere **Ib** prorumpere **Z** || 20 hora ***ω*** hara (*subit* para-)**M** || 22 alii ***Ω*** aliqui *Watt 359–360* | [Maçedonicam] *Ritt. 1864*^{2}*, 548–549* | dextro ***Ω*** (*quod def. Petersen 1829, 12–13 coll. IV 77, 1*) dextrum *Faer.* | cornu ***Ω*** cornu ⟨constitisse⟩ *Ritt.*

primorum ordinum centuriones, abrepta quaedam signa: ipsam aquilam
Atilius Verus primi pili centurio multa cum hostium strage et ad extre-
mum moriens seruauerat.

23 Sustinuit labentem aciem Antonius accitis praetorianis. qui ubi
5 excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. namque Vitelliani
tormenta in aggerem uiae contulerant, ut tela uacuo atque aperto
excuterentur, dispersa primo et arbustis sine hostium noxa inlisa.
2 magnitudine eximia sextae decimae legionis ballista ingentibus saxis
hostilem aciem proruebat. lateque cladem intulisset, ni duo milites
10 praeclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis ignorati *uincla ac
libramenta tonorum* abscidissent. statim confossi sunt eoque intercidere
3 nomina: de facto haud ambigitur. neutro inclinauerat fortuna, donec
adulta nocte luna surgens ostenderet acies falleretque. sed Flauianis
aequior a tergo; hinc maiores equorum uirorumque umbrae, et falso, ut
15 in corpora, ictu tela hostium citra cadebant: Vitelliani aduerso lumine
conlucentes uelut ex occulto iaculantibus incauti offerebantur.

24 Igitur Antonius, ubi noscere suos noscique poterat, alios pudore et
probris, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens,
cur irati sumpsissent arma, Pannonicas legiones interrogabat: illos esse
20 campos, in quibus abolere labem prioris ignominiae, ubi reciperare
2 gloriam possent. tum ad Moesicos conuersus principes auctoresque belli
ciebat: frustra minis et uerbis prouocatos Vitellianos, si manus eorum
oculosque non tolerent. haec, ut quosque accesserat; plura ad tertianos,
ueterum recentiumque admonens, ut sub M. Antonio Parthos, sub
25 Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. mox infensus praeto- 3
rianis 'uos' inquit, 'nisi uincitis, pagani, quis alius imperator, quae
castra alia excipient? illic signa armaque uestra sunt, et mors uictis;
nam ignominiam consumpsistis.' undique clamor, et orientem solem
(ita in Syria mos est) tertiani salutauere. uagus inde an consilio **25**
30 ducis subditus rumor aduenisse Mucianum, exercitus in uicem salutasse.

2 Atilius **MIa**$\mathbf{Y}_{03}$ attilius **Ibc**; *an* Attius *uel* Attidius*?* || 4 labentem **MIab** labantem **Ic** (*Pich.*) || 5 excepere *ω* excipere **M** || 8 sextae *Sörbom 169 Wellesley 1972* quartae *Ω* quintae *Lips.* | ballista **M** balista *ω* || 10–11 uincla ac libramenta tonorum *scripsi* (*cf. Marsden 187n*) uincla (*seu* uincula) ac libramenta tormentorum *Ω*; *an melius* uincla machinamenti*? Wellesley ibid.* (*cf. Fleury*) ([tormentorum] *Nipp. 1855, 4 = Opusc. 201–202* tormento tum *Lips.* tormento clam *Nolte 88*) || 15 corpora **M**^{1}**H**^{1}**IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ corpore **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 19 cur irati *Oelschlaeger 19 Wellesley ibid. coll. II 44, 3; 66, 1; 86, 1* currari *seu* cur rari *seu* curari **MIabc** cur in ira (*?*) $\mathbf{V}_{58}$ cur rursus *Ferr.* cur re(sumpsissent) *Lips.* cur ita *Novák 19* cur raptim *Lenchantin* cur iurati *Walter 1943* || 20 reciperare **M** recuperare *ω* || 22 frustra minis et **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ frustrā Inisset **M** frustra inisset **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 27 castra alia **MIac** alia castra **Ib** || 30 exercitus **M**^{1}**Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ exercitum **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$

gradum inferunt quasi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, ut quos nullo rectore suus quemque impetus uel pauor contraheret duceretue. postquam perculsos sensit Antonius, denso agmine obturbat. laxati ordines abrumpuntur, nec restitui quiuere impedientibus uehiculis tormentisque. per limitem uiae sparguntur consectandi festinatione 5 uictores.

2 Eo notabilior caedes fuit, quia filius patrem interfecit. rem nominaque auctore Vipstano Messalla tradam. Iulius Mansuetus ex Hispania, Rapaci legioni additus, impubem filium domi liquerat. is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem et uulnere stratum 10 dum semianimem scrutatur, agnitus agnoscensque et exsanguem amplexus, uoce flebili ne placatos patris manes, neue se ut parricidam auersarentur: publicum id facinus; et unum militem quotam ciuilium 3 armorum partem? simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. aduertere proximi, deinde plures: hinc per 15 omnem aciem miraculum et questus et saeuissimi belli exsecratio. nec eo segnius propinquos adfinis fratres trucidatos spoliant: factum esse scelus loquuntur faciuntque.

26 Vt Cremonam uenere, nouum immensumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles moenibus Cremonensium castra sua, 20 castris uallum circumiecerat eaque munimenta rursus auxerat. quorum 2 adspectu haesere uictores, incertis ducibus quid iuberent. incipere obpugnationem fesso per diem noctemque exercitu arduum et nullo iuxta subsidio anceps: sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et uictoria ad inritum reuoluebatur: munire castra, id quoque 25 propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos et opus molientes subita 3 eruptione turbarent. quae super cuncta terrebat ipsorum miles periculi quam morae patientior: quippe ingrata quae tuta, ex temeritate spes; omnisque caedes et uulnera et sanguis auiditate praedae pensabantur.

27 Huc inclinauit Antonius cingique uallum corona iussit. primo 30 sagittis saxisque eminus certabant, maiore Flauianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur; mox uallum portasque legionibus adtribuit, ut discretus labor fortes ignauosque distingueret atque ipsa conten- 2 tione decoris accenderentur. proxima Bedriacensi uiae tertiani septimanique sumpsere, dexteriora ualli octaua ac septima Claudiana; tertia- 35 decumanos ad Brixianam portam impetus tulit. paulum inde morae,

3 duceretue **MIabc** (*quod def. Jacob 1842, 14*) diduceretue *Lips.* | perculsos *Acid. Ritt. 1865, 645* pulsos **Ω** ⟨im⟩pulsos *Bip.* | obturbat **Ia** obturbabat **M Ibc** || 5 consectandi festinatione **Ia** · festinatione consectandi **MIbc** || 8 Vipstano] *cf. 9, 3* || 12 ne **IbUY$_{03}$** *om.* **MIaY$_{01}$Y$_{02}$** | placatos **M^{2}HY$_{01}$Y$_{02}$** platos **M** piatos **IbUY$_{03}$** placitos **V$_{58}$** | se ut **MIac** ut se **Ib** || 13 auersarentur **M** aduersaretur *ω* || 17 trucidatos **Iabc** trucidati **M** trucidant *J. Gron.* || 23 fesso **Ia** fessos **MIbc**

dum e proximis agris legiones dolabras et alii falces scalasque conuectant: tum elatis super capita scutis densa testudine succedunt. Romanae **3** utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani prouoluunt, disiectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta 5 compage scutorum exsangues aut laceros prosternerent.

Multa cum strage incesserat cunctatio, ni duces fesso militi et uelut inritas exhortationes abnuenti Cremonam monstrassent. Hormine id **28** ingenium, ut Messalla tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreuerim, nisi quod neque Antonius neque 10 Hormus a fama uitaque sua quamuis pessimo flagitio degenerauere. non iam sanguis neque uulnera morabantur, quin subruerent uallum quaterentque portas, innixi umeris et super iteratam testudinem scandentes, prensarentque hostium tela brachiaque. integri cum sauciis, semineces cum exspirantibus uoluuntur, uaria pereuntium forma et omni imagine 15 mortium.

Acerrimum tertiae septimaeque legionum certamen, et dux An- **29** tonius cum delectis auxiliaribus eodem incubuerat. obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent et superiacta tela testudine laberentur, ipsam postremo *ualli sublicam* in subeuntes propulere, quae ut ad prae- 20 sens disiecit obruitque quos inciderat, ita pinnas ac summa ualli ruina sua traxit; simul iuncta turris ictibus saxorum cessit, qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. primum 2 inrupisse C. Volusium tertiae legionis militem inter omnes auctores constat. is in uallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus 25 manu ac uoce capta castra conclamauit; ceteri trepidis iam Vitellianis seque e uallo praecipitantibus perrupere. completur caede quantum inter castra murosque uacui fuit.

Ac rursus noua laborum facies: ardua urbis moenia, saxeae turres, **30** ferrati portarum obices, uibrans tela miles, frequens obstrictusque 30 Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiae stato in eosdem dies mercatu congregata, quod defensoribus auxilium ob multitu-

1 legiones ***Ω*** ligones *Rhen.* || 4 contisque **Iab**$\mathbf{Y_{02}}$$^{corr.}$ **U**$\mathbf{Y_{03}}$ concitisque **M**$\mathbf{Y_{01}}$ $\mathbf{Y_{02}}$ || 6 *sic distinxi;* [multa cum strage] *Andr. 1915, 308–310* || 7 Cremonam ***Ω*** Cremonam ⟨praedam⟩ *Ritt. 1865, 645* || 8 tradit **IaZ**$\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$ traditū **M** tradit⁻ **M**[1] tradidit **Ib** tradidere **U**$\mathbf{Y_{03}}$ | Plinius **Iab** plunius **MIc** plụnius $\mathbf{Y_{03}}$ || 12 innixi **IacZ** lnixi **M** mixi **B** mixti **Hol** nixi $\mathbf{L_{24}}$ || 13 prensarentque **ZU** pensarentque **Ib** prensarent **MIc** prehensarent **Ia** || 19 postremo ualli sublicam *scripsi* postremo ballis tam **M** postremo balistam **Ia**$\mathbf{Y_{02}}$ postremo uallis tam $\mathbf{L_{24}}$**Z**$\mathbf{Y_{01}}$ postremo molem tam **U** postremo molem $\mathbf{Y_{03}}$ uallis postremo molem (molem **B**^{2}) **B** ualli postremo molem **Hol**; || 20 disiecit obruitque **Ia**$\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$ disiecto bruitque **M** disiecta subruitq **B** disiecta subruit **Hol** disiecta subruitque $\mathbf{L_{24}}$**Z** disiecta (disiecto $\mathbf{Y_{03}}$) breuiter **U**$\mathbf{Y_{03}}$; *an* disiecto⟨s o⟩bruit*?* || 31 mercatu ***ω*** mercatus **M**

2 dinem, obpugnantibus incitamentum ob praedam erat. rapi ignes Antonius inferrique amoenissimis extra urbem aedificiis iubet, si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta et altitudinem moenium egressa fortissimo quoque militum complet; illi trabibus tegulisque et facibus propugnatores deturbant. 5

31 Iam legiones in testudinem glomerabantur, et alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi. ut quis ordine anteibat, cedere fortunae, ne Cremona quoque excisa nulla ultra uenia omnisque ira uictoris non in uulgus inops, sed in tribunos centurio-
2 nesque, ubi pretium caedis erat, reuerteretur. gregarius miles futuri 10 socors et ignobilitate tutior perstabat: uagi per uias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur; catenas Caecinae (nam etiam tunc uinctus erat) exsoluunt orantque, ut causae suae deprecator adsistat. aspernantem tumentemque lacrimis fatigant, extremum malo- 15 rum, tot fortissimi uiri proditoris opem inuocantes; mox uelamenta et
3 infulas pro muris ostentant. cum Antonius inhiberi tela iussisset, signa aquilasque extulere; maestum inermium agmen deiectis in terram oculis sequebatur. circumstiterant uictores et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox, ut praeberi ora contumeliis et posita omni ferocia 20 cuncta uicti patiebantur, subit recordatio illos esse, qui nuper Bedriaci
4 uictoriae temperassent. sed ubi Caecina praetexta lictoribusque insignis dimota turba consul incessit, exarsere uictores: superbiam saeuitiamque (adeo inuisa scelera sunt), etiam perfidiam obiectabant. obstitit Antonius datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit. 25

32 Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur; nec procul caede aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. et uocatos ad contionem Antonius adloquitur, magnifice uictores, uictos clementer, de Cremona in neutrum. exercitus praeter insitam praedandi
2 cupidinem uetere odio ad excidium Cremonensium incubuit. iuuisse par- 30 tes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur; mox tertiadecimanos ad exstruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanae plebis ingenia, petulantibus iurgiis inluserant. auxit inuidiam editum illic a Caecina gladiatorum spectaculum eademque rursus belli sedes et praebiti in acie Vitellianis cibi, caesae quaedam feminae studio partium ad 35 proelium progressae; tempus quoque mercatus ditem alioqui coloniam
3 maiore opum specie complebat. ceteri duces in obscuro: Antonium for-

5 deturbant **MIac** perturbant **Ib** || 12 posuissent **MIa**$\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$ potuissent **Ib** **U**$\mathbf{Y_{03}}$ || 21 subit **Ω** subiit $\mathbf{L_{24}}$ (*Nipp.*) || 23 saeuitiamque **Ω** saeuitiamque ⟨atque⟩ *Ritt. 1864*[2]*, 631–632; sed prorsus dubius locus et Tacito indignus* || 36 alioqui **M**$\mathbf{Y_{01}}$ alloqui $\mathbf{Y_{02}}$ alioquin **IabU**$\mathbf{Y_{03}}$ || 37 maiore **Ia** maiorem **MIbU**$\mathbf{Y_{03}}$ maiorum $\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$ | specie **MIa** speciem **IbU**$\mathbf{Y_{03}}$ spem $\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$

tuna famaque omnium oculis exposuerat. is balneas abluendo cruori
propere petit. excepta uox est, cum teporem incusaret, statim futurum
ut incalescerent: uernile dictum omnem inuidiam in eum uertit, tam-
quam signum incendendae Cremonae dedisset, quae iam flagrabat.
5 Quadraginta armatorum milia inrupere, calonum lixarumque **33**
amplior numerus et in libidinem ac saeuitiam corruptior. non dignitas,
non aetas protegebat, quo minus stupra caedibus, caedes stupris misce-
rentur. grandaeuos senes, exacta aetate feminas, uiles ad praedam, in
ludibrium trahebant: ubi adulta uirgo aut quis forma conspicuus in-
10 cidisset, ui manibusque rapientium diuulsus ipsos postremo direptores in
mutuam perniciem agebat: dum pecuniam uel grauia auro templorum
dona sibi quisque trahunt, maiore aliorum ui truncabantur. quidam 2
obuia aspernati uerberibus tormentisque dominorum abdita scrutari,
defossa eruere: faces in manibus, quas, ubi praedam egesserant, in uacuas
15 domos et inania templa per lasciuiam iaculabantur; utque exercitu uario
linguis moribus, cui ciues socii externi interessent, diuersae cupidines et
aliud cuique fas nec quidquam inlicitum. per quadriduum Cremona
suffecit. cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mefitis
templum stetit ante moenia, loco seu numine defensum.
20 Hic exitus Cremonae anno ducentesimo octogesimo sexto a **34**
primordio suo. condita erat Ti. Sempronio P. Cornelio consulibus,
ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum aduersus Gallos trans
Padum agentes et si qua alia uis per Alpes rueret. igitur numero colono-
rum, opportunitate fluminum, ubere agri, adnexu conubiisque gentium
25 adoleuit floruitque, bellis externis intacta, ciuilibus infelix. Antonius 2
pudore flagitii, crebrescente inuidia, edixit ne quis Cremonensem capti-
uum detineret; inritamque praedam militibus effecerat consensus Italiae,
emptionem talium mancipiorum aspernantis: occidi coepere; quod ubi
enotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemptabantur. mox rediit
30 Cremonam reliquus populus: reposita fora templaque magnificentia
municipum; et Vespasianus hortabatur.

1 balneas **MIab** balineas **M**$^{corr.}$ balnea **Ic** || **3** incalescerent *ed. pr.* incales-
ceret **UL** inalesceret **MIb** inalescerent **M**^{1}**V**$_{58}$**Ic** inualescerent **Y**$_{02}$ (*cf. Schöne
1911, 965*) inardescerent **Ia** || **13** obuia **BHol** obuiam **ML**$_{24}$**ZUY**$_{03}$ ob iram
IaY$_{02}$ onuā **Y**$_{01}$ || **18** igne ***Ω*** ignem *Heins.* ignes *Ern. coll. Verg. Aen. 2, 624;
Stat. Th. 3, 185; cf. Stangl 1917, 647 coll. Amm. Marc. 22, 9, 4* || **20** Cremonae **Ib
UY**$_{03}$ cremonam **MY**$_{01}$**Y**$_{02}$ cremonam habuit **Ia** || **21** suo **MIbU** sui **M**^{1}**Iac**
post sui *inseruit* mansit *Ritt. 1848,* tulit *Onions 291–292 improbante Helmreich
qui 75, 1 contulit* | Ti. *Lips.* t. ***Ω*** | P. *Halm coll. 11, 33* et ***Ω*** et P. *Rhen. Lips.*
(Sempronio et Cornelio *Ritt.*) || **24** adnexu **M** annexu ***ω*** | conubiisque **MH** con-
nubiisque ***ω*** || **26** edixit **MIaBHol** dixit **L**$_{24}$**ZIc** | Cremonensem captiuum **MIb
UY**$_{03}$ cremonenses captiuos **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || **28** occidi **MIbUY**$_{03}$ cecidi **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$
caedi **Ia** || **30** magnificentia **MIabc** munificentiae **P** *ed. pr.*

35 Ceterum adsidere sepultae urbis ruinis noxia tabo humus haud diu permisit. ad tertium lapidem progressi uagos pauentesque Vitellianos, sua quemque apud signa, componunt; et uictae legiones, ne manente 2 adhuc ciuili bello ambigue agerent, per Illyricum dispersae. in Britanniam inde et Hispanias nuntios famamque, in Galliam Iulium Calenum 5 tribunum, in Germaniam Alpinium Montanum praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Aeduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. simul transitus Alpium praesidiis occupati, suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

36 At Vitellius profecto Caecina, cum Fabium Valentem paucis post 10 diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore uulgi agere, sed umbraculis hortorum abditus, ut ignaua animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, praeterita instantia futura pari obliuione 2 dimiserat. atque illum in nemore Aricino desidem et marcentem proditio 15 Lucilii Bassi ac defectio classis Rauennatis perculit; nec multo post de Caecina adfertur mixtus gaudio dolor, et desciuisse et ab exercitu uinctum. plus apud socordem animum laetitia quam cura ualuit. multa cum exsultatione in Vrbem reuectus frequenti contione pietatem militum laudibus cumulat; Publilium Sabinum praetorii praefectum ob amicitiam 20 Caecinae uinciri iubet, substituto in locum eius Alfeno Varo.

37 Mox senatum composita in magnificentiam oratione adlocutus exquisitis patrum adulationibus attollitur. initium atrocis in Caecinam sententiae a L. Vitellio factum; dein ceteri composita indignatione, quod consul rem publicam, dux imperatorem, tantis opibus tot honoribus 25 cumulatus amicum prodidisset, uelut pro Vitellio conquerentes, suum 2 dolorem proferebant. nulla in oratione cuiusquam erga Flauianos duces obtrectatio: errorem imprudentiamque exercituum culpantes, Vespasiani nomen suspensi et uitabundi circumibant, nec defuit qui unum consulatus diem (is enim in locum Caecinae supererat) magno cum inrisu tribuentis 30 accipientisque eblandiretur. pridie kalendas Novembris Rosius Regulus iniit eiurauitque. adnotabant periti numquam antea non abrogato magistratu neque lege lata alium suffectum; nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus C. Caesare dictatore, cum belli ciuilis praemia festinarentur. 35

1 adsidere sepultae **IabUY$_{03}$** adsideres epulie **MZY$_{01}$Y$_{02}$Z** | tabo **MIabY$_{01}$ Y$_{02}$** tabe **UY$_{03}$** || 6 Alpinium **MIaY$_{01}$** alpinum **Ibc** || 12 firmare **IaHolUY$_{03}$** firmaret **MIbY$_{01}$Y$_{02}$** || 14 suggeras **M^{1}IaUY$_{03}$** suggerant **MIbY$_{01}$Y$_{02}$** || 16 perculit **M^{1}IaZY$_{02}$U^2** pertulit **MIbY$_{01}$UY$_{03}$** || 20 Publilium *Halm* (*cf. PIR^1 P 785; S 33*) plubilium **M** publium **IbUY$_{03}$** p. **IaZY$_{02}$** | praetorii praefectum **MIac** praefectum praetorii **Ib** || 26 amicum **Ω** ⟨amicus⟩ amicum *Meiser in app.* || 31 eblandiretur *Rhen.* blandiretur **MIabc** || 33 suffectum **ω** subfectum **M** || 34 Rebilus *Rhen.* (*cf. PIR^2 C 391*) rebitus **MIabc**

38 Nota per eos dies Iunii Blaesi mors et famosa fuit, de qua sic accepimus. graui corporis morbo aeger Vitellius Seruilianis hortis turrim uicino sitam conlucere per noctem crebris luminibus animaduertit. sciscitanti causam apud Caecinam Tuscum epulari multos, praecipuum
5 honore Iunium Blaesum nuntiatur; cetera in maius, de apparatu et solutis in lasciuiam animis. nec defuere qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosius Blaesum incusarent, quod aegro principe laetos dies ageret. 2 ubi asperatum Vitellium et posse Blaesum peruerti satis patuit iis, qui principum offensas acriter speculantur, datae L. Vitellio delationis par-
10 tes. ille infensus Blaeso aemulatione praua, quod eum omni dedecore maculosum egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reserat, filium eius sinu complexus et genibus accidens. 3 causam confusionis quaerenti, non se proprio metu nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris preces lacrimasque attulisse. frustra Vespasianum timeri, quem tot
15 Germanicae legiones, tot prouinciae uirtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat: in Vrbe ac sinu cauendum hostem Iunios Antoniosque auos iactantem, qui se stirpe imperatoria comem ac magnificum militibus ostentet. 4 uersas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque neglegens fouet aemulum princi-
20 pis labores a conuiuio prospectantem. reddendam pro intempestiua laetitia maestam ac funebrem noctem, qua sciat et sentiat uiuere Vitellium et imperare et, si quid fato accidat, filium habere.

39 Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem inuidiam ferret, placuit ueneno gras-
25 sari. addidit facinori fidem notabili gaudio Blaesum uisendo. quin et audita est saeuissima L. Vitellii uox, qua se (ipsa enim uerba referam) pauisse oculos spectata inimici morte iactauit. 2 Blaeso super claritatem natalium et elegantiam morum fides obstinata fuit. integris quoque rebus a Caecina et primoribus partium iam Vitellium aspernantibus
30 ambitus abnuere perseuerauit. sanctus inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, parum effugerat, ne dignus crederetur.

1 nota Ω notabilis *Andr. 1922, 61* | Iunii **MIac** iulii **Ib** (*cf. PIR*^{2} *I 737*) || 3 uicino Ω ⟨in⟩ uicino *Mur. at cf. 19, 1* | conlucere *siue* collucere Ω col⟨le⟩ lucere *Ritt. 1865, 646* || 7 criminosius **Iab**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ criminosium **M** criminosum **U**$\mathbf{Y}_{03}$ || 14–15 tot Germanicae legiones *om.* **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 18 comem **MIabU**$\mathbf{Y}_{03}$ comitem $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 24 perniciem **MIbc** poenitentiam **Ia** | grassari **IaZ** crassari **MIbc** || 25 no⟨ta⟩bili *Faer.* nobili Ω (*quod def. Onions 292*) ignobili *Brot.* || 26 ⟨L.⟩ Vitellii *Ritt. 1865, 647* uitellii Ω || 28 fides obstinata *codd. in mg. Medicei laudati* fidei obstinatio Ω fides obstinata ⟨ob⟩fuit *Jacob 1842, 15; cf. Madv. 3, 241* fidei obstinatio ⟨exitio⟩ fuit *Andr. 1922, 61* (*cf. 1900, 22*) || 31 appetens Ω adpetens *Walther alii; cf. NW 2, 790–791* | parum effugerat **MIb**$\mathbf{Y}_{03}$ ut p. effugeret $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ ut p. effugerat **U** ut p. abfuerit **Ia**

40 Fabius interim Valens multo ac molli concubinarum spadonumque agmine segnius quam ad bellum incedens, proditam a Lucilio Basso Rauennatem classem pernicibus nuntiis accepit. et si coeptum iter properasset, nutantem Caecinam praeuenire aut ante discrimen pugnae adsequi legiones potuisset; nec deerant qui monerent, ut cum fidissimis 5 per occultos tramites uitata Rauenna Hostiliam Cremonamue pergeret. 2 aliis placebat accitis ex Vrbe praetoriis cohortibus ualida manu perrumpere: ipse inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit; mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum **41** est, dum media sequitur, nec ausus est satis nec prouidit. missis ad 10 Vitellium litteris auxilium postulat. uenere tres cohortes cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus neque ad penetrandum. sed Valens ne in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo minus rapere inlicitas uoluptates adulteriisque ac stupris polluere hospitum domos crederetur: aderant uis et pecunia et ruentis fortunae nouissima 15 2 libido. aduentu demum peditum equitumque prauitas consilii patuit, quia nec uadere per hostes tam parua manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem attulerant; pudor tamen et praesentis ducis reuerentia morabatur, haud diuturna uincla apud pauidos periculorum ac 3 dedecoris securos. eo metu et paucis, quos aduersa non mutauerant, 20 comitantibus cohortes Ariminum praemittit, alam tueri terga iubet; ipse flexit in Vmbriam atque inde Etruriam, ubi cognito pugnae Cremonensis euentu non ignauum et, si prouenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis nauibus in quamcumque partem Narbonensis prouinciae egressus Gallias et exercitus et Germaniae gentes nouumque bellum cieret. 25

42 Digresso Valente trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus admoto exercitu et missis per proxima litorum Liburnicis terra marique circumuenit: occupantur plana Vmbriae et qua Picenus ager Hadria adluitur, omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Ap- 2 penninis iugis diuidebatur. Fabius Valens e sinu Pisano segnitia maris 30

3 nuntiis **Ω** nuntiis ⟨Narniae⟩ *Ritt. 1865, 647–648; mallem* nuntiis ⟨Faleriis⟩ (*uide Wellesley 1956, 210; 1973*[2]*, 296*) || 7 perrumpere **MIbc** prorumpere **IaU** || 9–10 quod – est *secl. Ritt. 1864*[2]*, 622; sed uide GG 1292–1293* || 15 domos *Sirker 10* domus **Ω** | et[1] **MIab**$\mathbf{Y_{02}}$ ac **U**$\mathbf{Y_{03}}$ ut $\mathbf{Y_{01}}$ || 16–17 quia – poterat *om.* **Ib** || 18 reuerentia[m] **M** *sed* [m] *del.* **M**[1] || 19 morabatur **MIa**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ (*cf. 14, 13, 2* reuerentia tardauerat) hortabatur **IbU**$\mathbf{Y_{03}}$ o|tabatur **B** | apud pauidos *Acid.* apud auidos **Ω** (*auguror stetisse quondam in uetere exemplari* āppauidos, *dein alteram* p *omissam esse*) || 20 metu et paucis **MIac**$\mathbf{L_{24}}$ metu paucis **BHolU** me & **Z** || 20–22 *ordinem uerborum apud* **Ω** *bene seruatum turbauerunt nonnulli edd. Acid. secuti* (*cf. Wellesley 1956, 209–211*) || 28 occupantur **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ occupant **IbU**$\mathbf{Y_{03}}$ occupatur **M** || 29 Hadria **M**[2]**Iac** adria **MIbU** | adluitur **M** alluitur **ω** ablui-tur $\mathbf{L_{24}}$ | Ap(p)en(n)inis **Ω** (*cf. Jacob 1842, 15*) Appennini *Put.* (*cf. W. Her. 1916, 796–797*) || 30 segnitia **MIbU**$\mathbf{Y_{03}}$ saeuitia **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$

aut aduersante uento Portum Herculis Monoeci depellitur. haud procul
inde agebat Marius Maturus Alpium Maritimarum procurator, fidus
Vitellio, cuius sacramentum cunctis circa hostilibus nondum exuerat. is
Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temere in-
5 grederetur, monendo terruit; simul ceterorum fides metu infracta.
namque circumiectas ciuitates procurator Valerius Paulinus, strenuus 43
militiae et Vespasiano ante fortunam amicus, in uerba eius adegerat;
concitisque omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum sponte sume-
bant, Foroiuliensem coloniam, claustra maris, praesidio tuebatur, eo
10 grauior auctor, quod Paulino patria Forum Iulii et honos apud praetoria-
nos, quorum quondam tribunus fuerat, ipsique pagani fauore municipali
et futurae potentiae spe iuuare partes adnitebantur. quae ut paratu 2
firma et aucta rumore apud uarios Vitellianorum animos increbruere,
Fabius Valens cum quattuor speculatoribus et tribus amicis, totidem
15 centurionibus ad naues regreditur; Maturo ceterisque remanere et in
uerba Vespasiani adigi uolentibus fuit. ceterum ut mare tutius Valenti
quam litora aut urbes, ita futuri ambiguus et magis quid uitaret quam
cui fideret certus, aduersa tempestate Stoechadas Massiliensium insulas
adfertur. ibi eum missae a Paulino Liburnicae oppressere.

20 Capto Valente cuncta ad uictoris opes conuersa, initio per Hispa- 44
niam a prima Adiutrice legione orto, quae memoria Othonis infensa
Vitellio decimam quoque ac sextam traxit. nec Galliae cunctabantur. et
Britanniam iam inditus erga Vespasianum fauor, quod illic secundae
legioni a Claudio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu
25 adiunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites a Vitellio
prouecti expertum iam principem anxii mutabant.

Ea discordia et crebris belli ciuilis rumoribus Britanni sustulere 45
animos auctore Venusio, qui super insitam ferociam et Romani nominis
odium propriis in Cartimanduam reginam stimulis accendebatur.
30 Cartimandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et auxerat
potentiam, postquam capto per dolum rege Carataco instruxisse trium-

3 hostilibus **MIac** hostibus **Ib** || 5 infracta $\mathbf{V}_{58}$ inracta **M** intacta **Iabc** || 9 claustra **MIbc** claustraque $\mathbf{M}^2$**Ia** clausam **U** || 10 Iulii *ω* Iuli **M** || 12 ut *Jacob* ui **MU** in **Ibc** ubi **Ia** *om.* $\mathbf{Y}_{01}$ || 14 totidem **MIbc** totidemque **Ia** || 15 Maturo **L** mature *Ω* || 16 uolentibus **MIc** uolentibus ius **Ib** liberum **Ia** || 19 adfertur $\mathbf{M}\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ affertur $\mathbf{Iab}\mathbf{U}\mathbf{Y}_{03}$ defertur *Ern. Halm* || 21 infensa **MIac** offensa **Ib** || 22 et *Ω* at *Halm probante Nolte 88, improbante Némethy 517* || 23 iam inditus *scripsi; uide app. crit.* || 24 legioni $\mathbf{M}^1\mathbf{Ia}\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ legionis $\mathbf{MIb}\mathbf{U}\mathbf{Y}_{03}$ || 28 Venusio *hic et deinceps Ω* (*cf. W. Her. 1916, 784*) Venutio *Bip. et post eos edd. coll. 12, 40, 2–3* || 29 Cartimanduam $\mathbf{M}^1\mathbf{L}_{24}\mathbf{ZIc}$ cartismanduam $\mathbf{MBHol}\mathbf{Y}_{03}$ carthimanduam **Ia** || 30 Cartimandua $\mathbf{MIb}\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ cartismandua $\mathbf{ZU}\mathbf{Y}_{03}$ carthimandua **Ia** | imperitabat *Ω* imperabat $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$

phum Claudii Caesaris uidebatur. inde opes et rerum secundarum luxus: spreto Venusio (is fuit maritus) armigerum eius Vellocatum in matri-
2 monium regnumque accepit. concussa statim flagitio domus: pro marito studia ciuitatis, pro adultero libido reginae et saeuitia. igitur Venusius accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione in extremum discri- 5
men Cartimanduam adduxit. tum petita a Romanis praesidia. et cohortes alaeque nostrae uariis proeliis exemere tamen periculo reginam; regnum Venusio, bellum nobis relictum.

46 Turbata per eosdem dies Germania, et socordia ducum, seditione legionum, externa ui, perfidia sociali prope adflicta Romana res. id 10
bellum cum causis et euentibus (etenim longius prouectum est) mox
2 memorabimus. mota et Dacorum gens numquam fida, tunc sine metu, abducto e Moesia exercitu. sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta in uicem hostilia accepere, expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danuuii ripa potiebantur. iamque 15
castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis uictoriae gnarus, ac ne externa moles utrim-
3 que ingrueret, si Dacus Germanusque diuersi inrupissent. adfuit, ut saepe alias, fortuna populi Romani, quae Mucianum uiresque Orientis illuc tulit, et quod Cremonae interim transegimus. Fonteius Agrippa ex 20
Asia (pro consule eam prouinciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est, additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per prouincias et externo bello inligari pars consilii pacisque erat.

47 Nec ceterae nationes silebant. subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiae quondam classis praefectus, mouerat. is fuit Anicetus 25
Polemonis libertus, praepotens olim, et postquam regnum in formam
2 prouinciae uerterat, mutationis impatiens. igitur Vitellii nomine adscitis gentibus, quae Pontum accolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae manus ductor Trapezuntem, uetustam ciuitatem, a Graecis in extremo Ponticae orae conditam, subi- 30
tus inrupit. caesa ibi cohors, regium auxilium olim; mox donati ciuitate

2 is fuit maritus **Ω** *secl. Ritt. 1864², 622* | Vellocatum $\mathbf{IaL_{24}Z}$ uell|locatum **M** uel locatum $\mathbf{BHolY_{01}Y_{02}}$ uelocatum **U** et locatum $\mathbf{Y_{03}}$ || 3 flagitio *om.* **Ib** || 4 et saeuiṭia **Ω**; *dubitauit Andr. 1922, 62 num uocc. secluderet an in* et seruitia *mutaret an denique post* luxus (1) *reponeret* || 7 tamen **Ω** tandem *Probst 141* || 12 et $\mathbf{MIaY_{01}Y_{02}}$ est $\mathbf{IbUY_{03}}$ || 15 Danuuii $\mathbf{MY_{03}}^2$ danubii **Iabc** || 17 gnarus **Ω** (*quod def. Syme 1977*) ignarus *Vürtheim apud Hartman 279; cf. Wellesley 1972, 208–215* || 21 pro consule $\mathbf{MV_{58}L_{24}Y_{03}}$ proconsul **Iabc** | Moesiae **MIac** moesis **Ib** || 26 libertus praepotens olim $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ libertus praepotens libertus olim $\mathbf{ML_{24}ZUY_{03}}$ libertus olim **BHol** || 28 accolunt **ω** adcolunt **M** || 30 uetustam **HolL** uetusta manu (mama $\mathbf{M}^1$) $\mathbf{MY_{01}Y_{02}U}$ uetustam anu (ạṇụ **B**) **Ib** uetusta manus $\mathbf{Y_{03}II}$ uetustam admodum **Ia** uetustissimam *Rhen.* uetusta fama *Lips. coll. IV 83, 2 et* f *in mg.* $\mathbf{M}^2$

Romana signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Graecorum retinebant. classis quoque faces intulit, uacuo mari eludens, 3 quia lectissimas Liburnicarum omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. quin et barbari contemptim uagabantur fabricatis repente 5 nauibus: camaras uocant, artis lateribus latam aluum sine uinculo aeris aut ferri conexam; et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa nauium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. sic inter undas uoluuntur, pari utrimque prora et mutabili remigio, quando hinc uel illinc appellere indiscretum et innoxium est.

10 Aduertit ea res Vespasiani animum, ut uexillarios e legionibus 48 ducemque Virdium Geminum spectatae militiae deligeret. ille incompositum et praedae cupidine uagum hostem adortus coegit in naues, effectisque raptim Liburnicis adsequitur Anicetum in ostio fluminis Chobi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad 15 societatem perpulerat. ac primo rex minis armisque supplicem tueri: 2 postquam merces proditionis aut bellum ostendebatur, fluxa, ut est barbaris, fide pactus Aniceti exitium perfugas tradidit, belloque seruili finis impositus.

Laetum ea uictoria Vespasianum, cunctis super uota fluentibus, 3 20 Cremonensis proelii nuntius in Aegypto adsequitur. eo properantius Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu Vrbem quoque externae opis indigam fame urgeret. namque et Africam eodem latere sitam terra marique inuadere parabat, clausis annonae subsidiis inopiam ac discordiam hosti facturus.

25 Dum hac totius orbis mutatione fortuna imperii transit, Primus 49 Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat, satis factum bello ratus et cetera ex facili, seu felicitas in tali ingenio auaritiam superbiam ceteraque occulta mala patefecit. ut captam Italiam persultare, ut suas legiones colere, omnibus dictis factisque uim sibi ac

2 classis **MIaL**$_{24}$**ZUY**$_{03}$ classi **BHolY**$_{01}$**Y**$_{02}$ | ⟨ultionem⟩ eludens *Ritt. 1865, 651–652* || 3 lectissimas **IaU** lectissima **MIbc** || 4 contemptim **IaBHol** contempti **ML**$_{24}$**Z** contenti **UY**$_{03}$ contemptius **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 5 camaras **MIbUY**$_{03}$ cameras **IaHolY**$_{01}$**Y**$_{02}$**Y**$_{03}$^{2} || 6 conexam **M** connexam **IaB**^{1}**HolZIc** coneam **BL**$_{24}$ || 9 appellere **IaZ** appellare **MIbc** appell$\overset{e}{a}$re **Y**$_{03}$ || 12 coegit **MIbUY**$_{03}$ cogit **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ | effectisque ***Ω*** escensisque *Probst 141* || 13 Chobi *Colerus* (*cf. Arr. peripl. 10, 2 et 11, 4 R.; Plin. nat. 6, 14*) cohibi **MIabc** adigi **L**$_{24}$ || 14 Sedochezorum **IaY**$_{02}$ se dochezorum **MY**$_{01}$ sede cherorum **Ib** sede thegorum **U** se dothezorum **Y**$_{03}$ || 21 fracto ***Ω*** fractos *Meiser* | exercitu **Iabc** exercitus **M** | urbem quoque **Ia** (*cf. Prammer 1871, 10*) urbemque **MIbc** ⟨Italiam⟩ urbemque *Ritt. 1864*^{1} urbem ⟨Italiam⟩que *W. Her.* || 25 hac **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ ac **MY**$_{03}$ a **U** *om.* **Ib** | mutatione **IabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ nutatione **MUY**$_{03}$ (*cf. Plin. pan. 5, 6; Münscher*) || 29 uim sibi ac **IbUY**$_{03}$ (*cf. G. 42; 2, 60, 4*) uim sibi ad **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ uiam sibi ad *Lips.* (*cf. II 95, 2*)

2 potentiam struere. utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat. eo suffragio turbidissimus quisque delecti; nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari uiolentia trahebantur. quae seditiosa et corrumpendae disciplinae mox in praedam uertebat, nihil aduentantem Mucianum ueritus, quod exitiosius erat 5 quam Vespasianum spreuisse.

50 Ceterum propinqua hieme et umentibus Pado campis expeditum agmen incedere. signa aquilaeque uictricium legionum, milites uulneribus aut aetate graues, plerique etiam integri Veronae relicti: sufficere cohor-
2 tes alaeque et e legionibus lecti profligato iam bello uidebantur. undecima 10 legio sese adiunxerat, initio cunctata, sed prosperis rebus anxia quod defuisset; sex milia Dalmatarum, recens dilectus, comitabantur; ducebat Pompeius Siluanus consularis: uis consiliorum penes Annium Bassum legionis legatum. is Siluanum socordem bello et dies rerum uerbis terentem specie obsequii regebat, ad omniaque, quae agenda forent, quieta 15
3 cum industria aderat. ad has copias e classicis Rauennatibus legionariam militiam poscentibus optumus quisque adsciti: classem Dalmatae suppleuere. exercitus ducesque ad Fanum Fortunae iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod motas ex Vrbe praetorias cohortes audierant et teneri praesidiis Appenninum rebantur; et ipsos in regione bello 20 adtrita inopia et seditiosae militum uoces terrebant, clauarium (donatiui nomen est) flagitantium. nec pecuniam aut frumentum prouiderant, et festinatio atque auiditas praepediebant, dum, quae accipi poterant, rapiuntur.

51 Celeberrimos auctores habeo, tantam uictoribus aduersus fas 25 nefasque inreuerentiam fuisse, ut gregarius eques occisum a se proxima acie fratrem professus praemium a ducibus petierit. nec illis aut honorare eam caedem ius hominum aut ulcisci ratio belli permittebat. distulerant tamquam maiora meritum, quam quae statim exsoluerentur; nec quidquam ultra traditur. ceterum et prioribus ciuium bellis par scelus in- 30
2 ciderat. nam proelio, quo apud Ianiculum aduersus Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein cognito facinore se ipsum interfecit, ut Sisenna memorat: tanto acrior apud maiores, sicut uirtutibus gloria, ita flagitiis paenitentia fuit. sed haec aliaque ex uetere memoria petita, quotiens res locusque exempla recti aut solacia mali poscet, 35 haud absurde memorabimus.

12 dilectus $\mathbf{MUY}_{03}$ delectus $\mathbf{IabY}_{01}\mathbf{Y}_{02}\mathbf{U}^2$ || **15** ad omniaque quae $\mathbf{H}^1\mathbf{U}$ (*Put. Meiser*) omniaque quae $\mathbf{MIabY}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ *quod def. Jacob 1842, 11* omniaque sibi $\mathbf{Y}_{03}$ atque ad omnia quae *Halm* adque omnia quae *Ritt. 1865, 652* || **20** regione *Faer.* legione Ω || **21–22** donatiui nomen est Ω *secl. Castalio, quod ne Ritt. quidem* || **29** quam quae **L** (*Put.*) quamquam Ω || **32** ipsum Ω ipse *Rup.* || **34** flagitiis Ω flagitii $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || **35** petita Ω repetita $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$

Antonio ducibusque partium praemitti equites omnemque 52
Vmbriam explorari placuit, si qua Appennini iuga clementius adirentur;
acciri aquilas signaque et quidquid Veronae militum foret, Padumque
et mare commeatibus compleri. erant inter duces, qui necterent moras:
5 quippe nimius iam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur. nam- 2
que Mucianus tam celeri uictoria anxius, et ni praesens Vrbe potiretur,
expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum et Varum media scriptita-
bat, instandum coeptis aut rursus cunctandi utilitates disserens atque
ita compositus, ut ex euentu rerum aduersa abnueret uel prospera
10 agnosceret. Plotium Grypum, nuper a Vespasiano in senatorium ordinem 3
additum ac legioni praepositum, ceterosque sibi fidos apertius monuit,
hique omnes de festinatione Primi ac Vari sinistre et Muciano uolentia
rescripsere. quibus epistulis Vespasiano missis effecerat, ut non pro spe
Antonii consilia factaque eius aestimarentur.

15 Aegre id pati Antonius et culpam in Mucianum conferre, cuius 53
criminationibus euiluissent pericula sua; nec sermonibus temperabat,
immodicus lingua et obsequii insolens. litteras ad Vespasianum com-
posuit iactantius quam ad principem nec sine occulta in Mucianum
insectatione: se Pannonicas legiones in arma egisse, suis stimulis excitos
20 Moesiae duces, sua constantia perruptas Alpes, occupatam Italiam,
intersaepta Germanorum Raetorumque auxilia. quod discordes dispersas- 2
que Vitellii legiones equestri procella, mox peditum ui per diem noctem-
que fudisset, id pulcherrimum et sui operis. casum Cremonae bello
imputandum: maiore damno, plurium urbium excidiis ueteres ciuium
25 discordias rei publicae stetisse. non se nuntiis neque epistulis, sed manu 3
et armis imperatori suo militare, neque officere gloriae eorum, qui alia
interim composuerint: illis Moesiae pacem, sibi salutem securitatemque
Italiae cordi fuisse; suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, ualidissi-
mam terrarum partem, ad Vespasianum conuersas. sed cecidisse in
30 inritum labores, si praemia periculorum soli adsequantur qui periculis
non adfuerint. nec fefellere ea Mucianum; inde graues simultates, quas
Antonius simplicius, Mucianus callide eoque implacabilius nutriebat.

2 Vmbriam **M**[2] *ω* (**U**[2]) cimbriam **MUY**$_{03}$ || **5** ex *Ω* de **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || **8** utilitates **MIac** utilitatis **Y**$_{01}$ nobilitates **Ib** | disserens *Fisher 1909* edisserens *Ω* || **9** euentu *ω* uentu **M** || **10** agnosceret **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ cognosceret **UY**$_{03}$ cognouisset **Ib** | Grypum *W. Her. 1916, 784 coll. CIL VI 2065b, 65; cf. AE 1949, 23, l. 9; RE XVII 1434, no. 138* griphum **MIabUY**$_{03}$ griffum **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ || **11** additum *Ω* adscitum *Ritt. 1848 prob. Woe. 1867, 121 et Gerber 733* || **16** euiluissent **Z** eui luissent **MIbY**$_{03}$ coaluissent **IaY**$_{01}$**Hol** coaluisset **Y**$_{02}$ luissent **U** || **17** litteras *ω* littera **M** || **23** Cremonae **MIac** cremonensi **H**[2]**IbU** Cremonensium **L** || **26** alia *Ritt. 1848* asiam *Ω* Daciam *Sir. 1868, 268* Moesiam *Purser 214* auia *v. d. Vliet* || **27** Moesiae *Ω* ⟨prouinciae⟩ [Moesiae] *Andr. 1922, 58* || **30** si *Ω* ⟨sibi⟩, si *Ritt. 1865, 652 (cf. 53, 1* pericula sua) || **31** adfuerint **M** affuerint *ω*

54 At Vitellius fractis apud Cremonam rebus nuntios cladis occultans
stulta dissimulatione remedia potius malorum quam mala differebat.
quippe confitenti consultantique supererant spes uiresque: cum e con-
trario laeta omnia fingeret, falsis ingrauescebat. mirum apud ipsum de
bello silentium; prohibiti per ciuitatem sermones, eoque plures ac, si 5
2 liceret, uera enarraturi, quia uetabantur, atrociora uulgauerant. nec
duces hostium augendae famae deerant, captos Vitellii exploratores
circumductosque, ut robora uictoris exercitus noscerent, remittendo:
quos omnis Vitellius secreto percunctatus interfici iussit.

Notabili constantia centurio Iulius Agrestis post multos sermones, 10
quibus Vitellium ad uirtutem frustra accendebat, perpulit, ut ad uires
hostium spectandas quaeque apud Cremonam acta forent ipse mitteretur.
nec exploratione occulta fallere Antonium temptauit, sed mandata
imperatoris suumque animum professus, ut cuncta uiseret postulat.
missi qui locum proelii, Cremonae uestigia, captas legiones ostenderent. 15
3 Agrestis ad Vitellium remeauit abnuentique uera esse, quae adferret,
atque ultro corruptum arguenti 'quando quidem' inquit 'magno docu-
mento opus est, nec alius iam tibi aut uitae aut mortis meae usus, dabo
cui credas.' atque ita digressus uoluntaria morte dicta firmauit. quidam
iussu Vitellii interfectum, de fide constantiaque eadem tradidere. 20

55 Vitellius ut e somno excitus Iulium Priscum et Alfenum Varum
cum quattuordecim praetoriis cohortibus et omnibus equitum alis ob-
sidere Appenninum iubet; secuta e classicis legio. tot milia armatorum,
lecta equis uirisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis
2 pollebant. ceterae cohortes ad tuendam Vrbem L. Vitellio fratri datae; 25
ipse nihil e solito luxu remittens et diffidentia properus festinare comitia,
quibus consules in multos annos destinabat; foedera sociis, Latium ex-
ternis dilargiri; his tributa dimittere, alios immunitatibus iuuare; denique
nulla in posterum cura lacerare imperium. sed uulgus ad magnitudinem
beneficiorum hiauerat: stultissimus quisque pecuniis mercabatur; apud 30
sapientes cassa habebantur, quae neque dari neque accipi salua re

4 ingrauescebat ***Ω*** ingrauescebant *haud male Ern.* (*sc.* omnia) | mirum ***Ω*** ⟨malum.⟩ mirum *Meiser* (*quamquam antecedit* mala) || 6 uera enarraturi *J. Gron.* uere narraturi **MIab** uere narratum $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ uera narrare **U** uera narranti $\mathbf{Y_{03}}$ uera narraturi *Probst 141* || 16 Agrestis ***ω*** adgrestis **M** || 23 secuta e classicis legio $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ secutae classicis legio **M** secutae classicae legiones $\mathbf{IbUY_{03}}$ || 24 lecta equis uirisque **Ia** lectae quis uirisque **M** lecta quis uiribusque (uiris $\mathbf{B}^1$ *mg*) **Ib** lecta quis uiribus uirisque **Z** | dux alius $\mathbf{MIaL_{24}ZUY_{03}}$ alius dux $\mathbf{BHolY_{01}Y_{02}}$ || 27 Latium externis $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ latium ternis **M** latium turmis $\mathbf{Y_{03}}$ pacta turmis **IbU** || 28 dimittere ***Ω*** remittere **L** (*Nipp. Andr. 1900, 4; 1915, 525*) || 30 hiauerat *Walter 1917, 41* haberat **M** aberat **Ic** (lacerare – mercabatur *om.* **U**) aderat **Ia** habeat **Ib** hiabat *J. F. Gron.* fauebat *Url. 1864, 251* hians aderat *Meiser 1884*^{1}*, 94*

publica poterant. tandem flagitante exercitu, qui Meuaniam insederat, 3
magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine
trahebat, in castra uenit, incertus animi et infidis consiliis obnoxius.
Contionanti – prodigiosum dictu – tantum foedarum uolucrum **56**
5 superuolitauit, ut nube atra diem obtenderent. accessit dirum omen,
profugus altaribus taurus disiecto sacrificii apparatu, longe, nec ut
feriri hostias mos est, confossus. sed praecipuum ipse Vitellius ostentum 2
erat, ignarus militiae, improuidus consilii, quis ordo agminis, quae cura
explorandi, quantus urgendo trahendoue bello modus, alios rogitans et
10 ad omnis nuntios uultu quoque et incessu trepidus, dein temulentus.
postremo taedio castrorum et audita defectione Misenensis classis Romam
reuertit, recentissimum quodque uulnus pauens, summi discriminis
incuriosus. nam cum transgredi Appenninum integro exercitus sui robore 3
et fessos hieme atque inopia hostes adgredi in aperto foret, dum dispergit
15 uires, acerrimum militem et usque in extrema obstinatum trucidandum
capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus et, si
consulerentur, uera dicturis. arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita
formatis principis auribus, ut aspernaretur quae utilia, nec quidquam nisi
iucundum et laesurum acciperet.
20 Sed classem Misenensem (tantum ciuilibus discordiis etiam singu- **57**
lorum audacia ualet) Claudius Fauentinus centurio per ignominiam a
Galba dimissus ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistulis pretium
proditionis ostentans. praeerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei
constans neque strenuus in perfidia; et Apinius Tiro praetura functus ac
25 tum forte Minturnis agens ducem se defectoribus obtulit. a quibus
municipia coloniaeque impulsae, praecipuo Puteolanorum in Vespasia-
num studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem aemulationem bellis
ciuilibus miscebant. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper classem Mi- 2
senensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit;
30 data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Iulianus praeerat.
ut conlata utrimque castra, haud magna cunctatione Iuliano in partes
Vespasiani transgresso, Tarracinam occupauere, moenibus situque magis
quam ipsorum ingenio tutam.
Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniae cum praefectis **58**
35 praetorii relicta L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis

6 nec ut *Fr. Schneider teste Halm* necui **M** ne cui **Ib U Y**$_{03}$ ne quin **B** quam ubi **Ia** ubi **Y**$_{01}$ **Y**$_{02}$ nec ubi *Lips.* || 8 consilii **Ia** consiliis **MIbc** || 12 quodque **Iab** quoque **MIc** | summi *ω* summis **MY**$_{03}$ || 17 arcuere *Lips.* arguere *Ω* || 18 aspernaretur *Hartman 280* aspern **V**$_{58}$ aspera **MIabc** aspere *Bip.* || 30 quibus Iulianus praeerat *ω* *secl. Prammer 1867*^{2}*, 41* || 32 Tarracinam **MIac** terracinam **Ib** || 35 praetorii **M**^{1} **Iac** praetoriis **MIbY**$_{03}$ (praetoriis **BHol**)

equitibus ingruenti per Campaniam bello opposuit. ipse aeger animi
studiis militum et clamoribus populi arma poscentis refouebatur, dum
uulgus ignauum et nihil ultra uerba ausurum falsa specie exercitum et
2 legiones appellat. hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis
clarior, minus fidus) uocari tribus iubet, dantes nomina sacramento 5
adigit. superfluente multitudine curam dilectus in consules partitur;
seruorum numerum et pondus argenti senatoribus indicit. equites
Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus
ultro flagitantibus. ea simulatio officii a metu profecta uerterat in
fauorem; ac plerique haud proinde Vitellium quam casum locumque 10
3 principatus miserabantur. nec deerat ipse uultu uoce lacrimis miseri-
cordiam elicere, largus promissis et, quae natura trepidantium est,
immodicus. quin et Caesarem se dici uoluit, aspernatus antea, sed tunc
superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et uulgi
4 rumor iuxta audiuntur. ceterum ut omnia inconsulti impetus coepta 15
initiis ualida spatio languescunt, dilabi paulatim senatores equitesque,
primo cunctanter et ubi ipse non aderat, mox contemptim et sine discri-
mine, donec Vitellius pudore inriti conatus quae non dabantur remisit.

59 Vt terrorem Italiae possessa Meuania ac uelut renatum ex integro
bellum intulerat, ita haud dubium erga Flauianas partes studium tam 20
pauidus Vitelli discessus addidit. erectus Samnis Paelignusque et Marsi
aemulatione, quod Campania praeuenisset, ut in nouo obsequio ad
2 cuncta belli munia acres erant. sed foeda hieme per transitum Appennini
conflictatus exercitus, et uix quieto agmine niues eluctantibus patuit,
quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna uertis- 25
set, quae Flauianis ducibus non minus saepe quam ratio adfuit. obuium
illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu et notitia locorum custodias
Vitellii elapsum. propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse
3 inglorius militiae, eoque inter duces adsumptus est. Flauio quoque
Sabino ac Domitiano patuisse effugium multi tradidere, et missi ab 30
Antonio nuntii per uarias fallendi artes penetrabant, locum ac praesidium
monstrantes. Sabinus inhabilem labori et audaciae ualetudinem causaba-
tur: Domitiano aderat animus, sed custodes a Vitellio additi, quamquam
se socios fugae promitterent, tamquam insidiantes timebantur. atque
ipse Vitellius respectu suarum necessitudinum nihil in Domitianum 35
atrox parabat.

5 dantes **IbU** dante **M**$\mathbf{Y}_{03}$ data **Ia** dat $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ dantem *Jacob 1842, 17* || 6 dilectus **M**$\mathbf{Y}_{03}$ delectus **Iabc** | in **Ω** inter *Ritt. 1865, 653* || 9 officii a metu $\mathbf{V}_{58}{}^{1}$ (*Ern.*) officia metu **MIabc** || 13 Caesarem se **Ω** se caesarem $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 17 contemptim et sine *Pich.* contempti (*uel* contenti *uel* conterriti *uel* contriti) mestine (*uel* mestiue *uel* mestique) **Ω** || 26 adfuit **M**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ affuit **ω** || 28 adfinitas **M** affinitas **ω** || 29 adsumptus **M** assumptus **ω** | Flauio **Ia** flauiano **MIbc** || 35 respectu suarum **Iabc** respectus uarum (uarus **M**) $\mathbf{M}^{1}$

60 Duces partium ut Carsulas uenere, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilae signaque legionum adsequerentur. et locus ipse castrorum placebat, late prospectans, tuto copiarum adgestu, florentissimis pone tergum municipiis; simul conloquia cum Vitellianis decem milium spatio
5 distantibus et proditio sperabatur. aegre id pati miles et uictoriam malle quam pacem; ne suas quidem legiones opperiebantur, ut praedae quam periculorum socias. **2** uocatos ad contionem Antonius docuit esse adhuc Vitellio uires, ambiguas, si deliberarent, acres, si desperassent. initia bellorum ciuilium fortunae permittenda: uictoriam consiliis et ratione
10 perfici. iam Misenensem classem et pulcherrimam Campaniae oram desciuisse, nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio quam quod inter Tarracinam Narniamque iaceat. **3** satis gloriae proelio Cremonensi partum et exitio Cremonae nimium inuidiae: nec concupiscerent Romam capere potius quam seruare. maiora illis praemia et multo maximum
15 decus, si incolumitatem senatui populoque Romano sine sanguine quaesissent. his ac talibus mitigati animi.

61 Nec multo post legiones uenere. et terrore famaque aucti exercitus Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum uictori et
20 sibi in posterum gratiam, certabant. per eos cognitum est Interamnam proximis campis praesidio quadringentorum equitum teneri. **2** missus extemplo Varus cum expedita manu paucos repugnantium interfecit, plures abiectis armis ueniam petiuere. quidam in castra refugi cuncta formidine implebant, augendo rumoribus uirtutem copiasque hostium,
25 quo amissi praesidii dedecus lenirent. **3** nec ulla apud Vitellianos flagitii poena, et praemiis defectorum uersa fides ac reliquum perfidiae certamen. crebra transfugia tribunorum centurionumque; nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priscus et Alfenus desertis castris ad Vitellium regressi pudore proditionis cunctos exsoluerent.

30 **62** Isdem diebus Fabius Valens Vruini in custodia interficitur. caput eius Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem fouerent; nam peruasisse in Germanias Valentem et ueteres illic nouosque exercitus ciere credebant: uisa caede in desperationem uersi. et Flauianus exercitus

3 adgestu **MIbc** aggestu **IaU**^{2}**Z** || 4 conloquia **M** colloquia **Iabc** || 6 praedae **Ω** praedae potius **L** || 7 socias **MIa**$\mathbf{Y}_{02}$ socios **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ *utrum* -os *an* -as *incerti* **Hol**$\mathbf{Y}_{01}$ || 9 consiliis **MIbc** a consiliis **Ia** || 10 perfici **Ib** profici **MZU**$\mathbf{Y}_{03}$ proficisci **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ | Campaniae **ω** capinie **M** || 12 Tarracinam **M**$\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$ terracinam **Iab**$\mathbf{Y}_{01}$**U** || 13 nec **MIbc** (*cf. II 47, 1; 76, 2; KS 1, 193*) ne **Ia**$\mathbf{Y}_{03}$ || 14 maiora **ω** maior **M** || 18 nutabant **IaBHol**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ nuntiabant **M**$\mathbf{L}_{24}$**Z** nunciabant **U**$\mathbf{Y}_{03}$ || 23.24 cuncta formidine **MIa**$\mathbf{L}_{24}$**ZIc** formidine cuncta **BHol** || 26 uersa *Frei.* uerba **Ω** || 28 induruerat **MIac** induerat **U** indurauerat **Ib** indutauerat $\mathbf{L}_{24}$ || 30 Vruini *W. Her. 1916, 787* urbini **Ω**

2 immane quanto animo exitium Valentis ut finem belli accepit. natus erat Valens Anagniae equestri familia. procax moribus neque absurdus ingenio famam urbanitatis per lasciuiam petere. ludicro Iuuenalium sub Nerone uelut ex necessitate, mox sponte mimos actitauit, scite magis quam probe. legatus legionis et fouit Verginium et infamauit; Fonteium 5 Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiuerat, interfecit, Galbae proditor, Vitellio fidus et aliorum perfidia inlustratus.

63 Abrupta undique spe Vitellianus miles transiturus in partes, id quoque non sine decore, sed sub signis uexillisque in subiectos Narniae campos descendere. Flauianus exercitus, ut ad proelium intentus arma- 10 tusque, densis circa uiam ordinibus adstiterat. accepti in medium Vitelliani, et circumdatos Primus Antonius clementer adloquitur: pars Narniae, pars Interamnae subsistere iussi. relictae simul e uictricibus legiones, neque quiescentibus graues et aduersus contumaciam ualidae.
2 non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis salutem et 15 pecuniam et secreta Campaniae offerre Vitellio, si positis armis seque ac liberos suos Vespasiano permisisset. in eundem modum et Mucianus composuit epistulas; quibus plerumque fidere Vitellius ac de numero seruorum, electione litorum loqui. tanta torpedo inuaserat animum, ut, si principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse obliuisceretur. 20

64 At primores ciuitatis Flauium Sabinum praefectum urbis secretis sermonibus incitabant, uictoriae famaeque partem capesseret: esse illi proprium militem cohortium urbanarum, nec defuturas uigilum cohortes, seruitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona uictoribus: ne
2 Antonio Varoque de gloria concederet. paucas Vitellio cohortes et 25 maestis undique nuntiis trepidas; populi mobilem animum et, si ducem se praebuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore: ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeo ruentibus debilitatum. gratiam patrati belli penes eum, qui Vrbem occupasset: id Sabino conuenire, ut imperium fratri reseruaret, id Vespasiano, ut ceteri post 30 Sabinum haberentur.

65 Haudquaquam erecto animo eas uoces accipiebat, inualidus senecta; sed erant qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam

1 quanto animo *Festa* quantum animo **Ω** quantum animo ⟨auctus⟩ *Acid.* quantum ⟨aucto⟩ a. *Haase et Nipp. eodem anno 1855* (erecto immane) quantum a. *Helmreich, Burs. 39, 144* quantum ⟨erecto⟩ a. *Lenchantin* || 3 petere **M^1** ***ω*** peteret **M** petens *Woelffel 66* | Iuuen⟨ali⟩um *Lips.* iuuenum **Ω** || 7 perfidia illustratus (inlustratus **M**) **MIac** perfidiam illustrans **Ib**; *an* perfidia ⟨fidem⟩ illustrans (*cf. II 60, 1; III 57, 1; 61, 3; 1, 55, 1*)? || 10 armatusque **M^1** *mg* **IabUY_{03}** ornatusque **M$Y_{01}$$Y_{02}$** || 13 simul **Ω** simul ⟨singulae⟩ *Müller 1909, 4–5 bene* || 19 litorum **M** lictorum **Iabc** || 32 uoces **MIac** res **Ib** || 33 sed *Haase* seu **MIabUY_{03}** ceu **$Y_{01}$$Y_{02}$**; *hic inuersionis confinium; uide app. crit.*

inuidia et aemulatione fortunam fratris moraretur. namque Flauius Sabinus aetate prior priuatis utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat, et credebatur adfectam eius fidem praue iuuisse domo agrisque pignori acceptis; unde, quamquam manente in speciem
5 concordia, offensarum operta metuebantur. melior interpretatio, mitem **2** uirum abhorrere a sanguine et caedibus, eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace ponendisque per condicionem armis agitare. saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepigere. uerba uocesque duos testes habebant, Cluuium Rufum et Silium Italicum:
10 uultus procul uisentibus notabantur, Vitellii proiectus et degener, Sabinus non insultans et miseranti propior.

66 Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat, incruentam Vrbem Vespasiani exercitus intrasset. ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et condiciones abnuebant, discrimen ac
15 dedecus ostentantes et fidem in libidine uictoris. nec tantam Vespasiano **2** superbiam, ut priuatum Vitellium pateretur, ne uictos quidem laturos: ita periculum ex misericordia. ipsum sane senem et prosperis aduersisque satiatum, sed quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore? nunc pecuniam et familiam et beatos Campaniae sinus promitti: sed ubi
20 imperium Vespasianus inuaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exercitibus securitatem nisi exstincto aemulo redituram. Fabium illis **3** Valentem, captiuum et paucis diebus reseruatum, praegrauem fuisse, nedum Primus ac Fuscus et specimen partium Mucianus ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. non a Caesare Pompeium,
25 non ab Augusto Antonium incolumes relictos, nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiae domus **4** honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi; denique nihil atrocius euenturum,

1 inuidia *ω* inuidiae **M** || 2 utriusque **MIac** uariisque **Ib** || 3 praue *Doed. 1844, 3* (*Corn. 376 Nolte 53 eodem anno 1884*) prae ***Ω*** praes *Heins.* parum *Bip.* parce *Halm* prae(cauisse) *Lenchantin* || 5 operta $\mathbf{MH^{1}UY_{03}}$ opera $\mathbf{IabY_{01}Y_{02}}$ || 7 ponendisque **Iabc** ponensisque **M** || 11 propior $\mathbf{L_{24}ZY_{02}}$ proprior **H** proprior **MIacBHol** || 16 laturos $\mathbf{IaB^{1}HolY_{01}Y_{02}}$ lauros $\mathbf{MBL_{24}ZUY_{03}}$ laturo *Tiedke 625–626* || 19 promitti sed $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ promittis et $\mathbf{MIbUY_{03}}$ || 21 aemulo redituram *Rhen.* (*cf. Andr. 1900, 11–12*) emulatore dituram **MIa** (redditurum $\mathbf{V_{58}}$ daturum *suprascr.* $\mathbf{V_{58}}^{1}$) emulatore daturam **Ibc** aemulato redituram *Walther 1819* || 22 captiuum *ω* captium **M** | paucis diebus $\mathbf{U^{2}L}$ (*cf. Wellesley 1967, 220–223*) captis diebus $\mathbf{MV_{58}{}^{1}IbUY_{03}}$ casibus dubiis **Ia** casibus (cassibus $\mathbf{Y_{01}}$) duobus $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ || 26 altiores spiritus $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ altiore sp̄s **M** altiorem spiritum $\mathbf{UY_{03}}$ altiorem speciem **Ib** || 27 tres *ω* res **M** || 28 deceret **Ia** degeret **MIbc** (ut *i. e.* quamuis . . .) negligeret **L** dedecoret *Bezz. 1844, 43* neglegeret *Weissenborn 28; an* dedeceret *?* | audaciam **Ia** audacia **MIbc**

quam in quod sponte ruant. moriendum uictis, moriendum deditis: id solum referre, nouissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant an per uirtutem.

67 Surdae ad fortia consilia Vitellio aures: obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis minus placabilem uictorem relin- 5 queret coniugi ac liberis. erat illi et fessa aetate parens; quae tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus praeuenit, nihil 2 principatu filii adsecuta nisi luctum et bonam famam. XV kalendas Ianuarias audita defectione legionis cohortiumque, quae se Narniae dediderant, pullo amictu Palatio degreditur maesta circum familia; 10 ferebatur lecticula paruulus filius uelut in funebrem pompam; uoces populi blandae et intempestiuae, miles minaci silentio.

68 Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoueret illa facies, Romanum principem et generis humani paulo ante dominum relicta fortunae suae sede per populum, per Vrbem exire 15 de imperio. nihil tale uiderant, nihil audierant. repentina uis dictatorem Caesarem oppresserat, occultae Gaium insidiae, nox et ignotum rus fugam Neronis absconderant, Piso et Galba tamquam in acie cecidere: 2 in sua contione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et praesenti maestitiae congruentia locutus – cedere se pacis 20 et rei publicae causa, retinerent tantum memoriam sui fratremque et coniugem et innoxiam liberorum aetatem miserarentur –, simul filium protendens, modo singulis modo uniuersis commendans, postremo fletu praepediente adsistenti consuli (Caecilius Simplex erat) exsolutum a 3 latere pugionem uelut ius necis uitaeque ciuium reddebat. aspernante 25 consule, reclamantibus qui in contione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii domumque fratris petiturus discessit. maior hic clamor obsistentium penatibus priuatis, in Palatium uocantium. interclusum aliud iter, idque solum, quo in sacram uiam pergeret, patebat: tum consilii inops in Palatium redit. 30

69 Praeuenerat rumor eiurari ab eo imperium, scripseratque Flauius Sabinus cohortium tribunis, ut militem cohiberent. igitur tamquam

1 ruant **Ω** ruat *Nipp. 1855, 11 = Opusc. 215* || 4 fortia **MIac** fortiora **Ib** ferocia **U** || 7 ante **Ω** [ante] *Müller 1869, 30–34* || 8 adsecuta **M** assecuta ***ω*** || 9 legionis ***ω*** legiones **M** || 10 dediderant $\mathbf{MIaY_{01}Y_{02}}$ dederant $\mathbf{IbUY_{03}}$ | familia **Ia** famia $\mathbf{MY_{01}}$ fama $\mathbf{Y_{02}Y_{03}}$ fana **IbU** || 11 *e* seu (*cf. 65,1*) *ante* ferebatur *excogitauit* simul *Put. et post eum Meiser 1884, 95,* sua *Lenchantin* || 18 Galba **Ω** Galba ⟨et Otho⟩ *Herwerden 96* || 19 feminis **Ω** feminis, ⟨pro rostris⟩ *Ritt. 1865, 654* (*maluissem* pro rostris, prospectantibus)*; sed is sensus in uocc.* Vrbem .... in sua contione *iam praesto* || 24 adsistenti $\mathbf{MY_{01}Y_{02}U}$ assistenti $\mathbf{IabY_{03}}$ || 29 aliud *suspectum; cf. TLL s. u. 1648, 2–35; an* ⟨si quid⟩ aliud*?* | sacram uiam $\mathbf{IbUY_{03}}$ sacra uiam **M** sacra uia $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ || 31 eiurari $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ iurari $\mathbf{MIbUY_{03}}$

omnis res publica in Vespasiani sinum cecidisset, primores senatus et
plerique equestris ordinis omnisque miles urbanus et uigiles domum
Flauii Sabini compleuere. illuc de studiis uulgi et minis Germanicarum
cohortium adfertur. longius iam progressus erat, quam ut regredi posset; 2
5 et suo quisque metu, ne disiectos eoque minus ualidos Vitelliani con-
sectarentur, cunctantem in arma impellebant; sed quod in eius modi
rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sump-
sere. circa lacum Fundani descendentibus, qui Sabinum comitabantur,
armatis occurrunt promptissimi Vitellianorum. modicum ibi proelium
10 improuiso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, 3
quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit mixto milite
et quibusdam senatorum equitumque, quorum nomina tradere haud
promptum est, quoniam uictore Vespasiano multi id meritum erga
partes simulauere. subierunt obsidium etiam feminae, inter quas maxime
15 insignis Verulana Gratilla, neque liberos neque propinquos, sed bellum
secuta. Vitellianus miles socordi custodia clausos circumdedit; eoque 4
concubia nocte suos liberos Sabinus et Domitianum fratris filium in
Capitolium acciuit, misso per neglecta ad Flauianos duces nuntio, qui
circumsideri ipsos et, ni subueniretur, artas res nuntiaret. noctem adeo
20 quietam egit, ut digredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii aduersus
pericula ferox, laboribus ac uigiliis parum intentus erat, et hibernus
imber repente fusus oculos auresque impediebat.

Luce prima Sabinus, antequam in uicem hostilia coeptarent, **70**
Cornelium Martialem e primipilaribus ad Vitellium misit cum mandatis
25 et questu, quod pacta turbarentur: simulationem prorsus et imaginem
deponendi imperii fuisse ad decipiendos tot inlustres uiros. cur enim
e rostris fratris domum, imminentem foro et inritandis hominum oculis,
quam Auentinum et penates uxoris petisset? ita priuato et omnem
principatus speciem uitanti conuenisse. contra Vitellium in Palatium, in 2
30 ipsam imperii arcem regressum; inde armatum agmen emissum, stratam
innocentium caedibus celeberrimam Vrbis partem, ne Capitolio quidem
abstineri. togatum nempe se et unum e senatoribus: dum inter Vespa-
sianum ac Vitellium proeliis legionum, captiuitatibus urbium, deditioni-

1 cecidisset **IbU** (*Jacob 1842, 18 et Haase 1848, 158–159*) cecississet **M** ces(s)isset **Iac** concessisset *Ritt. 1848* || 10 in(m)prouiso M^1 ω inprouisum **M** || 11 quod M^1 ω quoque **M** || 12 tradere haud **Iab**$Y_{01}Y_{02}$ aut tradere haud **M** haud tradere **U**Y_{03} || 15 Gratilla *Ern. cf. PIR[1] V 289* gratilia **MIbc** gracilia **Ia** || 16 socordi custodia **MIbU** secordi c. Y_{03} c. socordi **Ia**$Y_{01}Y_{02}$ || 18 *hic inuersionis confinium: uide app. crit.* || 19 ipsos et ni *Pich.* ipso se lni **M** ipsos ni **Ia**$Y_{01}Y_{02}$ ipsum ni **Ib** ipsi seni **U**Y_{03} || 20 digredi Ω degredi *Ern.* || 25 questu Ω questum *Madv. 3, 241* || 29 conuenisse **Ia**$Y_{01}Y_{02}$ contemnisse **MB Hol** contempnisse L_{24}**Z** contempsisse (conuenisse U^2*mg*) **U**Y_{03}

bus cohortium iudicatur, iam Hispaniis Germaniisque et Britannia desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad 3 condiciones uocaretur. pacem et concordiam uictis utilia, uictoribus tantum pulchra esse. si conuentionis paeniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani uix puberem — quantum occi- 5 sis uno sene et uno iuuene profici? —: iret obuiam legionibus et de summa rerum illic certaret: cetera secundum euentum proelii cessura. 4 trepidus ad haec Vitellius pauca purgandi sui causa respondit, culpam in militem conferens, cuius nimius ardor; imparem esse modestiam suam; et monuit Martialem, ut per secretam aedium partem occulte abiret, ne 10 a militibus internuntius inuisae pacis interficeretur: ipse neque iubendi neque uetandi potens non iam imperator, sed tantum belli causa erat.

71 Vixdum regresso in Capitolium Martiale furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor. cito agmine forum et imminentia foro templa praeteruecti erigunt aciem per aduersum collem usque ad primas 15 Capitolinae arcis fores. erant antiquitus porticus in latere cliui dextrae subeuntibus, in quarum tectum egressi saxis tegulisque Vitellianos 2 obruebant. neque illis manus nisi gladiis armatae, et arcessere tormenta aut missilia tela longum uidebatur: faces in prominentem porticum iecere et sequebantur ignem ambustasque Capitolii fores penetrassent, 20 ni Sabinus reuulsas undique statuas, decora maiorum, in ipso aditu uice 3 muri obiecisset. tum diuersos Capitolii aditus inuadunt, iuxta lucum asyli et qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. improuisa utraque uis; propior atque acrior per asylum ingruebat. nec sisti poterant scandentes per coniuncta aedificia, quae ut in multa pace in altum edita 25 4 solum Capitolii aequabant. hic ambigitur, ignem tectis obpugnatores iniecerint, an obsessi, quae crebrior fama, nitentes ac progressos depulerint. inde lapsus ignis in porticus adpositas aedibus, mox sustinentes fastigium aquilae uetere ligno traxerunt flammam alueruntque. sic Capitolium clausis foribus indefensum et indireptum conflagrauit. 30

72 Id facinus post conditam Vrbem luctuosissimum foedissimumque rei publicae populi Romani accidit, nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Iouis Optimi Maximi, auspicato a

1 Germaniisque **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ germanisque **MIbUY**$_{03}$ Galliisque *Ritt. 1864*[1] ⟨Galliis⟩ Germanisque *Nipp.* || 9 nimius ardor ***Ω*** (*cf. Jacob 1842, 18*) nimio ardori *Put.* nimius ardor. ei *Doed.* || 11 militibus **MIbc** a militibus **IaU** | iubendi **MIaY**$_{02}$ iuuandi **IbY**$_{01}$ uiuendi **UY**$_{03}$ || 15 erigunt **MIac** exigunt **IbU** || 18 arcessere **MIabc** accersere **U** || 21 ni **MIabY**$_{01}$**Y**$_{02}$ nisi **UY**$_{03}$ || 26 solum ***ω*** sonum **M** || 27 fama **IabUY**$_{03}$ famam **M** fama est quo **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ fama ⟨ea ui⟩ *Walther* fama ⟨flamma⟩ *Meiser 1884*[1]*, 95* | depulerint ***Ω*** depellerent **V**$_{58}$ (*at suprascr.* depulerint **V**$_{58}$[1]) || 29 uetere **Iac** uertere **MIb** uerṭere **Y**$_{03}$ || 33 optimi ***ω*** optimim **M**

maioribus pignus imperii conditam, quam non Porsenna dedita Vrbe
neque Galli capta temerare potuissent, furore principum excindi. arserat
et ante Capitolium ciuili bello, sed fraude priuata: nunc palam obsessum,
palam incensum, quibus armorum causis, quo tantae cladis pretio? stetit
5 profecto dum pro patria bellauimus. uouerat Tarquinius Priscus rex bello **2**
Sabino ieceratque fundamenta spe magis futurae magnitudinis, quam
quo modicae adhuc populi Romani res sufficerent. mox Seruius Tullius
sociorum studio, dein Tarquinius Superbus capta Suessa Pometia ho-
stium spoliis exstruxere. sed gloria operis libertati reseruata: pulsis
10 regibus Horatius Puluillus iterum consul dedicauit ea magnificentia,
quam immensae postea populi Romani opes ornarent potius quam auge-
rent. isdem rursus uestigiis situm est, postquam interiecto quadringento- **3**
rum quindecim annorum spatio L. Scipione C. Norbano consulibus
flagrauerat. curam uictor Sulla suscepit, neque tamen dedicauit: hoc
15 solum felicitati eius negatum. Lutatii Catuli nomen inter tanta Caesarum
opera usque ad Vitellium mansit. ea tunc aedes cremabatur.

Sed plus pauoris obsessis quam obsessoribus intulit. quippe Vitellia- **73**
nus miles neque astu neque constantia inter dubia indigebat: ex diuerso
trepidi milites, dux segnis ac uelut captus animi non lingua, non auribus
20 competere; neque alienis consiliis regi neque sua expedire, huc illuc
clamoribus hostium circumagi, quae iusserat uetare, quae uetuerat
iubere; mox, quod in perditis rebus accidit, omnes praecipere, nemo
exsequi; postremo abiectis armis fugam et fallendi artes circumspecta-
bant. inrumpunt Vitelliani et cuncta sanguine ferro flammisque miscent. **2**
25 pauci militarium uirorum, inter quos maxime insignes Cornelius Martialis,
Aemilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scaeua, pugnam ausi obtrun-
cantur. Flauium Sabinum inermem neque fugam coeptantem circum-
sistunt et Quintium Atticum consulem, umbra honoris et suamet
uanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magnifica,
30 probrosa aduersus Vitellium iecerat. ceteri per uarios casus elapsi, **3**
quidam seruili habitu, alii fide clientium contecti et inter sarcinas abditi.
fuere qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro
rogitantes respondentesue audaciam pro latebra haberent.

Domitianus, prima inruptione apud aedituum occultatus, sollertia **74**
35 liberti lineo amictu turbae sacricolarum immixtus ignoratusque apud

4–5 stetit ⟨profecto dum⟩ *Castiglioni* stetit ***Ω*** || **9** operis ***Ω*** ⟨patrati⟩ operis *Ritt. 1865, 656 coll. 64, 2* || **10** Puluillus **IabU** puluilius **MIc** || **13** quindecim ***Ω*** xxv *Lips.* | Norbano **IabU** norbana $\mathbf{MY}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ narbona $\mathbf{Y}_{03}$ || **17** pauoris ***Ω****; ante* p *apud* **M** *macula est quam Andr. 1900, 17 falso credidit uestigium esse litterae* i, *ita ut* i⟨d⟩ *uel* i⟨d incendium⟩ *suppleuerit; sed scriba Medicei semper* ld *habet longa cum hasta* (*uide 66, 4; 68, 3; 69, 3; 72, 1; 75, 1; 78, 2*) || **24** inrumpunt **MU** irrumpunt ***ω*** || **25** insignes **Ia** insignis **MIbc** || **34** inruptione **M** irruptione ***ω*** (eruptione $\mathbf{L}_{24}$)

Cornelium Primum paternum clientem iuxta Velabrum delituit. ac
potiente rerum patre, disiecto aeditui contubernio, modicum sacellum
Ioui Conseruatori aramque posuit casus suos in marmore expressam;
mox imperium adeptus Ioui Custodi templum ingens seque in sinu dei
2 sacrauit. Sabinus et Atticus onerati catenis et ad Vitellium ducti nequa- 5
quam infesto sermone uultuque excipiuntur, frementibus qui ius caedis
et praemia nauatae operae petebant. clamore proximis orto sordida pars
plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. stantem
pro gradibus Palatii Vitellium et preces parantem peruicere, ut ab-
sisteret: tum confossum laceratumque et absciso capite truncum corpus 10
Sabini in Gemonias trahunt.

75 Hic exitus uiri haud sane spernendi. quinque et triginta stipendia
in re publica fecerat, domi militiaeque clarus. innocentiam iustitiamque
eius non argueres; sermonis nimius erat: id unum septem annis quibus
Moesiam, duodecim quibus praefecturam Vrbis obtinuit, calumniatus est 15
rumor. in fine uitae alii segnem, multi moderatum et ciuium sanguinis
parcum credidere. quod inter omnis constiterit, ante principatum Vespa-
2 siani decus domus penes Sabinum erat. caedem eius laetam fuisse Mu-
ciano accepimus. ferebant plerique etiam paci consultum dirempta
aemulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperatoris, alter 20
3 consortem imperii cogitaret. sed Vitellius consulis supplicium poscenti
populo restitit, placatus ac uelut uicem reddens, quod interrogantibus,
quis Capitolium incendisset, se reum Atticus obtulerat eaque confes-
sione, siue aptum tempori mendacium fuit, inuidiam crimenque ad-
gnouisse et a partibus Vitellii amolitus uidebatur. 25

76 Isdem diebus L. Vitellius positis apud Feroniam castris excidio
Tarracinae imminebat, clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non
egredi moenia neque periculum in aperto audebant. praeerat, ut supra
memorauimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lasciuia
2 socordiaque praedatorum magis quam ducum similes. non uigilias 30

3 casus **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ casusque **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ | expressam **MU**$\mathbf{Y}_{03}$ expressans **IbU**^{2}*mg* expressit **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}{}^1$ || **7** nauatae **Ia** enauatae $\mathbf{V}_{58}{}^1$**ZIc** enouatae **MIb**$\mathbf{Y}_{03}$ a se nauatae *susp. Halm* | proximis **MIbc** a proximis **IaU** e proximis *Baiter* || **10** laceratumque *Nipp. 1855, 12 = Opusc. 216* conlaceratumque ***Ω*** *uoc. nusquam alibi inuentum* dilaceratumque *W. Her.* | absciso **MIbc** abscisso **Ia**$\mathbf{Y}_{03}$ || **12** quinque et triginta *uel* v et xxx ***Ω*** (*cf. Syme 1975, 64*) || **15** duodecim ***Ω*** septem *Borghesi, et uide Syme 1977, 88–89* || **16** multi **MIabU**$\mathbf{Y}_{03}$ alii $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ alii multi **B** || **19** dirempta $\mathbf{V}_{58}$**G** direpta **MIabc** || **24** tempori **Ia** temporis **MIbc** || **26** Feroniam ***Ω*** *de* Feroniae *cogitauit C. Her.* || **27** Tarracinae $\mathbf{Y}_{02}$ (*Lips.*) terracinae **MIabc** || **29** Apollinaris **Ia**$\mathbf{Y}_{02}$ (-l- $\mathbf{Y}_{01}$) pollinaris **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || **30** praedatorum *Prammer 1867*^{2}*, 41* gladiatorum ***Ω*** gregariorum *Andr. B. 1922, 53–54* comissatorum *Castiglioni* calonum *Watt; an* latronum *?*

agere, non intuta moenium firmare: noctu dieque fluxi et amoena litorum
personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum
inter conuiuia loquebantur. paucos ante dies discesserat Apinius Tiro
donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis plus inuidiae
5 quam uirium partibus addebat.

Interim ad L. Vitellium seruus Vergilii Capitonis perfugit pollici- 77
tusque, si praesidium acciperet, uacuam arcem traditurum, multa nocte
cohortes expeditas summis montium iugis super caput hostium sistit.
inde miles ad caedem magis quam ad pugnam decurrit: sternunt inermos
10 aut arma capientes et quosdam somno excitos, cum tenebris pauore,
sonitu tubarum clamore hostili turbarentur. pauci gladiatorum resisten- 2
tes neque inulti cecidere, ceteri ad naues ruebant, ubi cuncta pari for-
midine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani
trucidabant. sex Liburnicae inter primum tumultum euasere, in quis
15 praefectus classis Apollinaris; reliquae in litore captae, aut nimio ruen-
tium onere pressas mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus et 3
uerberibus foedatus in ore eius iugulatur. fuere qui uxorem L. Vitellii
Triariam incesserent, tamquam gladio militari cincta inter luctum
cladesque expugnatae Tarracinae superbe saeueque egisset. ipse lauream
20 gestae prospere rei ad fratrem misit, percunctatus statim regredi se an
perdomandae Campaniae insistere iuberet. quod salutare non modo 4
partibus Vespasiani, sed rei publicae fuit. nam si recens uictoria miles
et super insitam peruicaciam secundis ferox Romam contendisset, haud
parua mole certatum nec sine exitio Vrbis foret. quippe L. Vitellio
25 quamuis infami inerat industria, nec uirtutibus, ut boni, sed quo modo
pessimus quisque, uitiis ualebat.

Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani 78
exercitus festos Saturni dies Ocriculi per otium agitabat. causa tam
prauae morae, ut Mucianum opperirentur. nec defuere qui Antonium
30 suspicionibus arguerent tamquam dolo cunctantem post secretas
Vitellii epistulas, quibus consulatum et nubilem filiam et dotales opes
pretium proditionis offerebat. alii ficta haec et in gratiam Muciani 2
composita; quidam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius
Vrbi bellum quam inferre, quando ualidissimae cohortes a Vitellio

1 dieque **Ω** diuque *Wurm teste Halm 1863* (*locum Wurmii non inueni*) *coll. II 5, 1 et 15, 12, 4; sed uide NW 2, 651* || 6 Vergilii **MIabc** uerginii $\mathbf{V}_{58}\mathbf{L}_{24}$ (*Put.*) || 7 traditurum **Ib** furtim traditurum **Ia** tradi futurum $\mathbf{ML}_{24}\mathbf{Ic}$ || 9 inermos **M** inermes **ω** (*cf. 6, 3 et Sir. 1871, 38*) || 15 reliquae $\mathbf{IaY}_{03}$ reliquas **MIbc** | aut **Ia** ut **MIbc** || 18 incesserent **Ib** incesserant **MIc** incesserint **Ia** | cincta **Ia** cinctam **MIbc** || 19 Tarracinae $\mathbf{M}^2\mathbf{IaY}_{02}$ taracinae $\mathbf{Y}_{01}$ terracinae $\mathbf{MIbUY}_{03}$ || 25 boni $\mathbf{M}^1\mathbf{IaY}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ bonis **M** bonus $\mathbf{IbUY}_{03}$ || 27 Vitellii **MIac** Vitellianis **Ib** || 28 festos **Iab** festo **MIc** *om.* **U** || 32 gratiam $\mathbf{IaUY}_{03}$ gratia $\mathbf{MIbY}_{01}\mathbf{Y}_{02}$

desciuissent, et abscisis omnibus praesidiis cessurus imperio uidebatur:
sed cuncta festinatione, deinde ignauia Sabini corrupta, qui sumptis
temere armis munitissimam Capitolii arcem et ne magnis quidem exerciti-
bus expugnabilem aduersus tris cohortes tueri nequiuisset.

3 Haud facile quis uni adsignauerit culpam, quae omnium fuit. nam et 5
Mucianus ambiguis epistulis uictores morabatur, et Antonius praepostero
obsequio, uel dum regerit inuidiam, crimen meruit, ceterique duces dum
peractum bellum putant, finem eius insigniuere. ne Petilius quidem
Cerialis cum mille equitibus praemissus, ut transuersis itineribus per
agrum Sabinum Salaria uia Vrbem introiret, satis maturauerat, donec 10
obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

79 Antonius per Flaminiam ad Saxa Rubra multo iam noctis serum
auxilium uenit. illic interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium,
tremere Vrbem, maesta omnia accepit; plebem quoque et seruitia pro
Vitellio armari nuntiabatur. et Petilio Ceriali equestre proelium ad- 15
uersum fuerat; namque incautum et tamquam ad uictos ruentem Vitel-
2 liani, interiectus equiti pedes, excepere. pugnatum haud procul Vrbe
inter aedificia hortosque et anfractus uiarum, quae gnara Vitellianis,
incomperta hostibus metum fecerant. neque omnis eques concors,
adiunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti fortunam partium 20
speculabantur. capitur praefectus alae Iulius Flauianus; ceteri foeda
fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis uictoribus.

80 Eo successu studia populi aucta; uulgus urbanum arma cepit.
paucis scuta militaria, plures raptis quod cuique obuium telis signum
pugnae exposcunt. agit grates Vitellius et ad tuendam Vrbem prorumpere 25
iubet. mox uocato senatu deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto
rei publicae concordiam pacemque suaderent. uaria legatorum sors fuit.
2 qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, aspernante
milite condiciones pacis. uulneratur praetor Arulenus Rusticus; auxit
inuidiam, super uiolatum legati praetorisque nomen, propria dignatio 30
uiri. pelluntur comites, occiditur proximus lictor, dimouere turbam
ausus, et ni dato a duce praesidio defensi forent, sacrum etiam inter
exteras gentes legatorum ius ante ipsa patriae moenia ciuilis rabies
usque in exitium temerasset. aequioribus animis accepti sunt qui ad
Antonium uenerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis. 35

1 abscisis **MIbc** abscissis **Ia** || 5 adsignauerit **M** assignauerit *ω* || 7 regerit *Pich.* (*cf. Quint. inst. 11, 1, 22*) regeret **MIc** tegeret **Iab** regereret *Ritt. 1865, 657* || 12 Flaminiam *Ω* Flaminiam ⟨uiam⟩ *Ritt. 1865, 657* (*sed uide 82, 2* Flaminia uia . . . per Salariam) || 21 Iulius **L** tulius *uel sim.* **MIabc** || 22 consternantur **MIab**$Y_{01}Y_{02}$ consternuntur L_{24}**U**Y_{03} || 26 praetexto **MIa**$Y_{01}Y_{03}$ praetextu **Ib**Y_{02}**U** || 31 pelluntur **Ib** palantur **MIc** pallantur **Ia** pulsantur *Kiess.* || 32 inter **Ia** in **MIb**$Y_{01}Y_{02}$ *om.* **U**Y_{03}

Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium **81**
philosophiae et placita Stoicorum aemulatus, coeptabatque permixtus
manipulis, bona pacis ac belli discrimina disserens, armatos monere. id
plerisque ludibrio, pluribus taedio; nec deerant qui propellerent procul-
5 carentque, ni admonitu modestissimi cuiusque et aliis minitantibus
omisisset intempestiuam sapientiam. obuiae fuere et uirgines Vestales 2
cum epistulis Vitellii ad Antonium scriptis: eximi supremo certamini
unum diem postulabat: si moram interiecissent, facilius omnia conuen-
tura. uirgines cum honore dimissae; Vitellio rescriptum Sabini caede et
10 incendio Capitolii dirempta belli commercia.

Temptauit tamen Antonius uocatas ad contionem legiones mitigare, **82**
ut castris iuxta pontem Mului positis postera die Vrbem ingrederentur.
ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles non populo, non senatui, ne
templis quidem ac delubris deorum consuleret. sed omnem prolationem
15 ut inimicam uictoriae suspectabant; simul fulgentia per colles uexilla,
quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus
fecerant. tripertito agmine pars, ut adstiterat, Flaminia uia, pars iuxta 2
ripam Tiberis incessit; tertium agmen per Salariam Collinae portae
propinquabat. plebs inuectis equitibus fusa; miles Vitellianus trinis et
20 ipse praesidiis occurrit. proelia ante Vrbem multa et uaria, sed Flauianis
consilio ducum praestantibus saepius prospera. ii tantum conflictati 3
sunt, qui in partem sinistram Vrbis ad Sallustianos hortos per angusta
et lubrica uiarum flexerant. superstantes maceriis hortorum Vitelliani
ad serum usque diem saxis pilisque subeuntes arcebant, donec ab equiti-
25 bus, qui porta Collina inruperant, circumuenirentur. concurrere et in
campo Martio infestae acies. pro Flauianis fortuna et parta totiens
uictoria: Vitelliani desperatione sola ruebant, et quamquam pulsi,
rursus in Vrbe congregabantur.

Aderat pugnantibus spectator populus utque in ludicro certamine, **83**
30 hos, rursus illos clamore et plausu fouebat. quotiens pars altera in-
clinasset, abditos in tabernis aut si quam in domum perfugerant, erui
iugularique expostulantes parte maiore praedae potiebantur: nam milite
ad sanguinem et caedes obuerso spolia in uulgus cedebant. saeua ac 2
deformis Vrbe tota facies: alibi proelia et uulnera, alibi balineae popinae-
35 que; simul cruor et strues corporum, iuxta scorta et scortis similes;
quantum in luxurioso otio libidinum, quidquid in acerbissima captiuitate

7 certamini **Ia** certamine **MIbc** || 8 interiecissent *Ω* interiecisset *Ritt. 1865, 657* || 10 dirempta **Ia** direpta **MHIbc** || 12 Mului **M** miluii **Ib**$\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$ milui **U**$\mathbf{Y_{03}}$ miluium **Ia** || 17 tripertito **M**$\mathbf{V_{58}}$ tripartito **Iabc** (*cf. V 9, 2*) | adstiterat **HZU**$\mathbf{Y_{03}}$ (*Put.*) astiterat **Ib** adsisterat **M** assisteret $\mathbf{V_{58}}$$\mathbf{L_{24}}$ adsisteret **G** $\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$ || 21 ii **M**$\mathbf{V_{58}}$ in **Ibc** hi **Ia** || 31 erui **MIac** serui **Ib** || 34 balineae **M** **U**$\mathbf{Y_{03}}$ balneae **Iab**$\mathbf{Y_{03}}^{corr.}$ balnea $\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$

scelerum, prorsus ut eandem ciuitatem et furere crederes et lasciuire.
3 conflixerant et ante armati exercitus in Vrbe, bis Lucio Sulla, semel
Cinna uictoribus, nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas
et ne minimo quidem temporis uoluptates intermissae: uelut festis
diebus id quoque gaudium accederet, exsultabant fruebantur nulla 5
partium cura, malis publicis laeti.

84 Plurimum molis in obpugnatione castrorum fuit, quae acerrimus
quisque ut nouissimam spem retinebant. eo intentius uictores, praecipuo
ueterum cohortium studio, cuncta ualidissimarum urbium excidiis
reperta simul admouent, testudinem tormenta aggeres facesque, quid- 10
quid tot proeliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari
2 clamitantes. Vrbem senatui ac populo Romano, templa dis reddita:
proprium esse militis decus in castris: illam patriam, illos penates; ni
statim recipiantur, noctem in armis agendam. contra Vitelliani, quam-
quam numero fatoque dispares, inquietare uictoriam, morari pacem, 15
domos arasque cruore foedare suprema uictis solacia amplectebantur.
3 multi semianimes super turres ac propugnacula moenium exspirauere;
conuulsis portis reliquus globus obtulit se uictoribus, et cecidere omnes
contrariis uulneribus, uersi in hostem: ea cura etiam morientibus decori
exitus fuit. 20

4 Vitellius capta Vrbe per auersam Palatii partem Auentinum in domum
uxoris sellula defertur, ut, si diem latebra uitauisset, Tarracinam ad
cohortes fratremque perfugeret. dein mobilitate ingenii et, quae natura
pauoris est, cum omnia metuenti praesentia maxime displicerent, in
Palatium regreditur uastum desertumque, dilapsis etiam infimis seruitio- 25
rum aut occursum eius declinantibus. terret solitudo et tacentes loci;
temptat clausa, inhorrescit uacuis; fessusque misero errore et pudenda
latebra semet occultans ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur.
5 uinctae pone tergum manus; laniata ueste, foedum spectaculum, duce-
batur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitus 30
misericordiam abstulerat. obuius e Germanicis militibus Vitellium infesto
ictu per iram, uel quo maturius ludibrio eximeret, an tribunum adpetierit,
in incerto fuit: aurem tribuni amputauit ac statim confossus est.

85 Vitellium infestis mucronibus coactum modo erigere os et offerre
contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra aut Galbae 35
occisi locum contueri, postremo ad Gemonias, ubi corpus Flauii Sabini

2 ⟨et⟩ ante *Ritt. 1848* (*coll. 37 et 72, 1*) ante ***Ω*** *om.* **Ib** || 3 Cinna ***Ω*** ⟨L.⟩ Cinna *Ritt. 1865, 657–658* || 10 aggeres ***Ω*** aggerem *Ritt.* || 15 fatoque **MIa** factoque **Ibc** || 21 auersam **MIa** $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ aduersam **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ | Auentinum ***Ω*** auentini $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ [Auentinum] *Nipp. 1855, 5 = Opusc. 202–203* (*cf. III 70, 1*) *Ritt. 1864², 623* Auentinam *Url. 1864, 251; an* ⟨ad⟩ Auentinum *?* || 28 cohortis ***Ω*** cohortis ⟨praetoriae⟩ *Ritt. 1865, 658–659* || 29 pone tergum ***Ω*** tergum pone **U**$\mathbf{Y}_{03}$

iacuerat, propulere. una uox non degeneris animi excepta, cum tribuno
insultanti se tamen imperatorem eius fuisse respondit; ac deinde ingestis
uulneribus concidit. et uulgus eadem prauitate insectabatur interfectum,
qua fouerat uiuentem.

5 Patrem illi ** Luceriam; septimum et quinquagesimum aetatis **86**
annum explebat, consulatum sacerdotia, nomen locumque inter pri-
mores nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. princi-
patum ei detulere qui ipsum non nouerant; studia exercitus raro cui-
quam bonis artibus quaesita perinde adfuere quam huic per ignauiam.
10 inerat tamen simplicitas ac liberalitas, quae, ni adsit modus, in exitium **2**
uertuntur. amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum
contineri putat, meruit magis quam habuit. rei publicae haud dubie
intererat Vitellium uinci, sed imputare perfidiam non possunt qui Vitel-
lium Vespasiano prodidere, cum a Galba desciuissent.

15 Praecipiti in occasum die ob pauorem magistratuum senatorumque, **3**
qui dilapsi ex Vrbe aut per domos clientium semet occultabant, uocari
senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur,
ad duces partium progressum et Caesarem consalutatum miles frequens
utque erat in armis in paternos penates deduxit.

LIBER QVARTVS

20 Interfecto Vitellio bellum magis desierat quam pax coeperat. armati **1**
per Vrbem uictores implacabili odio uictos consectabantur: plenae caedi-
bus uiae, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors
obtulerat. ac mox augescente licentia scrutari ac protrahere abditos: si
quem procerum habitu et iuuenta conspexerant, obtruncare nullo mili-
25 tum aut populi discrimine. quae saeuitia recentibus odiis sanguine **2**
explebatur, dein uerterat in auaritiam. nihil usquam secretum aut
clausum sinebant, Vitellianos occultari simulantes. initium id perfringen-
darum domuum, uel si resisteretur, causa caedis; nec deerat egentissimus
quisque e plebe et pessimi seruitiorum prodere ultro dites dominos; alii
30 ab amicis monstrabantur. ubique lamenta, conclamationes et fortuna **3**
captae urbis, adeo ut Othoniani Vitellianique militis inuidiosa antea

5 patrem illi Luceriam **MIbc** pater illi l. uitellius nam **Ia** patria illi Nuceria *Grut. e Suet. Vit. 1, 3* patrem illi ⟨Lucium Vitellium censorem et ter consulem fuisse memoraui, patriam habuit⟩ Luceriam *Andr. 1914^2 in app.* (*cf. Weissenborn 29*) [patrem illi Nuceria] *Ritt. 1864^2, 623–624* || **6** explebat ***Ω*** explerat *Holzapfel 1918, 106* || **8** ei detulere *Rhen.* eidem tulere **MIabc** || **19** utque **MIa**$\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$ ut qui **Ib** **U**$\mathbf{Y_{03}}$ || **22** fors **M**^{1} *mg* **Ibc** sors **Ia**$\mathbf{Y_{03}}$ (*quod def. Walter 1939^1, 137*) || **26** uerte-rat ***Ω*** uertebat *Grosl. 354* || **28** domuum **Iabc** domum **M**$\mathbf{Y_{01}}$ || **30** fortuna **Ia** **U**$\mathbf{Y_{03}}$ fortunae **MIb**$\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$ forma *Vertr.*

petulantia desideraretur. duces partium accendendo ciuili bello acres, temperandae uictoriae impares, quippe inter turbas et discordias pessimo cuique plurima uis, pax et quies bonis artibus indigent.

2 Nomen sedemque Caesaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis filium principis agebat. praefectura 5 praetorii penes Arrium Varum, summa potentiae in Primo Antonio. is pecuniam familiamque e principis domo quasi Cremonensem praedam rapere; ceteri modestia uel ignobilitate ut in bello obscuri, ita praemiorum 2 expertes. ciuitas pauida et seruitio parata occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus exstinguique reliqua belli postulabat: 10 praemissi Ariciam equites, agmen legionum intra Bouillas stetit. nec cunctatus est Vitellius seque et cohortes arbitrio uictoris permittere, et 3 miles infelicia arma haud minus ira quam metu abiecit. longus deditorum ordo saeptus armatis per Vrbem incessit, nemo supplici uultu, sed tristes et truces et aduersum plausus ac lasciuiam insultantis uulgi immobiles. 15 paucos erumpere ausos circumiecti pressere; ceteri in custodiam conditi, nihil quisquam locutus indignum, et quamquam inter aduersa, salua uirtutis fama. dein Lucius Vitellius interficitur, par uitiis fratris, in principatu eius uigilantior, nec perinde prosperis socius quam aduersis abstractus. 20

3 Isdem diebus Lucilius Bassus cum expedito equite ad componendam Campaniam mittitur, discordibus municipiorum animis magis inter semet quam contumacia aduersus principem. uiso milite quies et minoribus coloniis impunitas: Capuae legio tertia hiemandi causa locatur et domus inlustres adflictae, cum contra Tarracinenses nulla ope iuuarentur. 25 2 tanto procliuius est iniuriae quam beneficio uicem exsoluere, quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. solacio fuit seruus Vergilii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo adfixus in isdem 3 anulis, quos acceptos a Vitellio gestabat. at Romae senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, laetus et spei certus: quippe 30 sumpta per Gallias Hispaniasque ciuilia arma, motis ad bellum Germaniis, mox Illyrico, postquam Aegyptum Iudaeam Syriamque et omnis prouincias exercitusque lustrauerant, uelut expiato terrarum orbe 4 cepisse finem uidebantur. addidere alacritatem Vespasiani litterae tamquam manente bello scriptae. ea prima specie forma; ceterum ut 35 princeps loquebatur, ciuilia de se, et rei publicae egregia. nec senatus obsequium deerat: ipsi consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano et consulare imperium decernuntur.

2 inter *Wurm 1853, 368* in **MIabc** || 15 aduersum **MIa**$\mathbf{Y_{01}}$$\mathbf{Y_{02}}$ aduersus **IbU** $\mathbf{Y_{03}}$ | plausus **ω** plasus **M** || 16 pressere **MIabc** oppressere *Faer.* || 27 Vergilii **MIc** uirgilii **Ia** uigilii **Ib** || 31 Germaniis $\mathbf{M^2}$ germanis **MIabc** (*quod def. Némethy 519*) || 36 et rei publicae *J. Gron.* et R. P. **M** et r. p. *uel* et rep. **ω**

Miserat et Mucianus epistulas ad senatum, quae materiam sermoni- **4**
bus praebuere. si priuatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem
paucos post dies loco sententiae dici. ipsa quoque insectatio in Vitellium
sera et sine libertate; id uero erga rem publicam superbum, erga princi-
5 pem contumeliosum, quod in manu sua fuisse imperium donatumque
Vespasiano iactabat. ceterum inuidia in occulto, adulatio in aperto erant: **2**
multo cum honore uerborum Muciano triumphalia de bello ciuium data,
sed in Sarmatas expeditio fingebatur. adduntur Primo Antonio con-
sularia, Cornelio Fusco et Arrio Varo praetoria insignia. mox deos
10 respexere: restitui Capitolium placuit. eaque omnia Valerius Asiaticus **3**
consul designatus censuit; ceteri uultu manuque, pauci, quibus conspicua
dignitas aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus
adsentiebantur. ubi ad Heluidium Priscum praetorem designatum uen-
tum, prompsit sententiam honorificam ut in bonum principem; falsa
15 aberant, et studiis senatus attollebatur. isque praecipuus illi dies magnae
offensae initium et magnae gloriae fuit.

Res poscere uidetur, quoniam iterum in mentionem incidimus uiri **5**
saepius memorandi, ut uitam studiaque eius, et quali fortuna sit usus,
paucis repetam. Heluidius Priscus Italica origine e municipio Cluuiano,
20 patre, qui ordinem primi pili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis
iuuenis admodum dedit, non ut, sicut plerique, nomine magnifico segne
otium uelaret, sed quo firmior aduersus fortuita rem publicam capesseret.
doctores sapientiae secutus est, qui sola bona quae honesta, mala tantum **2**
quae turpia, potentiam nobilitatem ceteraque extra animum neque
25 bonis neque malis adnumerant. quaestorius adhuc a Paeto Thrasea
gener delectus e moribus soceri nihil aeque ac libertatem hausit, ciuis
senator, maritus gener amicus, cunctis uitae officiis aequabilis, opum
contemptor, recti peruicax, constans aduersus metus. erant quibus **6**

7 bello **MIac** proelio **Ib** | ciuium *Walther* ciuilium **MIb** ciuili **Iac** || 10 respexere $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$ respere **M** respicere $\mathbf{IbUY_{03}}$ || 14 honorificam ut *scripsi post Colerum sed* ut decere putabat *intellegens* ut honorificam **MIac** honorificam **Ib***; lacunam statuerunt Lips. alii et ex ingenio impleuerunt; uide app. crit.* | bonum **Ω** nouum *Halm; uide app. crit.* || 15 attollebatur $\mathbf{MIaY_{03}}$ attollebantur **Ic** attollitur **Ib** || 16 et **MIac** *om.* **Ib** || 19 Italica origine *scripsi* regione italiae carecinae **M** r. i. tarentinae $\mathbf{IbUY_{03}}$ r. i. tarracinae $\mathbf{IaY_{01}}$ r. i. terracinae $\mathbf{Y_{02}}$ r. I. Aretina (*uel* septima) *Grotefend* ⟨e⟩ r. I. IV, Carentinorum *Nolte 88–89* [r. I. Carecina] *Nipp. 1855, 5 = Opusc. 203–204* ([r. I.] *iam Ern.*) origine Italica *Madv. 2, 562–563* | Cluui⟨an⟩o *C. Her.* (*cf. II 50, 1*) cluuio $\mathbf{M^1Iabc}$ cluuios **M** Cluuiis *Haase et Nipp. 5* (*= Opusc. 203–204*) *eodem anno 1855* (*coll. CIL XI 2999*)*; malit* Clusio *Grotefend* || 21 ⟨sicut⟩ plerique *Len.* plerique **MIbc** pleripue ut **Ia** plerique ⟨quo⟩ *uel* ⟨qui⟩ *Weissenborn 29* || 23 sapientiae **Ia** sapientium $\mathbf{MIbUY_{03}}$ sapientum $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ sapienti⟨ae **t**⟩um *Len.*

adpetentior famae uideretur, quando etiam sapientibus cupido gloriae
nouissima exuitur. ruina soceri in exilium pulsus, ut Galbae principatu
rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseae, accusare adgreditur.
ea ultio, incertum inanior an iustior, senatum in studia diduxerat: nam
2 si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. primo minax certamen 5
et egregiis utriusque orationibus testatum; mox dubia uoluntate Galbae,
multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus, uariis, ut sunt hominum
ingenia, sermonibus moderationem laudantium aut constantiam requiren-
tium.

3 Ceterum eo senatus die, quo de imperio Vespasiani censebant, placu- 10
erat mitti ad principem legatos. hinc inter Heluidium et Eprium acre iur-
gium: Priscus eligi nominatim a magistratibus iuratis, Marcellus
urnam postulabat, quae consulis designati sententia fuerat.

7 Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne aliis electis
posthabitus crederetur. paulatimque per altercationem ad continuas et 15
infestas orationes prouecti sunt, quaerente Heluidio, quid ita Marcellus
iudicium magistratuum pauesceret: esse illi pecuniam et eloquentiam,
quis multos anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur. sorte et urna
mores non discerni: suffragia et existimationem senatus reperta, ut in
2 cuiusque uitam famamque penetrarent. pertinere ad utilitatem rei 20
publicae, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos inno-
centissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus aures imperatoris
imbuant. fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Senecione;
quorum accusatores etiam si puniri non oporteat, ostentari non debere.
3 hoc senatus iudicio uelut admoneri principem, quos probet, quos refor- 25
midet. nullum maius boni imperii instrumentum quam bonos amicos
esse. satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit:
frueretur praemiis et impunitate, Vespasianum melioribus relinqueret.

8 Marcellus non suam sententiam impugnari, sed consulem designa-
tum censuisse dicebat, secundum uetera exempla, quae sortem legationi- 30
bus posuissent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. nihil euenisse, cur
antiquitus instituta exolescerent aut principis honor in cuiusquam con-
2 tumeliam uerteretur; sufficere omnes obsequio. id magis uitandum, ne
peruicacia quorundam inritaretur animus nouo principatu suspensus et
uultus quoque ac sermones omnium circumspectans. se meminisse 35
temporum, quibus natus sit, quam ciuitatis formam patres auique
instituerint; ulteriora mirari, praesentia sequi; bonos imperatores uoto
3 expetere, qualescumque tolerare. non magis sua oratione Thraseam
quam iudicio senatus adflictum; saeuitiam Neronis per eius modi imagi-

4 inanior *scipsi* maior **Ω** ma⟨tur⟩ior *Watt* || 12 urnam **ω** nurnam **M** ||
23 Senecione *Put.* sentio **MIc** senetio **Ia** senecio **GJ**$\mathbf{L_{24}}$**Z** senetione **BHol**
Anteio *Ritt. 1848 coll. 16, 14, 1*

nes inlusisse, nec minus sibi anxiam talem amicitiam quam aliis exilium. denique constantia fortitudine Catonibus et Brutis aequaretur Heluidius: se unum esse ex illo senatu, qui simul seruierit. suadere etiam Prisco, 4 ne supra principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem,
5 iuuenum liberorum patrem, praeceptis coerceret. quo modo pessimis imperatoribus sine fine dominationem, ita quamuis egregiis modum libertatis placere. haec magnis utrimque contentionibus iactata diuersis 5 studiis accipiebantur. uicit pars, quae sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus retinere morem; et splendidissimus quisque
10 eodem inclinabat metu inuidiae, si ipsi eligerentur.

Secutum aliud certamen. praetores aerarii (nam tum a praetoribus 9 tractabatur aerarium) publicam paupertatem questi modum impensis postulauerant. eam curam consul designatus ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem principi reseruabat: Heluidius arbitrio senatus
15 agendum censuit. cum perrogarent sententias consules, Vulcacius Ter- 2 tullinus tribunus plebis intercessit, ne quid super tanta re principe absente statueretur. censuerat Heluidius, ut Capitolium publice restitueretur, adiuuaret Vespasianus. eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde obliuio transmisit: fuere qui et meminissent.

20 Tum inuectus est Musonius Rufus in Publium Celerem, a quo 10 Baream Soranum falso testimonio circumuentum arguebat. ea cognitione renouari odia accusationum uidebantur. sed uilis et nocens reus protegi non poterat: quippe Sorani sancta memoria; Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amicitiae, cuius se magi-
25 strum ferebat. proximus dies causae destinatur; nec tam Musonius aut Publius quam Priscus et Marcellus ceterique, motis ad ultionem animis, exspectabantur.

Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud uictos, nulla 11 in uictoribus auctoritas, non leges, non princeps in ciuitate essent,
30 Mucianus Vrbem ingressus cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamuis uultu tegeretur. sed ciuitas rimandis offensis sagax uerterat se transtuleratque: ille unus ambiri, coli. nec deerat ipse, stipatus armatis domos hortosque permutans, apparatu incessu excubiis uim principis
35 amplecti, nomen remittere. plurimum terroris intulit caedes Calpurnii 2

9 et **MIac** *om.* **Ib** || 10 inclinabat ***Ω*** inclinabant *Ritt. 1865, 660–662* || 19 obliuio ***Ω*** (*quod def. F. Meyer 20 ut personam et nominatiuum*) obliuione *Madv.* (*sed locum non inueni*) || 24 amicitiae ***Ω*** amici et *Lips.* amici et eius *Ritt. 1848* amici et filiae eius *Ritt. 1865, 662 coll. schol. ad Iuu. 3, 116 et 6, 552; an* amici ⟨et filiae eius Serui⟩liae *?* || 26 ad ultionem **L** (*Faer.*) adulationi **IbUY**$_{03}$ adulationibus **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ adulatione **M**^{1} ad adulationes *Jacob 1842, 20–21* || 28 patres **IaY**$_{02}$ partes **MIbc** || 35 amplecti **MY**$_{03}$ complecti **Iabc**

Galeriani. is fuit filius Gai Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne et decora ipsius iuuenta rumore uulgi celebrabantur, erantque in ciuitate adhuc turbida et nouis sermonibus laeta qui principatus inanem ei famam circumdarent. iussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa Vrbe conspectior mors foret, ad quadragensimum ab Vrbe lapidem Appia 5
3 uia fuso per uenas sanguine exstinguitur. Iulius Priscus praetoriarum sub Vitellio cohortium praefectus se ipse interfecit, pudore magis quam necessitate. Alfenus Varus ignauiae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus (etenim is libertus) malam potentiam seruili supplicio expiauit.

12 Isdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam nequaquam 10 maesta ciuitas excipiebat; caesos exercitus, capta legionum hiberna, desciuisse Gallias non ut mala loquebantur. id bellum quibus causis ortum, quanto externarum sociarumque gentium motu flagrauerit,
2 altius expediam. Bataui, donec trans Rhenum agebant, pars Chattorum, seditione domestica pulsi extrema Gallicae orae uacua cultoribus simul- 15 que insulam inter uada sitam occupauere, quam mare Oceanus a fronte,
3 Rhenus amnis tergum ac latera circumluit. nec opibus Romanis societate ualidiorum adtriti uiros tantum armaque imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti, mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas uetere instituto nobilissimi popularium regebant. 20 erat et domi delectus eques, praecipuo nandi studio, arma equosque retinens integris turmis Rhenum perrumpere peritus.

13 Iulius Ciuilis et Claudius Paulus regia stirpe multo ceteros anteibant. Paulum Fonteius Capito falso rebellionis crimine interfecit; iniectae Ciuili catenae, missusque ad Neronem et a Galba absolutus sub 25 Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium eius exercitu: inde
2 causae irarum spesque ex malis nostris. sed Ciuilis ultra quam barbaris

2 ipsius $\mathbf{Y}_{03}$ ipsi **MIabc** || 3 ei **Ia** et $\mathbf{MY}_{01}\mathbf{Y}_{03}$ *om.* $\mathbf{IbY}_{02}\mathbf{U}$ || 6 per uenas ***Ω*** ex uenis *Boot 225; an* per ⟨abruptas⟩ (*uel* ⟨apertas⟩) uenas *?* || 9 etenim is *Ritt. 1848 et Wurm 1853, 368* enim is **MIabc** enim (is *Doed. 1847* [enim] is *Nipp.* || 16 inter uada **Ia** in uada **Ib** iuuata $\mathbf{MY}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ uata(sitan) **U** uocata ua(sitan) $\mathbf{Y}_{03}$ iuxta *Walch 16* | Oceanus **M** oceanum **Iabc** || 17–18 nec (ne **Ib**) opibus Romanis societate ualidiorum **MIabc** (*quod def. Paratore 217–218*) nec opibus (rarum in societate ualidiorum) *Tiedke 626* || 18 attriti (adt- **M**) **MIabc** astricti $\mathbf{Y}_{03}$ attritis *Tiedke* | ministrant ***Ω*** ministrabant *Wurm 1854, 102 coll. 14, 38, 3* ministrarant *Ritt. 1865, 662* || 21 erat **Ia** erant $\mathbf{MIbY}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ eraṇt $\mathbf{UY}_{03}$ (*cf. Baehrens 1912, 458*) ⟨ad- *uel* insu⟩erat *Heinisch 1850, 6* ⟨didic⟩erant *Nolte 1884, 89* | arma equosque **MIa** arma quosque $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ arma quoque $\mathbf{IbUY}_{03}$ || 22 perrumpere ⟨peritus⟩ *scripsi* perrumpere $\mathbf{MV}_{58}\mathbf{U}$ perrupere **Iabc** perrumpere ⟨suetus⟩ *Coler* p. ⟨doctus⟩ *Brot.* (*cf. 1, 16, 3*) p. ⟨solitus⟩ *uel* ⟨exercitus⟩ *Pich.* p. ⟨ausus⟩ *Ritt. 1865, 662* || 23 Iulius Ciuilis et Claudius Paulus *C. Her.* iulius paulus et claudius ciuilis ***Ω*** Iulius Paulus et Iulius Ciuilis *Ritt. 1848 coll. I 59, 1, Front. Strat. 4, 3, 14 et Plut. Amatorio 25*)

solitum ingenio sollers et Sertorium se aut Hannibalem ferens simili oris
dehonestamento, ne ut hosti obuiam iretur, si a populo Romano palam
desciuisset, Vespasiani amicitiam studiumque partium praetendit, missis
sane ad eum Primi Antonii litteris, quibus auertere accita Vitellio auxilia
5 et tumultus Germanici specie retentare legiones iubebatur. eadem 3
Hordeonius Flaccus praesens monuerat, inclinato in Vespasianum animo
et rei publicae cura, cui excidium aduentabat, si redintegratum bellum
et tot armatorum milia Italiam inrupissent.

Igitur Ciuilis desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, 14
10 cetera ex euentu iudicaturus, nouare res hoc modo coepit. iussu Vitellii
Batauorum iuuentus ad dilectum uocabatur, quem suapte natura
grauem onerabant ministri auaritia ac luxu, senes aut inualidos con-
quirendo, quos pretio dimitterent: rursus impubes et forma conspicui
(et est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. hinc inuidia, 2
15 et compositi seditionis auctores perpulere, ut dilectum abnuerent.
Ciuilis primores gentis et promptissimos uulgi specie epularum sacrum
in nemus uocatos, ubi nocte ac laetitia incaluisse uidet, a laude gloriaque
gentis orsus iniurias et raptus et cetera seruitii mala enumerat: neque
enim societatem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi. quando lega- 3
20 tum, graui quidem comitatu et superbo, cum imperio uenire? tradi se
praefectis centurionibusque; quos ubi spoliis et sanguine expleuerint,
mutari, exquirique nouos sinus et uaria praedandi uocabula. instare
dilectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus uelut supremum
diuidantur. numquam magis adflictam rem Romanam nec aliud in 4
25 hibernis quam praedam et senes: attollerent tantum oculos et inania
legionum nomina ne pauescerent. at sibi robur peditum equitumque,
consanguineos Germanos, Gallias idem cupientes. ne Romanis quidem
ingratum id bellum; cuius ambiguam fortunam Vespasiano imputaturos:
uictoriae rationem non reddi.

30 Magno cum adsensu auditus barbaro ritu et patriis exsecrationibus 15
uniuersos adigit. missi ad Caninefates qui consilia sociarent. ea gens
partem insulae colit, origine lingua uirtute par Batauis; numero superan-
tur. mox occultis nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batauorum cohortes
missas in Germaniam, ut supra rettulimus, ac tum Mogontiaci agentes.
35 erat in Canninefatibus stolidae audaciae Brinno, claritate natalium 2
insigni; pater eius multa hostilia ausus Gaianarum expeditionum ludi-

4 accita Vitellio **MIbc** accita a uitellio **Ia** || 15 compositi **MIabc** composi-tae $\mathbf{Y}_{03}$ composito *Onions 292* || 19 societatem **Ω** ⟨in⟩ societate *Weidner 858* || 26 at sibi **M** esse sibi **Ia** et sibi $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ sibi **IbUY**$_{03}$ || 31 Caninefates **MIabc** Canninefates *uulgo edd.; cf. 4, 73, 2; sed uariat et apud Tac. et alibi scriptura nominis; cf. TLL Onom. II (C) 14, 141 et W. Her. 1916, 788–789* || 36 insigni **Ω** insignis *Kiess.*

brium impune spreuerat. igitur ipso rebellis familiae nomine placuit
impositusque scuto more gentis et sustinentium umeris uibratus dux
deligitur, statimque accitis Frisiis (Transrhenana gens est) duarum
cohortium hiberna proxima occupat aut Oceano inrumpit. nec prouide-
rant impetum hostium milites, nec, si prouidissent, satis uirium ad arcen- 5
3 dum erat: capta igitur ac direpta castra. dein uagos et pacis modo effusos
lixas negotiatoresque Romanos inuadunt. simul excidiis castellorum
imminebant, quae a praefectis cohortium incensa sunt, quia defendi
nequibant. signa uexillaque et quod militum in superiorem insulae
partem congregantur duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus 10
quam robur: quippe uiribus cohortium abductis Vitellius e proximis
Neruiorum Germanorumque pagis segnem numerum armis onerauerat.

16 Ciuilis dolo grassandum ratus incusauit ultro praefectos, quod
castella deseruissent: se cum cohorte, cui praeerat, Canninefatem tumul-
tum compressurum, illi sua quisque hiberna repeterent. subesse fraudem 15
consilio et dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinnonem ducem eius
belli, sed Ciuilem esse patuit, erumpentibus paulatim indiciis, quae
2 Germani, laeta bello gens, non diu occultauerant. ubi insidiae parum
cessere, ad uim transgressus Canninefates Frisios Batauos propriis cuneis
componit: derecta ex diuerso acies haud procul a flumine Rheno et 20
obuersis in hostem nauibus, quas incensis castellis illuc adpulerant. nec
diu certato Tungrorum cohors signa ad Ciuilem transtulit, perculsique
3 milites improuisa proditione a sociis hostibusque caedebantur. eadem
etiam in nauibus perfidia: pars remigum e Batauis tamquam imperitia
officia nautarum propugnatorumque impediebant, mox contra tendere 25
et puppes hostili ripae obicere, ad postremum gubernatores centuriones-
que, nisi eadem uolentis, trucidant, donec uniuersa quattuor et uiginti
nauium classis transfugeret aut caperetur.

17 Clara ea uictoria in praesens, in posterum usui; armaque et naues,
quibus indigebant, adepti magna per Germanias Galliasque fama liber- 30
tatis auctores celebrabantur. Germaniae statim misere legatos auxilia
offerentes: Galliarum societatem Ciuilis arte donisque adfectabat,
captos cohortium praefectos suas in ciuitates remittendo, cohortibus,
abire an manere mallent, data potestate; manentibus honorata militia,

1 nomine **M**[1] **IbU** homine **MIc** omine **Ia** || 4 proxima occupat a⟨ut⟩ Oceano *scripsi* (ab Oceano *1962, 119*) proximo (-a) occupata o. **MIabc** proxima occupatu O. *Lips.* proxima O. *Haase* proxima O. occupata *Ritt. 1865, 663, alii alia* | prouiderant *Halm C. Her.* praeuiderant **Ω** || 5 prouidissent **MIbU** praeuidissent **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ (*deficit* $\mathbf{Y}_{03}$) || 12 Germanorumque **Ω** (*cf. Norden 402–404*) Gugernorumque *Ritt. 1848* Tungrorumque *C. Her.* || 17 esse **Ia**$\mathbf{Y}_{03}$ eius **M**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ *om.* **IbU** || 20 et **Ω** est *Madv. 3, 242–243* || 24 etiam in *Wurm 1864, 102–103* etiam **Ω** et in *Ritt. 1865, 663–664* || 31 Germaniae **Ω** Germani *Ritt. 1865, 664*

digredientibus spolia Romanorum offerebantur. simul secretis sermoni- 2
bus admonebat malorum, quae tot annis perpessi miseram seruitutem
falso pacem uocarent. Batauos, quamquam tributorum expertes, arma
contra communes dominos cepisse; prima acie fusum uictumque Roma-
5 num. quid si Galliae iugum exuant? quantum in Italia reliquum? pro-
uinciarum sanguine prouincias uinci. ne Vindicis aciem cogitarent: 3
Batauo equite protritos Aeduos Aruernosque; fuisse inter Verginii
auxilia Belgas, uereque reputantibus Galliam suismet uiribus concidisse.
nunc easdem omnium partes, addito, si quid militaris disciplinae in
10 castris Romanorum uiguerit; esse secum ueteranas cohortes, quibus nuper
Othonis legiones procubuerint. seruirent Syria Asiaque et suetus regibus 4
Oriens: multos adhuc in Gallia uiuere ante tributa genitos. nuper certe
caeso Quintilio Varo pulsam e Germania seruitutem, nec Vitellium prin-
cipem, sed Caesarem Augustum bello prouocatum. libertatem natura 5
15 etiam mutis animalibus datam, uirtutem proprium hominum bonum;
deos fortioribus adesse: proinde adriperent uacui occupatos, integri
fessos. dum alii Vespasianum, alii Vitellium foueant, patere locum
aduersus utrumque. sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata 6
prouenissent, ualidissimarum ditissimarumque nationum regno im-
20 minebat.

At Flaccus Hordeonius primos Ciuilis conatus per dissimulationem **18**
aluit: ubi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batauorum insula
Romanum nomen trepidi nuntii adferebant, Munium Lupercum legatum
(is duarum legionum hibernis praeerat) egredi aduersus hostem iubet.
25 Lupercus legionarios e praesentibus, Vbios e proximis, Treuirorum equi-
tes haud longe agentis raptim misit, addita Batauorum ala, quae iam
pridem corrupta fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis
maiore pretio transfugeret. Ciuilis captarum cohortium signis circum- 2
datus, ut suo militi recens gloria ante oculos et hostes memoria cladis
30 terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges paruosque
liberos consistere a tergo iubet, hortamenta uictoriae uel pulsis pudorem.
ut uirorum cantu, feminarum ululatu sonuit acies, nequaquam par a 3
legionibus cohortibusque redditur clamor. nudauerat sinistrum cornu

2 admonebat **MIabc** monebat $\mathbf{Y}_{03}$ || 8 galliam *Ω* Gallias *Wurm 1853, 368* || 10 nuper **MIabc** nunc $\mathbf{Y}_{03}$**II** || 12 nuper *Ω* [nuper] *Prammer 1871, 611; an* namque (nq̄) *?* || 16 deos fortioribus *ω* deos for | fortioribus **M** deos fortunamque f. *Ritt. 1865, 664 coll. II 33, 1* || 18 utrumque **MIac** *om.* **IbU** || 21 *hic ego sicut Halm initium cap. 18 posui, alii ad uocc.* sic in Gallias . . . | primos *Ω* primo *Ritt. 1865, 664* || 22 aluit **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ maluit $\mathbf{Y}_{03}$ incoluit **IbU** coluit $\mathbf{L}_{24}$ || 24 hibernis *Ω* hibernis ⟨prouinciae inferioris⟩ *Ritt. 1863, 124* || 26 misit **BHolU** transmisit **MIacZ** (*falso explicant edd.* trans Vahalem) translabant $\mathbf{L}_{24}$ || 28 ⟨trans⟩-fugeret *Koest. coll. p- 134, 1* fugeret **MIabU**$\mathbf{Y}_{03}$ fungeretur $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$

Batauorum ala transfugiens statimque in nos uersa. sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Vbiorum Treuerorumque auxilia foeda fuga dispersa totis campis palantur: illuc incubuere Germani, et fuit interim effugium legionibus in castra, quibus
4 Veterum nomen est. praefectus alae Batauorum Claudius Labeo, oppi- 5
dano certamine aemulus Ciuili, ne interfectus inuidiam apud populares uel, si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios auehitur.

19 Isdem diebus Batauorum et Canninefatium cohortes, cum iussu Vitellii in Vrbem pergerent, missus a Ciuile nuntius adsequitur. intumuere statim superbia ferociaque et pretium itineris donatiuum, duplex 10
stipendium, augeri equitum numerum, promissa sane a Vitellio, postula-
2 bant, non ut adsequerentur, sed causam seditioni. et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent quae sciebant negaturum. spreto Flacco inferiorem Germaniam petiuere, ut Ciuili iungerentur. Hordeonius adhibitis tribunis centurionibusque 15
consultauit, num obsequium abnuentes ui coerceret; mox insita ignauia et trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus et subito dilectu suppletae legiones angebant, statuit continere intra castra militem: dein paenitentia et arguentibus ipsis qui suaserant, tamquam secuturus scripsit Herennio Gallo legionis primae legato, qui Bonnam obtinebat, ut 20
3 arceret transitu Batauos: se cum exercitu tergis eorum haesurum. et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. sed Flaccus omisit inceptum aliisque litteris Gallum monuit, ne terreret abeuntes: unde suspicio sponte legatorum excitari bellum cunctaque, quae acciderant aut metuebantur, non inertia 25
militis neque hostium ui, sed fraude ducum euenire.

20 Bataui, cum castris Bonnensibus propinquarent, praemisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent. nullum sibi bellum aduersus Romanos, pro quibus totiens bellassent: longa atque inrita militia fessis patriae atque otii cupidinem esse. si nemo obsisteret, 30
2 innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro uiam inuenturos. cunctantem legatum milites perpulerant, fortunam proelii experiretur. tria milia legionariorum et tumultuariae Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignaua sed procax ante periculum manus omnibus portis
3 rumpunt, ut Batauos numero impares circumfundant. illi ueteres militiae 35
in cuneos congregantur, densi undique et frontem tergaque ac latus tuti;

8 Canninefatium **MIbU** caninefat(i)um **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ cananefatium **Y**$_{03}$; *uide ad 15, 1* [(et) Can.] *Ritt. 1848; 1864²*, *625* || 17 dilectu **Y**$_{01}$ delectu *Ω* || 18 statuit continere **MIb** continere statuit **Iac** || 32 experiretur **MIabc**; *an* experiri. tum *uel* (perpulerant ⟨ut⟩ . . .) experiretur*?* || 35 rumpunt **MIbc** erumpunt **IaY**$_{03}$ prorumpunt *Ritt. 1848 in app., 1864 in textu coll. 34, 4*

sic tenuem nostrorum aciem perfringunt. cedentibus Belgis pellitur legio,
et uallum portasque trepidi petebant. ibi plurimum cladis: cumulatae
corporibus fossae, nec caede tantum et uulneribus, sed ruina et suis
plerique telis interiere. uictores colonia Agrippinensium uitata, nihil 4
5 cetero in itinere hostile ausi, Bonnense proelium excusabant, tamquam
petita pace, postquam negabatur, sibimet ipsi consuluissent.

Ciuilis aduentu ueteranarum cohortium iusti iam exercitus ductor, **21**
sed consilii ambiguus et uim Romanam reputans, cunctos qui aderant in
uerba Vespasiani adigit mittitque legatos ad duas legiones, quae priore
10 acie pulsae in Vetera castra concesserant, ut idem sacramentum acci-
perent. redditur responsum: neque proditoris neque hostium se consiliis 2
uti; esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem et arma usque ad
supremum spiritum retenturos: proinde perfuga Batauus arbitrium
rerum Romanorum ne ageret, sed meritas sceleris poenas exspectaret.
15 quae ubi relata Ciuili, incensus ira uniuersam Batauorum gentem in
arma rapit; iunguntur Bructeri Tencterique et excita nuntiis Germania
ad praedam famamque.

Aduersus has concurrentis belli minas legati legionum Munius **22**
Lupercus et Numisius Rufus uallum murosque firmabant. subuersa
20 longae pacis opera, haud procul castris in modum municipii exstructa,
ne hostibus usui forent. sed parum prouisum, ut copiae in castra con-
ueherentur: rapi permisere. ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt
quae aduersus necessitates in longum suffecissent. Ciuilis medium agmen 2
cum robore Batauorum obtinens utramque Rheni ripam, quo truculen-
25 tior uisu foret, Germanorum cateruis complet, adsultante per campos
equite; simul naues in aduersum amnem agebantur. hinc ueteranarum
cohortium signa, inde depromptae siluis lucisque ferarum imagines, ut
cuique genti inire proelium mos est, mixta belli ciuilis externique facie
obstupefecerant obsessos. et spem obpugnantium augebat amplitudo 3
30 ualli, quod duabus legionibus situm uix V milia armatorum Romanorum
tuebantur: sed lixarum multitudo turbata pace illuc congregata et bello
ministra aderat. pars castrorum in collem leniter exsurgens, pars **23**
aequo adibatur. quippe illis hibernis obsideri premique Germanias
Augustus crediderat, neque umquam id malorum, ut obpugnatum ultro

2 cumulatae **MIacIb*U*** tumulatae **Ib** || 3 caede **IabU** caedi **MIcIb*U*** || 4 interiere **IaU*** interire **MIbcIb*** | Agrippinensium **Ω** (*cf. W. Her. 1916, 794*) Agrippinensi *Meiser* || 14 Romanorum **MBL**$_{24}$**Y**$_{01}$**UU*** ro^{m} **Y**$_{02}$ romanarum **IaHolZY**$_{03}$**Ib*** *cf. I 11, 3* || 21 ut *Lips.* ui **MY**$_{01}$ ni **IabcIb*U*** || 24 utramque **MIaB*Hol*** utranque **IbcL**$_{24}$***Z*U*** *om.* **Y**$_{01}$ *del. Mur.* || 27 inde depromptae **MIaIb*Y**$_{01}$**Y**$_{02}$**U*** inde promptae **IbUY**$_{03}$ | lucisque **Ib*U*** (*Lips.*) luusgue **ML**$_{24}$ luusque **BHol** luusgne **U** iugisque **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ lucisue **Y**$_{03}$ lustrisque **Z** || 30 armatorum Romanorum **MIabUY**$_{03}$**Ib*U*** armatorum **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ (*Vertr.*) armatorum Romano more *Jacob 1842, 22*

legiones nostras uenirent; inde non loco neque munimentis labor additus: uis et arma satis placebant.

2 Bataui Transrhenanique, quo discreta uirtus manifestius spectaretur, sibi quaeque gens consistunt, eminus lacessentes. post ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium inrita haerebant et desuper saxis 5 uulnerabantur, clamore atque impetu inuasere uallum, adpositis plerique scalis, alii per testudinem suorum; scandebantque iam quidam, cum gladiis et armorum incussu praecipitati sudibus et pilis obruuntur, 3 praeferoces initio et rebus secundis nimii. sed tum praedae cupidine aduersa quoque tolerabant; machinas etiam, insolitum sibi, ausi. nec 10 ulla ipsis sollertia: perfugae captiuique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere, ut alii superstantes tamquam ex aggere proeliarentur, pars intus occulti muros subruerent. sed 4 excussa ballistis saxa strauere informe opus. et crates uineasque parantibus adactae tormentis ardentes hastae, ultroque ipsi obpugnatores igni- 15 bus petebantur, donec desperata ui uerterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta et multum imbellis turbae; simul ex inopia proditio et fluxa seruitiorum fides ac fortuita belli sperabantur.

24 Flaccus interim cognito castrorum obsidio et missis per Gallias 20 qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculae duoetuicensimae legionis legato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret, ipse nauibus peruectus, inualidus corpore, inuisus militibus. neque enim ambigue fremebant: emissas a Mogontiaco Batauorum cohortes, dissi- 2 mulatos Ciuilis conatus, adsciri in societatem Germanos. non Primi 25 Antonii neque Muciani ope Vespasianum magis adoleuisse. aperta odia armaque palam depelli: fraudem et dolum obscura eoque ineuitabilia. Ciuilem stare contra, struere aciem: Hordeonium e cubiculo et lectulo iubere quidquid hosti conducat. tot armatas fortissimorum uirorum manus unius senis ualetudine regi: quin potius interfecto traditore 30 3 fortunam uirtutemque suam malo omine exsoluerent. his inter se uocibus instinctos flammauere insuper adlatae a Vespasiano litterae, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro contione recitauit uinctosque qui attulerant ad Vitellium misit.

21 lectos e **Ib*U*N**$_{21}$ (*Mur.*) lectos **MIabc** (*quod def. Baehrens 363*) | duoetuice(n)simae **MIabcIb*U*** duodeuicesime **IaZ**^{2} || 22 tradit **MIac** tradidit **IbU** || 23 nauibus ⟨peruectus⟩ *scripsi* (*cf. III 12, 3; V 22, 1*) *nisi* n. ⟨profectus⟩ *malis* (*cf. Cic. fam. 15, 3, 2*) nauibus **MIbc** pauidus (torpere inuisus) **Ia** naui dux *Anquetil 1838, 16* naui ⟨uectus⟩ *Ritt. 1848* nauibus ⟨inuadit⟩ *Fisher* || 24 fremebant *Rhen.* p̄mebant **M** premebant **Iabc** promebant *Ritt. 1865, 665* || 30 traditore **Ω** proditore *Ferr.* traditoue *Heins. ut uidetur* tardo ductore *Ritt. 1848 in app.* || 31 omine **IaY**$_{03}$**Ib*U*** homine **MIbY**$_{01}$**U** ḥomine **Y**$_{02}$

Sic mitigatis animis Bonnam, in hiberna primae legionis, uentum. 25
infensior illic miles culpam cladis in Hordeonium uertebat: eius iussu
derectam aduersus Batauos aciem, tamquam a Mogontiaco legiones
sequerentur; eiusdem proditione se caesos, nullis superuenientibus
5 auxiliis: ignota haec ceteris exercitibus neque imperatori suo nuntiari,
cum adcursu tot prouinciarum exstingui repens perfidia potuerit.
Hordeonius exemplares omnium litterarum, quibus per Gallias Britan- 2
niamque et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitauit instituitque
pessimum facinus, ut epistulae aquiliferis legionum traderentur, a quis
10 ante militi quam ducibus legebantur. tum e seditiosis unum uinciri
iubet, magis usurpandi iuris, quam quia unius culpa foret. motusque 3
Bonna exercitus in coloniam Agrippinensem, adfluentibus auxiliis
Gallorum, qui primo rem Romanam enixe iuuabant: mox ualescentibus
Germanis pleraeque ciuitates aduersum nos arma sumpsere spe libertatis
15 et, si exuissent seruitium, cupidine imperitandi. gliscebat iracundia 4
legionum, nec terrorem unius militis uincula indiderant; quin idem ille
arguebat ultro conscientiam ducis, tamquam nuntius inter Ciuilem
Flaccumque falso crimine testis ueri opprimeretur. conscendit tribunal
Vocula mira constantia prensumque militem ac uociferantem duci ad
20 supplicium iussit, et dum mali pauent, optimus quisque iussis paruere.
exim consensu ducem Voculam poscentibus Flaccus summam rerum ei
permisit.

Sed discordes animos multa efferabant: inopia stipendii frumenti- 26
que et simul dilectum tributaque Galliae aspernantes, Rhenus incognita
25 illi caelo siccitate uix nauium patiens, arti commeatus, dispositae per
omnem ripam stationes, quae Germanos uado arcerent, eademque de
causa minus frugum et plures qui consumerent. apud imperitos prodigii 2
loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque et
uetera imperii munimenta desererent: quod in pace fors seu natura, tunc
30 fatum et ira deum uocabatur.

Ingressis Nouaesium XVI legio coniungitur. additus Voculae in partem 3
curarum Herennius Gallus legatus; nec ausi ad hostem pergere loco, cui

1 Bonnam ⟨in⟩ *C. Her.* (*cf. III 1, 1; IV 32, 1*) in bona **Ib* U*** bonnam *uel* bona **Ω** || 4 ⟨se⟩ caesos *Ritt. 1865, 665* caesos **Ω** || 7 exemplares **MIabcIb* U*** exemplaria **H²Y_{03}L** exempla *Ritt. 1848* || 11 iuris **MIbcIb* U*** iuris causa **Ia** (usurpand)is **Y_{03}** || 14 arma sumpsere **L** arma **MIbcIb* U*** armatae **Ia** armari *Bip. Jacob 1842, 23* arma sumpsere *uel* cepere *Weiss. 29* || 23 efferabant **V_{58}**[1] *supra l.* (*Ber. Rhen.*) efferebant **Ω** (*quod def. Borleffs*) || 29 uetera imperii **MIaY_{02} Y_{03}** uetera imperia **Y_{01}** imperii uetera **IbU** || 30 deum *Nipp. 1855, 12 = Opusc. 217* dei **Ω** diuom *Wurm 1853, 368 et uide Woe. 1868, 117 n.* || 32 loco cui **H²Y_{03}L** (*Ritt. 1848*) loco **MIabc** (*quod def. Haase Walter 1942², 454*); *ante* loco *suppleuit* ad XIII ab Nouaesio lapidem *C. Her. post Wurm 1854, 103 qui* ad quintum ab N. lapidem *inseruit;* [loco G. n. e.] *Ritt. 1862, 1–5, 1864², 625; an* ⟨proximo⟩ loco (Gelduba n. e.)*?*

Gelduba nomen est, castra fecere. ibi struenda acie, muniendo uallandoque et ceteris belli meditamentis militem firmabant. utque praeda ad uirtutem accenderetur, in proximos Cugernorum pagos, qui societatem Ciuilis acceperant, ductus Voculae exercitus; pars cum Herennio Gallo permansit.

27 Forte nauem haud procul castris, frumento grauem, cum per uada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. non tulit Gallus misitque subsidio cohortem: auctus et Germanorum numerus, paulatimque adgregantibus se auxiliis acie certatum. Germani multa cum strage nostro- 2 rum nauem abripiunt. uicti, quod tum in morem uerterat, non suam ignauiam, sed perfidiam legati culpabant. protractum e tentorio, scissa ueste, uerberato corpore, quo pretio, quibus consciis prodidisset exercitum, dicere iubent. redit in Hordeonium inuidia: illum auctorem sceleris, hunc ministrum uocant, donec exitium minitantibus exterritus proditionem et ipse Hordeonio obiecit; uinctusque aduentu demum Voculae 3 exsoluitur. is postera die auctores seditionis morte adfecit: tanta illi exercitui diuersitas inerat licentiae patientiaeque. haud dubie gregarius miles Vitellio fidus, splendidissimus quisque in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum uices et mixtus obsequio furor, ut contineri non possent qui puniri poterant.

28 At Ciuilem immensis auctibus uniuersa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. ille, ut cuique proximum, uastari Vbios Treuirosque, et alia manu Mosam amnem transiri iubet, ut Menapios et Morinos et extrema Galliarum quateret. actae utrobique praedae, infestius in Vbiis, quod gens Germanicae originis eiurata patria Roma- 2 no nomine Agrippinenses uocarentur. caesae cohortes eorum in uico Marcoduro incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. nec quieuere Vbii, quo minus praedas e Germania peterent, primo impune, dein circumuenti sunt, per omne id bellum meliore usi fide quam fortuna. 3 contusis Vbiis grauior et successu rerum ferocior Ciuilis obsidium legionum urgebat, intentis custodiis, ne quis occultus nuntius uenientis auxilii penetraret. machinas molemque operum Batauis delegat; Transrhenanos proelium poscentis ad scindendum uallum ire detrusosque redintegrare certamen iubet, superante multitudine et facili damno.

3 Cugernorum *Nipp. titulis ac diplomatibus fretus* (*uide CIL VII 1085 etc., XVI 48 etc.*) gugernorum *uel sim.* ***Ω*** (*cf. Plin. nat. 4, 106*) || **4** Voculae **L** (*quod ut gen. accipiendum est si GG 418b respicias*) uocula **MIbc** a uocula **Ia** || **14** exterritus ***Ω*** ⟨Herennius⟩ exterritus *Ritt. 1865, 665–666 et sic melius* || **23** alia manu ***Ω*** aliam manum *Frei.* | transiri *Faer.* transire ***Ω*** || **25–26** Romano nomine *Lips.* romanorum nomen **MIbc** (*quod def. Jacob 1842, 23; Doed. 1844, 5; Prammer 1870, 6; 1871, 13*) romanorum nomine **IaU**^{2} *mg* [Romanorum nomen] *Gruter* Romanorum ⟨in⟩ nomen *Borleffs*

Nec finem labori nox attulit: congestis circum lignis accensisque, **29**
simul epulantes, ut quisque uino incaluerat, ad pugnam temeritate inani
ferebantur. quippe ipsorum tela per tenebras uana: Romani conspicuam
barbarorum aciem, et si quis audacia aut insignibus effulgens, ad
5 ictum destinabant. intellectum id Ciuili et restincto igne misceri cuncta **2**
tenebris et armis iubet. tum uero strepitus dissoni, cursus incerti, neque
feriendi neque declinandi prouidentia: unde clamor acciderat, circum-
agere corpora, tendere iactus; nihil prodesse uirtus, fors cuncta turbare
et ignauorum saepe telis fortissimi cadere. apud Germanos inconsulta **3**
10 ira: Romanus miles periculorum gnarus ferratas sudes, grauia saxa non
forte iaciebat. ubi sonus molientium aut adpositae scalae hostem in
manus dederant, propellere umbone, pilo sequi; multos in moenia egres-
sos pugionibus fodere. sic exhausta nocte nouam aciem dies aperuit.

Eduxerant Bataui turrim duplici tabulato, quam praetoriae portae **30**
15 (is aequissimus locus) propinquantem promoti contra ualidi asseres et
incussae trabes perfregere multa superstantium pernicie, pugnatumque
in perculsos subita et prospera eruptione; simul a legionariis peritia et
arte praestantibus plura struebantur. praecipuum pauorem intulit **2**
suspensum et nutans machinamentum, quo repente demisso praeter
20 suorum ora singuli pluresue hostium sublime rapti uerso pondere intra
castra effundebantur. Ciuilis omissa obpugnandi spe rursus per otium
adsidebat, nuntiis et promissis fidem legionum conuellens.

Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta, cuius euentum **31**
litterae Primi Antonii docuere, addito Caecinae edicto; et praefectus co-
25 hortis e uictis, Alpinius Montanus, fortunam partium praesens fatebatur.
diuersi hinc motus animorum: auxilia e Gallia, quis nec amor neque
odium in partes, militiae sine adfectu, hortantibus praefectis statim a Vi-
tellio desciscunt: uetus miles cunctabatur. sed adigente Hordeonio **2**
Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non uultu neque animo
30 satis adfirmans, et cum cetera iuris iurandi uerba conciperent, Vespa-
siani nomen haesitantes aut leui murmure et plerumque silentio trans-
mittebant.

3 conspicuam **M**^{1} **Iabc** perspicuam **M** prospiciebant *uel* prospectabant *Weidner 1894, 858* || **4** effulgens **Ia U**^{2} *mg* et fulgens **MIbc** fulgens **L**; *mallem* effulgens (⟨adsultaret⟩ *uel* ⟨adsultasset⟩ ad) || **6** cursus incerti *Jacob 1842, 23* casus incerti **ω** corsus inceptti **M**^{2} *in frustulo, ubi deficit pagina, post primam manum agglutinato et litteris male formatis additum* [casus incerti] *Ritt. 1864*^{2}*, 625* cursus in⟨ter⟩cepti *Lenchantin 1929* || **8** iactus *Acid.* arcus **Ω** artus Υ_{03} (*Ritt. 1848*) armis *Lips.* acrius *Anquetil 1817, 19 = 1838, 95 Oelschlaeger 19* ictus *Wurm 1853, 368–369* arctius *Heller 338; an* actus? || **20** intra **Ia** infra **MIbc** || **21** obpugnandi (opp-) **Ω** expugnandi *Rup.* || **25** e uictis *Rhen.* e uictus *siue* euictus **Ω** || **27** militiae **MIabc** (*quod def. Jacob 1842, 23 : gen. esse credo, nom. pl. Jacob*)

32 Lectae deinde pro contione epistulae Antonii ad Ciuilem suspiciones
militum inritauere, tamquam ad socium partium scriptae et de Germa-
nico exercitu hostiliter. mox adlatis Geldubam in castra nuntiis eadem
dicta factaque, et missus cum mandatis Montanus ad Ciuilem, ut ab-
sisteret bello neue externa armis falsis uelaret: si Vespasianum iuuare 5
2 adgressus foret, satis factum coeptis. ad ea Ciuilis primo callide: post
ubi uidet Montanum praeferocem ingenio paratumque in res nouas,
orsus a questu periculisque, quae per quinque et uiginti annos in castris
Romanis exhausisset, 'egregium' inquit 'pretium laborum recepi, necem
fratris et uincula mea et saeuissimas huius exercitus uoces, quibus ad sup- 10
plicium petitus iure gentium poenas reposco. uos autem Treueri ceterae-
que seruientium animae, quod praemium effusi totiens sanguinis exspec-
tatis nisi ingratam militiam, immortalia tributa, uirgas, secures et domi-
3 norum ingenia? en ego praefectus unius cohortis et Cannenefates Bataui-
que, exigua Galliarum portio, uana illa castrorum spatia excidimus uel 15
saepta ferro fameque premimus. denique ausos aut libertas sequetur aut
uicti idem erimus.' sic accensum, sed molliora referre iussum dimittit:
ille ut inritus legationis redit, cetera dissimulans, quae mox erupere.

33 Ciuilis parte copiarum retenta ueteranas cohortes et quod e
Germanis maxime promptum aduersus Voculam exercitumque eius 20
mittit, Iulio Maximo et Claudio Victore, sororis suae filio, ducibus.
rapiunt in transitu hiberna alae Asciburgii sita; adeoque improuisi
castra inuolauere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit.
id solum ut in tumultu monuit, subsignano milite media firmare; auxilia
2 passim circumfusa sunt. eques prorupit exceptusque compositis hostium 25
ordinibus terga in suos uertit. caedes inde, non proelium. et Neruiorum
cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudauere: sic ad legiones
peruentum, quae amissis signis intra uallum sternebantur, cum repente
3 nouo auxilio fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a Galba cohortes
ac tum accitae, dum castris propinquant, audito proeliantium clamore 30
intentos hostis a tergo inuadunt latioremque quam pro numero terrorem
faciunt, aliis a Nouaesio, aliis a Mogontiaco uniuersas copias aduenisse
credentibus. *nostris* is error addit animos, et dum alienis uiribus

5 armis ***Ω*** arma *Lips.* || 9 laborum **MIbUY**$_{03}$ laboris **Ia** labor (recipi) **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ | recepi **ZUY**$_{03}$ recipi **MIbY**$_{01}$**Y**$_{02}$ cepi **Ia** || 14 Cannen- **MY**$_{02}$ can-nin- **IbU** canin- **IaY**$_{01}$ canan- **Y**$_{03}$; *cf. ad 15, 1* || 15 excidimus **MIbc** excindi-mus **IaL**$_{24}$ || 17 molliora **H**^{2}**IbUY**$_{03}$ molii ora **MY**$_{01}$**Y**$_{02}$ moliora **Ia** meliora **GL** || 18 redit ***Ω*** rediit **Y**$_{02}$ (*Rhen.*) reddiit **Y**$_{01}$ || 24 firmare **MIac** firmaret **IbU** || 26 [in suos] *Mur.* || 29 Vasconum **MIbc** uascones **Ia** || 30 ac tum **IaY**$_{02}$**Y**$_{03}$ actum **MY**$_{01}$ actutum **Ib** actu tum **U** || 31 intentos **IabU** intento **MY**$_{01}$**Y**$_{02}$ *om.* **Y**$_{03}$ || 33 ⟨nostris⟩ is error a. a. *scripsi* is error a. a. **MIbc** is error romanis a. a. **Ia** ⟨nostr⟩is error a. a. *J. Müller 1869, 45–47* is error a. a. Romanis *Andr. B. 1922, 61* | et ***Ω*** sed *Madv. 2, 563*

confidunt, suas recepere. fortissimus quisque e Batauis, quantum 4
peditum erat, funduntur; eques euasit cum signis captiuisque, quos
prima acie corripuerant. caesorum eo die in partibus nostris maior
numerus et imbellior, e Germanis ipsa robora.

5 Dux uterque pari culpa meritus aduersa prosperis defuere. nam **34**
Ciuilis, si maioribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis
cohortibus nequisset castraque perrupta excidisset: Vocula nec aduentum
hostium explorauit, eoque simul egressus uictusque; dein uictoriae parum
confisus tritis frustra diebus castra in hostem mouit, quem si statim
10 impellere cursumque rerum sequi maturasset, soluere obsidium legionum
eodem impetu potuit. temptauerat interim Ciuilis obsessorum animos, 2
tamquam perditae apud Romanos res et suis uictoria prouenisset:
circumferebantur signa uexillaque, ostentati etiam captiui. ex quibus
unus egregium facinus ausus clara uoce gesta patefecit, confossus illic
15 a Germanis: unde maior indici fides; simul uastatione incendiisque
flagrantium uillarum uenire uictorem exercitum intellegebatur. in 3
conspectu castrorum constitui signa fossamque et uallum circumdari
Vocula iubet: depositis impedimentis sarcinisque expediti certarent.
hinc in ducem clamor pugnam poscentium; et minari adsueuerant. ne
20 tempore quidem ad ordinandam aciem capto incompositi fessique proe-
lium sumpsere; nam Ciuilis aderat, non minus uitiis hostium quam
uirtute suorum fretus. uaria apud Romanos fortuna et seditiosissimus 4
quisque ignauus: quidam recentis uictoriae memores retinere locum,
ferire hostem, seque et proximos hortari et redintegrata acie manus ad
25 obsessos tendere, ne tempori deessent. illi cuncta e muris cernentes
omnibus portis prorumpunt. ac forte Ciuilis lapsu equi prostratus, 5
credita per utrumque exercitum fama uulneratum aut interfectum,
immane quantum suis pauoris et hostibus alacritatis indidit: sed Vocula
omissis fugientium tergis uallum turrisque castrorum augebat, tam-
30 quam rursus obsidium immineret, corrupta totiens uictoria non falso
suspectus bellum malle.

Nihil aeque exercitus nostros quam egestas copiarum fatigabat. **35**
impedimenta legionum cum imbelli turba Nouaesium missa, ut inde
terrestri itinere frumentum adueherent; nam flumine hostes potiebantur.
35 primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Ciuile. qui ubi 2
rursum missos Nouaesium frumentatores datasque in praesidium
cohortes uelut multa pace ingredi accepit, rarum apud signa militem,
arma in uehiculis, cunctos licentia uagos, compositus inuadit, praemissis
qui pontes et uiarum angusta insiderent. pugnatum longo agmine et
40 incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. cohortes Geldubam per- 3

11 potuit **MIbUY$_{03}$** potuisset **IaY$_{01}$** *om.* **Y$_{02}$** || 14 illic **Ω** illico *Frei.* ilico *Halm* || 30 falso **IaY$_{01}$Y$_{02}$** falsos **MIbU** falsoș **Y$_{03}$**

rexere, manentibus, ut fuerant, castris, quae relictorum illic militum praesidio tenebantur. non erat dubium, quantum in regressu discriminis adeundum foret frumentatoribus onustis perculsisque. addit exercitui suo Vocula mille delectos e quinta et quinta decima legionibus apud 4 Vetera obsessis, indomitum militem et ducibus infensum. plures quam 5 iussum erat profecti palam in agmine fremebant non se ultra famem, insidias legatorum toleraturos: at qui remanserant, desertos se *proditosque* abducta parte legionum querebantur. duplex hinc seditio, aliis reuocantibus Voculam, aliis redire in castra abnuentibus.

36 Interim Ciuilis Vetera circumsedit: Vocula Geldubam atque inde 10 Nouaesium concessit. [Ciuilis capit Geldubam] mox haud procul Nouaesio equestri proelio prospere certauit. sed miles secundis aduersisque proinde in exitium ducum accendebatur; et aduentu quintanorum quintadecimanorumque auctae legiones donatiuum exposcunt, comperto pecuniam 2 a Vitellio missam. nec diu cunctatus Hordeonius nomine Vespasiani 15 dedit, idque praecipuum fuit seditionis alimentum. effusi in luxum et epulas et nocturnos coetus ueterem in Hordeonium iram renouant, nec ullo legatorum tribunorumue obsistere auso (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. eadem in Voculam parabantur, nisi seruili habitu per tenebras ignoratus euasisset. 20

37 Ubi sedato impetu metus rediit, centuriones cum epistulis ad ciuitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos: ipsi, ut est uulgus sine rectore praeceps pauidum socors, aduentante Ciuile raptis 2 temere armis ac statim omissis, in fugam uertuntur. res aduersae discordiam peperere, iis qui e superiore exercitu erant causam suam disso- 25 ciantibus; Vitellii tamen imagines in castris et per proximas Belgarum ciuitates repositae, cum iam Vitellius occidisset. dein mutati in paenitentiam primani quartanique et duoetuicensimani Voculam sequuntur, apud quem resumpto Vespasiani sacramento ad liberandum Mogontiaci ob- 3 sidium ducebantur. discesserant obsessores, mixtus ex Chattis Vsipis 30 Mattiacis exercitus, satietate praedae nec incruentati, quia dispersos et nescios miles noster inuaserat in uia. et loricam uallumque per fines

3 perculsisque **Z** U^2 *mg* **L** periculisque **MIabc** pauculisque V_{58} uehiculisque **GHJ** || 7 desertos ⟨se proditos⟩que *C. Her. Weissenborn 29* desertosque **MIbc** desertos se **Ia** Y_{02} **L** ⟨derelictos se⟩ desertosque *Ritt. 1865, 666* ⟨deceptos⟩ desertosque *Walter 1942, 367* desertos ⟨se derelictos⟩que *Giarratano* ⟨defectos se⟩ desertosque *Borzsák 1977, 383* || 10 interim **Ω** iterum *Nipp. 1855, 13 = Opusc. 217* || 11 concessit *Url. 1876, 508–509* concessit. Ciuilis capit Geldubam **Ω** || 12 prospere **Ω** ⟨Romanus⟩ prospere *Ritt. 1862, 16–17* | proinde **MIbc** perinde **Ia** || 31 satietate **MIa** Y_{01} Y_{02} societate **IbU** sacietate Y_{03} | incruentati **Ia** (*Jacob 1842, 24 Doed.*) incruentari **MIbc** incruenta (uia) U^2 *mg* (*Oelschlaeger 20*) incruenti *Lips.* incruenta re *Meiser 1884[1], 96 coll. 13, 37, 5* || 32 in uia *Lips.* uia **MIbc** ita **Ia**

suos Treueri struxere, magnisque in uicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga populum Romanum merita mox rebelles foedarent.

Interea VESPASIANVS iterum ac TITVS consulatum absentes inierunt, maesta et multiplici metu suspensa ciuitate, quae super instantia mala falsos pauores induerat, desciuisse Africam res nouas moliente L. Pisone. is praeerat prouinciae nequaquam turbidus ingenio; sed quia naues saeuitia hiemis prohibebantur, uulgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex re publica annonae cura, clausum litus, retineri commeatus, dum timet, credebat, augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant, ne uictoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplebiles nulla umquam ciuilis uictoria satiauit. (38 a. p. Chr. 70; 2)

Kalendis Ianuariis in senatu, quem Iulius Frontinus praetor urbanus uocauerat, legatis exercitibusque ac regibus laudes gratesque decretae; Tettio Iuliano praetura, tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset, ablata, ut in Plotium Grypum transferretur; Hormo dignitas equestris data. et mox eiurante Frontino Caesar Domitianus praeturam cepit. eius nomen epistulis edictisque praeponebatur, uis penes Mucianum erat, nisi quod pleraque Domitianus instigantibus amicis aut propria libidine audebat. sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio, quos recentes clarosque rerum fama ac militum studiis etiam populus fouebat, quia in neminem ultra aciem saeuierant. et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis maioribus et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rem publicam hortatus, haud defutura consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatum secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam ostentans discessu Cluuii Rufi uacuam; simul amicis eius tribunatus praefecturasque largitur. dein postquam inani animum spe et cupidine impleuerat, uires abolet dimissa in hiberna legione VII, cuius flagrantissi- (39; 2; 3; 4)

7 praeerat prouinciae **Ia** prouinciae **MIbc** ⟨pro consule⟩ prouinciae *J. Gron.* || 9 una ex re publica annonae **MIac** una annonae **IbZ** || 11 ne *J. Gron.* nec **Ω** || 16 Tettio *Andr. 1900, 17–18* (et Tettio *Or.*) et tito **MY**$_{01}$ et tertio **Ia** et t. **Ibc** || 20 praeponebatur **MIaY**$_{03}$ proponebatur **Ibc** || 25 maioribus **M**^{1}**Iabc** (*quod def. Onions 292*) maioribusque **M** ⟨moribus⟩ maioribusque *Ritt. 1865, 667* || 30 discessu **Ω** decessu *Nipp. 1855, 13 = Opusc. 217, coll. 43, 1; at u. Mommsen Hermes 4 (1870) 319* || 31 inani *scripsi* (*sed prius, ut repperi, suscpicatus erat D'Avisio collega Weidgenii*) *cf. 15, 53, 4 et fortasse 5, 10, 2* inanem **Ω** inhiantem *Weidgen 49–50; forte tamen* [inanem] *propter duplicis dittographiae periculum* || 32 legione uii (*uel* septima) *ω* legiones xiii **M**

mus in Antonium amor, et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remissa; pars exercitus in Germanias ducebatur. sic egesto quidquid turbidum redit Vrbi sua forma legesque et munia magistratuum.

40 Quo die senatum ingressus est Domitianus, de absentia patris fratrisque ac iuuenta sua pauca et modica disseruit, decorus habitu; et ignotis adhuc moribus crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. referente Caesare de restituendis Galbae honoribus, censuit Curtius Montanus, ut Pisonis quoque memoria celebraretur. patres utrumque 2 iussere: de Pisone inritum fuit. tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique aera legum uetustate dilapsa noscerent figerentque et fastos adulatione temporum foedatos exonerarent modumque publicis impensis facerent. redditur Tettio Iuliano praetura, postquam cognitus 3 est ad Vespasianum confugisse: Grypo honor mansit. repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et Publium Celerem placuit, damnatusque Publius et Sorani manibus satis factum. insignis publica seueritate dies ne priuatim quidem laude caruit. iustum officium explesse Musonius uidebatur, diuersa fama de Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambitiosius quam honestius defendisset: ipsi Publio neque animus in periculis neque oratio subpeditauit. signo ultionis in accusatores dato, petit a Caesare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. consulendum tali super re principem respondit.

41 Senatus inchoantibus primoribus ius iurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri, ut sententiam rogabantur, deos testes aduocabant nihil ope sua factum, quo cuiusquam salus laederetur, neque se praemium aut honorem ex calamitate ciuium cepisse, trepidis et uerba iuris iurandi per uarias artes mutantibus, quis flagitii conscientia 2 inerat. probabant religionem patres, periurium arguebant, eaque uelut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Attianum et Cestium Seuerum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum et recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret: 3 nec destitit senatus manus intentare ei, donec curia excederet. ad Paccium Africanum transgressi eum quoque proturbant, tamquam Neroni Scribonios fratres concordia opibusque insignes ad exitium monstrauisset.

3 redit urbi sua **Ia** reditur bisua **M** red(d)itur bina **IbU** reditur in sua $\mathbf{Y}_{01}$ redditur hi sua $\mathbf{Y}_{02}$ redditur sua $\mathbf{Y}_{03}$ || **10** dilapsa $\mathbf{Y}_{03}$ *sicut I 68, 1 et tituli* delapsa ***Ω*** (*idem error 1, 16, 3; 4, 43, 4*) || **16** officium *Nipp. 1855, 13 = Opusc. 217* iudicium ***Ω*** odium *Halm* (iustam) uindictam *Meiser 1884*[1]*, 97* || **17** ⟨de⟩ Demetrio *C. Her.* (*quod def. Andr. 1900, 17*) demetrio ***Ω*** || **20** Mauricus *Ber.* (*cf. PIR*[2] *M 771*) maricus **M Iabc** || **33** destitit ***ω*** destit **M** | intentare ei *Ritt. 1864*[2]*, 626; 1865, 667* intentaret uoculae **M** intentare uoculae ***ω*** [Voculae] *Waszink 1943*

Africanus neque fateri audebat neque abnuere poterat: in Vibium
Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conuersus miscendo
quae defendere nequibat, societate culpae inuidiam declinauit.

Magnam eo die pietatis eloquentiaeque famam Vipstanus Messalla **42**
5 adeptus est, nondum senatoria aetate, ausus pro fratre Aquilio Regulo
deprecari. Regulum subuersa Crassorum et Orfiti domus in summum
odium extulerat: sponte accusationem suscepisse iuuenis admodum, nec
depellendi periculi sed in spem potentiae uidebatur; et Sulpicia Praetex-
tata Crassi uxor quattuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores
10 aderant. igitur Messalla non causam neque reum tueri, sed periculis 2
fratris semet opponens flexerat quosdam. occurrit truci oratione Curtius
Montanus, eo usque progressus, ut post caedem Galbae datam inter-
fectori Pisonis pecuniam a Regulo adpetitumque morsu Pisonis caput
obiectaret. 'hoc certe' inquit 'Nero non coegit, nec dignitatem aut salu- 3
15 tem illa saeuitia redemisti. sane toleremus istorum defensiones, qui
perdere alios quam periclitari ipsi maluerunt: te securum reliquerat exul
pater et diuisa inter creditores bona, nondum honorum capax aetas,
nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret. libidine sanguinis 4
et hiatu praemiorum ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus
20 expertum caede nobili imbuisti, cum ex funere rei publicae raptis con-
sularibus spoliis, septuagiens sestertio saginatus et sacerdotio fulgens
innoxios pueros, inlustres senes, conspicuas feminas eadem ruina proster-
neres, cum segnitiem Neronis incusares, quod per singulas domos seque
et delatores fatigaret: posse uniuersum senatum una uoce subuerti.
25 retinete, patres conscripti, et reseruate hominem tam expediti consilii, 5
ut omnis aetas instructa sit, et quo modo senes nostri Marcellum, Cris-
pum, iuuenes Regulum imitentur. inuenit aemulos etiam infelix nequitia:
quid si floreat uigeatque? et quem adhuc quaestorium offendere non
audemus, praetorium et consularem uisuri sumus? an Neronem extremum

3 quae **MIac** quod $\mathbf{V}_{58}$**IbU** || 4 Vipstanus *Rupertus* uiptanus *uel* uipsanus ***Ω*** | Messalla **G** messala ***Ω*** || 7 sponte *Coler.* sponte ex s. c. (*uel* s. ex senatus consulto) ***Ω*** s. ex se **L** (*Rhen.*) s. nec s. c. (s. et inconsulto *olim*) *Lips.* s. s⟨enum⟩ c⟨onsularium⟩ *Meiser 1884*[1]*, 97–98* s. ex s⟨uo⟩ c⟨onsilio⟩ *Walter 1916. 1015; 1939, 131–138* | accusationem **Ia**$\mathbf{Y}_{02}$ accusatio **MIbc** | suscepisse *scripsi* (acc.) subisse (*uel* subiisse) ***Ω*** (excusatis ⟨aliis⟩ subisse acc. *Madv. 3, 243*) || 8 Sulpicia **IaZ**[1] *mg*$\mathbf{Y}_{02}$ supplicia **MIb**$\mathbf{Y}_{01}$**U** supplicia $\mathbf{Y}_{03}$ sulplicia $\mathbf{Y}_{03}$[1] || 9 quattuorque liberi **Ia**$\mathbf{Y}_{03}$ quattuorque liberis **M** quattuorque libris $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ quattuor liberis **IbU** | cognosceret ***Ω*** ignosceret *Schütz* || 14–15 aut salutem illa *Lips.* austa lutē illā *uel sim.* ***Ω*** || 21 saginatus **IbU** (*Faer.*) *sed suspectum* signatus **MIacB*Hol*U*** dignatus *Lips. olim; an* signat⟨i auri ditat⟩us *?* || 26 Crispum ***Ω*** Crispumue *Ritt. 1865, 667* || 27 aemulos etiam *Acid., inde edd. Halm secuti* etiam aemulos ***Ω*** || 29 uisuri **MIabcB*Hol*U*** (*cf. Agr. 45, 1; 4, 31, 3*) ausuri *Lips. dubitanter et Madv. 2, 563* | sumus **MIacB*Hol*U*** sunt **IbU** (28 uigeatque, et . . .) simus *Oelschlaeger 20*

dominorum putatis? idem crediderant, qui Tiberio, qui Gaio superstites
6 fuerunt, cum interim intestabilior et saeuior exortus est. non timemus
Vespasianum: ea principis aetas, ea moderatio; sed diutius durant
exempla quam imperatores. elanguimus, patres conscripti, nec iam ille
senatus sumus, qui occiso Nerone delatores et ministros more maiorum 5
puniendos flagitabat. optimus est post malum principem dies primus.'

43 Tanto cum adsensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet
Heluidius posse etiam Marcellum prosterni. igitur a laude Cluuii Rufi
orsus, qui perinde diues et eloquentia clarus nulli umquam sub Nerone
periculum facessisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat, arden- 10
2 tibus patrum animis. quod ubi sensit Marcellus, uelut excedens curia
'imus' inquit, 'Prisce, et relinquimus tibi senatum tuum: regna praesente
Caesare'. sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, uultu diuerso, Marcel-
lus minacibus oculis, Crispus renidens, donec adcursu amicorum retra-
herentur. cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et 15
ualidi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

44 Proximo senatu inchoante Caesare de abolendo dolore iraque et
priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus prolixe pro accusa-
toribus; simul eos, qui coeptam, deinde omissam actionem repeterent,
monuit sermone molli et tamquam rogaret. patres coeptatam libertatem, 20
2 postquam obuiam itum, omisere. Mucianus, ne sperni senatus iudicium
et cunctis sub Nerone admissis data impunitas uideretur, Octauium
Sagittam et Antistium Sosianum senatorii ordinis egressos exilium in
easdem insulas redegit. Octauius Pontiam Postuminam stupro cognitam
et nuptias suas abnuentem impotens amoris interfecerat, Sosianus 25
3 prauitate morum multis exitiosus. ambo graui senatus consulto damnati
pulsique, quamuis concesso aliis reditu, in eadem poena retenti sunt.
nec ideo lenita erga Mucianum inuidia; quippe Sosianus ac Sagitta uiles,
etiam si reuerterentur: accusatorum ingenia et opes et exercita malis
artibus potentia timebantur. 30

45 Reconciliauit paulisper studia patrum habita in senatu cognitio
secundum ueterem morem. Manlius Patruitus senator pulsatum se in

4 imperatores *scripsi 1985* mores ***Ω*** (*cf. Martin 1967*) homines **L**[2] amores *uel* auctores *Lips.* mortales *Oelschlaeger 11* ultores *dub. Andr. 1922, 59–60* || 8 Marcellum ***Ω*** Marcellum Eprium *Ritt. 1865, 667–668* || 9 perinde **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ proinde **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 20 coeptatam **M**$\mathbf{V}_{58}$**Ic** ceptam *uel* coeptam **Iab**$\mathbf{Y}_{03}$ || 22.23 Octauium Sagittam *Rhen.* octauium sabinum sagittam ***Ω*** || 24 Postuminam stupro *Url. 1876, 509* (*cf. CIL V 6522*) postum (possita $\mathbf{Y}_{03}$) inastu pro(cognitam) **M**$\mathbf{Y}_{03}$ postumiam stupro **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ post (*2–4 litt.*) iam stupro **IbUIb*U***; *an* Postumam iam (stupro) *?* || 29 malis **MIacB*Hol*U*** multis **Ib** || 32 ueterem morem **MIac** morem ueterem **Ib** | Patruitus **MIc** patritius **IabB*Hol*U*** Patruinus *Lips.* (*cf. PIR*[2] *M 150*)

colonia Seniensi coetu multitudinis et iussu magistratuum querebatur;
nec finem iniuriae hic stetisse: planctum et lamenta et supremorum
imaginem praesenti sibi circumdata cum contumeliis ac probris, quae in
senatum uniuersum iacerentur. uocati qui arguebantur, et cognita causa 2
5 in conuictos uindicatum additumque senatus consultum, quo Seniensium
plebes modestiae admoneretur. isdem diebus Antonius Flamma accusan-
tibus Cyrenensibus damnatur lege repetundarum et exilio ob saeuitiam.

Inter quae militaris seditio prope exarsit. praetorianam militiam 46
repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati; et lectus in
10 eandem spem e legionibus miles promissa stipendia flagitabat; ne
Vitelliani quidem sine multa caede pelli poterant: sed immensa pecunia
tanta uis hominum retinenda erat. ingressus castra Mucianus, quo
rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque
uictores constituit, modicis inter se spatiis discretos. tum Vitelliani, quos
15 apud Bouillas in deditionem acceptos memorauimus, ceterique per
Vrbem et Vrbi uicina conquisiti producuntur prope intecto corpore. eos
Mucianus diduci et Germanicum Britannicumque militem, ac si qui
aliorum exercituum, separatim adsistere iubet. illos primus statim ad- 3
spectus obstupefecerat, cum ex diuerso uelut aciem telis et armis trucem,
20 semet clausos nudosque et inluuie deformes adspicerent: ut uero huc
illuc distrahi coepere, metus per omnes et praecipua Germanici militis
formido, tamquam ea separatione ad caedem destinaretur. prensare
commanipularium pectora, ceruicibus innecti, suprema oscula petere,
ne desererentur soli neu pari causa disparem fortunam paterentur; modo
25 Mucianum, modo absentem principem, postremo caelum ac deos obte-
stari, donec Mucianus cunctos eiusdem sacramenti, eiusdem imperatoris
milites appellans, falso timori obuiam iret; namque et uictor exercitus
clamore lacrimas eorum iuuabat. isque finis illa die. paucis post diebus 4
adloquentem Domitianum firmati iam excepere: spernunt oblatos agros,
30 militiam et stipendia orant. preces erant, sed quibus contra dici non
posset; igitur in praetorium accepti. dein quibus aetas et iusta stipendia,
dimissi cum honore, alii ob culpam, sed carptim ac singuli, quo tutissimo
remedio consensus multitudinis extenuatur.

Ceterum uerane pauperie an uti uideretur, actum in senatu, ut 47
35 sescenties sestertium a priuatis mutuum acciperetur, praepositusque ei

6.7 ⟨accusantibus⟩ Cyrenensibus *scripsi coll. 14, 18, 1* cyrenensibus ***Ω*** C. ⟨interrogantibus⟩ *Wurm 1853, 369 coll. 14, 46, 1* C. ⟨accusantibus⟩ *C. Her.* || **11** *hic confinium inuersionis; uide app. crit.* || **18** separatim **Ia**$\mathbf{Y}_{01}$ separati **M Ibc** || **22** prensare **MIbU** pressare $\mathbf{Y}_{03}$ prehensare $\mathbf{H}^2$*mg* *om.* **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || **23** innecti *Lips.* uiuecti $\mathbf{M}^2$ *supra* **M** *euanidum* inuecti **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ iniecta $\mathbf{H}^2$ iungi **IbU** iniecti $\mathbf{Y}_{03}$ || **25** postremo $\mathbf{H}^2\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$ postremum **MIab**$\mathbf{Y}_{01}$**U** || **32** quo **Ia** quod **MIb**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ qui **U**$\mathbf{Y}_{03}$ || **34** uerane ***Ω***; *an* uera [ne] *siue* ⟨incer-tum⟩ uerane *?*

curae Pompeius Siluanus. nec multo post necessitas abiit siue omissa
simulatio. abrogati inde legem ferente Domitiano consulatus, quos
Vitellius dederat, funusque censorium Flauio Sabino decretum, magna
documenta instabilis fortunae summaque et ima miscentis.

48 Sub idem tempus L. Piso pro consule interficitur. ea de caede 5
quam uerissime expediam, si pauca supra repetiero ab initio causisque
talium facinorum non absurda. legio in Africa auxiliaque tutandis im-
perii finibus sub diuo Augusto Tiberioque proconsuli parebant. mox
C. Caesar, turbidus animi ac Marcum Silanum obtinentem Africam
metuens, ablatam proconsuli legionem misso in eam rem legato tradidit. 10
2 aequatus inter duos beneficiorum numerus, et mixtis utriusque mandatis
discordia quaesita auctaque prauo certamine. legatorum ius adoleuit
diuturnitate officii, uel quia minoribus maior aemulandi cura, procon-
sulum splendidissimus quisque securitati magis quam potentiae con-
sulebant. 15

49 Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosae
adulescentiae neque modica cupiens et adfinitate Vitellii anxius. is
crebris sermonibus temptaueritne Pisonem ad res nouas an temptanti
restiterit, incertum, quoniam secreto eorum nemo adfuit et occiso
Pisone plerique ad gratiam interfectoris inclinauere. nec ambigitur 20
prouinciam et militem alienato erga Vespasianum animo fuisse; et
quidam e Vitellianis Vrbe profugi ostentabant Pisoni nutantes Gallias,
paratam Germaniam, pericula ipsius et in pace suspecto tutius bellum.
2 inter quae Claudius Sagitta, praefectus alae Petrianae, prospera nauiga-
tione praeuenit Papirium centurionem a Muciano missum adseuerauitque 25
mandata interficiendi Pisonis centurioni data: cecidisse Galerianum
consobrinum eius generumque; unam in audacia spem salutis, sed duo
itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita nauibus Gallia ducem
3 se Vitellianis exercitibus ostenderet, nihil ad ea moto Pisone. centurio
a Muciano missus ut portum Carthaginis attigit, magna uoce laeta Pisoni 30
omnia tamquam principi continuare, obuios et subitae rei miraculo
attonitos, ut eadem adstreperent, hortari. uulgus credulum ruere in
forum, praesentiam Pisonis exposcere; gaudio clamoribusque cuncta

2 abrogati **Ia** abroganti **MIbc** || 3 decretum *Wurm 1853, 369–370* ductum ***Ω*** || 4 et ima **L** etiam ***Ω*** (*quod def. Jacob 1842, 25*) || 6 repetiero *Rhen. Mur.* petiero ***Ω*** || 8 Tiberioque *Opitz 1872, 409* Tiberioque principibus ***Ω*** || 9 ac **IabU** ad **MIc** || 12 ius **Ibc** uis **Ia**$\mathbf{Y}_{03}$*;* **M** *incertus, sed* uis *legunt Andr. 1900, 13; 1915, 1098 et Loew 312* || 23 suspecto *Vict.* suscepto **MIbU** suspecta **Ia** suscepta $\mathbf{Y}_{01}$ $\mathbf{Y}_{02}$ susceptum $\mathbf{Y}_{03}$ || 24 Petri⟨a⟩nae *Lips.; uide ad I 70, 2* petrinae **MIabc** paternae $\mathbf{Y}_{03}$ | prospera ***Ω*** propera *Pluygers 52* || 28 audendi ***ω*** audiendi **M** || 31 omnia ***Ω*** omina *Acid.* | continuare ***Ω*** conclamare *Grosl. 354* ominari *Corn. 376; an* contin⟨uo no⟩uare *uel* continu⟨o inuo⟩care *?*

miscebant indiligentia ueri et adulandi libidine. Piso indicio Sagittae uel 4
insita modestia non in publicum egressus est neque se studiis uulgi
permisit, centurionemque percunctatus, postquam quaesitum sibi
crimen caedemque comperit, animaduerti in eum iussit, haud perinde
5 spe uitae quam ira in percussorem, quod idem ex interfectoribus Clodii
Macri cruentas legati sanguine manus ad caedem proconsulis rettulisset.
anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia
usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus noui causa uel forte
oreretur.

10 Sed ubi Festo consternatio uulgi, centurionis supplicium ueraque **50**
et falsa more famae in maius innotuere, equites in necem Pisonis mittit.
illi raptim uecti obscuro adhuc coeptae lucis domum proconsulis inrum-
punt destrictis gladiis et magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxilia-
res Maurosque in eam caedem delegerat. haud procul cubiculo obuium 2
15 forte seruum, quisnam et ubi esset Piso, interrogauere. seruus egregio
mendacio se Pisonem esse respondit ac statim obtruncatur. nec multo
post Piso interficitur; namque aderat qui nosceret, Baebius Massa e
procuratoribus Africae, iam tunc optimo cuique exitiosus et inter causas
malorum, quae mox tulimus, saepius rediturus. Festus Adrumeto, ubi 3
20 speculabundus substiterat, ad legionem contendit praefectumque
castrorum Caetronium Pisanum uinciri iussit proprias ob simultates, sed
Pisonis satellitem uocabat, militesque et centuriones quosdam puniit,
alios praemiis adfecit, neutrum ex merito, sed ut obpressisse bellum
crederetur. mox Oeensium Lepcitanorumque discordias componit, quae 4
25 raptu frugum et pecorum inter agrestes modicis principiis, iam per arma
atque acies exercebantur; nam populus Oeensis multitudine inferior
Garamantas exciuerat, gentem indomitam et inter accolas latrociniis
fecundam. unde artae Lepcitanis res, lateque uastatis agris intra moenia
trepidabant, donec interuentu cohortium alarumque fusi Garamantes
30 et recepta omnis praeda, nisi quam uagi per inaccessa mapalium ul-
terioribus uendiderant.

At Vespasiano post Cremonensem pugnam et prosperos undique **51**
nuntios cecidisse Vitellium multi cuiusque ordinis, pari audacia fortuna-
que hibernum mare adgressi, nuntiauere. aderant legati regis Vologaesi
35 quadraginta milia Parthorum equitum offerentes. magnificum laetumque 2
tantis sociorum auxiliis ambiri neque indigere: gratiae Vologaeso actae
mandatumque, ut legatos ad senatum mitteret et pacem esse sciret.

1 ueri *Rhen.* uiri **Ω** ‖ 7 anxio **Ω** *sed suspectum Andr. 1922, 5; malim* anxius ‖ 17 Piso **Ω**; *an* ⟨ipse⟩ Piso *ut dub. Andr. 1914?* ‖ 18 inter *Haase* in **Ω** ‖ 24 Oeensium *Lips.* offensium *uel sim.* **Ω** | Lepcitanorumque **MY**$_{03}$ leptitanorumque **Iabc**; *cf. F. Bücheler Schmalz Andr. 1904* ‖ 25 inter **Ω** ⟨ut⟩ inter *Corn. 377* ‖ 35 quadraginta milia **IabU** (*Ritt. 1848*) quadraginta **MIc** ‖ 37 esse sciret **Ω** sanciret *Wurm 1853, 370; an* exciperet ?

Vespasianus in Italiam resque Vrbis intentus aduersam de Domitiano famam accipit, tamquam terminos aetatis et concessa filio egrederetur: igitur ualidissimam exercitus partem Tito tradit ad reliqua Iudaici belli perpetranda.

52 Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse 5 ferunt, ne criminantium nuntiis temere accenderetur integrumque se ac placabilem filio praestaret. non legiones, non classes proinde firma imperii munimenta quam numerum liberorum; nam amicos tempore fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus imminui transferri desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime principibus, quorum 10 prosperis et alii fruantur, aduersa ad iunctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni parens exemplum praebuisset. 2 Vespasianus, haud aeque Domitiano mitigatus quam Titi pietate gaudens, bono esse animo iubet belloque et armis rem publicam attollere: sibi pacem domumque curae fore. tum celerrimas nauium frumento 15 onustas saeuo adhuc mari committit: quippe tanto discrimine Vrbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subuenere.

53 Curam restituendi Capitolii in Lucium Vestinum confert, equestris ordinis uirum, sed auctoritate famaque inter proceres. ab eo contracti 20 haruspices monuere, ut reliquiae prioris delubri in paludes aueherentur, templum isdem uestigiis sisteretur: nolle deos mutari ueterem formam. 2 XI kalendas Iulias serena luce spatium omne, quod templo dicabatur, euinctum uittis coronisque ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis; dein uirgines Vestales cum pueris puellisque patrimis matrimisque 25 3 aqua e fontibus amnibusque hausta perluere. tum Heluidius Priscus praetor, praeeunte Plautio Aeliano pontifice, lustrata suouetaurilibus area et super caespitem redditis extis, Iouem Iunonem Mineruam praesidesque imperi deos precatus, uti coepta prosperarent sedesque suas pietate hominum inchoatas diuina ope attollerent, uittas, quis ligatus 30 lapis innexique funes erant, contigit; simul ceteri magistratus et sacerdotes et senatus et eques et magna pars populi, studio laetitiaque conixi, 4 saxum ingens traxere. passimque iniectae fundamentis argenti aurique stipes et metallorum primitiae, nullis fornacibus uictae, sed ut gignuntur: praedixere haruspices, ne temeraretur opus saxo auroue in aliud desti- 35 nato. altitudo aedibus adiecta: id solum religio adnuere et prioris templi magnificentiae defuisse credebatur.

6 *hic confinium inuersionis; uide app. crit.* || 7 proinde **MIbc** perinde **Ia**$\mathbf{Y}_{03}^{1}$ || 26 aqua e *Baiter* aqua trimis e **M**; *uide app. crit.* | perluere **L** (*Rhen.*) pluere **M IabU** plueret **IcB*Hol*U*** || 27 Plautio *Urs.* plauto *Ω* || 32 conixi **M** connixi **IacHol*U*** connexi **IbB*U** || 33 aurique **Ia** et aurique **MIbc** et auri $\mathbf{Y}_{02}$ || 34 gignuntur **Ia**$\mathbf{Y}_{01}$ signuntur **MIbU** signanter $\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$**B*Hol*U*** || 37 *hic confinium inuersionis; uide app. crit.*

Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicauerat **54**
bellum. nam Ciuilis omissa dissimulatione in populum Romanum ruere,
Vitellianae legiones uel externum seruitium quam imperatorem Vespa-
sianum malle. Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum
5 nostrorum fortunam rati, uulgato rumore a Sarmatis Dacisque Moesica
ac Pannonica hiberna circumsederi; paria de Britannia fingebantur.
sed nihil aeque quam incendium Capitolii, ut finem imperio adesse **2**
crederent, impulerat. captam olim a Gallis Vrbem, sed integra Iouis sede
mansisse imperium: fatali nunc igne signum caelestis irae datum et
10 possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi super-
stitione uana Druidae canebant. incesseratque fama primores Galliarum **3**
ab Othone aduersus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse,
ne deessent libertati, si populum Romanum continua ciuilium bellorum
series et interna mala fregissent.

15 Ante Flacci Hordeonii caedem nihil prorupit, quo coniuratio **55**
intellegeretur: interfecto Hordeonio commeauere nuntii inter Ciuilem
Classicumque praefectum alae Treuirorum. Classicus nobilitate opibusque
ante alios: regium illi genus et pace belloque clara origo, ipse e maioribus
suis hostis populi Romani quam socios iactabat. miscuere sese Iulius **2**
20 Tutor et Iulius Sabinus, hic Treuir, hic Lingonus, Tutor ripae Rheni a
Vitellio praefectus; Sabinum super insitam uanitatem falsae stirpis
gloria incendebat: proauiam suam diuo Iulio per Gallias bellanti corpore
atque adulterio placuisse. hi secretis sermonibus animos ceterorum **3**
scrutari, ubi quos idoneos rebantur conscientia obstrinxere, in colonia
25 Agrippinensi in domum priuatam conueniunt; nam publice ciuitas talibus
inceptis abhorrebat; ac tamen interfuere quidam Vbiorum Tungrorum-
que. sed plurima uis penes Treuiros ac Lingonas, nec tulere moras con- **4**
sultandi: certatim proclamant furere discordiis populum Romanum,
caesas legiones, uastatam Italiam, capi cum maxime Vrbem, omnis
30 exercitus suis quemque bellis distineri: si Alpes praesidiis firmentur,
coalita libertate disceptaturas Gallias, quem uirium suarum terminum
uelint.

Haec dicta pariter probataque: de reliquiis Vitelliani exercitus **56**
dubitauere. plerique interficiendos censebant, turbidos infidos sanguine

1 Germaniasque **IabU** et germaniasque **M** et germanias **Ic** | Vitellii **Iabc** uitellj **M** || 6 circumsederi $\mathbf{MY_{03}}$ circumsideri **Ia** circumsedere $\mathbf{Y_{02}}$ circumsederit $\mathbf{IbY_{01}U}$ || 19 hostis **Ω** (*cf. Sir. 1871, 14*) hostis ⟨plures⟩ *Ritt. 1865, 670; sed uide GG 1246* | socios *Merc.* socius **Ω** || 20 hic Treuir **Ω** ille Treuir *Pich. Ritt. 1864*[2]*, 627* || 21 Sabinum *Weissenborn 29* sabinus **Ω** || 22 incendebat $\mathbf{MY_{02}Y_{03}}$ incendebatur **Ia** incedebat $\mathbf{IbY_{01}Y_{02}}$ || 31 disceptaturas $\mathbf{V_{58}}^1$ (*supra lineam addito* discerptas) discep|ras **M** despecturas $\mathbf{M}^1$ *mg* $\mathbf{IaY_{03}}^2$ disceptas $\mathbf{IbUY_{01}}$ discerptas $\mathbf{V_{58}}^1\mathbf{ZY_{02}}$ dispecturas *Rhen.* || 33 reliquiis $\mathbf{IaZY_{02}}$ reliquis $\mathbf{MV_{58}Ibc}$

ducum pollutos: uicit ratio parcendi, ne sublata spe ueniae pertinaciam accenderent: adliciendos potius in societatem; legatis tantum legionum interfectis ceterum uulgus conscientia scelerum et spe impunitatis facile accessurum. ea primi concilii forma, missique per Gallias concitores belli;
2 simulatum ipsis obsequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. nec 5
defuere qui Voculae nuntiarent, sed uires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. inter ambiguos milites et occultos hostes optimum e praesentibus ratus mutua dissimulatione et isdem
3 quibus petebatur grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. illuc Claudius Labeo, quem captum et amendatum in Frisios diximus, cor- 10
ruptis custodibus perfugit; pollicitusque, si praesidium daretur, iturum in Batauos et potiorem ciuitatis partem ad societatem Romanam retracturum, accepta peditum equitumque modica manu nihil apud Batauos ausus quosdam Neruiorum Baetasiorumque in arma traxit, et furtim magis quam bello Cannenefates Marsacosque incursabat. 15

57 Vocula Gallorum fraude inlectus ad hostem contendit, nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi praegressi cum ducibus Germanorum pacta firmauere. tumque primum discreti a legionibus proprio uallo castra sua circumdant, obtestante Vocula non adeo turbatam ciuilibus armis rem Romanam, ut Treueris 20
2 etiam Lingonibusque despectui sit. superesse fidas prouincias, uictores exercitus, fortunam imperii et ultores deos. sic olim Sacrouirum et Aeduos, nuper Vindicem Galliasque singulis proeliis concidisse. eadem rursus numina, eadem fata ruptores foederum exspectarent. melius diuo Iulio diuoque Augusto notos eorum animos: Galbam et infracta tributa 25
hostiles spiritus induisse. nunc hostes, quia molle seruitium; cum
3 spoliati exutique fuerint, amicos fore. haec policiter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque uidet, uerso itinere Nouaesium concedit: Galli duum milium spatio distantibus campis consedere. illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut 30

2 accenderent **MIbc** accenderentur **Ia** attenderent $\mathbf{Y}_{01}$ || 4 concilii **MIa**$\mathbf{Y}_{02}$ consilii **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ conscilii $\mathbf{Y}_{01}$ || 9 grassari **MIb** crassari **Ic** artibus grassari **Ia** (*quod damn. Jacob 1842, 26 J. Müller 1869, 49*) || 10 Claudius *Put.* C. **Z** gladius ***Ω*** gladiis $\mathbf{Y}_{03}$ | (et) extra co(m)mentum **MIabc** *quod secl. Ritt. 1834 Nipp. 1855, 5 = Opusc. 204 W. Her. 1886, 434* extra commeatum *Jacob 1842, 26* extra commercium *Haase* extra commilitium *Madv. 3, 245 post Völkerum* | amendatum **M** amandatum **IabU** emendatum **Ic** || 14 Baetasiorumque **M** (*cf. diplomata et titulos e. g. RIB 842 et 843 Alaunae Britanniae quorum prioris imaginem apud R. J. A. Wilson, Roman Remains in Britain, London 1975, 227 et 1988, 252 inuenies*) betasiorumque *uel sim.* ***ω*** || 15 Cannenefates **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ cannin(n)- **IbU** canin(n)- $\mathbf{Y}_{03}$ || 24 numina *Rhen.* nomina **MIbc** omina **Ia** || 26 induisse **MIabc** imbuisse **Z** indidisse *Ritt. 1848 Pluygers 52* aluisse *Weidner 1896* (⟨post⟩ Galbam ...) induisse *W. Her. olim*

(flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa uerba iurarent
pignusque tanti sceleris nece aut uinculis legatorum daretur. Vocula,
quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus uocata con-
tione in hunc modum disseruit:

5 'Numquam apud uos uerba feci aut pro uobis sollicitior aut pro 58
me securior. nam mihi exitium parari libens audio mortemque in tot
malis honestam ut finem miseriarum exspecto: uestri me pudet miseret-
que, aduersus quos non proelium et acies parantur; id enim fas armorum
et ius hostium est: bellum cum populo Romano uestris se manibus
10 gesturum Classicus sperat imperiumque et sacramentum Galliarum
ostentat. adeo uos, si fortuna in praesens uirtusque deseruit, etiam uetera 2
exempla deficiunt, quotiens Romanae legiones perire praeoptauerint,
ne loco pellerentur? socii saepe nostri exscindi urbes suas seque cum
coniugibus ac liberis cremari pertulerunt, neque aliud pretium exitus
15 quam fides famaque. tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud 3
Vetera legiones nec terrore aut promissis demouentur: nobis super arma
et uiros et egregia castrorum munimenta frumentum et commeatus
quamuis longo bello pares. pecunia nuper etiam donatiuo suffecit, quod
siue a Vespasiano siue a Vitellio datum interpretari mauultis, ab impera-
20 tore certe Romano accepistis. tot bellorum uictores, apud Geldubam, 4
apud Vetera, fuso totiens hoste si pauetis aciem, indignum id quidem,
sed est uallum murique et trahendi artes, donec e proximis prouinciis
auxilia exercitusque concurrant. sane ego displiceam: sunt alii legati, 5
tribuni, centurio denique aut miles. ne hoc prodigium toto terrarum
25 orbe uulgetur, uobis satellitibus Ciuilem et Classicum Italiam inuasuros.
an, si ad moenia Vrbis Germani Gallique duxerint, arma patriae inferetis?
horret animus tanti flagitii imagine. Tutori Treuiro agentur excubiae?
signum belli Batauus dabit? et Germanorum cateruas supplebitis? quis
deinde sceleris exitus, cum Romanae legiones se contra direxerint?
30 transfugae e transfugis et proditores e proditoribus inter recens et
uetus sacramentum inuisi deis errabitis? te, Iuppiter Optime Maxime, 6

1 Romanus exercitus ***Ω*** (*cf. Agr. 27, 1; 1, 62, 1*) Romani exercitus *Halm* Romano exercitui *C. Her.* | iurarent ***Ω*** iuraret *Spengel teste Fisher* (*locum non inueni*) || 7 honestam] *uide app. crit.* || 11 uos $\mathbf{V_{58}}$**HL** nos ***Ω*** *sed inepte, cum inter se exercitumque Vocula discernat* | uetera **IaU** ueteras **M** ueteres **Ibc**; *sed mira incuria Taciti qui ap. u. 16* Vetera *scripturus praesto habebat* prisca, antiqua *etc.*; *an* uetusta (*cf. 3, 6, 3*) *uel* uetustiora*?* || 18 suffecit **L** (*Lips.*) sufficit **MIabc** || 22 trahendi ***Ω*** ⟨bellum⟩ *seu* ⟨rem⟩ trahendi *Prammer 1871, 16* || 27 Tutori **Ia** $\mathbf{Y_{03}}^2$ tutor in **MIbc** tuto in **Z** Tutorine *J. Gron.* [tuton in] *Boot 226* || 28 Batauus *seu* battauus **Iac** ba|uus **M** banus **IbU** batauis $\mathbf{Y_{03}}$ | et Germanorum ***Ω*** [et] G. *Pich.* ⟨Gallorum⟩ et G. *Ritt. 1865, 671–672* || 29 ⟨se⟩ contra *Madv. 2, 563* ⟨aciem⟩ contra *Nipp.* | direxerint **Ia**$\mathbf{Y_{02}Y_{03}}$ derexerint **M**$\mathbf{Y_{01}}$ dixerint **IbU**

quem per octingentos uiginti annos tot triumphis coluimus, te, Quirine, Romanae parens Vrbis, precor uenerorque ut, si uobis non fuit cordi me duce haec castra incorrupta et intemerata seruari, at certe pollui foedarique a Tutore et Classico ne sinatis, militibus Romanis aut innocentiam detis aut maturam et sine noxa paenitentiam.' 5

59 Varie excepta oratio inter spem metumque ac pudorem. digressum Voculam et de supremis agitantem liberti seruique prohibuere foedissimam mortem sponte praeuenire. et Classicus misso Aemilio Longino, desertore I legionis, caedem eius maturauit; Herennium et Numisium 2 legatos uinciri satis uisum. dein sumptis Romani imperii insignibus in 10 castra uenit. nec illi, quamquam ad omne facinus durato, uerba ultra suppeditauere, quam ut sacramentum recitaret: iurauere qui aderant pro imperio Galliarum. interfectorem Voculae altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium nauauerat, praemiis attollit.

3 Diuisae inde inter Tutorem et Classicum curae. Tutor ualida manu 15 circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem uerba adigit, occisis Mogontiaci tribunis, pulso castrorum praefecto, qui detrectauerant. Classicus corruptissimum quemque e deditis pergere ad obsessos iubet, ueniam ostentantes, si praesentia sequerentur: aliter nihil spei, famem ferrumque et extrema 20 passuros. adiecere qui missi erant exemplum suum.

60 Obsessos hinc fides, inde egestas inter decus ac flagitium distrahebant. cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant, absumptis iumentis equisque et ceteris animalibus, quae profana foedaque in usum necessitas uertit. uirgulta postremo et stirpes et internatas saxis herbas 25 uellentes miseriarum patientiaeque documentum fuere, donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Ciuilem legatis uitam orantes. neque ante preces admissae, quam in uerba Galliarum iurarent: tum pactus praedam castrorum dat custodes, qui pecuniam calones sarcinas retentarent, dat qui ipsos leues abeuntes prosequerentur. ad quintum fere 30 lapidem coorti Germani incautum agmen adgrediuntur: pugnacissimus quisque in uestigio, multi palantes occubuere; ceteri retro in castra perfugiunt, querente sane Ciuile et increpante Germanos, tamquam 3 fidem per scelus abrumperent. simulata ea fuerint an retinere saeuientes nequiuerit, parum adfirmatur. direptis castris faces iniciunt, cunctosque, 35 qui proelio superfuerant, incendium hausit.

17 occisis **Ia** occisi **MIbc** || 18 detrectauerant **Ia** detractauerant **MIc** decertauerant **Ib** || 19 e deditis **Ia** editis **M** (*sed* di *superscr.* $\mathbf{M}^1$) edictis **IbU** edidicis $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ editius $\mathbf{Y}_{03}$ || 23 absumptis **Ia**$\mathbf{Z}^2$ assumptis **MIbc** || 29 pactus **Iac** pacti **MIb** pactis *Weissenborn 29 Nolte 1851, 90* || 30 dat qui *Ritt. 1865, 672* at qui **M Ibc** atque **Z**$\mathbf{Y}_{02}$ (*Pich.*) aut qui **Ia** et qui **L** | fere **Ω** ferme *Woe. 1867, 103 Gerber 619*

Ciuilis barbaro uoto post coepta aduersus Romanos arma pro- **61**
pexum rutilatumque crinem patrata demum caede legionum deposuit; et
ferebatur paruulo filio quosdam captiuorum sagittis iaculisque puerilibus
figendos obtulisse. ceterum neque se neque quemquam Batauum in
5 uerba Galliarum adegit, fisus Germanorum opibus et, si certandum
aduersus Gallos de possessione rerum foret, inclitus fama et potior.
Munius Lupercus legatus legionis inter dona missus Veledae. ea uirgo 2
nationis Bructerae late imperitabat, uetere apud Germanos more, quo
plerasque feminarum fatidicas et augescente superstitione arbitrentur
10 deas. tuncque Veledae auctoritas adoleuit; nam prosperas Germanis res
et excidium legionum praedixerat. sed Lupercus in itinere interfectus. 3
pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti reseruantur pignus
societatis. cohortium alarum legionum hiberna subuersa cremataque, iis
tantum relictis, quae Mogontiaci ac Vindonissae sita sunt.

15 Legio XVI cum auxiliis simul deditis a Nouaesio in coloniam **62**
Treuirorum transgredi iubetur, praefinita die, intra quam castris ex-
cederet. medium omne tempus per uarias curas egere, ignauissimus quis-
que caesorum apud Vetera exemplo pauentes, melior pars rubore et
infamia: quale illud iter? quis dux uiae? et omnia in arbitrio eorum,
20 quos uitae necisque dominos fecissent. alii nulla dedecoris cura pecuniam
aut carissima sibimet ipsi circumdare; quidam expedire arma telisque
tamquam in aciem accingi. haec meditantibus aduenit proficiscendi 2
hora exspectatione tristior. quippe intra uallum deformitas haud perinde
notabilis: detexit ignominiam campus et dies. reuulsae imperatorum
25 imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum uexillis; silens
agmen et uelut longae exsequiae; dux Claudius Sanctus effosso oculo
dirus ore, ingenio debilior. duplicatur flagitium, postquam desertis Bon- 3
nensibus castris altera se legio miscuerat. et uulgata captarum legionum
fama cuncti, qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes
30 ex agris tectisque et undique effusi insolito spectaculo nimium frueban-
tur. non tulit ala Picentina gaudium insultantis uulgi, spretisque Sancti 4
promissis aut minis Mogontiacum abeunt; ac forte obuio interfectore

4 figendos **IaZ** fingendos **MIbc** || **7** Veledae **MIbc** uelledae **Ia** (*et sic IV 65, 4; V 24, 1*); *uide G. 8, 3, Stat. Silu, I 4, 90, Cass- Dion. 67, 5, 3; SEG 16 (1959) 592 = MW 65* || **9** arbitrentur **Ω** arbitrantur *Mur. edd.* || **12. 13** pignus societatis **MIaY**$_{02}$ p. societati **IbU** p. societate **Y**$_{01}$ pigras societati **Y**$_{03}$ || **21** ipsi **Ω** ipsis *Nipp. 1855, 13–14 = Opusc. 219* || **25** imagines **MIac** legiones **IbU** | in-ho⟨no⟩ra *Vict. Lips.* in ora *uel* inhora **MIbc** innexa **Ia** indecora *Madv. 2, 564* | fulgentibus **MIac** fugientibus **IbU** | hinc inde **Ω** hinc ⟨Germanorum⟩ inde *Ritt. 1865, 672* || **26** Sanctus **Ω**; *an* Sancus *dub. Ritt. 1848; 1865², 672* || **27** debilior **Ω** *sed uide NW 2, 250; an* de⟨testa⟩bilior (*cf. Cic. off. 1, 57*) *?* || **31** Picentina **Ω** (*cf. Henzen 77*); *sed uide* Picentiana *apud CIL XVI 20 et 28 = ILS 1992 et 1995 et Alföldy 16–17* | Sancti **MIa** sanctis **IbU** aucte **Y**$_{01}$ santae **Y**$_{02}$ sane **Y**$_{03}$ Sanci *Ritt. 1848* (*cf. 62, 2*)

Voculae Longino, coniectis in eum telis initium exsoluendae in posterum culpae fecere: legiones nihil mutato itinere ante moenia Treuirorum considunt.

63 Ciuilis et Classicus rebus secundis sublati, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitauere. saeuitia 5 ingenii et cupidine praedae ad excidium ciuitatis trahebantur: obstabat ratio belli et nouum imperium inchoantibus utilis clementiae fama; Ciuilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium eius primo rerum motu in colonia Agrippinensi deprehensum honorata custodia habuerant. 2 sed Transrhenanis gentibus inuisa ciuitas opulentia auctuque; neque 10 alium finem belli rebantur, quam si promisca ea sedes omnibus Germanis foret aut disiecta Vbios quoque dispersisset.

64 Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis mandata apud concilium Agrippinensium edi iubent, quae ferocissimus e legatis in hunc modum protulit: 'redisse uos in corpus nomenque Germaniae communi- 15 bus deis et praecipuo deorum Marti grates agimus, uobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis; nam ad hunc diem flumina ac terram et caelum quodam modo ipsum clauserant Romani, ut conloquia congressusque nostros arcerent, uel, quod contumeliosius est uiris ad 2 arma natis, inermes ac prope nudi sub custode et pretio coiremus. sed ut 20 amicitia societasque nostra in aeternum rata sint, postulamus a uobis, muros coloniae, munimenta seruitii, detrahatis (etiam fera animalia, si clausa teneas, uirtutis obliuiscuntur), Romanos omnes in finibus uestris trucidetis (haud facile libertas et domini miscentur); bona interfectorum in medium cedant, ne quis occulere quicquam aut segregare causam 25 3 suam possit. liceat nobis uobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus nostris: quo modo lucem diemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus uiris natura aperuit. instituta cultumque patrium resumite, abruptis uoluptatibus, quibus Romani plus aduersus subiectos quam armis ualent. sincerus et integer et seruitutis oblitus populus aut 30 ex aequo agetis aut aliis imperitabitis.'

65 Agrippinenses sumpto consultandi spatio, quando neque subire condiciones metus futuri neque palam aspernari formido praesens sinebat, in hunc modum respondent: 'quae prima libertatis facultas data

6 ingenii **L**[2] (*Lips.*) ingenti **MIabc** || 9 honorata custodia habuerant $\mathbf{Y_{02}}$ (*Wurm 1853, 370*) h. custodiae erant **M** h. custodia erant **IbU** h. custodie erant $\mathbf{Y_{01}}$ honorate custodie erant $\mathbf{Y_{03}}$ honorate custodierant **Ia** honorata custodia tenuerant *Stangl 1917, 648–649* || 11 promisca $\mathbf{MY_{01}}$ promiscua **Iabc** || 14 iubent **Ia** $\mathbf{Y_{02}}$ iuberent **M**[1] **Ibc** iuberet **M** || 18 terra(m) **MIbc** terras **Ia** || 22 fera **Ia** uera **MIbc** || 31 aliis $\mathbf{IaY_{03}}^2$ auis $\mathbf{MIbY_{01}UY_{03}}$ eis $\mathbf{Y_{02}}$ || 33 formido *scripsi* (*cf. Sörbom 24*) condicio **Ω** (*quod def. Hartman 1914, 388*) [condicio] *Sandford 269* || 34 libertatis **Ω** liberatis *Andr. 1900, 13*

est, auidius quam cautius sumpsimus, ut uobis ceterisque Germanis,
consanguineis nostris, iungeremur. muros ciuitatis, congregantibus se
cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis quam diruere tutius
est. si qui ex Italia aut prouinciis alienigenae in finibus nostris fuerant, 2
5 eos bellum absumpsit uel in suas quisque sedes refugerunt: deductis
olim et nobiscum per conubium sociatis quique mox prouenere haec
patria est; nec uos adeo iniquos existimamus, ut interfici a nobis parentes
fratres liberos nostros uelitis. uectigal et onera commerciorum resolui- 3
mus: sint transitus incustoditi, sed diurni et inermes, donec noua et
10 recentia iura in uetustatem consuetudine uertantur. arbitrum habebimus
Ciuilem et Veledam, apud quos pacta sancientur.' sic lenitis Tencteris 4
legati ad Ciuilem ac Veledam missi cum donis cuncta ex uoluntate Agrip-
pinensium perpetrauere; sed coram adire adloquique Veledam nega-
tum: arcebantur adspectu, quo uenerationis plus inesset. ipsa edita in
15 turre; delectus e propinquis consulta responsaque ut internuntius nu-
minis portabat.

Ciuilis societate Agrippinensium auctus proximas ciuitates ad- **66**
fectare aut aduersantibus bellum inferre statuit. occupatisque Sunucis
et iuuentute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret,
20 Claudius Labeo Baetasiorum Tungrorumque et Neruiorum tumultuaria
manu resistit, fretus loco, quia pontem Mosae fluminis anteceperat.
pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani tranatantes terga 2
Labeonis inuasere; simul Ciuilis, ausus an ex composito, intulit se agmini
Tungrorum et clara uoce 'non ideo' inquit 'bellum sumpsimus, ut Bataui
25 et Treueri gentibus imperent: procul haec a nobis adrogantia. accipite
societatem: transgredior ad uos, seu me ducem seu militem mauultis.'
mouebatur uulgus condebantque gladios, cum Campanus ac Iuuenalis 3
e primoribus Tungrorum uniuersam ei gentem dedidere; Labeo ante-
quam circumueniretur, profugit. Ciuilis Baetasios quoque ac Neruios in

5 refugerunt **IbU** refuger̄ **M** refugere **Iac** || 6 sociatis **M**^{1} *mg* **IabUY**$_{03}$ socie-tatis **MY**$_{01}$**Y**$_{02}$ | prouenere **Iabc** prouener̄ **M** peruenerunt **Y**$_{03}$ || 10 in uetusta-tem consuetudine **MIbU** in uetustatem et consuetudinem **H** in uetustate et consuetudine **V**$_{58}$**Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ in uetustatam consuetudinem **Y**$_{03}$ uetustate in con-suetudinem *Madv. 2, 564* in uetusta consuetudine *Meiser 1884*^{1}*, 100* | uertantur **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ uertuntur ?**MIbUY**$_{03}$ (*cf. Andr. 1900, 14*) || 13 adloquique **MY**$_{01}$ allo-quique **IabY**$_{02}$**U** colloqui **Y**$_{03}$ || 18 Sunucis **M**^{1}**IbY**$_{02}$**U** sunicis **M** sunicis *uel* simicis **IaY**$_{01}$**Y**$_{03}$ || 20 Baetasiorum] *cf. 56, 3* || 22 tranatantes **M** ira natantes **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ transnatantes **IbUY**$_{03}$ tranantes **Ia** || 23 intulit se **IabU** intulisse **MIc** || 24 non ideo **H**^{1}**IbY**$_{03}$^{1} non deo **Y**$_{03}$ non dō **M** nondum **V**$_{58}$**Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ non ido **U** || 25 Treueri **MIbUY**$_{03}$ treuiri **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 28 e **IbU** ei **MY**$_{01}$**Y**$_{02}$ eị **Y**$_{03}$ ex **Ia** || 29 Baetasios] *uide 66, 1*

fidem acceptos copiis suis adiunxit, ingens rerum, perculsis ciuitatum animis uel sponte inclinantibus.

67 Interea Iulius Sabinus proiectis foederis Romani monumentis Caesarem se salutari iubet magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam ciuitatem et nobis fidam; nec Sequani detractauere certamen. fortuna melioribus adfuit: fusi Lingones. Sabinus festinatum temere proelium pari formidine deseruit; utque famam exitii sui faceret, uillam, in quam perfugerat, cremauit, illic uoluntaria morte **2** interisse creditus. sed quibus artibus latebrisque uitam per nouem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam et insigne Epponinae uxoris exemplum suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie belli impetus stetit: resipiscere paulatim ciuitates fasque et foedera respicere, principibus Remis, qui per Gallias edixere, ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.

68 At Romae cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne quamquam egregii duces (iam enim Gallum Annium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. nec relinquenda Vrbs sine rectore; et Domitiani indomitae libidines timebantur, suspectis, ut **2** diximus, Primo Antonio Varoque Arrio. Varus praetorianis praepositus uim atque arma retinebat: eum Mucianus pulsum loco, ne sine solacio ageret, annonae praefecit; utque Domitiani animum Varo haud alienum deleniret, Arrecinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum et gratissimum Domitiano, praetorianis praeposuit, patrem eius sub C. Caesare egregie functum ea cura dictitans, laetum militibus idem nomen, atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque **3** munia sufficere. adsumuntur e ciuitate clarissimus quisque et alii per ambitionem. simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo, ille spe ac iuuenta properus, hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia aetatis et prauis impulsoribus, si exercitum inuasisset, **4** paci belloque male consuleret. legiones uictrices, VIII XI XIII, Vitellianarum unaetuicensima, e recens conscriptis secunda Poeninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio traducuntur; XIV legio e Britannia, VI ac prima ex Hispania accitae.

1 ingens rerum **MIabc** uigens rerum $\mathbf{V}_{58}$ ingens r. tumultus $\mathbf{Y}_{03}$**GPL** i. uirium *Rup.* i. rerum ⟨fiducia⟩ *Völker* (*cf. II 4, 2*) i. r. ⟨incrementum⟩ *Corn. 377* i. r. ⟨momentum⟩ *Onions 293* i. r. ⟨fama⟩ *uel* ⟨gloria⟩ *Helmreich 1889, 293* i. rei Rom⟨anae periculum⟩ *Weidner 1894, 859* | perculsis **Ia** perculsit **MIbc** || 19 praepositus *ω* praeposito **M** || 22 Arrecinum **M** arretinum **Iabc** || 26 adsumuntur(ass-) ***Ω*** ⟨ad bellum⟩ adsumuntur *J. Müller 1909, 5–6* || 30 VIII XI XIII *Mommsen 1884, 440 Bogaers* uim xj uiii **M** ui et xuiii **Ia** una xi uiii **IbU** uim xi uiii $\mathbf{Y}_{01}$ uiiii xi uiii $\mathbf{Y}_{02}$ uiginti octo $\mathbf{Y}_{03}$ || 33 uj **M** iii **Iab**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ tertia $\mathbf{L}_{24}$**U** tercia $\mathbf{Y}_{03}$

Igitur uenientis exercitus fama et suopte ingenio ad mitiora inclinan- 5
tes Galliarum ciuitates in Remos conuenere. Treuirorum legatio illic
opperiebatur, acerrimo instinctore belli Iulio Valentino. is meditata
oratione cuncta magnis imperiis obiectari solita contumeliasque et
5 inuidiam in populum Romanum effudit, turbidus miscendis seditionibus
et plerisque gratus uaecordi facundia.

At Iulius Auspex e primoribus Remorum, uim Romanam pacisque **69**
bona dissertans et sumi bellum etiam ab ignauis, strenuissimi cuiusque
periculo geri, iamque super caput legiones, sapientissimum quemque
10 reuerentia fideque, iuniores periculo ac metu continuit: et Valentini
animum laudabant, consilium Auspicis sequebantur. constat obstitisse 2
Treueris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio
steterant. deterruit plerosque prouinciarum aemulatio: quod bello caput?
unde ius auspiciumque peteretur? quam, si cuncta prouenissent, sedem
15 imperio legerent? nondum uictoria, iam discordia erat, aliis foedera, 3
quibusdam opes uiresque aut uetustatem originis per iurgia iactantibus:
taedio futurorum praesentia placuere. scribuntur ad Treuiros epistulae
nomine Galliarum, ut abstinerent armis, impetrabili uenia et paratis
deprecatoribus, si paeniteret: restitit idem Valentinus obstruxitque
20 ciuitatis suae aures, haud perinde instruendo bello intentus quam fre-
quens contionibus.

Igitur non Treuiri neque Lingones ceteraeue rebellium ciuitates **70**
pro magnitudine suscepti discriminis agere; ne duces quidem in unum
consulere, sed Ciuilis auia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeo-
25 nem capere aut exturbare nititur; Classicus segne plerumque otium
trahens uelut parto imperio fruebatur; ne Tutor quidem maturauit
superiorem Germaniae ripam et ardua Alpium praesidiis claudere. atque 2
interim unaetuicensima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis
cohortibus per Raetiam inrupere; accessit ala Singularium, excita olim
30 a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. praeerat Iulius
Briganticus sorore Ciuilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia
sunt, inuisus auunculo infensusque. Tutor Treuirorum copias recenti 3
Vangionum Caeracatium Tribocorum dilectu auctas ueterano pedite
atque equite firmauit, corruptis spe aut metu subactis legionariis; qui
35 primo cohortem praemissam a Sextilio Felice interficiunt, mox ubi
duces exercitusque Romanus propinquabant, honesto transfugio rediere,
secutis Tribocis Vangionibusque et Caeracatibus. Tutor Treueris comi- 4
tantibus uitato Mogontiaco Bingium concessit, fidens loco, quia pontem

3 Iulio **BHolU** (*Ritt. 1848*) tulio **M**$Y_{01}Y_{03}$ tul. **Ia** tullio L_{24} iullio **Z**Y_{02} || 16 per iurgia *P. Manutius ap. Lips.* perIuria **MIbc** periuriaque **Ia** || 33 Caeraca-tium **M** (*cf. Instinsky*) ceracatium **Ibc** caracatium **Ia**Y_{03} || 37 secutis **Ia**U^2 *mg* sicut is **MIbc**

Nauae fluminis abruperat, sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat,
et reperto uado proditus fususque. ea clade perculsi Treuiri, et plebes
omissis armis per agros palatur; quidam principum, ut primi posuisse
bellum uiderentur, in ciuitates, quae societatem Romanam non exuerant,
5 perfugere. legiones a Nouaesio Bonnaque in Treuiros, ut supra memoraui- 5
mus, traductae se ipsae in uerba Vespasiani adigunt. haec Valentino
absente gesta; qui ubi aduentabat furens cunctaque rursus in turbas et
exitium conuersurus, legiones in Mediomatricos, sociam ciuitatem, abs-
cessere: Valentinus ac Tutor in arma Treuiros retrahunt, occisis Heren-
nio ac Numisio legatis, quo minore spe ueniae cresceret uinculum sceleris. 10

71 Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Mogontiacum uenit. eius
aduentu erectae spes; ipse pugnae auidus et contemnendis quam cauendis
hostibus melior, ferocia uerborum militem incendebat, ubi primum
2 congredi licuisset, nullam proelio moram facturus. dilectus per Galliam
habitos in ciuitates remittit ac nuntiare iubet sufficere imperio legiones: 15
socii ad munia pacis redirent securi uelut confecto bello, quod Romanae
manus excepissent. auxit ea res Gallorum obsequium: nam recepta
iuuentute facilius tributa tolerauere, proniores ad officia, quod sperne-
3 bantur. at Ciuilis et Classicus ubi pulsum Tutorem, caesos Treuiros,
cuncta hostibus prospera accepere, trepidi ac properantes, dum dispersas 20
suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere,
4 ne summae rei periculum faceret. eo rapidius Cerialis, missis in Medio-
matricos qui breuiore itinere legiones in hostem uerterent, contracto
quod erat militum Mogontiaci quantumque secum transuexerat, tertiis
castris Rigodulum uenit, quem locum magna Treuirorum manu Valenti- 25
nus insederat, montibus aut Mosella amne saeptum; et addiderat fossas
5 obicesque saxorum. nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo
minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret,
spreto hoste; quem temere collectum haud ita loco iuuari, ut non plus
suis in uirtute foret. paulum morae in adscensu, dum missilia hostium 30
praeuehuntur: ut uentum in manus, deturbati ruinae modo praecipitan-
tur. et pars equitum aequioribus iugis circumuecta nobilissimos Belga-
rum, in quis ducem Valentinum, cepit.

72 Cerialis postero die coloniam Treuirorum ingressus est, auido milite
eruendae ciuitatis. hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam; horum 35
scelere clausas caesasque legiones. quid tantum Cremonam meruisse?

1 Nauae *Rhen.* nauas **MIa**$\mathbf{Y}_{01}$ nauam $\mathbf{Y}_{02}$ naues **IbU** uis $\mathbf{Y}_{03}$ || 2 perculsi **IaHol** perculsit **MIbc** || 3 palatur *uel sim.* ***Ω*** palabatur *Wurm teste Halm* || 6 ipsae *Ern.* ipsas **MIabc** ipsa $\mathbf{Y}_{01}$ || 14 facturus **Ia** facturis **MIbc** || 24 transuexerat ***Ω*** (*quod def. Ritt. 1865, 674 Woe. 1867, 103*) traduxerat *Nipp. 1855, 14 = Opusc. 219* || 28 erigeret $\mathbf{V}_{58}$**IbU** frigeret **M**$\mathbf{Y}_{01}$ figeret **Ia** fugeret $\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$ || 29 plus ***Ω*** plus ⟨salutis⟩ *Corn. 377* || 31 modo **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ more **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$

quam e gremio Italiae raptam, quia unius nocti smoram uictoribus attulerit: stare in confinio Germaniae integram sedem spoliis exercituum et ducum caedibus ouantem. redigeretur praeda in fiscum: ipsis sufficere ignes et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum excidia pensaren-
5 tur. Cerialis autem metu infamiae, si licentia saeuitiaque imbuere militem 2 crederetur, pressit iras: et paruere, posito ciuium bello ad externa modestiores. conuertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis adspectus. stabant conscientia flagitii maestae, fixis in terram 3 oculis: nulla inter coeuntes exercitus consalutatio, neque solantibus
10 hortantibusue responsa dabant, abditi per tentoria et lucem ipsam uitantes. nec proinde periculum aut metus quam pudor ac dedecus obstupefecerat, attonitis etiam uictoribus, quia uocem precesque adhibere non ausi lacrimis ac silentio ueniam poscebant, donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quae militum ducumque discordia
15 uel fraude hostium euenissent. primum illum stipendiorum et sacra- 4 menti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem neque se meminisse. tunc recepti in eadem castra, et edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgioue seditionem aut cladem commilitoni obiectaret.

Mox Treuiros ac Lingonas ad contionem uocatos ita adloquitur: 73
20 'neque ego umquam facundiam exercui et populi Romani uirtutem armis affirmaui: sed quoniam apud uos uerba plurimum ualent bonaque ac mala non sua natura, sed uocibus seditiosorum aestimantur, statui pauca disserere, quae profligato bello utilius sit uobis audisse quam nobis dixisse. terram uestram ceterorumque Gallorum ingressi sunt duces 2
25 imperatoresque Romani nulla cupidine, sed maioribus uestris inuocantibus, quos discordiae usque ad exitium fatigabant, et acciti auxilio Germani sociis pariter atque hostibus seruitutem imposuerant. quot proeliis aduersus Cimbros Teutonosque, quantis exercituum nostrorum laboribus quoue euentu Germanica bella tractauerimus, satis clarum. nec
30 ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur, sed ne quis alius Ariouistus regno Galliarum potiretur. an uos cariores Ciuili Batauisque et Trans- 3 rhenanis gentibus creditis, quam maioribus eorum patres auique uestri fuerunt? eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque auaritia et mutandae sedis amor, ut relictis paludibus et solitudini-
35 bus suis fecundissimum hoc solum uosque ipsos possiderent: ceterum

3 ducum **Ia** cum **MIbc** || 5 autem metu *Bip. Ritt. 1848* a metu **MIab**$\mathbf{Y}_{01}$ **U** metu **HolY**$_{03}$ amictu $\mathbf{Y}_{02}$ ⟨clementia⟩ an metu *Lips.* ⟨moderatione⟩ an metu *Ritt.* || 9 consalutatio *ω* consultatio **M** || 12 quia *Acid.* qui ***Ω*** [qui] *Mur.* ⟨de militibus⟩ qui *Merkelbach; potest quoque* quod ei *uel* quin *legi* || 21 affirmaui *ω* adfirmauit (*sed* t *del.* **M**[1]) **M** (populus Romanus ....) adfirmauit *Nipp. 1855, 14 = Opusc. 219–220* || 31 potiretur **MIabc** pot$\overset{i}{e}$retur $\mathbf{Y}_{03}$*; cf. NW 3, 255–257*

libertas et speciosa nomina praetexuntur; nec quisquam alienum seruitium et dominationem sibi concupiuit, ut non eadem ista uocabula usurparet.

74 Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. nos, quamquam totiens lacessiti, iure uictoriae id solum uobis addidimus, quo pacem tueremur; nam neque quies gentium sine armis neque arma sine stipendiis neque stipendia sine tributis haberi queunt. cetera in communi sita sunt: ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis, ipsi has aliasque prouincias regitis; nihil separatum clausumue. 2 et laudatorum principum usus ex aequo quamuis procul agentibus: saeui proximis ingruunt. quo modo sterilitatem aut nimios imbres et cetera naturae mala, ita luxum uel auaritiam dominantium tolerate. uitia erunt, donec homines, sed neque haec continua et meliorum interuentu pensantur, nisi forte Tutore et Classico regnantibus moderatius imperium speratis, aut minoribus quam nunc tributis parabuntur exercitus, 3 quibus Germani Britannique arceantur. nam pulsis, quod dii prohibeant, Romanis quid aliud quam bella omnium inter se gentium exsistent? octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages haec coaluit, quae conuelli sine exitio conuellentium non potest, sed uobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipuae bellorum causae. 4 proinde pacem et Vrbem, quam uicti uictores eodem iure obtinemus, amate colite; moneant uos utriusque fortunae documenta, ne contumaciam cum pernicie quam obsequium cum securitate malitis.' tali oratione grauiora metuentes composuit erexitque.

75 Tenebantur uictore exercitu Treueri, cum Ciuilis et Classicus misere ad Cerialem epistulas, quarum haec sententia fuit: Vespasianum, quamquam nuntii occultarent, excessisse uita, Vrbem atque Italiam interno bello consumptam, Muciani ac Domitiani uana et sine uiribus nomina: si Cerialis imperium Galliarum uelit, ipsos finibus ciuitatium suarum contentos; si proelium mallet, ne id quidem abnuere. ad ea Cerialis Ciuili et Classico nihil: eum qui attulerat et ipsas epistulas ad Domitianum misit.

2 Hostes diuisis copiis aduenere undique. plerique culpabant Cerialem passum iungi quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa ualloque circumdedit, quis temere antea intutis consederat.

6 uobis ***Ω*** noui *Madv. 3, 245* || 16 pulsis ***ω*** pulsi **M** | dii **MIabc** (*sed uide Sir. 1871 et GG*) di *Halm* || 21 uictores **IbY**$_{01}$**U** (*ita ut bis* et, *bis asyndeton, bis* cum *occurrant*) uictoresque **MIac** || 27 nuntii **IbUY**$_{03}$ nuntios **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ Mucianus (occultaret) *Nipp. 1855, 14 = Opusc. 220* ⟨amici⟩ nuntios *Ritt. 1865, 675* || 31 ⟨et⟩ ipsas *Anquetil 1817, 37* ipsas ***Ω*** ipsas⟨que⟩ *Acid. Ferlet* [ipsas] *Ern.*

76 Apud Germanos diuersis sententiis certabatur. Ciuilis opperiendas
Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractae populi Romani uires
obtererentur: Gallos quid aliud quam praedam uictoribus? et tamen, quod
roboris sit, Belgas secum palam aut uoto stare. Tutor cunctatione 2
5 crescere rem Romanam adfirmabat, coeuntibus undique exercitibus:
transuectam e Britannia legionem, accitas ex Hispania, aduentare ex
Italia, nec subitum militem, sed ueterem expertumque belli. nam Ger-
manos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine
agere; pecuniamque ac dona, quis solis corrumpantur, maiora apud
10 Romanos, et neminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quietis
quam periculi malit. quod si statim congrediantur, nullas esse Ceriali 3
nisi e reliquiis Germanici exercitus legiones, foederibus Galliarum obstric-
tas. idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra
spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis: ausuros rursus
15 uenturosque in manus non imperiti adulescentuli, uerba et contiones
quam ferrum et arma meditantis, sed Ciuilis et Classici; quos ubi ad-
spexerint, redituram in animos formidinem fugam famemque ac totiens
captis precariam uitam. neque Treuiros aut Lingonas beniuolentia 4
continueri: resumpturos arma, ubi metus abscesserit. diremit consiliorum
20 diuersitatem adprobata Tutoris sententia Classicus statimque ex-
sequuntur.

77 Media acies Vbiis Lingonibusque data; dextro cornu cohortes
Batauorum, sinistro Bructeri Tencterique. pars montibus, alii uia, alii
uiam inter Mosellamque flumen tam improuisi adsiluere, ut in cubiculo
25 ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul
uincique suos audierit, increpans pauorem nuntiantium, donec uniuersa
clades in oculis fuit: perrupta legionum castra, fusi equites, medius Mo-
sellae pons, qui ulteriora coloniae adnectit, ab hostibus insessus. Cerialis 2
turbidis rebus intrepidus et fugientes manu retrahens, intecto corpore
30 promptus inter tela, felici temeritate et fortissimi cuiusque adcursu
reciperatum pontem electa manu firmauit. mox in castra reuersus
palantes captarum apud Nouaesium Bonnamque legionum manipulos et
rarum apud signa militem ac prope circumuentas aquilas uidet. incensus 3

8 non iuberi non regi **MIc** non iuberi non cogi **Ia** non haberi non regi **IbU** || 12 reliquiis **IbY**$_{02}$**U** reliquis **MIaY**$_{01}$**Y**$_{03}$ || 15 imperiti *Rhen.* imperitia (*sequitur rasura apud* **M** *et spatium apud* **Y**$_{02}$) **MIbc** imperitia militum sed **Ia** (sed m. s. *erasum apud* **H**) || 17 famemque **Ia** famamque **MIbc** || 20 Classicus **IaU**^{2}*mg* classibus **MIbc** (*om.* **Y**$_{02}$) || 22 media **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ mediae **IbUY**$_{03}$ || 23–24 alii ⟨ui⟩a alii uiam *Meiser 1882, 139* (*ut poscit natura loci; cf. Sadée et me 1964, 333*) alii alii uiam **M**^{1}**Ibc** (*post prius uoc.* alii *sequitur in* **M** *littera incerta, fortasse* a, *quam del.* **M**^{1}) alii uiam **Ia** alii uia (inter ⟨montes⟩ Mosellamque) *Madv. 3, 245–246* || 24 improuisi **LO**$_{48}$ (*Rhen. Rup.*) improuisa **Ω** improuiso *Doed. Halm* || 31 reciperatum **MIbU** recuperatum **Iac**

ira 'non Flaccum' inquit, 'non Voculam deseritis: nulla hic proditio; neque aliud excusandum habeo, quam quod uos Gallici foederis oblitos redisse in memoriam Romani sacramenti temere credidi. adnumerabor Numisiis et Herenniis, ut omnes legati uestri aut militum manibus aut hostium ceciderint. ite, nuntiate Vespasiano uel, quod propius est, 5 Ciuili et Classico, relictum a uobis in acie ducem: uenient legiones, quae neque me inultum neque uos impunitos patiantur.'

78 Vera erant, et a tribunis praefectisque eadem ingerebantur. consistunt per cohortes et manipulos; neque enim poterat patescere acies effuso hoste et impedientibus tentoriis sarcinisque, cum intra uallum 10 pugnaretur. Tutor et Classicus et Ciuilis suis quisque locis pugnam ciebant, Gallos pro libertate, Batauos pro gloria, Germanos ad praedam instigantes. et cuncta pro hostibus erant, donec legio XXI patentiore 2 quam ceterae spatio conglobata sustinuit ruentes, mox impulit. nec sine ope diuina mutatis repente animis terga uictores uertere. ipsi territos se 15 cohortium adspectu ferebant, quae primo impetu disiectae summis rursus iugis congregabantur ac speciem noui auxilii fecerant; sed obstitit uincentibus prauum inter ipsos certamen omisso hoste spolia consectandi. Cerialis ut incuria prope rem adflixit, ita constantia restituit; secutusque fortunam castra hostium eodem die capit exscinditque. 20

79 Nec in longum quies militi data. orabant auxilium Agrippinenses offerebantque uxorem ac sororem Ciuilis et filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. atque interim dispersos in domibus Germanos trucidauerant; unde metus et iustae preces inuocantium, antequam hostes 2 reparatis uiribus ad spem uel ad ultionem adcingerentur. namque et 25 Ciuilis illuc intenderat, non inualidus: flagrantissima cohortium suarum integra et e Chaucis Frisiisque composita Tolbiaci in finibus Agrippinensium agebat. sed tristis nuntius auertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium, qui largis epulis uinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne 3 iniecto cremauere; simul Cerialis propero agmine subuenit. circum- 30 steterat Ciuilem et alius metus, ne quarta decima legio adiuncta Britannica classe adflictaret Batauos, qua Oceano ambiuntur. sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Neruios Tungrosque duxit, eaeque ciuitates in deditionem acceptae: classem ultro Cannenefates 4 adgressi sunt maiorque pars nauium depressa aut capta. et Neruiorum 35

3 redisse in *Lips.* praedixerim **MIabc** praedixerim (memores iam Romani sacramenti. temere credidi: adnumerabor . . .) *Anquetil 1817, 37* || 19 rem **MIc** res **Ia** *om.* **Ib** || 22 relicta sibi **M**$\mathbf{L_{24}}$**ZIc** sibi relicta **BHolU**; *an melius* relictas ibi *Andr. 1900, 14 ? et cf. 35, 3; 12, 16, 1* || 26 flagrantissima ***Ω***; *an* flagrantissima ⟨una⟩ ? || 27 integraque et e **M** integra et e **Ia**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ integraque ex **IbU** integra quae e *Pich.* || 34 eaeque **MIacZ** easque **IbU** | accepate **MIac**$\mathbf{L_{24}}$**Z** accepit **BHol**

multitudinem sponte commotam, ut pro Romanis bellum capesseret, idem Cannenefates fudere. Classicus quoque aduersus equites Nouaesium a Ceriale praemissos secundum proelium fecit. quae modica sed crebra damna famam uictoriae nuper partae lacerabant.

5 Isdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet, mansuram **80** discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. neque Antonium Primum adsciri inter comites a Domitiano passus est, fauore militum anxius et superbia uiri aequalium quoque, adeo superiorum intolerantis. profectus ad Vespasianum Antonius ut non pro spe sua excipitur, ita 2 10 neque auerso imperatoris animo. trahebatur in diuersa, hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epistulis; simul ceteri ut infestum tumidumque insectabantur, adiunctis prioris uitae criminibus. neque ipse deerat adrogantia prouocare offensas, 3 nimius commemorandis quae meruisset: alios ut imbelles, Caecinam ut 15 captiuum ac dediticium increpat. unde paulatim leuior uiliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae statos aestiuis **81** flatibus dies et certa maris opperiebatur, multa miracula euenere, quis caelestis fauor et quaedam in Vespasianum inclinatio numinum osten- 20 deretur. e plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius aduoluitur, remedium caecitatis exposcens ingenitae, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit, precabaturque principem, ut genas et oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento. alius manum aeger eodem deo auctore, ut pede ac uestigio 25 Caesaris calcaretur, orabat. Vespasianus primo inridere aspernari; atque 2 illis instantibus modo famam uanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et uocibus adulantium in spem induci: postremo aestimari a medicis iubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent. medici uarie disserere: huic non exesam uim luminis et redituram, 30 si pellerentur obstantia; illi elapsos in prauum artus, si salubris uis adhibeatur, posse integrari; id fortasse cordi deis et diuino ministerio principem electum; denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, inriti ludibrium penes miseros fore. igitur Vespasianus cuncta fortunae 3 suae patere ratus nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse uultu, erecta 35 quae adstabat multitudine, iussa exsequitur. statim conuersa ad usum

2 Classicus **IabUY**$_{03}$ classibus **MY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || **10** auerso **Ia** aduerso **MIbc** || **19** caelestis **Y**$_{02}$ (*Rhen.*) caelis est **MIc** caelitus **IbU** caelitum **V**$_{58}$$^{corr.}$ caeli **Ia** || **21** ingenitae *Anquetil 1817, 37 = 1838, 81* gemitu ***Ω****; an* genuinae *uel* genetiuae *?* | Serapidis **MIaY**$_{01}$ serapis **IbY**$_{02}$**UM**^{2}*mg* serapi **Y**$_{03}$ (*sed* s *ad finem erasa*) || **29** uarie disserere ***Ω*** uaria edisserere *Ritt. 1865, 676* || **31** integrare *uel* integrari **Ia** integrare **MIbc** || **32** denique **MIac** deinde **IbU**

manus, ac caeco reluxit dies. utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

82 Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret: arceri templo cunctos iubet. atque ingressus intentusque numini respexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum 5 nomine Basiliden, quem procul Alexandria plurium dierum itinere et 2 aegro corpore detineri haud ignorabat. percunctatur sacerdotes, num illo die Basilides templum inisset, percunctatur obuios, num in urbe uisus sit; denique missis equitibus explorat, illo temporis momento octoginta milibus passuum afuisse: tunc diuinam speciem et uim responsi 10 ex nomine Basilidis interpretatus est.

83 Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Aegyptiorum antistites sic memorant, Ptolemaeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmauit, cum Alexandriae recens conditae moenia templaque et religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio et maiore quam 15 humana specie iuuenem, qui moneret, ut fidissimis amicorum in Pontum missis effigiem suam acciret; laetum id regno magnamque et inclutam sedem fore, quae excepisset; simul uisum eundem iuuenem in caelum 2 igne plurimo attolli. Ptolemaeus omine et miraculo excitus sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intellegere, nocturnos uisus aperit. atque 20 illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem e gente Eumolpidarum, quem ut antistitem caerimoniarum Eleusine exciuerat, quaenam illa superstitio, quod numen, interrogat. Timotheus, quaesitis qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum uetere inter accolas fama Iouis Ditis: namque et muliebrem 25 3 effigiem adsistere, quam plerique Proserpinam uocent. sed Ptolemaeus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, uoluptatum quam religionum adpetens neglegere paulatim aliasque ad curas animum uertere, donec eadem species terribilior iam et instantior 4 exitium ipsi regnoque denuntiaret, ni iussa patrarentur. tum legatos et 30 dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri iubet, praecepitque nauigaturis, ut Pythicum Apollinem adeant. illis mare secundum, sors oraculi haud ambigua; irent simulacrumque patrui reueherent, sororis relinquerent.

84 Ut Sinopen uenere, munera preces mandata regis sui Scydrothemidi 35 adlegant. qui diuersus animi modo numen pauescere, modo minis

1 manus **Ω** ⟨manci⟩ manus *Freudenberg 399* || 13 Ptolemaeo **MGH**$^{corr.}$**Y**$_{02}$ Ptholomaeo **Iabc** || 22 Eleusine *J. F. Gron.* eleusim **MIbc** (eleusim **Y**$_{03}$) eleusi **Ia** Eleusinarum *Walther dub.* || 29 eadem **IaU**^{2}*mg***Y**$_{02}$ caedem **MIbc** [caedem] *Ussani* || 32 praecepitque **MIabc** (*quod def. Golling*) praecepit **Z** praecipitque **Y**$_{01}$ | Ptyhicum **MIabc** pythium **GHY**$_{02}$ (*cf. 12, 63, 1*) || 34 patrui *Andr. 1922, 61* patris sui **Ω** patrui sui *C. Her.* || 36 diuersus **Ia** uersus **MIbc** incertus *Koest. in app.*

aduersantis populi terreri; saepe donis promissisque legatorum flecteba-
tur. atque interim triennio exacto Ptolemaeus non studium, non preces
omittere: dignitatem legatorum, numerum nauium, auri pondus augebat.
tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo ultra morare- 2
5 tur; cunctantem uaria pernicies morbique et manifesta caelestium ira
grauiorque in dies fatigabat. aduocata contione iussa numinis, suos
Ptolemaeique uisus, ingruentia mala exponit: uulgus auersari regem,
inuidere Aegypto, sibi metuere templumque circumsedere. maior hinc 3
fama tradidit deum ipsum adpulsas litori nauis sponte conscendisse:
10 mirum inde dictu tertio die tantum maris emensi Alexandriam adpellun-
tur. templum pro magnitudine urbis exstructum loco, cui nomen Rhaco-
tis: fuerat illic sacellum Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. haec
de origine et aduectu dei celeberrima. nec sum ignarus esse quosdam, 4
qui Seleucia urbe Syriae accitum regnante Ptolemaeo, quem tertia aetas
15 tulit; alii auctorem eundem Ptolemaeum, sedem, ex qua transierit,
Memphim perhibent, inclutam olim et ueteris Aegypti columen. deum 5
ipsum multi Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus, quidam
Osirin, antiquissimum illis gentibus numen, plerique Iouem ut rerum
omnium potentem, plurimi Ditem patrem insignibus, quae in ipso mani-
20 festa, aut per ambages coniectant.

At Domitianus Mucianusque antequam Alpibus propinquarent, **85**
prosperos rerum in Treueris gestarum nuntios accepere. praecipua
uictoriae fides dux hostium Valentinus nequaquam abiecto animo, quos
spiritus gessisset, uultu ferebat. auditus ideo tantum, ut nosceretur
25 ingenium eius, damnatusque inter ipsum supplicium exprobranti cuidam
patriam eius captam accipere se solacium mortis repondit. sed Mucianus, 2
quod diu occultauerat, ut recens exprompsit: quoniam benignitate deum
fractae hostium uires forent, parum decore Domitianum confecto prope
bello alienae gloriae interuenturum. si status imperii aut salus Galliarum
30 in discrimine uerteretur, debuisse Caesarem in acie stare, Cannenefates
Batauosque minoribus ducibus delegandos; ipse Luguduni uim fortunam-
que principatus e proximo ostentaret, nec paruis periculis immixtus et
maioribus non defuturus.

Intellegebantur artes, sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur. **86**
35 ita Lugdunum uentum. unde creditur Domitianus occultis ad Cerialem
nuntiis fidem eius temptauisse, an praesenti sibi exercitum imperiumque

4 destinata deo **Iabc** destinat adeo **MZY**$_{03}$ || 5 cunctantem **MIac** ciuitatem **HIbU** | manifesta **M**$^{corr.}$ *ω* manista **M** || 7 auersari *Mur.* aduersari *Ω* || 18 Osirim **Iabc** osirin **MY**$_{01}$ || 19 quae *Put.* quaeque **MIabc** (insignibus ⟨templi⟩) quae-que *Ritt. 1865, 676* || 23 Valentinus *Ω* V. ⟨is⟩ *Bip.* || 25 supplicium **MIbc** iudi-cium **Ia** || 29 salus **MY**$_{02}$**Y**$_{03}$ scelus **IbY**$_{01}$**U** situs **V**$_{58}$ status **Ia** || 32 osten-taret **L** (*Rhen.*) ostentare **MIabc** || 33 defuturus **IaU**^{2}*mg* defuturos **MIbc** de-futuro **Y**$_{03}$ || 34 deprehenderentur **MIabc** deprehenderetur **Y**$_{03}$

traditurus foret. qua cogitatione bellum aduersus patrem agitauerit an opes uiresque aduersus fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis salubri
2 temperamento elusit ut uana pueriliter cupientem. Domitianus sperni a senioribus iuuentam suam cernens modica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat, simplicitatis ac modestiae imagine in altitudi- 5
nem conditus studiumque litterarum et amorem carminum simulans, quo uelaret animum et fratris aemulationi subduceret, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

LIBER QVINTVS

1 Eiusdem anni principio Caesar Titus, perdomandae Iudaeae delectus a patre et priuatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum ui famaque 10
agebat, certantibus prouinciarum et exercituum studiis. atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate et adloquiis officia prouocans ac plerumque in opere, in
2 agmine gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. tres eum in Iudaea legiones, quinta et decima ac quinta decima, uetus Vespasiani 15
miles, excepere. tradidit ei e Syria duodecumam et adductos Alexandria duoetuicensimanos tertianosque; comitabantur uiginti sociae cohortes, octo equitum alae, simul Agrippa Sohaemusque reges et auxilia regis Antiochi ualidaque et solito inter accolas odio infensa Iudaeis Arabum manus multique, quos Vrbe atque Italia sua quemque spes adciuerat 20
occupandi principem adhuc uacuum. his cum copiis fines hostium ingressus composito agmine, cuncta explorans paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

2 Sed quoniam famosae urbis supremum diem tradituri sumus, congruens uidetur primordia eius aperire. Iudaeos Creta insula profugos 25
nouissima Libyae insedisse memorant, qua tempestate Saturnus ui

1 cogitatione **MIacL$_{24}$Z** cognitione **BHolU** | agitauerit **MBHol** cogitauerit **IacL$_{24}$Z** || 4 antea **IaY$_{02}$** ante ea **MIbc** || 5 in altitudinem **Ω** in aleae libidinem *Anquetil 1838, 99; an* in aleae consuetudinem *? cf. Suet. Dom. 21* || 7 fratris **Ω** fratris ⟨se⟩ *Halm* (⟨se⟩ subduceret) *Kiess.* || 8 interpretabatur **MIac** interpretaretur **IbU** *post* interpret. *addunt* neque uos impunitos patiantur **MIbcII** (*praeter* L)**III** post haec scriptum erat sed non suo ut uidetur loco neque uos impunitos patiantur **Ia** *repetitum ex 77, 3* || 10 priuatis *Rhen.* praelatis **MIbUY$_{03}$** praeliatis **Y$_{01}$Y$_{02}$** proeliantis **Ia** || 12 super fortunam *Lips.* superiori unam **MIbY$_{02}$U** superiori una **ZY$_{01}$** superior omnibus **Y$_{03}$** super inuidiam *uel* superior inuidia *Weiss. 30* super humana *Oelschlaeger 21; an* superior ⟨for⟩tuna *?* || 16 tradidit ei e *scripsi* tradidit ei **Ia** tradidit e **V$_{58}$Ibc** addidit e **M** addidit ei **Y$_{03}$** | Alexandria **M^{1}IabU** alexandriam **MIc** || 20 multi⟨que⟩ *Halm* multi **Ω** || 24 quoniam (qm̄ **BZ**)**IbU** q̄ **M** qi **V$_{58}$** quia **HY$_{03}$** quae **Y$_{02}$** *om.* **Y$_{01}$**

Iouis pulsus cesserit regnis. argumentum e nomine petitur: inclutum in
Creta Idam montem, accolas Idaeos aucto in barbarum cognomento
Iudaeos uocitari. quidam regnante Iside exundantem per Aegyptum 2
multitudinem ducibus Hierosolymo ac Iuda proximas in terras exone-
5 ratam; plerique Aethiopum prolem, quos rege Cepheo metus atque
odium mutare sedes perpulerit. sunt qui tradant Assyrios conuenas, 3
indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, mox proprias urbes
Hebraeasque terras et propiora Syriae coluisse. clara alii Iudaeorum
initia: Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditae urbi
10 Hierosolyma nomen e suo fecisse. plurimi auctores consentiunt orta 3
per Aegyptum tabe, quae corpora foedaret, regem Bocchorim adito
Hammonis oraculo remedium petentem purgare regnum et id genus
hominum ut inuisum deis alias in terras auehere iussum. sic conquisitum
collectumque uulgus postquam uastis locis relictum sit, ceteris per
15 lacrimas torpentibus, Moysen, unum exulum, monuisse, ne quam deorum
hominumue opem exspectarent utrisque deserti, sed sibimet ducique isti
crederent, primo cuius auxilio praesentes miserias pepulissent. adsensere
atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. sed nihil aeque quam 2
inopia aquae fatigabat, iamque haud procul exitio totis campis pro-
20 cubuerant, cum grex asinorum agrestium e pastu in rupem nemore
opacam concessit. secutus Moyses coniectura herbidi soli largas aquarum
uenas aperit. id leuamen, et continuum sex dierum iter emensi septimo
pulsis cultoribus obtinuere terras, in quis urbs et templum dicata.

Moyses quo sibi in posterum gentem firmaret, nouos ritus contrarios- 4
25 que ceteris mortalibus indidit. profana illic omnia quae apud nos sacra,
rursum concessa apud illos quae nobis incesta. effigiem animalis, quo 2
monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacrauere, caeso
ariete uelut in contumeliam Hammonis; bos quoque immolatur, quoniam
Aegyptii Apin colunt. sue abstinent memoria cladis, qua ipsos scabies
30 quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. longam olim famem 3
crebris adhuc ieiuniis fatentur, et raptarum frugum argumentum panis
Iudaicus nullo fermento detinetur. septimo die otium placuisse ferunt,

1 e nomine petitur **MIaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ enim iuste petitur **IbU** enim iniuste sumitur (dicunt in creta) **Y**$_{03}$ || 2 Idaeos **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ iudeos **MIbUY**$_{03}$ || 4 ac **MIabc** et **Y**$_{03}$ || 10 nomen e *Rhen.* nomine **MIabc** || 10–17 plurimi – pepulissent *reddit Orosius 1, 10, 3* || 16 utrisque **MY**$_{01}$**Y**$_{02}$ utrinque **IbUY**$_{03}$ ab utrisque **Ia** (utrisque deserti *om. Oros.*) || 16–17 sed sibimet – crederent] *uide app. crit.* || 17 praesentes *Oros.* credentes praesentes ***Ω*** || 21 concessit **MIabc** conscendit **Y**$_{03}$**Π** || 23 quis **MIbU** quibus **Iac** || 24 in posterum **Iac** inde posteram **MIbU** || 27 errorem sitimque **MIac** sitim erroremque **IbU** torporem sitimque *Anquetil 1838, 101* || 28 quoniam *Oros.* q̃ **M** quem **Iabc** quia *Bip.* || 29 Apin *uel sim.* **MIac** apim *uel sim.* **Ib** | qua **MIabc** quod **Y**$_{03}$

quia is finem laborum tulerit; dein blandiente inertia septimum quo-
4 que annum ignauiae datum. alii honorem eum Saturno haberi, seu
principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulsos et
conditores gentis accepimus, seu quod de septem sideribus, quis mor-
tales reguntur, altissimo orbe et praecipua potentia stella Saturni fe- 5
ratur; ac pleraque caelestium uiam suam et cursus septimos per nu-
meros commeare.

5 Hi ritus quoquo modo inducti antiquitate defenduntur: cetera
instituta, sinistra foeda, prauitate ualuere. nam pessimus quisque
spretis religionibus patriis tributa et stipes illuc congerebant, unde 10
auctae Iudaeorum res, et quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in
2 promptu, sed aduersus omnes alios hostile odium. separati epulis,
discreti cubilibus, proiectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu
abstinent; inter se nihil inlicitum. circumcidere genitalia instituerunt,
ut diuersitate noscantur. transgressi in morem eorum idem usurpant, 15
nec quidquam prius imbuuntur quam contemnere deos, exuere patriam,
3 parentes liberos fratres uilia habere. augendae tamen multitudini consu-
litur; nam et necare quemquam ex agnatis nefas, animosque proelio aut
suppliciis peremptorum aeternos putant: hinc generandi amor et mo-
riendi contemptus. corpora condere quam cremare e more Aegyptio cura 20
4 eademque et de infernis persuasio, caelestium contra. Aegyptii pleraque
animalia effigiesque compositas uenerantur, Iudaei mente sola unumque
numen intellegunt: profanos, qui deum imagines mortalibus materiis in
species hominum effingant; summum illud et aeternum neque imitabile
neque interiturum. igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templo 25
5 sistunt; non regibus haec adulatio, non Caesaribus honor. sed quia
sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera uinciebantur
uitisque aurea in templo reperta, Liberum patrem coli, domitorem
Orientis, quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis:

3 Idaeis *Lips.* iudaeis **Ω** || 4 de **Ω** e *Rhen.* || 6 uiam *Bezz. 1844, 43* uim **Ω** ui (sua et cursu) $\mathbf{V}_{58}$ (*Rhen.*) | septimos **Ω** septenos *Halm; an* septemplices *?* || 7 commeare **Ia** co(m)mearent **MIbc** coniciant $\mathbf{Y}_{03}$ (uim) conficiant *Lips.* commetiantur *Jacob 1842, 28* || 8 hi $\mathbf{H}^1\mathbf{Y}_{03}$ is $\mathbf{MIbY}_{01}\mathbf{U}$ iis $\mathbf{Y}_{02}$ his **Ia** || 10 congerebant $\mathbf{V}_{58}$ (*Put.*) gerebant **MIbc** congregabant **GH** ferebant *Ern.* || 13 alienarum **Ω** alienigenarum *Ritt. 1864*[1] || 14 instituerunt **Ib** instituer̄ **M** instituere **Iac** || 18 agnatis **Ω** *sed suspectum* gnatis *Lips.* natis *Nipp.* *an* ⟨c̄ceptis (*uel* acceptis) utero⟩ aut natis*?* (*cf. Ios. Ap. 2, 202; Didache 2. 2*) || 20 condere **Ω** condire *Huet* (*secundum Rup.*) *Triller C. Her.* (*cf. Ridgeway*) || 20.21 cura eademque *C. Her.* eademque cura **MIac** eadem cura **IbU** eademque [cura] *Prammer 1885, 10–11* || 25 suis **Ω** uiis *Meiser 1873, 23–24* | templo *Prammer* templis **Ω** || 26 s⟨ist⟩unt *Doed.* sunt **Ω** sinunt *Haase* || 27 concinebant **Ia** contineban-
c
tur **MIbU** continebant $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ continebantur $\mathbf{Y}_{03}$ || 28 *?* in templo **M** (*Ritt. 1865*[2]*, 677*) templo $\mathbf{M}^2$**Iabc** templa **U**

quippe Liber festos laetosque ritus posuit, Iudaeorum mos absurdus
sordidusque.

Terra finesque, qua ad Orientem uergunt, Arabia terminantur; a **6**
meridie Aegyptus obiacet, ab occasu Phoenices et mare; septemtrionem
5 e latere Syriae longe prospectant. corpora hominum salubria et ferentia
laborum. rari imbres, uber solum, exsuperant fruges nostrum ad morem
praeterque eas balsamum et palmae. palmetis proceritas et decor, balsa-
mum modica arbor; ut quisque ramus intumuit, si uim ferri adhibeas,
pauent uenae; fragmine lapidis aut testa aperiuntur; umor in usu meden-
10 tium est. praecipuum montium Libanum erigit, mirum dictu tantos inter **2**
ardores opacum fidumque niuibus; idem amnem Iordanen alit funditque.
nec Iordanes pelago accipitur, sed unum atque alterum lacum integer
perfluit, tertio retinetur. lacus immenso ambitu, specie maris, sapore
corruptior, grauitate odoris accolis pestifer, neque uento impellitur
15 neque pisces aut suetas aquis uolucres patitur. incertae undae superiacta
ut solido ferunt; periti imperitique nandi perinde attolluntur. certo anni **3**
tempore bitumen egerit, cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia
docuit. ater suapte natura liquor et sparso aceto concretus innatat; hunc
manu captum, quibus ea cura, in summa nauis trahunt; inde nullo
20 iuuante influit oneratque, donec abscindas. nec abscindere aere ferroue
possis: fugit cruorem uestemque infectam sanguine, quo feminae per
menses exsoluuntur. sic ueteres auctores, sed gnari locorum tradunt **4**
undantes bitumine moles pelli manuque trahi ad litus, mox, ubi ua-
pore terrae, ui solis inaruerint, securibus cuneisque ut trabes aut saxa
25 discindi.

Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes magnisque urbibus **7**
habitatos fulminum iactu arsisse; sed manere uestigia terramque ipsam
specie torridam uim frugiferam perdidisse. nam cuncta sponte edita aut
manu sata, siue herba tenus aut flore seu solidam in speciem adoleuere,
30 atra et inania uelut in cinerem uanescunt. ego sicut inclutas quondam ur- **2**
bes igne caelesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, con-
rumpi superfusum spiritum, eoque fetus segetum et autumni putrescere
reor solo caeloque iuxta graui. et Belus amnis Iudaico mari inlabitur,

1 absurdus **Ω** abstrusus *Wurm 1854, 105* || 6 exsuperant **Z** exuperant **MIbc** (*Jacob 1842, 28 Walter 1886*) exuberant **Ia**$\mathbf{Y}_{03}$ *del. Lips.* || 9 pauent **Ω** tabent *Corn. 377* | testa **MIac** castra **IbU** || 10 erigit **Ω** ⟨terra⟩ erigit *Ritt. 1865, 677* || 11 fidumque **Ω** f⟨rig⟩idumque *Watt* || 13 lacus **Ω** lacus ⟨is⟩ *Andr.; an* lac⟨us is nomine Mortu⟩us *?* || 15 incertae (-te) **MIbc** (*quod def. Zeyss*) incertum (undae, -de) **Ia** inertes *Heins. Oelschlaeger 4* || 18 ater **M²Iac** acer **IbU** || 26–28 haud procul – perdidisse *et* 30–33 ego – reor *habet Oros. 1, 5, 2 et 4, omissis* 32 superfusum – putrescere || 27 iactu **M²Iac** ictu **IbU** (*codex B Orosii saec. uiii*) tactu *Heins.* (**M** *euanidus est*) | sed *Oros.* et **Ω** || 33 et **Ω** at *Ritt. 1848* [et] *Haase* | Belus $\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$ (*Rhen. sicut Strabo et Plin.; at Βήλεος Ios b. I. 2, 189*) bel Ius **M** bellus **Iab**$\mathbf{Y}_{01}$ bellus **U**

circa cuius os lectae harenae admixto nitro in uitrum excocuntur. modicum id litus et egerentibus inexhaustum.

8 Magna pars Iudaeae uicis dispergitur; habent et oppida; Hierosolyma genti caput. illic immensae opulentiae templum, et primis munimentis urbs, dein ingens templum intimis clausum. ad fores tantum Iudaeo 5
2 aditus, limine praeter sacerdotes arcebantur. dum Assyrios penes Medosque et Persas Oriens fuit, despectissima pars seruientium: postquam Macedones praepolluere, rex Antiochus demere superstitionem et mores Graecorum dare adnisus, quo minus taeterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est; nam ea tempestate Arsaces 10
3 desciuerat. tum Iudaei Macedonibus inualidis, Parthis nondum adultis (et Romani procul erant), sibi ipsi reges imposuere; qui mobilitate uulgi expulsi, resumpta per arma dominatione fugas ciuium, urbium euersiones, fratrum coniugum parentum neces aliaque solita regibus ausi superstitionem fouebant, quia honor sacerdotii firmamentum potentiae 15
adsumebatur.

9 Romanorum primus Cn. Pompeius Iudaeos domuit templumque iure uictoriae ingressus est: inde uulgatum nulla intus deum effigie uacuam sedem et inania arcana. muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. mox ciuili inter nos bello, postquam in dicionem M. Antonii 20
prouinciae cesserant, rex Parthorum Pacorus Iudaea potitus interfectusque a P. Ventidio, et Parthi trans Euphraten redacti: Iudaeos C. Sosius
2 subegit. regnum ab Antonio Herodi datum uictor Augustus auxit. post mortem Herodis nihil exspectato Caesare Simon quidam regium nomen inuaserat. is a Quintilio Varo obtinente Syriam punitus, et gentem 25
coercitam liberi Herodis tripartito rexere. sub Tiberio quies; dein iussi a C. Caesare effigiem eius in templo locare arma potius sumpsere, quem
3 motum Caesaris mors diremit. Claudius defunctis regibus aut ad modicum redactis Iudaeam prouinciam equitibus Romanis aut libertis permisit, e quibus Antonius Felix per omnem saeuitiam ac libidinem ius regium 30
seruili ingenio exercuit, Drusilla Cleopatrae et Antonii nepte in matrimonium accepta, ut eiusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

1 nitro **P** (*Rhen.*) uitro ***Ω*** || 4–6 illic – arcebantur *secl. Ritt. 1863, 129–132* || 5 dein ingens *scripsi* dein iugis **Ia** de|iugia $\mathbf{M}^2$ de uigia $\mathbf{Y}_{01}$ deingia **M** (*?*) **IbUY**$_{03}$ *om.* $\mathbf{Y}_{02}$ dein regia *Merc.* (*cf. 11, 3*) || 7 Persas **Iabc** persaxas **M** per saxa $\mathbf{Y}_{03}$ || 8 praepolluere *Halm* praepotuere ***Ω*** (*quod def. W. Her. 1916, 713*) || 10–11 nam – desciuerat ***Ω*** *secl. Ern. Ritt. 1848* || 13 expulsi **Iabc** (uolgis) epulsi **M** (uulgi) epulsi $\mathbf{Y}_{01}$ pulsi *uel* depulsi *Andr. 1900, 15* || 20 inter nos **L** interno **MIbc** (bello ciuili) interno **Ia** || 24 Simon ***Ω*** Simo *Ern.* (*cf. 12, 3*) || 26 tripartito **Ibc** (*cf. III 82, 2*) triptito **MIaY**$_{01}$ || 31 matrimonium **Ia** matrimonia **MIbY**$_{01}$ matrimonio **Ic** *om.* **U**

Durauit tamen patientia Iudaeis usque ad Gessium Florum pro- 10
curatorem: sub eo bellum ortum. et comprimere coeptantem Cestium
Gallum Syriae legatum uaria proelia ac saepius aduersa excepere. qui
ubi fato aut taedio occidit, missu Neronis Vespasianus fortuna famaque
5 et egregiis ministris intra duas aestates cuncta camporum omnesque
praeter Hierosolyma urbes uictore exercitu tenebat. proximus annus 2
ciuili bello intentus quantum ad Iudaeos per otium transiit. pace per
Italiam parta et externae curae rediere: augebat iras, quod soli Iudaei
non cessissent; simul manere apud exercitus Titum ad omnes principatus
10 noui euentus casusue utile uidebatur.

Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymorum positis 11
instructas legiones ostentauit: Iudaei sub ipsos muros struxere aciem,
rebus secundis longius ausuri et, si pellerentur, parato perfugio. missus
in eos eques cum expeditis cohortibus ambigue certauit; mox cessere
15 hostes et sequentibus diebus crebra pro portis proelia serebant, donec
assiduis damnis intra moenia pellerentur. Romani ad obpugnandum 2
uersi; neque enim dignum uidebatur famem hostium opperiri, posce-
bantque pericula, pars uirtute, multi ferocia et cupidine praemiorum.
ipsi Tito Roma et opes uoluptatesque ante oculos, ac ni statim Hiero-
20 solyma conciderent, morari uidebantur. sed urbem arduam situ opera 3
molesque firmauerant, quis uel plana satis munirentur. nam duos colles
in immensum editos claudebant muri per artem obliqui aut introrsus
sinuati, ut latera obpugnantium ad ictus patescerent; extrema rupis
abrupta, et turres, ubi mons iuuisset, in sexaginta pedes, inter deuexa
25 in *centenos dicenos quinos uicenosque* attollebantur mira specie ac
procul intuentibus pares. alia intus moenia regiae circumiecta, con-
spicuoque fastigio turris Antonia, in honorem M. Antonii ab Herode
appellata.

Templum in modum arcis propriique muri, labore et opera ante 12
30 alios; ipsae porticus, quis templum ambibatur, egregium propugnaculum.
fons perennis aquae, cauati sub terra montes et piscinae cisternaeque

3 ac **MIbc** et **Ia** || 5 intra **U**[2]*mg***L** (*Rhen.*) inter ***Ω*** || 8 parta $\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$ parata **MIab**$\mathbf{Y}_{01}$**U** (*Jacob 1842, 28*); *an* pacta (*cf. 5, 1, 2*)*?* | et ***Ω*** *om.* **L** *del. Acid.* || 9 exercitus **MIac** exercitum **HIbU** || 10 utile **Ia**$\mathbf{Y}_{03}$ utilis **MIbc** utilius *Pich.* || 24 sexaginta ***Ω*** sexagenos *Bekk. at Ios. b. I. 5, 160* (*ἑβδομήκοντα πήχεις Psephino tribuens*) *magis* cv *quam* lx *suadet* || 25 in centenos ⟨tricenos quinos⟩ uicenosque *scripsi* in centenos uicenosque **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ in centenosque $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ in centenos quoque **Ia** *nec Latine nec uere; de tota hac re uide Ios. b. I. 5, 156–171 unde patet omnium in regione urbis septentrionali turrium maximam fuisse eam cui Phasaeli nomen, nonaginta cubita altam; inde paulo minorem turrim Hippici ad octoginta cubita exsurgentem. primus Haase errorem codicum detexit, temere* in centenos uicenos *scribens. et legendi Sir. 1871, 42 et NW 2, 329 sicut iam Avi-Jonah 1968 atque Smallwood 562* || 29 opera **MIabc** ọpẹ $\mathbf{Y}_{01}$ opere *Rhen.*

2 seruandis imbribus. prouiderant conditores ex diuersitate morum crebra bella: inde cuncta quamuis aduersus longum obsidium; et a Pompeio expugnatis metus atque usus pleraque monstrauere. atque per auaritiam Claudianorum temporum empto iure muniendi struxere muros in pace tamquam ad bellum, magna conluuie et ceterarum urbium clade aucti; 5 nam peruicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant.

3 Tres duces, totidem exercitus: extrema et latissima moenium Simon, quem et Bargioram uocabant, mediam urbem Ioannes, templum Eleazarus firmauerat. multitudine et armis Ioannes ac Simo, Eleazarus loco pollebat; sed proelia dolus incendia inter ipsos, et magna uis frumenti 10 4 ambusta. mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur. ita in duas factiones ciuitas discessit, donec propinquantibus Romanis bellum externum concordiam pareret.

finis classis III

18 Euenerant | prodigia, quae neque hostiis neque uotis piare fas 15 habet gens superstitioni obnoxia, religionibus aduersa. uisae per caelum concurrere acies, rutilantia arma et subito nubium igne conlucere templum. apertae repente delubri fores et audita maior humana uox, 2 excedere deos; simul ingens motus excedentium. quae pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris con- 20 tineri, eo ipso tempore fore ut ualesceret Oriens profectique Iudaea rerum potirentur. quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerant, sed uulgus more humanae cupidinis sibi tantam fatorum magnitudinem 3 interpretati ne aduersis quidem ad uera mutabantur. multitudinem obsessorum omnis aetatis, uirile ac muliebre secus, sexcenta milia fuisse 25 accepimus: arma cunctis, qui ferre possent, et plures quam pro numero audebant. obstinatio uiris feminisque par ac si transferre sede scogerentur, maior uitae metus quam mortis.

4 Hanc aduersus urbem gentemque Caesar Titus, quando impetus et subita belli locus abnueret, aggeribus uineisque certare statuit: diui- 30

7 Simon **BU** (*cf. Ios. b. I. 2, 521 etc.*) simo **MIbc** symo **Ia** si modo **Hol** || 8 quem – uocabant *hic posuit Salinerius, post* Ioannes *Ω*; *secl. Bip. Halm Ritt. 1848* (*qui hanc transpositionem damnat ut inutilem et Maurum lauante dignam*) *nec minus 1864, 629, haud scio an recte* | Bargioram *Rhen.* barbagioram *uel sim. Ω* | Eleazarus **Ia**$\mathbf{Y_{02}}$**U** alazarus **MIb**$\mathbf{Y_{01}}$ at lazarus $\mathbf{Y_{03}}$ || 9 Simon **U** simo **MIb** $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ symo **Ia** *om.* $\mathbf{Y_{03}}$ | Eleazarus **Ia**$\mathbf{Y_{02}}$**U** alazarus **MIb**$\mathbf{Y_{01}}$ at lazarus $\mathbf{Y_{03}}$ || 11 Eleazarum **Ia**$\mathbf{Y_{02}}$ alazarum **MIb**$\mathbf{Y_{01}}$**U** laxarum $\mathbf{Y_{03}}$ || 18 apertae $\mathbf{Y_{03}}$**PL** expertae **MIb**$\mathbf{Y_{02}}$**U** ex parte $\mathbf{Y_{01}}$ expassae **Ia** || 22 praedixerant **Ia** praedixerat **MIbc** (*sed* ambages *acc. pl. apud Tacitum quinquies, semel* ambagibus) || 23 magnitudinem **Ia**$\mathbf{U^2}$*mg* magnitudine **MIbc** multitudine $\mathbf{Y_{03}}$ || 25 omnis *ω* hominis **M** | secus $\mathbf{M^1}$ sexus **MIabc** | sexcenta **MIbc** dcta **Ia** *an* sescenta *hic scribendum dubium; uide NW 2, 297* || 26 cunctis **MIa**$\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$ cuncti **Ib**$\mathbf{UY_{03}}$

duntur legionibus munia, et quies proeliorum fuit, donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud ueteres aut nouis ingeniis struerentur.

At Ciuilis post malam in Treueris pugnam reparato per Germania **4** exercitu apud Vetera castra consedit, tutus loco, et ut memoria pro-
5 sperarum illic rerum augescerent barbarorum animi. secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis aduentu secundae et sextae et quartae decimae legionum; cohortesque et alae iam pridem accitae post uictoriam properauerant. neuter ducum cunctator, sed arcebat latitudo camporum 2 suopte ingenio umentium; addiderat Ciuilis obliquam in Rhenum molem,
10 cuius obiectu reuolutus amnis adiacentibus superfunderetur. ea loci forma, incertis uadis subdola et nobis aduersa: quippe miles Romanus armis grauis et nandi pauidus, Germanos fluminibus suetos leuitas armorum et proceritas corporum attollit.

Igitur lacessentibus Batauis ferocissimo cuique nostrorum coeptum **15**
15 certamen; deinde orta trepidatio, cum praealtis paludibus arma equique haurirentur. Germani notis uadis persultabant, omissa plerumque fronte latera ac terga circumuenientes. neque ut in pedestri acie comminus eminus certabatur, sed tamquam nauali pugna uagi inter undas aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, uulnerati cum
20 integris, periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quam pro tumultu caedes, quia non ausi egredi paludem 2 Germani in castra rediere. eius proelii euentus utrumque ducem diuersis animi motibus ad maturandum summae rei discrimen erexit: Ciuilis instare fortunae, Cerialis abolere ignominiam; Germani prosperis
25 feroces, Romanos pudor excitauerat. nox apud barbaros cantu aut clamore, nostris per iram et minas acta.

Postera luce Cerialis equite et auxiliariis cohortibus frontem explet, **16** in secunda acie legiones locatae; dux sibi delectos retinuerat ad improuisa. Ciuilis haud porrecto agmine, sed cuneis astitit: Bataui Cugerni-
30 que in dextro, laeua ac propiora flumini Transrhenani tenuere. exhortatio 2 ducum non more contionis apud uniuersos, sed ut quosque suorum aduehebantur. Cerialis ueterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque uictorias; ut perfidum ignauum uictum hostem in aeternum

6 sextae *Merc.* xuj **M** xiii **Iabc** sedecimae $\mathbf{Y}_{03}$ (sextae ⟨et tertiae⟩ decimae *Filow*) | et[2] **MIac** *om.* **IbU** || 11 forma **MIac** fama **IbU** || 15 arma equique **Ia** (*cf. III 17, 2; IV 12, 3*) arma equi $\mathbf{Y}_{02}$ arme qui $\mathbf{MY}_{01}$ amneque $\mathbf{IbUY}_{03}{}^{2}$ arine qui $\mathbf{Y}_{03}$ || 17.18 comminus eminus *J. Gron.* comminus minus **M** comminus **Iabc** comminus mixtis manibus *Weidner 1894, 860* || 19 illic **Ω** (*quod def. Némethy Fisher Chilver*) illuc *Ferlet Madv. 2, 564 Halm 1880* || 21 caedes $\mathbf{IabUY}_{03}{}^{2}$ ceres $\mathbf{MHY}_{01}\mathbf{Y}_{03}$ || 29 astitit $\mathbf{MV}_{58}\mathbf{L}_{24}\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{03}$ adstitit **HIbU** stetit $\mathbf{Y}_{02}$ | Cugernique **MIac** eugernique $\mathbf{IbY}_{03}$*; cf. 18, 2 et IV 26, 3* || 30 flumini *Nipp. 1855, 15 = Opusc. 221* fluminis **Ω** || 32 antiquas *om.* **IbU**

exciderent, ultione magis quam proelio opus esse. pauciores nuper cum pluribus certasse, ac tamen fusos Germanos, quod roboris fuerit; super-
3 esse qui fugam animis, qui uulnera tergo ferant. proprios inde stimulos legionibus admouebat, domitores Britanniae quartadecumanos appellans; principem Galbam sextae legionis auctoritate factum; illa primum acie 5 secundanos noua signa nouamque aquilam dicaturos. hinc praeuectus ad Germanicum exercitum manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium recuperarent. alacrior omnium clamor, quis uel ex longa pace proelii cupido uel fessis bello pacis amor, praemiaque et quies in posterum sperabatur. 10

17 Nec Ciuilis silentem struxit aciem, locum pugnae testem uirtutis ciens: stare Germanos Batauosque super uestigia gloriae, cineres ossaque legionum calcantes. quocumque oculos Romanus intenderet, captiuitatem cladem que et dira omnia obuersari. ne terrerentur uario Treuerici proelii euentu: suam illic uictoriam Germanis obstitisse, dum omissis 15 telis praeda manus impediunt: sed cuncta mox prospera et hosti contraria
2 euenisse. quae prouideri astu ducis oportuerit, prouisa, campos madentes et ipsis gnaros, paludes hostibus noxias. Rhenum et Germaniae deos in adspectu; quorum numine capesserent pugnam, coniugum parentum patriae memores: illum diem aut gloriosissimum inter maiores aut 20
3 ignominiosum apud posteros fore. ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) adprobata sunt dicta, saxis glandibusque et ceteris missilibus proelium incipitur, neque nostro milite paludem ingrediente et Germanis, ut elicerent, lacessentibus.

18 Absumptis quae iaciuntur et ardescente pugna procursum ab 25 hoste infestius: immensis corporibus et praelongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant; simul e mole, quam eductam in Rhenum rettulimus, Bructerorum cuneus transnatauit. turbata ibi res, et pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam ex-
2 cipiunt suppressaque hostium ferocia proelium aequatur. inter quae 30 perfuga Batauus adiit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo

1 exciderent **MIbc** excinderent **Ia**$\mathbf{Y}_{02}$**Z** || 3 proprios **MIac** prosperos **IbU** || 6 dicaturos **MIac** ducturos **IbU** || 11 silentem struxit *Ω* silens instruxit *Petersen 1829, 16* || 12 ciens **Ia**$\mathbf{Y}_{03}$ sciens **MIbc** || 14 Treuerici **MIabc** treueriani $\mathbf{Y}_{03}$ || 15 uictoriam **MIabc** materiam $\mathbf{Y}_{03}$ || 16.17 contraria euenisse **Iab**$\mathbf{Y}_{02}$**U** contrarie uenisse **M**$\mathbf{Y}_{01}$ (et astam) arari uenisse $\mathbf{Y}_{03}$ || 17 prouisa **L** (*Rhen.*) preuise *in ras.* $\mathbf{M}^2$ (= $\mathbf{M}^1$ *mg*)$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{03}$ praeuisa $\mathbf{Y}_{02}$ prouidisse **Ia** (*Jacob 1842, 19*) *om.* **IbU** || 18 [paludes] h. noxios *Eussner 1884 prob. Andr. 1922, 57–58* | et[2] **MIac** *om.* **IbU** || 22 mos **Ia**$\mathbf{Y}_{02}$ mox **MIb**$\mathbf{Y}_{01}$**U** modo $\mathbf{Y}_{03}$ || 24 elicerent *Ω* illicerent *Herwerden 97* || 26.27 fluitantem labantemque **MIbU**$\mathbf{Y}_{03}$ fluitantemque **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ || 28 transnatauit $\mathbf{M}^1$**Iabc** tranatauit $\mathbf{Y}_{03}$ stranatauit **M** | turbata **MIa**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ turbidae **IbU**$\mathbf{Y}_{03}$ || 29 excipiunt **MIa**$\mathbf{L}_{24}$**Z**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ accipiunt **BHolU**$\mathbf{Y}_{03}$

paludis eques mitteretur: solidum illa et Cugernos, quibus custodia
obuenisset, parum intentos. duae alae cum perfuga missae incauto hosti
circumfunduntur. quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte in-
cubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. debellatum eo die
5 foret, si Romana classis sequi maturasset; ne eques quidem institit,
repente fusis imbribus et propinqua nocte.

Postera die quartadecima legio in superiorem prouinciam Gallo **19**
Annio missa; Cerialis exercitum decuma ex Hispania legio suppleuit:
Ciuili Caucorum auxilia uenere. non tamen ausus oppidum Batauorum
10 armis tueri, raptis quae ferri poterant, ceteris iniecto igni, in insulam
concessit, gnarus deesse naues efficiendo ponti neque exercitum Roma-
num aliter transmissurum. quin et diruit molem a Druso Germanico 2
factam Rhenumque prono alueo in Galliam ruentem, disiectis quae
morabantur, effudit. sic uelut abacto amne tenuis alueus insulam inter
15 Germanosque continentium terrarum speciem fecerat. transiere Rhenum 3
Tutor quoque et Classicus et centum tredecim Treuirorum senatores, in
quis fuit Alpinius Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gal-
lias superius memorauimus. comitabatur eum frater D. Alpinius; simul
ceteri miseratione ac donis auxilia concibant inter gentes periculorum
20 auidas.

Tantumque belli superfuit, ut praesidia cohortium alarum legio- **20**
num uno die Ciuilis quadripertito inuaserit, decumam legionem Arenaci,
secundam Batauoduri, et Grinnes Vadamque, cohortium alarumque
castra, ita diuisis copiis, ut ipse et Verax, sorore eius genitus, Classicus-
25 que ac Tutor suam quisque manum traheret, nec omnia patrandi fiducia,
sed multa ausis aliqua in parte fortunam adfore; simul Cerialem neque
satis cautum et pluribus nuntiis huc illuc cursantem posse medio inter-
cipi. quibus obuenerant castra decumanorum, obpugnationem legionis 2
arduam rati egressum militem et caedendis materiis operatum turbauere,
30 occiso praefecto castrorum et quinque primoribus centurionum paucisque
militibus: ceteri se munimentis defendere. interim Germanorum manus

1 Cugernos] *uide 16, 1 et IV 26, 3* gugernos **IaHol** gugeruos **MIbc** || 8 Annio **Iac** U[2] *mg* animo **MIbU** || 9 caucorum **MIabc** chaucorum $\mathbf{V}_{58}$; *uide TLL Onom. sub uoce* || 12 diruit **IaZ** diluit **MIbc** deluit **U** deleuit **U**[2] *mg* || 17 fuit **MIac** adfuit **IbU** || 18 superius *Ω sed suspectum, primo quod Tacitum haud redolet, deinde cum iuxta* Alpinius *bis legatur; cf. et Prammer 1885, 11–12* || 19 concibant **MIab**$\mathbf{Y}_{01}$ coniebant **Hol** concitabant **Ic** || 22 uno die Ciuilis $\mathbf{Y}_{03}$ modie ciuilis **M** modis ciuilis $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ modicis uillis **Ia** *om.* **IbU** || 24 diuisis **Iabc** diuisi **M**$\mathbf{Y}_{03}$ (*quod def. Jacob 1842, 29*) || 25 traheret **MIbc** traherent **Ia** || 26 adfore **M** affore *ω* || 27 pluribus **Ia**$\mathbf{Y}_{02}$ pluris (*sed* s *in ras.* M[2])**MIb**$\mathbf{Y}_{01}$**U** plures (nuncios) $\mathbf{Y}_{03}$ plu-rimis *Wurm teste Halm* || 31 ceteri se munimentis **Ia** ceteris eminentis **MIb**$\mathbf{Y}_{02}$**U** ementis $\mathbf{Y}_{01}$ ceteris imminentibus $\mathbf{Y}_{03}$ | interim **IbU** a Interim **M** et interim **Ia**$\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ ac interim $\mathbf{Y}_{03}$ at interim *Némethy 525–526*

Batauoduri irrumpere inchoatum pontem nitebantur; ambiguum proelium nox diremit.

21 Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Ciuilis, Grinnes Classicus obpugnabant; nec sisti poterant interfecto fortissimo quoque, in quis Briganticus praefectus alae ceciderat, quem fidum Romanis et Ciuili auunculo infensum diximus. sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subuenit, uersa fortuna; praecipites Germani in amnem aguntur. 2 Ciuilis dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis relicto equo tranatauit; idem Veraci effugium: Tutorem Classicumque adpulsae lintres uexere. ne tum quidem Romana classis pugnae adfuit; et iussum erat, sed obstitit formido et remiges per alia militiae munia dispersi. 3 sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat, subitus consiliis et euentu clarus: aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent; hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae. et paucos post dies, quamquam periculum captiuitatis euasisset, infamiam non uitauit.

22 Profectus Nouaesium Bonnamque ad uisenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, nauibus remeabat disiecto agmine, incuriosis uigiliis. animaduersum id Germanis et insidias composuere: electa nox atra nubibus, et prono amne rapti nullo prohibente uallum ineunt. 2 prima caedes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus suismet coriis coopertos trucidabant. aliud agmen turbare classem, inicere uincla, trahere puppis; utque ad fallendum silentio, ita coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani uulneribus exciti quaerunt arma, ruunt per uias, pauci ornatu militari, plerique 3 circum brachia torta ueste et strictis mucronibus. dux semisomnus ac prope intectus errore hostium seruatur; namque praetoriam nauem uexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiae Sacratae mulieris Vbiae. et uigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere,

1 irrumpere (inr- **M**) ω (*cf. Jacob 1842, 29*) rumpere *J. Gron.* interrumpere *Kiess.* || 2 nox ω uox **M** || 3 Vadam *om.* **IbY**$_{01}$**U** || 5 Briganticus **Ia** brigantibus **MIbc** brigantus **Y**$_{03}$ || 6 infensum diximus ω (i. duximus **Y**$_{03}$) insensum duximus **M** || 9 tranatauit **IbY**$_{01}$**U** transnatauit **IaZY**$_{02}$ t^{a}natauit (^{a} *superscr.* **M**$^{corr.}$) **M** transnauit **Y**$_{03}$ | Veraci *Ritt. 1865, 678* germani **MIbc** germanis **Ia** Veracis *J. Gron.* || 10 lintres **IabY**$_{02}$**U** lyntres **MY**$_{01}$ lictores **Y**$_{03}$ || 12 exsequenda *edd. nonnulli* exequenda **IaY**$_{02}$**Y**$_{03}$ exequendi **MY**$_{01}$ exequendum **IbU** || 13 et **Y**$_{02}$ (*Heins.*) sed (set) **MIabc** || 15 uitauit **IaY**$_{02}$**Y**$_{03}$ mutauit **MY**$_{01}$ euitauit **IbU** || 19 uallum *Ω* ⟨Veterum⟩ uallum *Ritt. 1862, 10 coll. 22, 3* Lupia || 21 coriis **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ (*cf. 4, 72, 1*) toriis **M** tentoriis **G**^{2}**H**^{2}**IbUY**$_{03}$ || 22 silentio *Ω* silentio ⟨ierant⟩ *Madv. 3, 246–247* || 24 ornatu militari **IbUY**$_{03}$ armati militari **M** ornati militariter **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 27 alibi noctem **V**$_{58}$**Y**$_{03}$ alibi naue **MY**$_{01}$**Y**$_{02}$ alibi uane **IbU** alia naui noctem **GH** alibi ignaue *Jacob 1842, 29 Walter 1885, 513* alibi ⟨quam⟩ naue *Lenchantin* || 28 Claudiae Sacratae *suspicatur Macke ut Romanae duplex nomen* | Vbiae et *Walther* (Ubiae *Rhen.*) ubi et **MIabc**

ne quietem eius turbarent; ita intermisso signo et uocibus se quoque in
somnum lapsos. multa luce reuecti hostes captiuis nauibus, praetoriam
triremem flumine Lupia donum Veledae traxere.

Ciuilem cupido incessit naualem aciem ostentandi: complet quod **23**
5 biremium quaeque simplici ordine agebantur; adiecta ingens luntrium
uis: tricenos quadragenosque *uexere nauigia. momenta* Liburnicis solita;
et simul raptae luntres sagulis uersicoloribus haud indecore pro uelis
iuuabantur. spatium uelut aequoris electum, quo Mosae fluminis os
amnem Rhenum Oceano adfundit. causa instruendae classis super **2**
10 insitam genti uanitatem, ut eo terrore commeatus Galliam aduentantes
interciperentur. Cerialis miraculo magis quam metu direxit classem
numero imparem, usu remigum, gubernatorum arte, nauium magnitudine
potiorem. | his flumen secundum, illi uento agebantur: sic praeuecti finis classis II
temptato leuium telorum iactu dirimuntur. Ciuilis nihil ultra ausus **3**
15 trans Rhenum concessit: Cerialis insulam Batauorum hostiliter populatus
agros uillasque Ciuilis intactas nota arte ducum sinebat, cum interim
flexu autumni et crebris *per quindecim dies* imbribus superfusus amnis
palustrem humilemque insulam in faciem stagni oppleuit. nec classis aut
commeatus aderant, castraque in plano sita ui fluminis differebantur.

20 Potuisse tunc opprimi legiones et uoluisse Germanos, sed dolo a se **24**
flexos imputauit Ciuilis; neque abhorret uero, quando paucis post diebus
deditio insecuta est. nam Cerialis per occultos nuntios Batauis pacem,
Ciuili ueniam ostentans, Veledam propinquosque monebat fortunam
belli tot cladibus aduersam opportuno erga populum Romanum merito

3 Lupia **H**^{2}**Y**$_{03}$ (*Rhen.*) Inpia **M** impia **Iab** **Y**$_{01}$ **U** in ripa **Y**$_{02}$ || 4 incessit **Ia** **Z** **Y**$_{02}$ inuasi incessit **M** **Y**$_{01}$ **Ib** ịṇụạṣị incessit **U** inuasit cessit **Y**$_{03}$ (*cf. W. Her. 1886, 438*; *1916, 714–715 cum nota*) inanis incessit *Pich.* inuasit *Ritt. 1848* || 5 *locus desperatus:* uexere nauigia momenta *scripsi* (uexere *iam Meister 1873, 24*), *iteratam Liburnicarum lintriumque mentionem suspicatus* || 6 (quadragenosque) s (*uel* f) . . . *spatium ca. 9 litt.* . . . (Liburnicis) **M** *euanidum* | (q.) seua **M**^{2}**Ib** **U** ceu **Ia** **Y**$_{02}$ fera **Y**$_{03}$ seu **Y**$_{01}$ ferentium *Bip.* ferunt *J. Müller* | momenta **M**^{2} **Ib** **U** armamenta (Lib.) **Ia** **Y**$_{02}$ **Y**$_{03}$ armenie ta **Y**$_{01}$ || 7 raptae *scripsi ut* celeriter uectae *ualens* captae *Ω* aptae *Bip.* c. (= centum) aptae *Meiser 1873, 24* actae *Heller 339–340; post* captae *lacunam sibi poposcit Nipp. 1855 = Opusc. 221–222, dissuad. Némethy 526* | luntres *Ω* naues *Watt post Fyfe* || (7 *post* uersicoloribus *Medicei scripturam euanidam manus paullo recentior supra lineam iterauit usque ad p. 180, 8* inter) || 8 mosae **Ia** **Y**$_{03}$ mos ē **M**^{2}**Y**$_{02}$ mos est **Ib** **U** **Y**$_{01}$ | os *om.* **M**^{2} **Ib** || 10 commeatus **Iab** **Y**$_{02}$ **U** commeati **M**^{2}**Y**$_{01}$ commoti **Y**$_{03}$ commeatus in (Galliam) *Jacob 1842, 30 haud male si* a Britannia *intellegis* | Galliam **M**^{2}**Ibc** gallia **Ia** || 11 direxit **M**^{2}**Iabc** dixerit **Y**$_{01}$ || 12 remigum **Ia** **Z** **Y**$_{02}$ remigium **M**^{2} **Ibc** || 14 leuium **Ib** *om.* (*spatio relicto* **M**^{2}) **M**^{2}**Iac** | iactu **M**^{2}**Iac** ictu **Ib** **U** || 16 nota **Ia** **Y**$_{03}$^{2} noctu **M**^{2}**Ibc** || 17 autumni **Ia** **Y**$_{01}$ **Y**$_{02}$ antonii **Ib** **U** *om. spatio relicto* **M**^{2}**Y**$_{03}$ | per quindecim dies *scripsi dub.* prinaeur *ut apparet* (*sed omnia post* p *lineola deleta*) **M**^{2} pluuialibus **Iac** pluuiarum **Ib** per hiemem *Bip.* per aequinoctium *Or.* || 19 differebantur **M**^{2}**Ibc** deferebantur **Ia** || 22 deditio **Ia** **Y**$_{01}$ **Y**$_{02}$ dedicio **M**^{2}**Y**$_{03}$ seditio **Ib** **U**

mutare: caesos Treuiros, receptos Vbios, ereptam Batauis patriam;
2 neque aliud Ciuilis amicitia partum quam uulnera fugas luctus. exulem
eum et extorrem recipientibus oneri, et satis peccauisse, quod totiens
Rhenum transcenderint. si quid ultra moliantur, inde iniuriam et culpam,
hinc ultionem et deos fore. 5

25 Miscebantur minis promissa; et concussa Transrhenanorum fide
inter Batauos quoque sermones orti: non prorogandam ultra ruinam, nec
posse ab una natione totius orbis seruitium depelli. quid profectum
caede et incendiis legionum, nisi ut plures ualidioresque accirentur? si
Vespasiano bellum nauauerint, Vespasianum rerum potiri: sin populum 10
Romanum armis uocent, quotam partem generis humani Batauos esse!
2 respicerent Raetos Noricosque et ceterorum onera sociorum: sibi non
tributa, sed uirtutem et uiros indici. proximum id libertati; et si domino-
rum electio sit, honestius principes Romanorum quam Germanorum
3 feminas tolerari. haec uulgus, proceres atrociora: Ciuilis rabie semet in 15
arma trusos; illum domesticis malis excidium gentis opposuisse. tunc
infensos Batauis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati,
bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. uentum ad extrema, ni
resipiscere incipiant et noxii capitis poena paenitentiam fateantur.

26 Non fefellit Ciuilem ea inclinatio et praeuenire statuit, super 20
taedium malorum etiam spe uitae, quae plerumque magnos animos in-
fringit. petito conloquio scinditur Nabaliae fluminis pons, in cuius
2 abrupta progressi duces, et Ciuilis ita coepit: 'si apud Vitellii legatum
defenderer, neque facto meo uenia neque dictis fides debebatur: cuncta
inter nos inimica; hostilia ab illo coepta, a me aucta erant. erga Vespasia- 25
num uetus mihi obseruantia, et cum priuatus esset, amici uocabamur.
3 hoc Primo Antonio notum, cuius epistulis ad bellum actus sum, ne
Germanicae legiones et Gallica iuuentus Alpes transcenderent. quae
Antonius epistulis, Hordeonius Flaccus praesens monebat: arma in
Germania moui, quae Mucianus in Syria, Aponius in Moesia, Flauianus 30
in Pannonia ***

2 partum *Ritt. 1848 coll. 10, 2* paratum **M**^{2}**Iabc** peractum **H** || 9 plures **IabU** fures **MIc** || 11 uocent **ML**$_{24}$**ZIc** nocent **BU** nocerent **Hol** prouocent **Ia** prouocant **U**^{2}*mg* || 13 uirtutem **MIbc** uirtutes **Ia** iuuentutem *Rhen.* || 15 atrociora **MY**$_{03}$ atrociore **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ atrocia **IbU** | rabie **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ rabies **MIbUY**$_{03}$ || 22 Nabaliae **MIabY**$_{02}$ flabalae **Y**$_{01}$ nauale **Y**$_{03}$ naualis **Y**$_{03}$^{2} (*Ottema*); *uide Hettema et cf. Ptol. 2, 10 Ναυαλία* Vahalis *Rhen.* || 23 Vitellii **Ia** uitellium **MIbc** Vitellianum *Doed. 1847* || 27 actus **MIbUY**$_{03}$ accitus **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ || 30 moui **Ia** mouit **MIbc** || 31 Pannonia **IabUY**$_{03}$ pan|nia **M** parma **M**^{2}*mg***Y**$_{01}$**Y**$_{02}$ | *desinit* **M** *in tertia folii columna ante eius finem desinit* **I**

TESTIMONIA

QVAE SENSVM IN HISTORIIS DEPERDITORVM VEL IPSA TACITI VERBA REDDERE CREDVNTVR

1. *Sulpicius Seuerus Chron. II 30, 3:* Iudaei obsidione clausi, quia nulla neque pacis neque deditionis copia dabatur, ad extremum fame interibant, passimque uiae oppleri cadaueribus coepere, uicto iam officio humandi: quin omnia nefanda esca super ausi ne humanis quidem corporibus pepercerunt, nisi quae eiusmodi alimentis tabes praeripuerat.

2. *Sulpicius Seuerus Chron. II 30, 6:* fertur Titus adhibito consilio prius deliberasse, an templum tanti operis euerteret. etenim nonnullis uidebatur aedem sacratam ultra omnia mortalia illustrem non oportere deleri, quae seruata modestiae Romanae testimonium, diruta perennem crudelitatis notam praeberet. at contra alii et Titus ipse euertendum in primis templum censebant, quo plenius Iudaeorum et Christianorum religio tolleretur: quippe has religiones, licet contrarias sibi, isdem tamen ab auctoribus profectas; Christianos ex Iudaeis extitisse: radice sublata stirpem facile perituram.

3. *Orosius VII 9, 4–9:* Titus uero magna ac diuturna obsidione Iudaeos premens, machinis cunctisque bellicis molibus non sine multo suorum sanguine tandem muros ciuitatis inrupit. sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quam reclusa multitudo sacerdotum ac principum tuebatur, maiore ui et mora opus fuit. (5) quod tandem postquam in potestatem redactum opere atque antiquitate suspexit, diu deliberauit utrum tamquam incitamentum hostium incenderet an in testimonium uictoriae reseruaret. sed ecclesia dei iam per totum orbem uberrime germinante, hoc tamquam effetum ac uacuum nullique usui bono commodum arbitrio dei auferendum fuit. (6) itaque Titus, imperator ab exercitu pronuntiatus, templum in Hierosolymis incendit ac diruit, quod a die conditionis primae usque ad diem euersionis ultimae manserat annis mille centum et duobus. muros urbis uniuersos solo adaequauit. (7) sexcenta milia Iudaeorum eo bello interfecta Cornelius et Suetonius referunt; Iosephus uero Iudaeus, qui ei tunc bello praefuit at apud Vespasianum propter praedictum imperium ueniam gratiamque meruerat, scribit undecies centena milia gladio et fame perisse, reliquias uero Iudaeorum diuersis actas condicionibus toto orbe dispersas: quarum numerus ad nonaginta milia hominum fuisse narratur. (8) Vespasianus et

Titus imperatores magnificum agentes de Iudaeis triumphum Vrbem ingressi sunt. pulchrum et ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos uiginti triumphos, qui a conditione Vrbis usque in id tempus acti erant, hoc spectaculum fuit, patrem et filium uno triumphali curru uectos gloriosissimam ab his, qui Patrem et Filium offenderant, uictoriam reportasse. (9) qui continuo omnibus bellis ac tumultibus domi forisque conpressis pacem totius orbis pronuntiauerunt et Ianum geminum obseratis cohiberi claustris sexto demum ipsi post Vrbem conditam censuerunt.

4. *Orosius VII 3, 7:* deinde, ut uerbis Corneli Taciti loquar, sene Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nouae gentes saepe ex usu et aliquando cum damno quaeruntur, usque ad Vespasiani durauit imperium. hucusque Cornelius.

5. *Orosius VII 19, 4:* Gordianus admodum puer in Orientem ad bellum Parthicum profecturus, sicut Eutropius scribit, Iani portas aperuit: quas utrum post Vespasianum et Titum aliquis clauserit, neminem scripsisse memini, cum tamen eas ab ipso Vespasiano post annum apertas Cornelius Tacitus prodat.

6. *Orosius VII 10, 3–4:* (Domitianus) bellum aduersum Germanos et Dacos per legatos gessit pari reipublicae pernicie, cum et in Vrbe ipse senatum populumque laniaret et foris male circumactum exercitum adsidua hostes caede conficerent. (4) nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco duce proelia quantaeque Romanorum clades, longo textu euoluerem, nisi Cornelius Tacitus, qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticendo interfectorum numero et Sallustium Crispum et alios auctores quamplurimos sanxisse et se ipsum idem potissimum elegisse dixisset. Domitianus tamen prauissima elatus iactantia, sub nomine superatorum hostium de extinctis legionibus triumphauit.

7. *Orosius VII 34, 5:* itaque Theodosius adflictam rempublicam ira dei reparandam credidit misericordia dei; omnem fiduciam sui ad opem Christi conferens maximas illas Scythicas gentes formidatasque cunctis maioribus – Alexandro quoque illi Magno, sicut Pompeius Corneliusque testati sunt, euitatas –, nunc autem extincto Romano exercitu Romanis equis armisque instructissimas, hoc est Alanos Hunos et Gothos, incunctanter adgressus magnis multisque proeliis uicit.

8. *Seruii auct. Comment. in Verg. Aen. III 399* (*I p. 413 Thilo-Hagen*): hi uero (*sc. Locri*), qui iuxta Delphos colunt, Ozolae nuncupantur ... qui autem Libyam delati sunt, Nasamones appellantur, ut Cornelius Tacitus refert, oriundi a Naryciis ...

De his testimoniis fragmentisque disseruit Barnes.

APPENDIX CRITICA

Quamuis molesta inuestigatio rei tam frigidae putari possit, in editione critica non omnino silendum est de titulo Historiarum quem secundum consuetudinem communem huic libro imponimus. nam usui potius quattuor saeculorum quam certis ab origine testibus innitimur dum opus Tiberianum Gaianum Claudianum Neronianum Annales, Flauianum autem Historias nuncupamus. haec enim uocabula, annales et historiae, per se idem ualentia nullam distinctionem afferunt.

Nostrae quae dicuntur Historiae in prioribus Traiani imperatoris annis circa annos 106–108 exaratae esse uidentur et has respicere ipse Tacitus (Agr. 3, 1 et 3; Ann. 11, 11, 1), tum eorum temporum uel paullo serius amicus eius Plinius minor (ep. VI 16 et 20; VII 33 *historias tuas*) et Iuuenalis (2, 102–103 *recenti historia*). igitur si non certum, at tamen ueri simile est hoc opus ab initio ante Annales scriptos nomine Historiarum (sc. temporum Flauianorum, Ab excessu Neronis uel sim.) appellatum esse. certe durauit hic titulus usque ad aetatem Tertulliani, id est ad ultimos annos saeculi secundi, qui in Apol. 16, dum res Iudaeorum tractat, ita scribit: *Cornelius Tacitus in quinta historiarum suarum.* sed postquam editi sunt Annales quos dicimus uel perfecti uel ob mortem auctoris non ad finem perducti et postea fortasse mutili, in quibusdam editionibus ignoto tempore ita in unum coniuncta sunt duo opera ut uno et continuo numerarentur tenore. sic primus quem dicimus liber Historiarum, dum rerum gestarum non compositionis ordini consulitur, tunc septimus decimus euasit et deinceps ceteri. sic grauissimus auctor Hieronymus in comm. in Zachariam III 14 adest: *Cornelius Tacitus. . . . post Augustum usque ad mortem Domitiani uitas Caesarum triginta uoluminibus exarauit.* haec numeratio mansit et testimonio secundi Medicei et recentiorum codicum confirmatur.

Sed quot libros Historiarum quot Annalium scripserit reliqueritque Tacitus magna est quaestio nec hic quomodo res poscit tractanda. inter tres, quoad uideo, euentus eligendum est. aut (quod non credo) ipso sexto decimo libro miris praestigiis ad finem anni 68 peruenit cuius magna pars deperiit, aut duodeuiginti libros re uera perfectos grauiter mutilauit ante Hieronymi tempus incuria hominum tertii saeculi (cuius testis aliquatenus habendus est imperator Tacitus si fidem Historiae Augustae is es qui adhibeas), aut denique historico duodeuiginti libros perscribere in animo habenti et ad uerba ubi nunc deficit textus progresso rapuit e manu calamum mors seu mortifera ualetudo. ita ignota Annalium ignota Historiarum amplitudo. sed facilius de incuria hominum et temporum iniquitate creditur.

Apud codices tituli Historiarum hi et similes reperiuntur: Fragmentum – Liber undecimus – Historia Augusta – Historia Augusta actorum diurnalium – Liber Cornelii Taciti historici – XXX Librorum Fragmenta; et ad initium undecimi libri: Annalium et Historiarum libri superstites – Opera – Historia Augusta – Fragmenta – Annales – Annales siue Historia Augusta et sim. nec alia impressorum facies:

(sine inscriptione) 1472 ed. pr.
Historia Augusta / Acta (Actiones) diurnalia (-es) 1477 Puteolanus
Historia Augusta 1497 Pincius
Fragmenta 1512 Riuius
Historia Augusta actionum diurnalium 1519 Alciatus

Ab Execssu (*sic*) Diui Augusti Historiarum libri 1527 **Francinus**
Annales siue Historia Augusta 1533 Rhenanus
Annales 1541 Ferrettus (et cf. ed. 1559, p. 10)
Annales siue Historiae Augustae libri 1557 Micyllus
Annales et Historiae 1569 Vertranius
Historiae et Annales 1574 Lipsius[1]
Annales et Historiae 1576 Lipsius[2]

perspicuum est igitur, sicut Simar multis ante annis demonstrauit, primum Vertranium Maurum libros Annalium et Historiarum diuisisse et nominasse ut nunc sunt.

Inscriptiones primi libri Historiarum quoad supersunt, neglectis eis notis marginalibus ('hic deficit non parum', 'hic est defectus textus' etc.) quae 16, 35, 2 ***Demetrium*** **sequuntur, ita sunt:**

Cornelii Taciti Actorum diurnalium Augustae Historiae liber XVI finit incipit XVII feliciter **GHMalPrmJ**
(*eadem sine* feliciter) $\mathbf{B_{05}}$
(*pro* finit *habet* explicit *et deest* feliciter) **E**
Cornelii Taciti Actorum diurnalium Augustae Historiae XVII incipit $\mathbf{V_{58}B_{72}}$
Cornelii Taciti liber XVI explicit incipit XVII **BHol**
Cornelii Taciti Liber XVI finit incipit XVII $\mathbf{L_{24}}$
Incipit liber XVII Cornelii Taciti $\mathbf{V_{63}}$
Cornelii Taciti Historiarum liber decimus septimus incipit **Ven**
Cornelii Taciti liber XVII incipit feliciter **C**
Cornelii Taciti liber XVI explicit incipit XVII eiusdem secundum quosdam $\mathbf{V_{64}}$
C. Cornelii Taciti ex his qui repperiuntur liber VII (*sic*) incipit $\mathbf{N_{21}}$
Cornelii Taciti de rebus gestis imperatorum liber XVII incipit $\mathbf{O_{22}}$
Sequitur li. XVII **K**
desunt inscriptiones apud **M**; **Z**; **Ic**; $\mathbf{N_{22}N_{23}PLVin}$; $\mathbf{AV_{65}OraO_{48}}$

Prima inuersio

III 5, 1 / 7, 2 aponio satiu / reuirescere
satiū (satium) $\mathbf{MIbUY_{03}IIIII}$
socium (sotium) $\mathbf{IaY_{01}Y_{02}}$
9, 5 / 5, 1 ut inimici / ninocum
ninocum (uinocum) $\mathbf{ML_{24}ZUY_{03}V_{64}CV_{64}}$
nico unocum **B**
ùno cum $\mathbf{HolO_{48}O_{22}}$
una cum **L**
ut (aut) innocuum $\mathbf{IaN_{22}}$
innocuum $\mathbf{Y_{01}Y_{02}K}$
uiuentium $\mathbf{V_{65}}$
Iuno cum $\mathbf{N_{21}}$
de exercitu / Moesico $\mathbf{N_{23}VenPVin}$ *ceteris omissis uocc.*
7, 2 / 9, 5 et partes / praesumpsere $\boldsymbol{\Omega}$

Secunda inuersio

III 65, 1 / 67, 2 senecta seu / ferebatur
senecta seu ferebatur $\mathbf{MIabUY_{03}IIIII}$
ceu $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$
sensu $\mathbf{N_{23}}$
sensuque **L**

69, 4 / 65, 1 acciuit / erant qui **Ω**
67, 2 / 69, 4 familia / misso
familia **Ia** $\mathbf{U}^2$ *mg* **K**
famia **M** $\mathbf{Y}_{01}$
fama $\mathbf{Y}_{02}\mathbf{Y}_{03}$ **II**
fana **Ib U III**

Tertia inuersio

IV 46, 1 / 52, 1 pecunia fer̄ / ne criminantium
fer̄ (ferunt) **MIab U** $\mathbf{Y}_{03}$ **II III**
fere **PVin**
53, 4 / 46, 1 defuisse crede / tanta uis
crede **MIb U** $\mathbf{Y}_{03}$ **II** (*deficit* **III**)
creditum quo **Ia** $\mathbf{Y}_{01}$
52, 1 / 53, 4 orasse / dicebatur
dicebatur **MIabc II** (*deficit* **III**)

omnia in ordinem redigere et resarcire temptauerunt $\mathbf{Y}_{01}$ et $\mathbf{Y}_{02}$, sed male; melius **L**:

46, 1 sed immensa pecunia tanta uis
52, 1 orasse ferunt ne criminantium
53, 4 defuisse dicebatur

loco 53, 4 scripserunt

creditum (quo)	*priores usque ad Ritt. 1848 uaria excogitantes*
credebatur	*Doed. 1847 (dub.) Haase Halm 1863 idem 1880 iam Maduigii argumentis anno 1826 in appendice disputationis de Asconio (p. 23 adn.) dictis fretus; et plerique deinde posteriorum*
dicebatur	*Halm 1851 Koest. 1961. 1969*

etiam nunc agitur num hic *dicebatur* an *credebatur* legendum sit. hoc ut malimus id persuadet quod (a) optimi citra interpolationem codices **MIb** *defuisse crede* exhibent, quod sine exemplaris testimonio haud inseri potuisse liquet; (b) in contextu meliorem sensum praebet *credebatur* quam *dicebatur*. homines enim in re religiosa minus eo quod dicunt quam quod credunt mouentur. nec dubium quin aedes Iouis eisdem fundamentis siue fauissis de nouo exaedificata sit; ac postremo (c) cuiuis librario, qui in initio uersi folii illud |*batur* quod post *crede*| restabat contemplabatur, si priora neglexisset siue esset oblitus, facile in mentem uenire potuit additis litteris *dice* lacunam quam sibi finxerat explere. et simili insulse explendi cupidine motos in iunctura 53, 4 / 46, 1 scribas familiae **Ia** *defuisse credi⟨tum quo⟩ tanta uis* exarasse uidemus.

Post multorum labores Haasio et Halmio demum contigit uerum inuenire.

Has confusiones ualde antiquas esse credo. ipse enim uidelicet Medicei scriba eiusmodi exemplari (si modo unum erat) utebatur cuius folia nonnulla a contiguis iam soluta et incuriose falso loco reposita essent. errorem beatus ille propagauit, securus nisi quod notis et lineolis in margine additis aliquando testificatur se disiecta membra sentire esse. ex spatio anticipationum atque reciperationum patet paginae cuique exemplaris eam fuisse narrationem quae 16–20 uersus huius editionis expletura fuerit. at si paginam quamcumque ipsius Medicei inspicias, extemplo uidebis id inesse quod uersus 50 editionis nostrae reddat. hinc licet fortasse conicere unciale fuisse exemplar.

I 26, 1

(adeoque parata . . . seditio . . . fuit ut)
postero iduum die (redeuntem . . . rapturi fuerint)
postero lḍ . . . (*siue* lạ) **M**
postero yduum die **BHol**
postero iduum die **IaL**$_{24}$**ZUY**$_{03}$ *edd. uulgo*
postero yduum dierum *?* **M**^{2}**Y**$_{01}$
postero iduum dierum **Y**$_{02}$
postero iduum *Lips. Doed. Ritt. 1848*
postero iduum Ianuariarum *Pich. J. Gron. Haase Halm* (*dub.*)
postero statim die *Ern.*
postero iam die (*uel* postridie iam) *Rup. 1819, 341*
postero iduum earum/earundem *Walther 1819*
postero, iduum die tertio, *Jacob 1839, 4*
postero iduum Decembrium *C. Her.*
postero iduum ⟨Ian.⟩ die *W. Her. Nesbitt 1879, 413 Woe. 1868, 131*
postero die iduum ⟨Ianuariarum⟩ *Ritt. 1864*^{2}*, 634*
postero inde die *J. Müller 1865, 19–21*
postridie *Th. Mommsen 1866*
postero die *Sandford 1874, 264*
postero iduum die *Andresen 1899, 11*

Medicei hic membrana cum sit mendosa atramentum male accepit, ut paullo post necessitas orta sit scripturae supra lineam imitandae, quae iteratio et ipsa haud facilis lectu est. post uoc. *postero* cernere uidemur apud **M** aut ld aut la; sed altera littera cum formis litterarum *d* et *a* non omnino congruit. dein sequitur simulacra quaedam perplexa continens spatium quattuor aut quinque litterarum.
primo quis sit ille dies quaeritur. nempe is est qui famam Germanicae seditionis continuo excipit. ea autem fama praeter omnem dubitationem uerbis ipsius Galbae confirmata et aucta est, etiam si uno prius die Romam secretis nuntiis perueniens adoptionem Pisonis prouocauit. sic temporum ratio poscit undecimum diem Ian., poscit et militum festinatio, ob adoptionem usurpatam et negatum donatiuum ira flagrantium. uana igitur sunt tentamina doctorum eorum qui *postero id.* uel sim. (scilicet 14. Ian. nostro more) sibi finxerunt nec diutius de his argumentor, quamuis sit ratiocinationum copia. manent lectiones hae:

postero iam die *Ruperti*
postero inde die *J. Müller*
postridie *Th. Mommsen*
postero die *Sandford*

si Ernestium sensus gnarum, uerbis nimis audacem neglegimus. inter quas haud longa disceptatio. si iure litteras la uel ld requirimus, eas nec Sandford praebet nec Müller (et uereor ne *postero inde* parum Latine sit). Rupertius bene *postero ia . . . . . .*, sed illud uoc. *iam* nobis parum feliciter impingit quod id duobus ante uersibus in usum uenit, quamquam Tacito de iterationibus nonnunquam incurioso. palmam me iudice tulit Theodorus ille dum nude *postridie* proponit, et multis de causis. is enim tempus accurate perspexit, spatium in codice dimensus est; ac si de corruptelae origine poscis, haud difficilis responsio: uocabulum *postridie* in scribae alicuius innocentis cerebello ita diuisum ut esset

postr. (*quod ipsum* postridie *ualet*) id. (*hinc* **I** *longa ut in initio uocabuli apud* **M** *hasta*) ie.

deinceps abiit in
post⟨e⟩r⟨o⟩ id(uum) ⟨d⟩ie *siue* ⟨d⟩ie ⟨r⟩ (redeuntem).

I 31, 1

(cetera cohors non aspernata contionantem ut turbidis rebus) euentior te magis et nonnullo adhuc consilio par signas (quod postea creditum est insidiis et simulatione) **M**

a) euentior te magis **ML**$_{24}$
euentior re magis **BHol**
euentus te magis **Z**
euenit timore magis **Ia** (*Ber. Acid.*)
euectior ire magis **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$
euectiore magis **U**
euectior re magis **Y**$_{03}$
euenit forte magis *Pich. edd. uulgo*
euenit ira magis *Lips.*
euenit more magis *Frei.*
euenti incerta magis *Heins.*
erectior te⟨mere⟩ magis *Triller 245–247*
euenit in orbem agi *Bip. Rup. 1819, 343*
intentior rem agit *Heinisch 1850, 3–5*

facillima mihi uidetur lectio illa *ut turbidis rebus euenit* nec ad corruptionem prona; at **Ic** alia ingreditur et difficiliora, e quibus Triller credibile aliquid excogitauit et illud monstrum *te* uel *re* occidit.

b) et nonnullo adhuc consilio **MIabY**$_{03}$ (*Ber.*)
et nullo adhuc consilio **Y**$_{01}$**Y**$_{02}$**U** (*Pich. Halm*)

inter *nonnullo* et *nullo* et *non ullo* haesitant editores plerique. ego aut
et nonnullo adhuc honesto consilio (cf. II 41, 1) aut
et nullo adhuc consilio (cf. GG 394) mallem.

c) par signas quod **M**
persignas quod **BL**$_{24}$**Z**
parat signa quod **B**^{2}**HolIc** (*Ber.*)
pars ingens quod **Ia** (*Lips. Rup. 1819, 343*)
parat signa quod *Ber.*
parat signa ⟨quam⟩ quod *Pich.*
parat signa ⟨quam⟩ ut *Frei.*
raptat signa ⟨quam⟩ quod *Heins.*
signa parat ac quod *Triller Nolte 80*
rapit signa quod *Halm*
parat signa seu quod *Heinisch 1850, 3–5*
parat signa non quod *Haase*
pars magna quam quod *Madvig 2, 560*
rapit signa seu (siue) quod *Meiser 1873, 8 Schöne 1890, 312*
paret signis quam quod *Onions 290*

sed quid sit illud parare seu rapere seu raptare signa aut parere signis nemini credo perspicuum fore, praesertim de cohorte inermi. nouam uiam ingressa est **Ia** qua fretus et memor eorum quae Vergilio (41, 1) et Sempronius (43) diuersa fecerunt, ego cohortem partim fidelem et ignaram, partim corruptam et insidiosam intellego. mallem ergo

pars igna⟨ra, par⟩s, quod . . .

I 40, 1

(agebatur huc illuc uario turbae fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis) lugubri prospectu *edd. uulgo*

lugubri trospectu **M**
lugubri prospectu **Iabc**
lugubri conspectu $\mathbf{L_{24}}$
lugubri aspectu $\mathbf{Y_{03}}$

haud idonea lectio *lugubri*; id enim temporis publicarum curarum expers iste populus, foro Romano ut theatro uel circo usus, in gradus basilicarum templorumque ascenderat tanquam ludum exspectans et futurae tragoediae ignarus. similiter noster de spectatore populo I 32, 1 et III 83, 1, similiter Plut. G. 26 *ὥσπερ θέαν*. uerisimile est *lugubri* ex *ludicri* natum esse litteris *c* (*g*) et *d* (*b*) inter se commutatis. occurrebat igitur olim

⟨ut⟩ ludicro specta⟨culo⟩.

sed hoc sagaciter correxit Watt in

ludicri pro⟨pe⟩ spe. tamen (tm̄)

haesitationem mihi affert amissio uocabuli *prospectus*, quod ad rem bene accommodatum est. hinc etiamnunc dubito num legendum sit

ludicri ⟨ut⟩ prospectui
an ⟨uelut⟩ ludicri ⟨ad⟩ prospectum

cum illud apud **M** *t*(*ro*-) non bene intellegatur nisi in exemplari littera *t* uel *a* adfuisset, in scriptura Beneuentana uix inter se differens.

I 55 et 56

in his capitulis ita mira inter codices confusio exstat nominis legionis xxii quater (55, 3 bis; 56, 1; 56, 2) citati ut lectiones codicum in quadrata infra tabula exponere cogar:

	1	2	3	4
M	et	et	et	et
$\mathbf{V_{58}}$	et	et	et	et
$\mathbf{V_{58}}^1$ et **Iab**	de	de	de	de
$\mathbf{Y_{01}}$ et $\mathbf{Y_{02}}$	et	et	et	de
U	de	de	de	et
$\mathbf{Y_{03}}$	de	de	de	de
$\mathbf{Y_{03}}^2$	et	et	et	et

satis apparet hanc perturbationem ex compendio iixx/ii et xx apud exemplar(ia) scripto esse ortam. cf. 18, 2 et ceteros locos.

I 71, 2

(deest **M**)

ne hostis metū reconciliationis adhiberet $\mathbf{V_{58}}$
ne hostis metū quasi reconciliationis adhiberet **Ia**
ne hostis metu reconciliationis adhibens $\mathbf{Y_{01}Y_{02}}$
ne hostes metueret consiliationis adhibens **Ib**
ne hostes metueret conciliationis adhibens $\mathbf{UY_{03}}$

a) ne hostes metueret conciliationes adhibens *Rup.*
ne hostes metueret consolationes adhibens *Url. 1876, 506*
ne hostis metueret conciliationes, adhibens *Sandford 264–266*
ne hostes metu ⟨terr⟩eret conciliationīs adhibens *Walter 1939, 133*

b) ne hostis metum reconciliationi exhiberet *Acid.*
ne hostis metum reconciliationi adhiberet *Ritt. 1848*
n̄c (= nunc) hostis metu reconciliationes adhibens *Rup. 1819, 347*
ne hostem se metueret conciliatonis adhibens *Weissenborn 27*

c) ne hostem se metueret, conciliationibus adhibitis eum *Nolte 1851, 82*
ne hostem metueret consiliatorem adhibens *Meiser 1873, 15–16*
ne hostem metueret [reconciliationis adhibens] *Onions 290–291*
ne hostem metueret conciliationes adhibens *Halm 1880*

d) ne hosti spem mutuae reconciliationis adimeret *Heins.*
ut hosti metum reconciliationis adimeret *Triller 193*

e) deos ⟨tes⟩tes uerae (*in ed.* mutuae) reconciliationis *Nipp. 1855, 7 = Opusc. 206*
deos ⟨tes⟩tes mutuae reconciliationis adhibens *C. Her. Halm 1863 Andr. 1899, 18–19*

codicibus in primis non interpolatis innitendum, sc. **Ib** et **Y**$_{01}$. et sepositis audacioribus doctorum remediis, omnia reputanti quae hic exsequi molestius esset, accipienda mihi uidentur uocc. *hostis/es – metueret – reconciliationis/es – adhibens.* nam quod ad ea pertinet quae Nipp. et Her. ingeniose inuenerunt et nunc uulgo prelis committunt edd., quare *deos* in *ne hos(tes)* abire potuerit, non uideo. scribo igitur, nunc hos nunc alios secutus

ne hostē s⟨e⟩ metueret (*sc.* Celsus), reconciliationes adhibens

I 87, 2
(deest **M**)

curam nauium Moschus retinebat ad obseruandam honestiorum fidem

inuitatus **IaY**$_{01}$**Y**$_{02}$ (*quod def. Boxhorn ego*)
immutatus **IbY**$_{03}$ (*quod def. Jacob 1839, 20 Halm Walter 1887, 6 Némethy 1900, 511 Tycho Mommsen 24–25 alii*)
[immutatus] *Mur. Gruter Nipp. 1855, 4 = Opusc. 200–201*
imitatus **U** (*Acid.*)

initio datus *Faer.*
immixtus *Pich.*
comitatus *J. F. Gron.*
minister datus *J. F. Gron*
impositus *Ern.*
simul datus *Walther*
idem datus *Baden*
inditus *Ritt. 1848*
insuper additus *Nolte 83*
usui putatus *Heinisch 1853, 14*
stimulatus *Haase*
⟨ipse fide⟩ immutatus *Meiser 1873, 20*
non mutatus *Novák 1892, 103*
insimulatus *Heller 333*
nimirum datus *Fuss*
initiatus *Boot 225*

admirationem uel potius bilem mouet tota inutilium ingeniorum cohors, quae tamen non silentio et communi sepulchro premenda erat. Moschus praemiis promissis minis inuitatus est.

I 89, 2
(deest **M**)

sub Tiberio et Gaio tantum pacis aduersa ⟨ad⟩ rem publicam pertinuere *edd.*

(aduersa) r. p. pertinuere **Ib**
rei p. pertimuere **Ia** (*quod def. Petersen 1829 Ritt. 1864, 644*)
r: p. partim uere **Y**$_{01}$
repu pu3 uere **Y**$_{02}$
repu pertinuere **U**
r. p. pertinuere **Y**$_{03}$

r. p. pertimuere *Lips.*
rem publicam perdidere *Ern.*
⟨in⟩ rem publicam pertinuere *Oberlin Fisher Koest.*
rei publicae periti timuere *Bezz. 1844, 43*
⟨ad⟩ rem publicam pertinuere *Orelli Nolte 1853, 308 Meiser 1873, 22 Halm 1880*
res publica pertulerat *Nolte 1851, 83–84*
rem publicam perculere *Nipperdey*
rei publicae perniciem mouere *Woelffel 66*
†r. p. pertinuere *Halm 1863*

difficultas in eo est quod Tacitus partim populum Romanum respicit, partim uulgus urbanum; hinc uulgus et magnitudine communium curarum expers populus deinde plebs narratur, mox Vrbs, populus Romanus. quae igitur significatio rei publicae? num aeque plebs ac principes? sed quamuis Tacitus uacillare uideatur, Orellium sequamur.

II 4, 4

... quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his uigoris addiderat integra quies et inexperti belli labor

inexperti belli labor **Ω** (*Pichena*)
inexperti belli fabor **U**
inexperti belli labores **L** (*?ex* labor/labes)

a) inexperti belli ardor *Danesius teste Urs. teste J. Gron.* (*locum non inueni*) *Jacob 1842, 2* (*qui et* libido *uel* fauor *uel* feruor *coniecit*) *Haase*
amor *Orelli-Baiter Halm 1850; 1863 coll. II 37*
imago *Höfer 16–17*
dolor *Heinisch 1853, 14 Meiser 1888*
fauor *Ritt. 1864^{2}, 645–646* (*cf. Jacob supra*) *Koest.*
angor *Heller*
pudor *Novák 1892, 104*
rubor *Andr. 1900, 3* (*cf. 1914, 1059*)
casus *W. Her. 1904*
commoda *Giarratano*
labes *Lenchantin 1918 Büchner 157–158*
b) inexpertus belli ardor *Rhen. Ritt. 1848*
labor *Petersen 1829, 5–6 Hoffmann*
c) inexpertus bellis [ardor] *Nolte 1851, 84*
d) inexperta belli [labor] *Acid.*
saeuorum *Schöne 1911, 962*
e) inexpertum bellum labor *Nipp. 1855 Müller 1865, 40–41*
f) inexperti belli (*sc.* erant) *Doed. 1840, 331; ed. 1847*
g) inexpertis belli [labor] *Lips.*
laborum *Wurm 1853, 365*
h) in expertibus belli labor *Oelschlaeger 1844, 4*

quid ego sentiam apud Gnomon 37 (1965) 702–703 breuiter exposui.

II 7, 1

(bellantibus aliis placuit) ex(s)pectari bellum cum in (uictores uictosque)

expectare **L**$_{24}$
expectari **Ω**

bellum cū In *uel* cu hi **M** *in loco euanido*
bellum cum in *ω*

exspectari belli exitum. *Pichena*
exspectari bellum. ciuium enim *Jacob 1842, 2*
exspectari. bello ciuili *Heinisch 1846, 3–6*
expectari bellum. [cum his] *Doed. 1847*
expectari; belli ciuilis *Nipp. 1855, 7 = Opusc. 207 coll. II 28, 2; IV 58, 4; et cf. 4, 18, 1)*
expectari: bello ciuium *Haase*
expectari belli euentum. *Novák 1884, 52*
expectari bellum quia (*uel* quin) *Ussani*

bene docuit Heinisch non uerum esse belli in uniuersum uictores uictosque numquam solida fide coalescere, belli ciuilis esse uerum. sed num *belli ciuium* an *belli ciuilis* an denique *bello ciuili* scribendum sit non multi momenti, cum omnes hae lectiones in id quod praebent libri deprauari possint. ego malo

exspectare. in bello ciuili

collatis 34, 1; 70, 3.

II 21, 1

(dum) reporta ns gerunt **M** *in ras.*
reportans gerunt **Ibc**
per portas egerunt **Ia** ($\mathbf{V}_{58}$[1] *mg*)
regerunt $\mathbf{V}_{58}$ (*Put.*)

uix certam mouent fidem quae adhuc excogitauerunt docti:

reperta transgerunt *Rhen.*
retorta ingerunt *J. Gron.*
per tormenta ingerunt (*siue* regerunt) *Heins.*
in hostes regerunt *Brot.*
per portas ingruunt *Anquetil 1817, 31*
rem promptius (*uel* ferocius *uel* pertinacius) gerunt *Jacob 1842, 4*
retortant, ingerunt *Doed. 1847*
retorta ea ingerunt *Ritt. 1864*[2]*, 631*
paria regerunt *Meiser 1884*[1]*, 89*
reciproca ingerunt *Wolff 1886*
trans portas regerunt *Walter 1909, 535–536; 1923, 136*
retorta transgerunt *Lenchantin 1918*

nec mihi ipsi arrident eae quas feci coniecturae:

rem portas ⟨propter⟩ gerunt
rem portas ⟨egressi⟩ gerunt
rem ⟨ante *uel* praeter⟩ portas gerunt
rem ⟨pro⟩ portis gerunt
re⟨dintegrata re⟩ portas egrediuntur.

sed ne oculos legentium offendat euidens menda, unum ex his tentaminibus quidquid id est imprimendum curaui, sed inter asteriscos. hoc quidem certe dicendum erat, cum ea moles extra muros esset sita, necesse fuisse ut e portis effusi ante moenia pugnarent insessi, dum amphitheatrum, iam ut uidetur ab inimicis captum, ignibus aggrediuntur.

II 41, 3

agitur de clamore Othonianorum in uia Postumia signa quaerentium:

(circumsistere alii signa sua, quaerere alii; incertus undique clamor adcurrentium)
clamantium **M**; *sed* cla *deleuit* **M**corr. *et in margine a sinistra additum est* uo, *ut euadat, ut uidetur,* uomantium
clamantium $\mathbf{Y}_{01}\mathbf{Y}_{02}$ (*Rhen. Valmaggi 1895/6, 263–264*)
clamantiumque *uel* clamitantiumque **Ia**

uolantium **Ib**$\mathbf{Y}_{03}$ (*Mur.*)
uolantiumque **U**
uolitantiumque **L** (*Ryck. Koest. 1961*)

a) uocitantium *Acid. Pich. J. Gron. Koest. 1969*
uocantium *J. F. Gron. C. Her. Fisher Andr.* (*1914*[1], *1061–1062 et prius 1900, 21*) *Lenchantin Giarratano Koest. 1950 Heubner*
uolitantium *Walther Halm 1880 Wolff*

b) boantium *Lips.*
uagantium *Petauius*
uitantium *Boxhorn*
morantium *J. Gron.*
palantium *Ritt. 1848*
auolantium *Weissenborn*
conclamantium *Halm 1863*
occursantium *Ritt. 1865, 51*
conlocantium *Müller 1865, 46–47*
rogitantium *Urlichs 1876, 507*

coniecturas sub (b) notatas non flocci facio; fides enim est adhibenda inprimis Mediceo correcto, deinde classi **Ib**, cui parua insit interpolationis uel emendationis suspicio, praesertim apud **BHolL**$_{24}$. amplectamur igitur in initio uocabuli litteras *uo-*, eiciamus in medio illud *-itan-*, in fine *-que* spernamus. hinc fit ut tria tantum restent uocabula: unum *uorantium*, alterum *uomantium*, tertium *uolantium*. delirantis est *uomantium*; dein uix uolare dicuntur homines praesertim apud Tacitum, nedum milites solitae adsistendi disciplinae gnari, sed signa sua petunt' clamoribus commilitonum iam ad signa consistentium uel illuc properantium adiuti et inuicem respondentes, ita ut audias passim eiusmodi uoces quales sunt 'huc, primani' aut 'adsumus, Adiutrices'. securi itaque tam sensus quam scripturae typis committere illud *uocantium* audeamus.

II 59, 3

(nimius honos inter secunda rebus aduersis) in solacium cessit

cum filius Vitellii Muciani iussu trucidatus sit (cf. III 66, 2; 67, 2; IV 80, 1), haud mirum dixisse Ferletum 'cette pensée est fausse .·. . le bon sens et Tacite en demandent davantage'. cui enim hoc inane spectaculum solacio fuisse dici potest aut quando? et confer II 70, 2 *laeta in praesens mox perniciem ipsis fecere*; III 6, 1. perit Vitelli mater, perit ipse, perit filius; infelicissimae Galeriae nullum erat solacium, nullum haec tristia legentibus, nulla denique ex inani spectaculo compensatio.

hucusque medicamina mali haec prodierunt:

in exitium cessit *Lamalle Ferlet*
non in solacium cessit *Strombeck*

in salutem non cessit *Conz 1825, 7 = 1827, 111*
nec rebus . . . . in solacium cessit *Classen 1863, 9–10*
in solacium non cessit *Ritt. 1865, 54–55*
in piaculum cessit *Shackleton Bailey*

malim ego

rebus aduersis in supplicium cessit

contraria sunt secunda et res aduersae, contraria honos et supplicium.

II 7, 1

scribunt plerique edd.:

uulgata uictoria post principia belli secundum Flauianos data
principia *ω* p'rincipia M
datae *Ω* duae *Put.*

uulgata uictoria principio b. s. F. data *Rhen.*
uulgata uictoria ⟨per⟩ principia b. s. F. data *J. Gron.*
uulgata uictoria, ⟨post⟩ principia b. s. F. data *Kiess.*
principia belli s. F. d. uulgata uictoria *Nipp. 1855, 9–10 = Opusc. 211–212 Halm Andr.*
uulgata uictoria [principia b. s. F.] duae *Ritt. 1864, 620–621*
uulgato [uictoria] principia b. s. F. data *Prammer 1867[1], 254–255*

parum satisfacit Rhenanus ob constructionem *uulgata uictoria . . . data,* Gronouius et Kiesslingius propter illa *per* et *post* e uirgula Medicea creata, Nipperdeius ob inuersionem audaciorem, Ritterus Prammerusque quod, ut alia taceamus, quasi suo iure uocabula deleuerint. cum *uulgata uictoria* non alias apud Tacitum occurrat, occurrat autem quater in secundo loco *ea uictoria* (III 48, 3; IV 17, 1; 2, 18, 1; 12, 35, 3) quid si premendum curemus

uulgat⟨a e⟩a uictoria principia b. s. F. data, e⟨t⟩ (legiones . . .)

et V 9, 1 conferamus?

III 13, 3

(id Basso, id Caecinae uisum, postquam domos hortos opes principi abstulerint, etiam) militibus principem auferre litem **MIbcIIIII**
militibus principem auferre licet **Ia** (*Grot.*)
militibus principem auferre principi militem **L** (*Brot. Doed.*)
militibus principem auferre [litem/licet] *Walther Bekker alii*
militibus principem auferre. sic et *J. Gron.*
militibus principem auferre. ⟨sci⟩licet *Bernhardy*
militibus principem auferre uelint *Nolte 87*
militibus principem, ⟨principi⟩ auferre ⟨mi⟩litem *Ritt. 1865, 643 Lenchantin 1930, 503–504*
militibus principem, ⟨principi mi⟩litem auferre *Koest. 1961*
militibus principem auferre licere. *Onions 291*
militem auferre. [litem/licet] *Jacob 1842, 13 Ritt. 1848*
militem, militibus principem auferre. [litem/licet] *Nipp. 1855, 10 = Opusc. 212–213*
milites auferre. licet *Ferr. Lips.*
milites auferre deditos *J. F. Gron.*
principi auferre militem *Bip.*
auferre militem *Halm*

de his cum loco apud apparatum criticum dicto disputauerim, uerbum non amplius addam.

III 44

(Britanniam) inditus (erga Vespasianum fauor)
inditus **MIabc** (*Walther Eriksson 1939, 21*)
inclitus (inclytus) **Ia**
insitus *Ern. Or. Url. 1864*
initus *Jacob 1842, 15*
⟨olim⟩ inditus *Ritt. 1848*
uetus *Haase*
⟨pridem⟩ inditus *Ritt. 1865, 651*
incli⟨na⟩tus *Schütz Koest.*
traditus *Meiser 1891*
proditus *uel* impense proditus *Heller 337–338*
diditus *Purser*
modicus *Rau*

omne tulit punctum
⟨iam pridem⟩ inditus *Woelfflin 1866, 103*
nisi '⟨iam⟩ inditus' mauis.

IV 4, 3

(prompsit sententiam) ut honorificam in bonum principem falsa aberant **MIac**
honorificam in bonum **Ib**
ut honorificam in bonum principem ita falsa aberant **L**

locus uarie uexatus est a uiris doctis:
principem ita ⟨adulationis expertem⟩ falsa *Lips.*
principem ita falsa auersantem (et studiis . . .) *Mur.*
principem ita ⟨pro re publica decoram. adulationum⟩ falsa *C. Her.*
principem falsa aspernantem (et studiis . . .) *Walter 1886, 363*
principem ita ⟨ipsi magnificam quippe qua⟩ falsa *Heller 338*
principem ita ⟨libertate insignem.⟩ falsa *Meiser*
ut ⟨haud prosperam sibi ita⟩ honorificam in bonum principem. f. a. *Ritt. 1865, 659–660*
ut honorificam in nouum principem ita ⟨ipsi decoram quippe⟩ f. a. *Andr. 1900, 17*

haec ingenia audacia et superflua ob *ut* uel *ita* prouocata. nec iure (sicut Halmius anno 1880 fecit probante Andr.) *nouum* scribemus quod loco qui est I 4, 3 *ut erga principem nouum et absentem* (sc. Galbam; cf. II 99, 5) legimus; cur enim, posco, non bonus putaretur Vespasianus eis qui Othones Vitellios essent passi? fauorem hic aliquem ostendit Priscus, adulationem falsam uitat. haud male **Ib**, sed facile potuit ante *in* amitti *ut*. scribo igitur cum Colero et Doed.:

prompsit sententiam honorificam ut in bonum principem; falsa aberant

IV 53, 2

(dein uirgines Vestales cum pueris puellisque patrimis matrimisque aqua e fontibus amnibusque) hausta perluere.
aqua trimis e fontibus **MIb**$\mathbf{Y}_{03}$
aqua riuis et fontibus **Ia** (*Rhen.*)
aquarinis et fontibus $\mathbf{Y}_{01}$
a quadriuiis et fontibus $\mathbf{Y}_{02}$
aqua triniis effrontibus **U**
aqua ternis e fontibus **L**

a. trinis e f. *Urs.* (*probante Ritt. 1865, 669*)
a. uicinis e f. *Ryck.*
a. uiuis e f. *J. Gron.*
a. ter uiuis e f. *Jacob 1837, 15; 1842, 25*
trimis aqua e f. *Bezz. 1844, 43*
a. [trimis] e f. *Baiter Ritt. 1848 Fisher Koest.*
a. conterminis e f. *Haase*
a. e fontibus et riuis *Edler 1891*
a. tersis *uel* tersissimis e f. *Heller 338–339*

facile illud Baiteri remedium et Alexandro dignum. est enim *trimis* nihil aliud quam praecedentium syllabarum iteratio. bene et Jacob, nisi quod illud *ter* male positum euaderet.

IV 58, 1

(mortemque in tot malis) hostium ut (finem miseriarum exspecto) *Ω*

portum et *Lips.*
ostium aut *Lips.*
honestam ut *Lips.*
manibus hostium ut *Colerus*
hodie ut *Pichena*
[hostium] ut *Acidalius*
otium et *J. F. Gronouius*
ostium et *Triller, Obseruationes I 14*
extremum ut *Bipontini*
omnium ut *Anquetil 1817, 37 = 1838, 97*
haustam ut *Walther*
solacium ut *Kiessling*
haustum ut *Bezzenberger 1844, 43* (*an* haustam*?*)
in tot milibus hostium ut *Oelschlaeger 12*
tempestiuam ut *Heinisch 1846, 9*
solacium et *Freudenberg teste Ritt. 1864, 632*
hostiae modo *Müller 1865, 41*
optimum ut *Meiser 1884*[1]*, 99–100*
optatam ut *Némethy 522*
ultimum ut *v. d. Vliet*
hos⟨pi⟩tium et *Walter 1909, 536*
malis ⟨iniuriisque⟩ hostium ut *Lenchantin*

rem uoluenti talia occurrunt: (1) *hostium* haud dubie e parablepsi (p. 152, 26; p. 153, 9 ortum est. (2) id uocabulum delere facilius est quam credibilius. (3) audaciora uel obscuriora (e. g. *optatam, ostium aut/et*) nolo. (4) non eos audio qui *malis* praeter necessitatem mutant uel *ut* perperam secundo loco ponunt. (5) *finem* uix *ἓν διὰ δυοῖν* poscere uidetur, sicut *otium* aut *hospitium.* (6) requiro participium uel adiectiuum quod locutionem *mortem in tot malis* bene concludat (sed acute Müller *hostiē m̄* excogitauit).

sic linquuntur duae tantum coniecturae:
mortem . . . honestam *Lipsius*
mortem . . . haustam *Walther*

quarum posterior minus mihi arridet. Walther enim uersu Aen. 4, 383 praecipue nititur ubi *supplicia hausurum scopulis* optat Aenean Dido, nec adeo similes sunt quos laudat Tulliani loci (*luctus haustus, calamitas hausta*) ubi productiore de dolore

agitur, non de morte subita ui illata); nusquam porro alibi apud Tacitum mors hauriri dicitur.
illud Lipsii tamen *honestam*, ut non omnem dubitationem tollit, ita ceterarum uacat coniecturarum uitiis et similibus sibi locis nititur (Agr. 33, 6; Ann. 1, 70, 4; 6, 26, 2; 12, 51, 2; 16, 16, 1 *honestos ciuium exitus*; 16, 25, 2). mors postremo honesta Voculae iamiam pro patria audacter morituro summo iure tribuitur.

V 3, 1

paruus in hoc loco sed paene inextricabilis error animos criticorum uexauit:

(ne quam deorum hominumue opem exspectarent utrisque deserti), et sibimet duci caelesti (crederent, primo cuius auxilio . . . *Koest.*)

et sibimet **MIabUY$_{03}$** sed sibimet **Y$_{01}$Y$_{02}$** (*Orosius I 10, 4*)
duce caelesti **MY$_{03}$**
duci caelesti **IbU** (*Orosius*)
ut duci caelesti **IaY$_{02}$**
et duci caelesti **Y$_{01}$**
et se illi ut duci caelesti *Doed. 1832, 6 – 7*
et sibimet duces. caelesti *Jacob 1840, 5 – 7; 1842, 28*
et sibimet ducique caelesti *Sillig*
et sibimet duces caeleste *Bezz. 1844, 43*
sed sibimet ducem caelestem (crearent) *Haase*
set sibimet duces. caeleste id *Ritter 1865, 676 – 677*
et sibimet duci caelesti (crederent optimo cuius) *Meister 1873, 23*
et sibi et ei (eique) duci caelesti *Schütz*
sed sibimet duce caelesti *Andresen 1914*

rem tene, uerba sequentur. cum enim Moyses suis persuaserit ne cui deo hominiue crederent, nullo modo tolerari potest ea de duce caelesti mentio quam libri Tacito inculcant. manet igitur notio ipsorum Iudaeorum sibi ducum, manet fortunae uel creaturae alicuius quaecumque eis prima occurrit. et quid re ipsa occurrit? non deus, non homo, sed animalia, grex scilicet asinorum. colligo illud certe *caelesti* prorsus uitiosum esse, ortum ex *que isti*. apud Tacitum *ne* iussiuum non *et* excipit, excipiunt *sed* et *-que*. scribo igitur

sed sibimet ducique isti crederent

INDEX HISTORICVS